8
7-
27

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
11 M F
20

Bibliotheca
Coll. Rom.
Societ. Jesu

8-6-C-24
8-7-C-27

19.47.0

Digitized by Google

Digitized by Google

FRANC. XAV. MANNHART
SOCIETATIS JESU SACERDOTIS

BIBLIOTHECA DOMESTICA
BONARUM ARTIUM AC ERUDITIONIS STUDIOSORUM USUI
INSTRUCTA ET APERTA.

OPUS
SECULI NOSTRI STUDIIS AC MORIBUS ACCOMMODATUM.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

TOMULUS X.
DE ARTE CRITICA ET DE RE ANTIQUARIA HEBRÆORUM.

COL. ROM. SOC. JESU

CUM PRIVILEGIO CÆSAREO.

AUGUSTÆ VINDELICORUM,
SUMTIBUS MATTHÆI RIEGER, BIBLIOP.
MDCCLXII.

EPITOME
LIBRI XIII.
DE
ARTE CRITICA.

CAPUT I.
NATURA ET INDOLES CRITICÆ.

§. I.
Cauſſa & finis hujus artis.

1.

Origo artium & ſcientiarum e judicio præſtantium virorum: hoc autem oportet certis legibus circumſcribe-

Digitized by Google

re. Inde nata eſt Critica, quæ verſatur circa dicta & facta. Oſtenditur Criticam eſſe veram artem.

II.

Cauſa duplex artem Criticam inſtituendi: quorumdam Scriptorum inſcitia, aliorum temeritas. Finis duplex, ſcilicet quædam emendare, quædam vero illuſtrare. Critici munus proprium.

§. II.

Materia & Forma Critices.

III.

Materia Critices ampliſſima eſt: artes & ſcientias omnes ingreditur: Grammaticam, Poeſin, Rhetoricam, Hiſtoriam, Philoſophiam, Medicinam, Jurisprudentiam, Theologiam, &c.

IV.

IV.

Forma Criticæ ſunt leges & regulæ, quibus rectæ judicandi facultas inſtruitur. Quinam ſint genuini Critici, qui Pſeudo-Critici. Veterum Criticorum conventus celebrati. An Recentiores Veteribus præferendi? Æſtimanda virtus ingenii, ſtili, ac methodi ad veterem Criticam.

§. III.

Principia Criticæ Artis.

V.

Primum eſt auctoritas Veterum Scriptorum: ſecundum conjectura, hæc in defectum prioris adhibetur. Auctoritas eſt principium ſatis certum; conjectura lubricum. Geminæ dotes Criticæ tum a natura, tum ab arte veniunt. Nullus Scriptorum a criſi eſt immunis.

CAPUT II.

HISTORIA CRITICÆ.

§. I.

Critica circa artes liberales, & literas manſuetiores.

VI.

Critica quædam, ſeu recte judicandi facultas omni tempore, & apud omnes nationes in uſu fuit. Primi fuerunt apud Veteres Grammatici, qui hanc artem exercebant. Inventionem hujus artis aliqui tribuunt Ariſtoteli. Poſt hunc multi celebres Critici fuerunt apud Græcos & Romanos.

VII.

Ars Critica inclinante Occidentis Imperio cum reliquis artibus dilapſa eſt. Miſera facies illius temporis tum circa literas, tum circa libros & Codi-

ces.

ces. Ignorantia & fraudes Librariorum. Credulitas nimia locum ſigmentis plurimis præbuit.

VIII.

Critica inſtaurata in literis humanioribus a Viris illuſtribus circa ſeculum XIII. & XIV. Occaſio hujus inſtaurationis duplex: Conſtantinopolis capta, & typographia inventa. Incrementum ſumpſit ſeculo XV. & ſequentibus. Enumerantur præcipui Critici.

§. II.

Critica circa Scientias ſublimiores.

IX.

Naſcente Chriſti Eccleſia Critice fuit penes Patres, qui ſacram quandam Criticam circa Biblia, & fidei morumque doctrinam profeſſi ſunt.

X.

Seculo præcipue XVI. & XVII. maximi Viri prodierunt in Italia, Gallia, Germania, & Belgio, qui Eccleſiaſticam hiſtoriam ſtudio ſuo Critico plurimum illuſtrarunt.

CAPUT III.

OECONOMIA CRITICÆ ARTIS.

§. I.

Criticæ Studium circa Codices, Manuſcripta, & Artes liberales.

XI.

Quid ſit Oeconomia Critica, explicatur. Errores innumeri Librario-

riorum incuria & inſcitia in Codices, etiam ſacros, & MSSa. irrepſerunt. Multa quoque opera ſuppoſititia circumferebantur. Huic malo medelam adtulit Critice.

XII.

Viciſſitudines artium liberalium in Græcia, in Republica Romana, & in reliqua Europa. Miſera facies Grammaticæ, Poeſeos, Rhetoricæ, ævo medio, Criticorum ſtudium in expurgandis & inſtaurandis his artibus. Nobiliſſimum opus 50. voluminibus conſtans ſub auſpiciis Ludovici XIV. ad uſum Delphini *deſcribitur, cum ejus Commentatoribus. Hiſtoria Gloſſariorum & Dictionariorum medii ævi ac recentioris, inter quæ eminet Calepinum.*

§. II.

§. II.

Criticæ Studium circa Philologiam, & Hiſtoriam ſacram & profanam.

XIII.

Philoſophia Veterum ſimplex & recta. Multa quæ nunc vigent, jam tradiderunt olim Democritus, Epicurus, Philolaus, Archimedes, Ariſtoteles. Corrupta fuit ſubtilitatibus & altercationibus: reſtituta inventis machinis, & factis quam plurimis experimentis. Chronologia quoque & Geographia a Criticis emendata fuit. Res Numaria & Diplomatica exculta: Inſcriptionum antiquarum theſaurus ab iisdem collectus. Grande præſidium Critices ſunt Ephemerides ſapientum, Acta Eruditorum, Monumenta Trevoltienſia, &c.

XIV.

Unde tot errores in hiſtoriam irrepſerint, oſtenditur. Errant tum qui

qui nimium creduli ſunt, tum qui omnino increduli. Hiſtorici Eccleſiaſtici Antiquiores, & Recentiores; utrorumque charačteres, & notæ.

§. III.

Criticæ Studium circa Theologiam & Concilia.

XV.

Theologiæ tres epochæ. Prima, Theologia Patrum: ſecunda, Theologia Scholiaſtarum: tertia Theologia Scholaſticorum. Theologiæ ad hodiernum cultum perductæ multum profuit Critica. Scriptores Theologiæ Dogmaticæ.

XVI.

Plurimum laboravit Critica in editionibus ſinceris, ſimul & ſplendidis Conciliorum qua Generalium qua ſingularium. Traditur notitia harum editionum diverſis temporibus, præſertim

tim noviſſimæ, quam parat Antonius Zatta.

§. IV.

Criticæ Studium circa Martyrum & Sanctorum Acta, nec non Patrum & Scripturæ Codices.

XVII.

Acta Martyrum & Sanctorum non ſolum ab hæreticis, ſed etiam a Catholicis male credulis fuerunt multoties corrupta. Diocletiani juſſu S. Scriptura, Codices & Acta Chriſtianorum combuſta fuerunt. Euſebius utcunque reſtituit hanc cladem: plurimum vero Critica ævi noſtri. Deſcriptio magni Operis Acta Sanctorum *Auctore Bollando.*

XVIII.

A Criticis Patrum opera fuerunt partim emendata, partim in lucem protra-

tracta : de magna & maxima Bibliotheca Patrum. Iidem curarunt accuratas & ſumtuoſas editiones S. Scripturæ. De Bibliis Polyglottis. De Commentariis præclariſſimis in S. Scripturam, præſertim Cornelii a Lapide, & Auguſtini Calmet.

CAPUT IV.

OECONOMIÆ ARTIS CRITICÆ.

CONTINUATIO.

§. I.

Regulæ Criticæ circa illius Principia.

XIX.

Neceſſitas regularum Criticarum oſtenditur. Præter duo Criticæ prin-

principia, auctoritatem & conjecturam, alia duo ſtatuenda ſunt: nempe Traditio & Conſuetudo ſive uſus univerſalis.

XX.

Sequuntur regulæ de Auctorum teſtimonio, de Conjectura: de Traditione, ac Conſuetudine.

§. II.

Regulæ Criticæ circa artes liberales.

XXI.

Regulæ de Manuſcriptis & Antiquitate Codicum: de Grammatica ſeu lingua latina: de Poeſi: de Rhetorica.

§. III.

Regulæ Criticæ circa Philologiam, & Hiſtoriam ſacram & profanam.

XXII.

Regulæ de re numaria: de diplomatica: de Philoſophia: de Hiſtoria ſacra & profana.

§. IV.

Regulæ Criticæ circa Theologiam, Patres, & Concilia.

XXIII.

Regulæ de Theologia diſcenda docendaque: de legendis & intelligendis Patribus: de Conciliis, eorumque Canonibus & Decretis.

§. V.

§. V.

Regulæ Criticæ de Actis Sanctorum, Traditionibus, & S. Scriptura.

XXIV.

Regulæ de Actis Martyrum aliorumque Sanctorum ad fidem iis conciliandam: de Traditionibus ad eas internoſcendas: de S. Scriptura ejusque interpretatione.

Appendix ad Regulas Criticas.

Regulæ de ſcribendis libris, & ferenda de illis ſententia.

XXV.

Uſus harum regularum: difficultas ſtatuendi certas regulas: ſæpe non obſervantur ab iis ipſis, qui eas præſcribunt.

CA-

CAPUT V.

ABUSUS CRITICÆ, SEU CRITICA PERVERSA.

§. I.

Cauſſæ hujus abuſus.

XXVI.

Vera probaque Critica incomparabile bonum eſt humani generis : ſæpe tamen degenerat in malam. Cauſſa hujus rei eſt partim invidia, partim intemperantia Crriticorum. Primis diſciplinarum parentibus gratiæ ſemper habendæ, licet interdum erraverint. Quinam Scriptores cenſura digni ſint.

XXVII.

Cenſorum malorum notæ. Quorundam præſertim Acatholicorum inſolentia.

§. II.

§. II.

Damna, quæ parit abuſus Criticæ.

XXVIII.

Primum: abuſus Criticæ Scepticiſmum inducit. Secundum: aufert ſanum judicium. Tertium: avocat a ſtudiis neceſſariis, & officiis Reipublicæ. Quartum famam & charitatem proximi lædit. Quintum: in Religionis negotio turbas excitat.

XXIX.

Damna, quæ libri Critici non pauci, vulgari lingua conſcripti, inferunt juventuti. Artes occultæ ac fraudulentæ horum librorum, & Auctorum.

§. III.

Exempla perverſæ Criticæ.

XXX.

Animadverſiones in Criticos artium liberalium, præcipue Acatholicos. De Scri-

Epitome Libri XIII.

Scriptoribus Centuriarum Magdeburgenſium.

XXXI.

Aliæ animadverſiones in Criticos Hiſtoricos Catholicos.

XXXII.

Animadverſiones generales in artem Criticam.

APPENDIX.

CRITICA SUPER CRITICAM.

§. I.

Epicriſis Sectaniana.

XXXIII.

Tres Literariæ Reipublicæ Epochæ: in Græcia: in Italia: in Europa tota. Ultima omnium fæcundiſſima & ingeniis, & artibus atque ſcientiis. Ad ſummum apicem nunc evecta literatura habet, cur timeat caſum.

ſum. L. Sectani Satyræ de ſciolis hujus temporis.

§. II.

Epicriſis Lipſiana.

XXXIV.

Juſti Lipſii Satyra Menippæa, ſeu ſomnium & luſus in ævi noſtri Criticos. Oratio Ciceronis, Criſpi Saluſtii, & Ovidii, ac querelæ Triboniani & Plinii contra Correctores. Oratio M. Varronis pro Correctoribus: Litis compoſitio: Senatus Conſultum de formula in ferendis judiciis obſervanda.

LIB. XIII.

Digitized by Google

LIBER XIII.
DE
ARTE CRITICA.

BIBLIOTECA NAZ. VITTORIO EMANUELE ROMA

CAPUT I.
NATURA ET INDOLES CRITICÆ.

§. I.
Cauſſa & Finis hujus artis.

I.

Ea eſt judicii, quod auctor naturæ Deus hominibus indidit, vis & præſtantia, ut non ſolum de omnibus ad quæ ipſi acceſſus patet, rectæ rationis ductu ſententiam ferre poſſit, verum etiam cunctarum artium atque ſcientiarum parens eſſe merito dici queat. Ha-

Harum enim origo inde fuit, quod homines judicio ſano pollentes in quavis earum, quid recte aut perperam dictum factumve fuit, diligenter obſervarint, taciteque ſecum intra mentis penetralia primum expenderint; tum vero velut foras egreſſi ex ejusmodi obſervationibus certas leges & ſanctiones condiderint, quibus diſciplinæ cujusvis ratio & ambitus contineretur. Quod quum ita ſit, dubium eſſe non poteſt, artium & ſcientiarum originem, ut dixi, præſtantium Virorum judicio deberi. Ut autem hoc ipſum judicium, unde reliqua pendent, non eſſet vagum, incertum, & fallax, certis & iſtud regulis ac præceptis coercendum eſſe viſum fuit, idque eo amplius, quo facilius ejusdem error innumeros in cæteris errores quaſi funeſtam appendicem fatali quadam neceſſitate poſt ſe tracturus foret. Atque ex his palam fit, recte judicandi (uti bene cogitandi) facultatem eſſe artem aliquam, ut cum Philoſophis loquar, quaſi *reflexam* ſuper reliquas artes atque ſcientias, quam cum Græcis Criticam adpellamus ἀπὸ τῦ κρίνειν, ſeu a judicando. Quapropter maximopere falluntur illi, qui Criticam exiſtimant eſſe velut mare liberum, in quo cui-

cuivis, & quovis navigare, ac commercium exercere nullis limitibus circumſcriptum impune liceat, ac tribunal quoddam omnibus commune, in quo quemlibet in jus vocare, abſolvere, vel condemnare pro arbitrio ſuo conceſſum ſit. Hæc vaga & exlex Critice tantum abeſt, ut artis nomen mereatur, ut potius peſtis & pernicies reipublicæ literariæ merito nuncupanda habendaque ſit, non ſecus ac quam dicunt aliqui, ars furandi. Eſt autem genuina & vera, de qua loquor, Critica facultas ferendi prudens judicium de dictis & factis aliorum: de dictis quidem, id eſt, ſcriptis Auctorum, ut horum ſenſus, ſtilus, ingenium, totaque indoles pateſiat: de factis vero hiſtoricis, ſeu profana illa ſint ſeu ſacra, eorumque integritate vel vitio, ut quæ certa, vel ſubleſta, vel nullius fidei ſint, intelligatur. Artem hanc eſſe, & quidem inter liberales liberaliſſimam, nemo facile inficias ibit, qui omnibus, quæ ad artem requiruntur, dotibus inſtructam eſſe curatius expenderit. Habet ſuam definitionem, quam nunc primum expoſui: habet diviſionem in *naturalem* & *artificialem*, in *profanam* & *eccleſiaſticam*, in *literariam* & *hiſtoricam*: habet cauſſas, quas Philoſophi vocant *efficientem*, *fina-*

lem, *materialem*, & *formalem*: habet ſua principia, auctoritatem ſcilicet, conjecturam, & conſuetudinem, e quibus concluſiones ſuas deducit: habet denique regulas, quarum ope dogmata ſua & effata moderatur.

II.

De his ut ordine agatur, artisque hujus nobiliſſimæ natura & indoles clarius perſpiciatur, de cauſſis primo loco diſſerere breviter conſtitui; & quidem ad *Efficientem* quod adtinet, non una ſed multiplex occaſio fuit, quæ Viris doctis neceſſitatem impoſuit ad Critices diſciplinam formandam colendamque. Inprimis barbaries illa, quæ poſt aurea argenteaque ſecula in linguas, ſcripturas, & libros ſenſim ſe immiſcuit, poſt ænea vero & ferrea pleno alveo ſeſe infudit. Succeſſit medio potiſſimum ævo quorundam mala fides, qua turpis lucri gratia paſſim fabulas & commenta pro veris factis atque hiſtoriis ore ac calamo vendiderunt: aliorum vero nimium bona, qua ſine ulteriore indagine, præmiſſoque examine ejusmodi figmenta in ſcripta & libros ſuos tranſtulere: aliquorum etiam temeritas, qui puros fontes infecerunt, & ſinceris narrationibus ſomnia ſua libera-

raliter adſpergentes totam pene fidem abſtulerunt, & poſteritatem quid crederet, quidve inficiaretur, incertam reliquerunt. Demum poſterioribus ſeculis palam graſſari cœpit partim hæreticorum malitia atque perfidia, qui nunc ſacras Scripturas & SS. Patres corrumpere, truncare, in ſenſum alienum detorquere, nunc traditiones antiquiſſimas rejicere, nunc prodigia omnia eliminare, & Eccleſiaſticam diſciplinam ſusdeque vertere non ſunt veriti: partim male feriatorum quorumdam Catholicorum audacia & inſolentia, qui ut eruditionis famam captarent, & inquieto ingenio ſuo ſatisfacerent, levibus nixi conjecturis probatiſſimos quosque ritus & mores Eccleſiæ, antiqua hiſtoriæ ſacræ monumenta, quæ ſua ſe vetuſtate ſatis hucuſque commendabant, in dubium vocare, aut omnino a poſſeſſione dejicere conati ſunt. Hæc omnia, mala ſane graviſſima, doctis Viris ut dixi, neceſſitatem Critices impoſuere, ut ejus ope tot monſtra profligarent.

Ad cauſſam *finalem* accedo. Honeſtiſſimum certe finem genuina Critica ſibi præfixum habet, eumque geminum. Primus eſt, ut ſi quid detrimenti paſſa eſt

respublica literaria tum ſacra tum profana, illud emendet & reſarciat. Hoc liberaliter præſtat abſtergendo fuliginem barbaræ dictionis, expurgando codices ab innumeris mendis, chronologiæ ac geographiæ vindicando temporum locorumque ſeriem, plurimum a ſcriptoribus depravatam, expungendo fabulas & commenta e regno hiſtorico, & authographa ab apocryphis quam diligentiſſime ſecernendo. Fuit enim ager reipublicæ literariæ primis ſeculis velut optimo frumento dives, ſed brevi pene totus loliis & zizaniis oppletus, a quibus immenſo quidem labore, ſed emolumento longe maximo poſtremis hiſce temporibus non niſi ab arte Critica purgandus erat. Alter finis eſt, ut vetuſtatis tenebras diſpellat, & lucem affundat clariſſimam, id quod facit illuſtrando notis obſcura Veterum dicta & ſcripta, ignotos hactenus ſcriptores, eorumque opera inedita e bibliothecarum angulis, in quibus per plura ſecula latebant, eruendo, deſcribendo Auctorum patriam, ingenium, lucubrationes & characteres, antiqua monumenta vel obliterata, vel truncata integritati ſuæ ac priſtino ſplendori reſtituendo, deperditas artes quaſi amiſſas regiones & inſulas detegendo, ſubminiſtrando nobis di-

dilucidas ideas circa tempora, loca, perſonas, facta & opera priſcorum hominum: verbo, incultas literaturæ terras ad ſummam, quam ævo noſtro læti intuemur, fœcunditatem & abundantiam perducendo: ut ſi quid in Veterum ſcriptis torvum, vel ad mores priſcos minus lucidum, aut ævo corruptum deprêhendat, commentariis illuſtret: ſi quid ignorantia vel malitia depravatum inveniat, ut in eruditionis & veritatis ſemitam reducat, venerandæ antiquitatis auctoritatem atque doctrinam non evertendo, ſed noſtris potius moribus & ingeniis accomodando. Ut paucis omnia complectar, probi Critici eſt, vetuſtis novitatem dare, obſoletis nitorem, obſcuris lucem, defunctis vitam, faſtiditis gratiam, dubiis fidem, omnibus naturam ſuam, & naturæ ſuæ omnia.

§. II.

Materia & Forma Critices.

III.

Quid de cauſſa dicam, quam *materialem* vocant? Ea ſane ampliſſima eſt, nec alios, quam ipſe Mundus literarius limites habet. In Grammatica in

orthographiam, & vocum verborumque poteſtatem Critica inquirit, recte ſcribendi ac pronunciandi normam ſtatuit, latinitatem ad auream illam argenteamque ætatem æſtimat & reducit. In Poeſi monſtrat, quantopere primos limpidosque fontes caſtalios infecerit poſteritas luteis limoſisque carminibus, excitare ſtudet æſtrum poeticum, priſcis Vatibus adeo familiare, quod per tot ſecula pene elanguit; flores & uvas antiquorum Poetarum reſectis loliis ac pampinis colligit, & ignavum vulgus ab Helicone tanquam fucos ab alvearibus arcet. In Rhetorica verborum ac figurarum luxuriem, & inflatos periodorum ambitus e medio tollit, ſententiarum & argumentorum vim ac robur demonſtrat, affectûs loco, tempori, ac perſonæ aptos, eosque vehementes ciere docet, totamque priſci eloquii majeſtatem explicat. In hiſtoria res geſtas, quæ a Scriptoribus in medium adferuntur, diligentiſſime examinat, a quibus narrentur, e quo fonte fuerint hauſtæ, quo tempore, quo loco contigerint; an ſcriptores fuerint ſynchroni, an inter ſe conveniant, an quæ factum circumſtant, ſint veroſimilia, &c. e quibus omnibus fert de bona, vel mala, vel dubia fide judicium, figmenta rejicit, & veri-

tati

tati teſtimonium perhibet. In Philoſophia inanes ac jejunas quæſtiones, atque ſubtiles aranearum, quæ in cerebro naſcuntur, telas eliminat, clamores & altercationes de lana caprina proſcribit: contra arcanos naturæ theſauros effodere, occultas vires adhibitis machinis ſcrutari, elementorum aeris maxime ac ignis, & ſiderum mira phœnomena detegere ſatagit, nec non experimentorum ſimul ac ratiocinationum ope (quæ ambo fœdere tam firmo quam neceſſario conjungit) Univerſi hujus ſtructuram & pulchritudinem oſtendit. In arte Medica aphoriſmorum Veterum ſuperſtitione, ac ſectarum plus inter ſe, quam pro civium ſalute pugnantium multitudine ſublata, vaniſque prognoſticis valere juſſis, in morborum cauſſas & mali radices diligentius inquirere, herbarum vires curioſius explorare, & humani corporis partes anatomiæ, reliquorum vero corporum chymiæ auxilio ſtudioſius cognoſcere jubet, utpote in quibus ſobria medendi ars tota conſiſtit. In Jure legum dubiarum ac obſcurarum turbam tumultuantem e tribunalibus foras ejicit, leguleiorum ora compeſcit, litium ambages abſcindit, & juris naturalis præcipue, atque divini principia vera certaque in-

dagat, atque in ſententia ferenda æqui juſtique rationem præ omnibus ante oculos habendam docet. In Theologia ſubtilitatum, & quas vocant *ſpeculationum* nimiarum pertæſa S. Scripturæ, Conciliorum, ac Patrum dogmata altius rimari, his fidei morumque doctrinam ſuperſtruere, & ex eccleſiaſtica hiſtoria ſeculorum uſu perpetuo ſtabilire contendit. Ut nihil dicam, quas quantasque in re numaria, diplomatica, antiquaria felices progreſſiones hoc ævo fecerit Critica, ut non jam a longe, & quaſi per nebulam intueri venerandam vetuſtatem cogamur, ſed cum priſcis hominibus ſapientiſſimis ac fortiſſimis amicitiam colere, erudite converſari, ac pene inter illos & cum illis vivere videamur.

IV.

Neque cauſſa *Formali* deſtituitur. Formam enim ſanæ probatiſſimæque diſciplinæ eidem tribuunt leges ac regulæ, quibus hæc judicandi facultas circumſcribitur, quasque poſtea ſuo loco palam facere decrevi. Profecto his vel maxime opus habet ars iſta, ne inter tot hominum judicia, quot capita, vel nimis evagetur, vel extra orbitam ſaltet, vel omnino in ſcopulos impacta naufra-

ge-

getur. Opus eſt inquam regulis, quas poſt longum ac indefeſſum ſtudium, poſt excuſſa omnia rei literariæ ſcrinia, poſt inſignem uberemque notitiam ex optimis auctoribus comparatam peritiſſimi quique præſcribunt, ut aurum a ſcoria, & vitrum a gemmis in quovis diſciplinarum genere diſcerni queat. His inſtructa Critice ſplendidam ſane ac incomparabilis pulchritudinis formam induit, ſeu privatos intra parietes cum amicis ſermo eruditus inſeratur; ſeu publico in conſeſſu doctorum Virorum de themate quodam literario pronunciandum ſit.

Mos iſte jam olim apud Veteres in uſu erat, ut ex Ciceronis Oratore, Bruto, & Tuſculanis Quæſtionibus patet: ſed inter paucos tum ſtetit negotium hoc, Viros tamen omni eruditionis genere conſpicuos, quibus an æquiparandi ſint noſtrorum temporum Critici in tanta eorum frequentia, non auſim ſpondere. Antiquis enim illis præſto fuerunt multa, quæ a nobis deſiderantur, ſubſidia. Habebant in manibus, & ante oculos complurium optimorum ſcriptorum opera, quæ nobis temporum injuria ſubtraxit, vel ſolum fragmenta quædam

dam ex iis reliquit: conſulere poterant non paucos primorum & ſincerioris ævi hiſtoricorum, Ægyptios, Tyrios, Babylonios: exquirere ſententias & oracula Sophorum ſuorum, a quibus prima artium & ſcientiarum fundamenta jacta fuiſſe novimus. Erat tunc quaſi primo in flore ac ſucco nativo vis ratiocinandi, idiomatis integritas, elocutionis gratia, & adfectionum temperies, quæ omnia nonniſi per temporum ambages, & poſt varias mutationes & clades bene decimata ad nos pervenerunt. Fateri neceſſum eſt, Veterum opera puriſſimos eſſe fontes, e quibus ea primum nobis haurienda ſunt, queis opus eſt ad politum judicium & rectam rerum æſtimationem comparandam, atque ad verum ac falſum tum in naturæ, tum in artium & ſcientiarum operibus internoſcendum. Atque hinc in ponderanda æſtimandaque ingeniorum, ſtili, ac methodi virtute non novis ſed antiquis uti ſolemus ſtateris, explorantes num ad vetuſtatis laudem accedat propius, vel recedat. Sunt equidem quædam hac in re priſcis & junioribus communia, ea ſcilicet, quæ ab ingenio pendent, quemadmodum intelligentia, perſpicacia, judicium, comparatio, & artificium: neque enim omnibus ſeculis de-

fue-

runt homines, eadem cum primis metalli bonitate procreati: tamen ſi hæc æqua ratione in utriſque ſuſpicimus, primas Veteribus concedere debemus, utpote quas ipſis tanto intervallo ante nos natis natura ipſa detuliſſe videtur.

§. III.

Principia Criticæ artis.

V.

Jam vero principia, quibus Critice nititur, & intra quorum cardines volvitur, duo ſunt (tertium addemus ſuo loco) videlicet auctoritas & conjectura. Auctoritate utuntur Critici, dum e Scriptorum libris, eorumque ſententiis in medium productis oſtendunt, hæc bene vel perperam dici, aut fieri; hunc fuiſſe priſcorum morem, hac methodo, his legibus iſtam vel illam artem atque ſcientiam eos tractaſſe, ipſorum teſtimonio rem aut factum aliquod ita vel ſecus contigiſſe, &c. Nihil enim potentius eſt ad confirmandam doctrinam, vel ad veritatem detegendam auctoritate Scriptorum, quibus omnis ætas hucuſque aſſurrexit, quosque in una vel pluribus diſciplinis principes aut magiſtros veneratur,

tur, vel qui probatiſſimæ fidei ſunt in factis enarrandis, præcipue ſi ſynchroni fuerint, eodem ſcilicet tempore, vel viciniſſimo viventes.

Conjecturas autem adhibere ſolent prima via deficiente, vel certe non ſufficiente, dum ex illorum ſcriptis & ſententiis mentem & ſenſum circa rem quampiam legitime deducunt, aut comparatis inter ſe diverſorum teſtimoniis rem aliter habere ſe non poſſe monſtrant, aut, quum de factis, quæ Veteres tradidere, diſputatur, ea hoc vel illo modo veroſimiliter contigiſſe contendunt, quamvis alio re ipſa contingere potuerint. Hæ duæ ſemitæ ſunt, queis in vaſtiſſimo hoc ſtudio incedunt Critici ad veritatem ſeu demonſtrandam ſeu eruendam; quamvis fateri oporteat, primam eſſe tutiorem, periculoſiorem alteram, neutram omnino certam. *Bivium enim*, inquit Juſtus Lipſius, (a) *ad corrigendum libri & conjectura: prima vix ſatis certa & tuta, lubrica altera.* Nam quæ ſcribunt Auctores, non ſemper veritati conſonant, (quis enim vadem ſe conſtituet, quod nunquam fallantur) nec conjecturæ, quæ a veris etiam certisque teſtimoniis prodeunt,

(a) *In Satyr. Menipp.*

deunt, vel eruuntur, extra dubitationis & falſitatis aleam poſitæ ſunt. Quare utrumque hoc principium, ut eo minus a via veritatis aberret, regulis probe muniendum cenſuerunt præſtantiſſimi quique hac in arte Magiſtri, in quibus obſervandis, ac rite adhibendis magna ſane artis hujus pars conſiſtit.

Porro ſicuti duo ſunt Criticæ principia, ita etiam duæ ſunt illius dotes, nimirum ea, quæ naturæ beneficio, & illa, quæ artis ope comparatur. Natura artem præveniat neceſſe eſt, tribuendo memoriam fideliſſimam eorum, quæ lecta ſunt, (debet autem lectio eſſe multiplex & aſſidua) eorum inquam quæ lecta fuerunt, cuſtodem: tum quoque ſubtilem mentis aciem, quæ ad intima artium ac ſcientiarum adyta facile ac celeriter penetrare valeat, atque diſcernere inter merces probas & vitioſas: denique judicium præſtans & corrumpi neſcium, quod in ferenda ſententia ſepoſitis quibuscunque opinionibus præjudicatis, aut ſiniſtris animi adfectionibus nonniſi rectæ ſanæque rationis ductum ubique ſequatur. Hæc quaſi tributum ſunt, quod natura pendere debet Reginæ artium Criticæ, ſine quo nulli in hoc regno civi eſſe licet.

Sed

Sed artificium quoque ad naturam accedat oportet, quod fit ſtatuendo certas leges, quibus criterium, quod vocant, inſtruatur, expoliatur, & ad juſti perfectique judicii culmen perducatur. Contingit enim hoc in negotio, quod paſſim in aliis fieri videmus. Eſt qui ædificium egregie ſtructum intuens de illius pulchritudine ac magnificentia ſine ullo veritatis diſpendio pronunciat, naturæ duntaxat magiſterio imbutus, etſi architecturæ leges, & elegantis fabricæ notas ignoret: verum alius Architectonicæ peritus præter naturam artem quoque in conſilium vocat, idem ædificium æſtimat, commendatque ob partium ſymmetriam, proportionem, ſoliditatem, ordinem, aliasque dotes ædificio proprias. Ita ſunt multi, qui ſermonis vel voluminis elegantiam tacito quodam animi ſenſu percipiunt, ſed e quo fonte iſta oriatur, explicare nequeunt, dum Criticus e ſuis illam regulis metitur, juſtamque de illa ſententiam profert. Cavendum tamen ſemper, ut judicium hoc ſuum intra limites ſobrietatis contineat, ne quum in aliorum opera criſin inclementem exercere ſatagit, ipſe ſeveriorem experiundi periculo ſeſe exponat, a quo vix quisquam inſignium etiam Criticorum immu-

munis eſſe ſolet, dicente Tullio, (b) *Sapientum judicium aut reprehenſionem vitare nullo modo poteſt, niſi qui nihil omnino ſcribit.*

CAPUT II.

HISTORIA CRITICÆ.

§. I.

Critica circa artes liberales, & literas manſuetiores.

VI.

Criticæ natales vetuſtiſſimos eſſe, eamque primis hominibus veluti congenitam fuiſſe negare vix poſſumus, ſi non maximo naturæ dono, ſcilicet recte judicandi facultate, contra fas omne illos ſpoliare velimus: eratque hæc ipſis eo magis neceſſaria, quo magis recentes hi mundi habitatores tot rerum, operumque mirabilium, quæ ſupra, circum, & infra ſe ſtupentes intuebantur, notitiam

(b) *Lib. 2. Tuſcul. Quæſt.*

tiam & cognitionem haud aliter quam ratiocinando, comparando, judicandoque conſequi potuiſſe videantur, & libris, & cathedris, & regulis ac methodo certa deſtituti. Neque ingenitas tot tantarumque rerum ideas tanquam patrimonium in lucem ſecum adtuliſſe, aut a Deo revelatas accepiſſe illas credendum eſt, ſed uti panem ſudore vultus ſui, ita artes & ſcientias labore ingenii atque judicii comparare ſibi debebant, dicente Eccleſiaſte de filiis hominum: (c) *Deus mundum tradidit diſputationibus eorum.* Certe nulla ætas, nulla natio fuit expers omnis Criticæ, ita ut non immerito nobilis Scriptor quidam pronunciare non dubitaverit: *Ingenium Criticum omnium ſeculorum & populorum ingenium eſſe.* Verum nimis late patentes ſunt hi natales & fines Criticæ: anguſtior eſt, quam quærimus origo. Primi igitur quod ſcimus, Grammatici fuerunt, qui apud Veteres Criticorum munus obibant, & quaſi publica poteſtate illud exercebant. Nam hi, ut apud Quinctilianum legimus, ampla magnaque eruditione per omnia ſcriptorum genera verſati, non dicta ſolum, ſed etiam integros libros cenſebant: eſſentne, cujus inſcriberentur Au-

(c) *Cap.* 3. *v.* 11.

Auctoris: aut ſi ejus non eſſent, ex phraſi & filo orationis, ex diſſerendi ratione in parentem literariæ prolis inquiſivere, ac cuinam tribuendus eſſet hic vel ille ingenii partus, magna cum cura, majoreque fide definiebant, quos propterea adpellabant *Grammaticos accuratiores*, ἀκριβεστέρους γραμματικούς. Primum quidem Poeſeos operibus ad examen vocandis, vel commentario aliquo illuſtrandis operam navabant, quemadmodum Ariſtarchus & Ariſtophanes, qui tantum ſibi poteſtatis in hoc genere arrogabant, ut & Homeri verſus aliquos emendarent. Ennium quoque celebrat Horatius, utpote a Criticis laudatum & adprobatum: (d)

Ennius & ſapiens, & fortis, & alter Homerus,
Ut Critici dicunt.

Poſtmodum vero ad omnem pene literaturam, ut dixi, Criticæ ſuæ regulam adplicuere, quamvis aliud tantæ artis inſtrumentum non adtulerint, quam limam judicii, aſſidua lectione, profunda meditatione, ac diligenti obſervatione exculti.

(d) *Epiſt. Lib. 4.*

ti. Non deſunt, qui Ariſtotelem magnæ hujus artis parentem fuiſſe produnt, inter quos Dio a patria Pruſæus, ab eloquentia Chryſoſtomus dictus, qui de hoc Philoſopho differens ſcribit: (e) *Ariſtoteles, a quo ajunt Criticam & Grammaticam cœpiſſe*. Et re ipſa ſeveram criticen exercuit in Philoſophos tempore ſuum ævum antegreſſos, quos plerumque merito carpit, in quo laudem meretur; interdum tamen non citra calumniam, in quo apud alios ſcriptores vapulat. Quippe doctrinam, quam adtulerunt illi reconditis ſub metaphoris, in alienam omnino opinionem detorſiſſe arguitur, uti de ideis & motu contra Platonem, de *unitate* entium contra Parmenidem; videlicet, ut populari conſenſu eos premeret. Qua ex re etiam profluxiſſe creditur obſcurum illud dicendi genus hujus Philoſophi, dum timido velut pede in ſuis ſententiis declarandis ingreditur, ne & ipſe a poſterioribus carpi poſſet, reputans ſecum notam parœmiam: *Ab alio exſpectes, alteri quod feceris.* Licet autem Ariſtoteles forte primus non fuerit, qui criticam exercuit, & ad artis faſtigium promovit, ſatis tamen pro comperto eſt, ejus ævo illam plu-

(e) *Orat. 3. de Homero.*

plurimum & viguiſſe, & magno in pretio habitam fuiſſe. Maximum vero, ſi antiquiora tempora ſpectemus, incrementum cœpit Ciceronis ævo, quo, vel non ita multo poſt, excellentes Critici in theatrum prodierunt. Inter hos erat Ariſtarchus Samoſatenus, qui Alexandriæ degens Pindari, Arati, aliorumque Poetarum opera, quin & Homeri Iliadem & Odyſſeam novem libris cenſuræ ſubjecit, acriori forte quam oportuiſſet. Hinc qui alienis ſcriptis emendandis corrigendisque calamum addicunt, Ariſtarchi vocantur; & in proverbium abiit: *Ariſtarchi obeliſcis jugulare librum*, quod eſt, ſtilo nimium ſevero aliquem cenſere. Erat quoque M. Terentius Varro, quem Romanorum Virum eruditiſſimum Quinctilianus, (f) D. vero Auguſtinus literatorum doctiſſimum adpellat: peritiſſimus fuit linguæ latinæ, & omnis antiquitatis, & rerum græcarum noſtrarumque, inquit Fabius, plus tamen ſcientiæ collaturus, quam eloquentiæ. Scripſit librum de lingua latina, quem Ciceroni dicavit, item de re ruſtica, & annales celebrium Virorum, Romanarumque Familiarum, tanta eruditionis ubertate ac judicii præſtan-

(f) *Lib.* 10.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ſtantia, ut qui ampliſſimum totius literaturæ patrimonium poſſident, ſeculi ſui ac regionis ſuæ Varrones nuncupentur. Erat non minus Dionyſius Halicarnaſſeus, qui finitis civilibus bellis & Auguſto Jani templum claudente Romam venit, ubi annos viginti duos commoratus ſcripta Hiſtorica, Rhetorica & Critica, atque originum ſive antiquitatum Romanarum viginti libros in lucem dedit. Celebratur tanquam dux cunctorum veteris ævi Criticorum, & poſterioris hac in arte Magiſter. Erat denique, ut minus claros prætercam, alius Dionyſius Caſſius Longinus, Sophiſta ſimul & Criticus inſignis. Hic ſeculo III. inclaruit, ejusque de ſcriptis alienis judicia non aliter ac Principum oracula excipiebantur: reliquit poſteritati velut eruditionis ſuæ pignora *artem rhetoricam*, *opus de ideis*, & *dubitationes Homericas*.

VII.

Ita res agebatur felicibus illis temporibus, ubi & bonarum literarum ingens pretium, & earum ſemper magis excolendarum ſummum ſtudium regnabat. Verum Imperio Occidentis in caſum inclinante etiam ars Critica cum reliquis in pejus ruere cœpit, immo fere tota ex-

extingui. Et quidni? exterarum nationum barbara colluvies, populorum a Septentrione locuſtarum inſtar advolantium incurſiones, diuturna bella, incendia, & rapinæ totam pene rempublicam literariam everterunt. Nam direptis bibliothecis magna librorum inopia, & dilapſis Viris doctis, artiumque Magiſtris grandis ignorantia, ita ut cenſoribus libri, & libris cenſores deeſſent: immo nil niſi armis circum circa ſtrepentibus triſte altumque Muſarum ſilentium ubique regnabat. Nec tam celeri paſſu, quo venerat, tempeſtas hæc tranſiit. Vix ſex & plurium ſeculorum impendio illata literis clades reſarciri potuit. Potiſſima cauſſa fuit, quod vel ſponte ſua Grammatici ſeu Critici ſuo ſe magiſtratu abdicaverint, vel qui ſublimiores ſcientias tunc profeſſi fuerunt, ſuo illos contubernio expulerint, non ſecus ac cornices columbam, ut fabula tradit. Idcirco factum, ut nullo cenſore præſente non ſolum voces, phraſes, & ſenſa inepta, inculta, ſordida & barbara cum bonis artibus ſeſe commiſcerent, verum etiam adulterini fœtus complures in lucem prodirent non ſine graviſſima veterum & clariſſimorum ſcriptorum familiæ illata injuria. Paſſim libri ſuppoſititii

circumferebantur, & adtributa ſunt ſcripta Ariſtoteli, Platoni, Cypriano, Hieronymo, Auguſtino, Boetio, Ciceroni, Senecæ, quæ ipſis nunquam ne quidem per ſomnium in mentem venerant. Primo ſtatim ſeculo Chriſtiano plures libros Petri Apoſtoli nomine inſcriptos fuiſſe memorat D. Hieronymus: integra poſtmodum apocryphorum ſilva ſuccrevit, ad quam excidendam plura ſecula poſteriora, & in his ſagaciſſimi quique Critici vix ſuffecerunt. Juvat heic temporum illorum triſtem miſeramque faciem breviter in memoriam revocare. Fuerunt, qui ad conciliandam libro alicui auctoritatem, magni cujusdam ſcriptoris nomen in ejus fronte grandibus literis collocarunt: Alii videntes ſat multos olim libros anonymos in lucem datos fuiſſe latente poſt tabulam Apelle, eos huic vel illi temere adjudicabant, leviſſima quadam conjectura ad id adducti: Nonnulli quibus cura deſcribendi demandata fuit, lecto perperam titulo vel illius, cui liber inſcriptus erat, vel alterius, qui primus menti occurrebat, tanquam Auctoris nomen præfixere. Præterea iniquiſſima erat eo tempore Codicum conditio: quidam caſu aliquo magnam cladem paſſi ſunt, quemadmodum

Ari-

Ariſtotelis & Theophraſti diu latentes a tineis & blattis exeſi fuerunt reperti; & quod peſſimum, fuerunt autographa, e quibus alios Codices deſcribere neceſſum erat: in aliis pulvere ac ſqualore diuturni carceris non pauca ſunt obſcurata, & literæ vetuſtate exoleverunt; quare in exemplis eorum magni ubique hiatus etiam hodie reperiuntur, vel nonniſi fragmenta ſuperſunt. Majorem adhuc labem intulere Librarii (hominum genus plerumque imperitum) parum ſoliciti, quid & quomodo ſcriberent, plus vero, unde vitam ſuſtentarent. Hinc quidam quando characteres aut voces ipſis ignotæ occurrebant, literas & verba ita confundebant, & ut ajunt, quadrata rotundis miſcebant, ut contextus longa divinatione ſit inveſtigandus: Alii autem & probe ſcripta, quum non intelligerent, ſuo ſenſui ea ineptiſſime accommodabant, & auctorem optimis dotibus energiæ ac gratiæ exſpoliatum reliquere. Hoc erat, de quo jam ſuo tempore conqueſtus eſt Tullius, nimirum græcos, quam latinos libros emendatiores eſſe, quoniam his poſterioribus deſcribendis homines parum linguam latinam docti operam navarent. Acceſſit huic malo aliud non minus, videlicet credulitas hominum etiam ſatis docto-

rum, ut nihil dicam de aliis, qui obviis quibusque fabulis fidem habuerunt: de illa enim credulitate loquor, de qua Cicero (g) inquit, quod ſit *error magis quam culpa*; *& tamen in optimi cujusque mentem facile irrepit.* Igitur iſti, licet acie ingenii non deſtituerentur, ab aliorum tamen ſenſu & judicio diſcedere noluerunt, vel errandi timore perculſi, vel labore ulterioris indaginis abſterriti. Inde factum, ut errores, quos primi tradiderunt, iique graves, maxime in Actis Sanctorum, & Conciliorum, in Hiſtoria ſacra & profana, in Diſciplina & ritibus Eccleſiaſticis, in Operibus SS. Patrum &c. ut inquam errores iſti quaſi jure hæreditario ad poſteros ſint devoluti, & quo latius propagabantur, magis magisque confirmati. Atque hæc mala omnia indè pullularunt, quod periti ſeculis illis Critici deeſſent, qui arte ſua eruditioni ac veritati ſuccurrerent, cum tot mendis, hallucinationibus, & figmentis miſere luctanti

VIII.

Illuxit tandem ſerenior bonis artibus dies ſeculo XIII. & XIV. quibus velut condicta opera complures Viri inſignes ſur-

(g) *In Planco.*

ſurrexerunt, qui collapſum Veterum Grammaticorum ſeu Criticorum tribunal rurſus inſtaurarunt, afflictæque rei literariæ patrocinium ſuſcepere. In humanioribus quidem literis & artibus, quas liberales vocamus, a veteri fermento expurgandis, emendandis, reſtituendis ac illuſtrandis incredibile eſt, quo ſtudio, quave contentione adlaborarint inprimis notiſſimi Italiæ Triumviri Aligerius Durantes, vel ut alii vocant, Dantes, nobiliſſimus ſui temporis Poeta, dignus quem ſera quoque poſteritas carminibus ſuis celebraret: Joannes Bocaccius in Romanis monumentis, in genealogia Deorum, montium, fluviorum, marium, atque in hiſtoria Illuſtrium Virorum ac Mulierum, de quibus omnibus erudite ſcripſit, verſatiſſimus: & Franciſcus Petrarcha, qui operibus ſuis Criticis, quibus omne fere genus literarum complexus eſt, præcedentium ſeculorum tenebras fugavit, denſamque fuliginem abſterſit. Horum elogium exſtat apud Papyrium Maſſonium, qui eorum hiſtoriam exaravit præfixo titulo: *Vitæ trium Hetruriæ Procerum Dantis, Petrarchæ, Bocaccii.* (h) Geminas autem cauſſas ſuſceptæ hoc ſeculo inſtaurationis Criticæ eſt

(h) *Tom. 2. Elog.*

eſt reperire apud Henricum Whartonum, doctum Anglum: (i) Prima erat expugnatio Conſtantinopolis, quæ anno 1453. contigit. Hac enim urbe græcarum principe a Turcis capta, nationis hujus viri literati ac in paucis eruditi patrium ſolum vertentes ex Oriente in Occidentis plagas, præſertim in Italiam commigrarunt, ubi ſubtili criticoque ingenio ſuo magnam inter literarum ſtudioſos æmulationem excitarunt. Ex eo enim tempore non poſtrema pars gloriæ fuit univerſa diſcutere, e terris effodere, atque invicem manuſcripta conferre, legitimum textus ſenſum rimari, auctores ætatemque antiquorum monumentorum diſquirere, nihil demum ſuper ſenſu meritoque libri niſi poſt maturum examen ſtatuere. Altera cauſſa fuit typographiæ inventum, quæ brevi ingentem & veterum & recentiorum ſcriptorum copiam orbi literato ſubminiſtravit, opportuniſſimam ad bonas artes melius colendas nutriendasque ſupellectilem. *Duplici fere*, inquit memoratus Whartonus, *id cauſſæ acceptum debet, Captæ a Turcis Conſtantinopoli, & inventæ arti typographicæ.* Perfracta ſemel porta plures certa-

(i) *In appendice ad Hiſtoriam literariam Guilielmi Cave.*

Digitized by Google

tatim concurrerunt ad ſubruendum deſidiæ diuturnæ atque ignorantiæ caſtrum. Certe ſeculo XV. XVI. & XVII. fuerunt quidam, qui e melioris fidei MSSis. emendatas Veterum Auctorum editiones curarunt, ut e puris fontibus, non ut antea lutulentis, ſcientiarum principia & fundamenta hauriri poſſent: alii Grammaticas, lexica, phraſeologias, flores hiſtoricos & poeticos decumano labore concinnarunt, tum ad latinæ linguæ ſinceræ caſtæque elementa, tum ad eruditionis ſemina in teneris juvenum animis jacienda: Alii antiquiores ſcriptores in quovis literaturæ genere eminentes doctis commentariis illuſtrandos ſibi ſumpſere, ut lectionis eruditionisque ſtudium quam latiſſime propagarent: Alii peculiares de omni Veterum monumentorum adparatu, de religionibus, de regimine, militia, magiſtratibus, moribus, ſtudiis, ritibus, re familiari, veſtitu, &c. tractatus elucubrarunt, ne quid deeſſet ad literarum encyclopædiam ſtabiliendam. Hanc Criticæ epocham celebrem reddiderunt Viri Clariſſimi, ambo Scaligeri, nempe Julius Cæſar, Ripæ ad Lacum Gardium natus anno 1484. Philoſophus, Poeta, Medicus & Criticus inſignis: ejusque filius Joſephus Juſtus, qui præter

alia

alia multa opuſcula conjecturas & notas in *Varronem*, & de *lingua latina*, caſtigationes & notas in *Euſebii Chronicon*, theſaurum temporum, & librum de arte Critica ſcripſit . . . Ambroſius Calepinus, Calepii prope Bergomum oriundus anno 1436. Ord. S. Auguſtini, qui grande illud latinitatis gazophylacium ſeu Lexicon ſumma induſtria confecit, a Joanne Paſſeratio & Ludovico Certa plurium linguarum additamento locupletatum . . . Deſiderius Eraſmus, patria Roterodamus, ſuo nomine dicendus Gerardus Gerardi, natus anno 1467. Grammaticorum ſui ævi facile princeps: Græcæ præterea & Hebraicæ linguæ admodum peritus, & rerum antiquarum ſtudioſiſſimus plurima vetuſtatis documenta e tenebris in lucem protraxit, & ingenii ſui monumentis auxit . . . Henricus Caniſius, Noviomagenſis, Ven. P. Petri Caniſii S. J. Frater, & in Academia Ingolſtadienſi celebris JCtus. præter alia *quatuor Antiquarum Lectionum voluminibus* clarus . . . Joannes Ludovicus Vives, Valentinus, natus an. 1492. qui libros ſeptem de cauſſis corruptarum artium, quinque de tradendis diſciplinis, de artibus octo edidit, in ferenda criſi æque acutus, ac liberalis . . . Guilielmus Budæus Pariſiis or-

ortus anno 1467. qui ab Andrea Junio *naſcentis græcæ literaturæ alter quaſi Camillus* nuncupatur. Hic præter commentaria græcæ linguæ, & notas in Ciceronis epiſtolas familiares de philologia, de ſtudio literarum recte inſtituendo doctiſſime ſcripſit. Singulare viri hujus elogium eſt, quod nec vivus depingi, nec mortuus funebri elogio decorari voluerit, quod ipſius ſummæ laudi tribuit Stephanus Paſquierius elegantiſſimo hoc epigrammate pios manes proſecutus:

Nec voluit vivus fingi, pinguique Budæus,
Nec vatum moriens quæſiit elogia.
Hunc qui tanta ſuæ mentis monumenta reliquit,
Externa puduit vivere velle manu.

Cætera Budæus, Eraſmus, & Vives ſuo tempore *Triumviri rei literariæ* fuerunt adpellati . . . Juſtus Lipſius non procul Bruxellis ortus an. 1547. de cujus Viri eruditione, & arguta caſtiſſimaque criſi tot teſtes ſunt, quot libri, quos exaravit calamo, quem ſub vitæ finem ad aram

aram B. Virginis Halæ Saxonum tanquam anathema ſuſpendi voluit. Ejus ſymbolum erat: *Moribus antiquis*, quibus ſcilicet vixit & ſcripſit. Jure quoque ſuo locum heic inter præſtantiores humaniorum literarum Criticos ſibi vendicant ſcriptores e Societate JEſu, qui partim latinitatem collapſam ex antiquis optimis auctoribus inſtaurarunt, aut hos ab ethnicis ſuperſtitionibus, aliisque ſordibus expugnarunt, partim amœniores Muſas revocarunt ab exilio, & qua præceptis, qua exemplis Latii Veteris mores ad dignitatem in præſens, quod vivimus, ſeculum feliciter tranſtulerunt: Emmanuel Alvarus, Luſitanus ex Inſula Madera, natus an. 1526. e priſcis Grammaticis, eorumque ſcriptis ſumma induſtria latini ſermonis elementa collegit, & ſaluberrimis legibus Grammaticæ totius œconomiam complexus eſt, dignus ut in hanc uſque diem prima ſcholarum rudimenta moderetur . . . Michael Pexenfelderus, Germanus Amſtorfii natus an. 1613. & Franciſcus Pomey, Gallus Paternæ an. 1618. ille adparatu eruditionis tam rerum quam verborum per omnes artes & ſcientias; hic floribus latinitatis, *indiculo univerſali* rerum omnium & artium, colloquiis ſcholaſticis, & lexico ampliſſimo,

non

non ſolum latine, verum etiam caſtigate ac erudite de omni rerum genere loqui nos docuerunt . . . Jacobus Pontanus, Bohemus natus an. 1542. vocabula & phraſes latinas, vitæ communis & familiarium colloquiorum, atque artium liberalium uſibus perpetuis ſervituras e doctis antiquitatis ruderibus velut extraxit, atque reſtituit, editis hanc in rem progymnaſmatis quam plurimis . . . Cyprianus Soarius, Hiſpanus natus circa annum 1522. Nicolaus Cauſinus in Gallia 1570. Gabriel Franciſcus le Jay Pariſiis 1657. Franciſcus Pomey laudatus, & Dominicus Colonia Aquisgrani 1660. Rhetoricam: memorati Jacobus Pontanus, & Gabriel le Jay Poeticam: Famianus Strada Romæ 1572. & Antonius Poſſevinus, Mantuanus 1534. Hiſtoricen, ad Veterum Oratorum, Poetarum, & Hiſtoricorum normam & methodum velut ab inferis ad novam vitam excitarunt . . . Idem Poſſevinus de ingeniorum cultura, Joſephus Juvencius de methodo ac ratione docendi humaniores literas, Renatus Rapinus in Galliis natus 1621. acutiſſimis ſuper eloquentiam, Poeſin, Hiſtoriam, & Philoſophiam animadverſionibus, nobilem accuratam-

ratamque Criticam exercuere. Taceo alia literaturæ lumina, quæ ſeculum XVII. & XVIII. atque in his Criticam artem maximis incrementis illuſtrarunt, qua ætate velut facta conſpiratione & miro ingeniorum conſenſu prodierunt Viri ſapientes, qui præſidiis, quæ ſuperiorum temporum Critice ſuppeditavit, inſtructi atque ulterius progreſſi præter manſuetiorum literarum regionem ab ævi barbari ſquallore, ac *medii* ignorantia vindicatam, priſtinæque formæ ac elegantiæ reſtitutam, fines Imperii Critici quaquaverſum dilatarunt, dum bibliothecis locupletatis & ad uſum communem apertis, erutis inde MSSis. & Codicibus, libris eruditione plenis, doctisque ephemeridibus in lucem datis, ad Conciliorum & Patrum editiones, Sanctorum Acta, Hiſtoriam & Diſciplinam Eccleſiaſticam, veteres traditiones, cæteramque ſublimiorum & ſacrarum ſcientiarum ſupellectilem tum a nævis emendandam, tum notis illuſtrandam manum admovere.

§. II.

§. II.

Critica circa ſcientias ſublimiores.

IX.

Primis Eccleſiæ naſcentis temporibus jus, ut ita dicam, & poteſtas Critices erat penes Patres, eamque ſane maxima cum ingenii, doctrinæ ac prudentiæ commendatione viſi ſunt exercuiſſe. Atque in primis quod ad S. Scripturæ lectionem ac intelligentiam adtinet, Origenes qui ſena librorum millia teſte Epiphanio conſcripſit, Philocaliam compoſuit, ſeu introductionem ad ſacrum hoc ſtudium, quam Baſilius M. & Gregorius Theologus ex iisdem Commentariis excerpſerunt ob libri præſtantiam, in quo de auctoritate, ſtilo, interpretatione ac charactere ſcripturarum præclare diſſerit: idem Origenes, & poſt hunc S. Lucianus Martyr, atque Heſychius SS. Bibliorum editiones ſuis in Eccleſiis adhiberi præceperunt, a ſe diligenter emendatas, quod ſine Criticæ ſubſidio neutiquam facere potuiſſent. D. Auguſtini quatuor libri de Doctrina Chriſtiana, ſeptem de locutionibus S. Scripturæ, unus de ſpiritu & litera plurimas critices re-

gulas continent, ad eruendum verum ſenſum vel maxime idoneas. Præ cæteris S. Hieronymus hac in re excelluit, uti ſatis loquuntur illius Prologi, Procemia, & Præfationes in majorem divinorum librorum partem: Epiſtolæ ipſius non paucæ ad verba & loca, quæ difficiliora in S. Scripturis occurrunt, rite explicanda aptiſſimæ: reſponſa ad Damaſi Papæ quæſtiones in Geneſin, Evagrio miſſa. A cæteris quoque Patribus Tertulliano, Cypriano, Athanaſio, Ambroſio, &c. quamplurimæ difficultates biblicæ de rebus Theologicis, Philoſophicis, Chronologicis magno ſtudio atque judicio fuerunt examinatæ, explanatæque.

Exſtat etiam celeberrimum S. Gelaſii I. Papæ decretum in Concilio Romano de libris S. Scripturæ authenticis & apocryphis. Non minus diverſa fuerunt Concilia, præcipue VI. Synodus Generalis, quæ de Patrum operibus genuinis, ac ſubleſtæ fidei hiſtoriis quibusdam pronunciarunt ac decreverunt. Hiſtoriam Eccleſiaſticam ante alios Euſebius Cæſareenſis decem libris plurimum illuſtravit, & Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus acutiſſimi vir ingenii in ducentorum octoginta Auctorum opera criſin tulit, ut ex

ex ipſius bibliotheca patet. Qui maximam Patrum bibliothecam Lugdunenſem, & catalogos Eccleſiaſticorum ſcriptorum Bellarmini, Labbei, Oudini, collectionem Conciliorum Labbei & Coſſartii, Acta Sanctorum Bollandi & Sociorum, Spicilegium Dacherii, &c. luſtrare voluerit, facile deprehendet, nulli ſeculo æræ Chriſtianæ defuiſſe magnos aliquot viros, qui Criticam ſacram (ut de profana nihil dicam) profeſſi fuerunt. At hi rarinantes in gurgite vaſto videri poſſunt, ſi cum iis in comparationem veniant, quos duo poſtrema ſecula progenuere.

X.

Juvat recenſere aliquos ex his præſtantioris notæ, (plures enim ſuo quemque loco per libri hujus decurſum producam) qui in vario ſublimiorum ſcientiarum genere magna cum ingenii, ac fere plerique pari pietatis, laude verſati ſunt. Agmen ducit Cæſar Baronius & doctrina & ſacra purpura eminentiſſimus, Soræ in regno Neapolitano natus an. 1538. Oratorii S. Philippi Nerii Presbyter. Hic Annales, ſeu duodecim ſeculorum hiſtoriam Eccleſiaſticam pari induſtria & eruditione, id eſt, utraque ampliſſima concinnavit, cui operi anſam præbuere *Centuriæ* ut vocantur

Magdeburgenſes præcipuo auctore Flacco Illyrico, inſigni hæretico, in lucem datæ, innumeris mendaciis & criticis erroribus plenæ: reticuit tamen conſulto Baronius earum Scriptores & nomina, ne vel mentio ipſa apud incautos excitaret pruritum lectionis, nonniſi exitio futuræ. Quamvis autem hoc labore de Eccleſia & veritate immortaliter meritus fuerit, poſt ipſum tamen omnino multa vetuſtatis monumenta ab aliis eruta fuerunt, quæ illum latebant, inter quos principem locum tenent Antonius, & Franciſcus Pagius Ord. Min. S. Franciſci, qui Criticam Hiſtorico - Chronologicam in univerſos Annales Baronii quatuor tomis adornarunt.

Robertus Bellarminus S. J. patria Politianus 1542. dignitate Cardinalis 1599. merito Criticæ Polemicæ conditor adverſus poſtremorum temporum hæreſes dici poteſt, quas trium voluminum opere de Controverſiis, & calamo eruditiſſimo penitus debellaſſe viſus eſt.

Jacobus Gretſerus S. J. Marchdorffii in Suevia natus an. 1560. Vir omnis literaturæ cornucopiæ inſtructus, ſcriptisque ſuis in Tomos XVII. Ratisbonæ collectis clariſſimus, Criticam æque eruditam ac gra-

gravem exercuit in libros Acatholicorum ſui ævi, fidemque Catholicam, ejus ritus ac diſciplinam, ſacrarum Imaginum ac ſanctæ crucis çultum, & quidquid fere ad mores & dogmata Eccleſiæ pertinet, tum doctiſſime propugnavit, tum mirum quantum illuſtravit, iccirco *malleus hæreticorum* adpellatus.

Dionyſius Petavius S. J. Aurelianenſis, natus 1583. in ſuo *Rationario* & *Doctrina temporum*, in Hierarchia Eccleſiaſtica, aliisque bene multis operibus inſigne ingenii, philologiæ, & accuratæ Criſeos documentum reliquit.

Antonius Poſſevinus S. J. Mantuæ natus an. 1534. totam pene Europam peragravit, tum a Superioribus ſuis, tum a ſummis Pontificibus ad res fidei Catholicæ componendas ad Principes ac Reges miſſus. Hæc inter negotia maxima ubique literariam ſupellectilem ampliſſimam collegit, ac præter alia complura Bibliothecam ſelectam, & Adparatum ſacrum (notiſſima volumina) conſcripſit, in quibus tam de ſcientiis plerisque, quam de ſcriptoribus ſacris & profanis ſanam integerrimamque Criticam profeſſus eſt.

Alexander Natalis Ord. Præd. Rhotomagi natus 1639. in Pariſienſi Facultate Theologiæ Doctoris laurea decoratus, vaſta mente atque ingenio univerſam hiſtoriam Eccleſiaſticam, & in ea quidquid ſplendidum, ſublime, vel dubium ac controverſum unquam fuit, multis doctisque Criticæ characteribus eſt complexus, editis octo tomis.

Joannes Harduinus S. J. natione Gallus an. 1646. in omni literarum genere verſatiſſimus, cujus rei documenta plurima in ſcriptis ſuis reliquit, maxime vero in Conciliorum notitia Critica, quorum collectionem inſignem duodecim tomis poſteritati reliquit, mortuus Pariſiis an. 1729.

Jacobus Sirmondus S. J. natus 1559. Ricomagi in Galliis, eruditiſſimos ingenii partus edidit, in quinque volumina Pariſiis digeſtos: maximam vero famam conſecutus eſt illuſtribus notis & animadverſionibus in plurimos Eccleſiæ Scriptores, in Concilia Gallicana, in Caroli Calvi *Capitularia*, & Theodoſii Codicem, quæ opera vaſtiſſimæ ſcientiæ, quam in Antiquitatibus Eccleſiaſticis & utroque Jure poſſidebat Sirmondus, viva ſunt teſtimonia: Ejus opera, dum Romæ de-

ge-

gebat Claudio Aquavivæ Societatis Præpoſito a ſecretis, plurimum uſus eſt Card. Baronius in parandis Annalibus Eccleſiaſticis, ita ut non pauci apud Bailettum (k) opinentur, quidquid in opere iſto ex Antiquitate, ex humanis literis, atque ex Critice ſumtum eſt, id pene totum Sirmondo vendicandum eſſe.

Bernardus Montefalconius, gallice Montfaucon, e Congregatione S. Mauri, in Galliis natus 1655. poſt luſtratas Italiæ ac Franciæ bibliothecas, veteraque monumenta, celebrem ſe fecit collectione nova Patrum & ſcriptorum græcorum, idea magni operis Antiquitatum quinque tomis diſtincta, aliisque multis lucubrationibus, in quibus omnibus emicat ingenium Criticum.

Philippus Labbeus S. J. patria Biturix, quæ Galliæ civitas eſt, 1607. ſtupenda memoria & omni ſcientiarum humaniorum & ſublimiorum commeatu inſtructus erat, vixque ullum literaturæ genus eſt, quod non ſcriptis ſuis illuſtravit. Præcipue vero artis Criticæ peritiam prodidit in protreptico de byzantinæ

(k) *Honoratus Tom. 1. Diſſert. §. 3. in notis.*

næ hiſtoriæ ſcriptoribus, in bibliotheca Anti-Janſeniana, Numaria, & MSSorum, antiquarumque lectionum: in bibliotheca chronologica SS. Patrum & ſcriptorum utriusque Teſtamenti cum pinacotheca Scriptorum Soc. JEſ. & in Conciliorum omnium collectione maxima 15. tomis, quos una cum Gabriele Coſſartio ejusdem Societatis, magnique ingenii viro ingenti ſane conatu elaboravit, ac typis publicis dedit.

Joannes Bollandus S. J. Tillemontii natus 1596. Hic grande illud opus Criticum, ſeu Acta Sanctorum, molitus eſt poſt mortem Heriberti Roſweidi Ultrajectenſis ejusdem Societatis, qui vitas Sanctorum omnium jam pridem vitiatas 18. voluminibus edendi conſilium cœpit, ſed fato præventus nonniſi primum abſolvit. Proſecutus eſt inſtitutum Bollandus cum laborum ſocio Godefrido Henſchenio, & memorata Sanctorum Acta Menſis Januarii duobus, Februarii vero tribus voluminibus vulgavit. Sed de his uberior poſtea redibit ſermo.

Emmanuel Schelſtraten natus 1649. Canonicus Antverpienſis, & Vaticanæ Bibliothecæ Præfectus ſub Innocentio XI. præter alia, quæ ſcripſit duobus tomis com-

comprehenſa, celebre nomen ſuum reddidit vaſto opere, cui titulus *Antiquitas illuſtrata*, in quo totius Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capita in conſpectum dedit.

Ludovicus Sebaſtianus Nanus Tillemontius, Pariſiis ortus an. 1637. Sacerdotio initiatus totum ſe Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcribendæ impendit. Hujus Viri Criticam, quam in eadem hiſtoria exercuit, celebrant non pauci, quod in verbis ſuis moderatus, in alienis adducendis rectus, in judicio ferendo cautus, & in animadverſionibus ſagaciſſimus fuerit. Multis quoque profuit labore ſuo, e quo tanquam fonte in edendis SS. Patrum geſtis, & Veterum ſcriptorum monumentis plurima hauſerunt documenta.

Ludovicus Elias Dupinus, Pariſiis natus an. 1657. Doctor Sorbonicus, Bibliothecam Auctorum Eccleſiaſticorum concinnavit ſingulari quadam & vulgarem induſtriam multum ſuperante methodo, cujus ingenio, artisque Criticæ peritiæ laudem oppido magnam tribuunt etiam illi, qui adverſus bibliothecam hanc calamum ſtrinxerunt.

Adrianus Bailletus, natus Novæ Villæ non procul Bellovaco an. 1649. erat Phi-

Philoſophiæ, Hiſtoriæ, Chronologiæ, Criticæ ac Theologiæ diſciplinis probe imbutus: Lamoignoni Bibliothecæ celebri Præfectus tum in ejusdem monumentis deſcribendis, tum in Vitis Sanctorum ad Criticæ leges enarrandis tempus omne uſque ad vitæ finem conſumpſit.

Riccardus Simonius Deppenſis in Normandia ortus 1639. Collegio *Oratorii*, ut vocant, nomen dedit, cui tamen poſt plures annos valedixit. Fuit in homine ingenium & eruditio præclara: plurium linguarum notitia inſtructus Bibliorum Criticæ reliquam vitam impendit, ea commendatione, ut ipſius quod ſcripſit opus multorum voluminum compendium a Spanheimio licet adverſario dicatur.

Theodoricus Ruinartius, patria Rhemenſis, natus 1657. e Congregatione S. Mauri, individuus Mabillonii in legendo & ſcribendo ſocius, præter alia, quæ lucubravit, inſigni opere, cui titulus: *Acta primorum Martyrum ſincera & ſelecta*, in orbe literato inclaruit.

Joannes Launoius, Valoniæ in Normannia natus 1603. longo cum viris literatis commercio magnam eruditionis Criticæ ſupellectilem congeſſit, quam etiam

etiam plurimis ſcriptis in decem volumina Genevæ digeſtis publici juris fecit.

Claudius Fleurius, Pariſiis natus an. 1640. Ludovici XV. Regis Chriſtianiſſimi olim conſcientiæ moderator, præter alia minora opera hiſtoriam Eccleſiaſticam adornavit a Chriſto in cœlos aſcendente uſque ad ſeculi XV. initium, quam D. Fabri ad ſeculum XVI. perſecutus eſt, diſpari tamen & a Fleurii veſtigiis multum recedente methodo. Tria opere ſuo præſtitit Auctor; nempe doctrinam fidei e ſacris Scriptoribus, Conciliis, & Pontificum oraculis illuſtrat: Diſciplinam Eccleſiaſticam ex Conciliis, eorum canonicis ſanctionibus, & ſummorum Pontificum decretis exponit: Mores Eccleſiæ, ac Veterum præcipue Chriſtianorum tam graphice exhibet, ut res geſtas oculis uſurpare ſe credat lector, iisque intereſſe. Hiſtoriam ipſam gallice ſcriptam latine reddit, dum hæc ſcribo, Cl. Bruno Parode O. S. Benedicti.

His adjungi meretur Henricus Schüz S. J. Hiſtoriarum Profeſſor in Academia Ingolſtadienſi, qui noviſſime Commentarium Criticum de Scriptis & Scriptoribus Eccleſiaſticis in lucem dedit, velut

pro-

prodromum majoris, quod circa Hiſtoriam molitur, Operis.

Ultimo loco memorandus venit temporis ſerie, non Critices peritia poſtremus, Honoratus a S. Maria Ord. Carmel. e Provincia Aquitaniæ, qui Animadverſionum in regulas & uſum Critices libros tres gallico idiomate conſcriptos in lucem dedit, poſtea in linguam latinam translatos a Marco Franciſco ejusdem Ordinis Alumno, & typis impreſſos Venetiis an. 1738. Hic Auctor laborem maximi ſane momenti, & quod noverim, primus ſuſcepit, ſcilicet ut nobiliſſimam artem Criticam illuſtraret ſimul, atque ab intemperantium quorumdam ſcriptorum vitiis, erroribus, & commentis purgaret. De hoc opere Interpres ita loquitur: *Quod vero illud ſumma integritate, exquiſita diligentia, vi acerrima, & moderatione prope ſingulari ſuſtinuerit, citius cognoſci legendo poteſt, quam laudando ſignificari.* (1)

Memoratos hucuſque ſcriptores, e quavis fere claſſe nobilioris Critices aliquos præ cæteris celebriores notioresque ſeligere placuit, qui tum circa humaniores literas & artes, tum circa S. Scriptu-

(1) *In Epiſtola prævia.*

pturæ editiones ac interpretationes, Acta Sanctorum, Concilia, Hiſtoriam Eccleſiaſticam, Controverſias polemicas, & Eccleſiæ diſciplinam ac mores verſati ſunt, ut adpareat, qua ratione Ars Critica, cujus hiſtoriam in compendio exhibere conſtitui, a prima origine ſua ulterius progreſſa, & maximis in hanc diem incrementis fuerit amplificata. Non equidem omnium horum Criticam, quam exercuere, facultatem adprobandi animus eſt, dum ſuo poſtmodum loco non leves aliquorum, ut Dupini, Bailleti, Tillemontii, Launoii & Simonii nævos & hallucinationes intuebimur: non tamen ad tenebras damnandi, ac debita laude privandi erant Viri vaſta antiquitatis notitia & ingenii acumine præditi, quos ſuis etiam erroribus rem Criticam multum promoviſſe fateri oportet.

CAPUT III.

OECONOMIA CRITICÆ ARTIS.

§. I.

Criticæ ſtudium circa Codices, MSSa. & artes liberales.

XI.

Oeconomia (vox græca nata ex οἶκος, quod eſt *domus*, & νόμος, quod eſt *lex*) Latinis domus adminiſtrandæ legem, ſeu rei domeſticæ adminiſtrationem ſignificat. Transfertur tamen etiam ad alia, quemadmodum apud Quinctilianum (m) accipitur pro diſpoſitione Oratoribus & Poetis maxime neceſſaria, utpote *quæ, quid, quo loco ſit dicendum, oſtendit.* Itaque prima pars præſentis Oeconomiæ Criticæ, quam explicare aggredior, ea omnia ordine ſuó recenſebit, circa quæ ars

(m) *Lib.* 1.

ars hæc verſatur; nam latiſſime patet & regnat: Tum vero altera leges in medium adferet, quibus intra debitos fines cohibetur, ne latiori dominatione noceat potius quam proſit. Ut a minimis incipiam, ſi tamen minima dici poſſunt, a quibus maximi momenti res pendent, operam ſuam collocavit Ars Critica

I. In diſquiſitione variarum lectionum, quæ in antiquis monumentis occurrunt, in collectione ſcilicet MSSorum. & Codicum emendatione. Ante inventam typographiam Majoribus noſtris haud alia ſuppetebat via, haud aliud conſilium, quo egregia doctorum hominum volumina æternitati committerent, niſi ut eorum exempla, quam fieri poſſet multiplicia manu exararent. Fecerunt id tum Monachi vel temporis, quod a ſacris functionibus ſupererat, bene collocandi gratia, vel ut poſteritati labore ſuo prodeſſent: tum librarii mercede conducti, aut familiæ ſuſtentandæ neceſſitate conſtricti. Verum hæc ipſa res non raro & Scriptorum authographis, & reipublicæ literariæ magnam cladem intulit. Nam deſcribentium ſive oſcitantia ſive imperitia factum eſt, ut quædam erroribus contra orthographiam depravata

fuerint, quædam quæ non intelligebantur a ſcribis, in ſenſum alienum detorta, alia omiſſa, aliqua etiam aliorum, quæ legi non poterant, loco ſubſtituta. Hinc quoque vel nunc res plena negotii eſt, invenire e manuſcriptis pluribus idem argumentum tractantibus duo exemplaria, quæ non in aliquibus a ſe invicem diſſideant. In ipſos adeo ſacros Codices triſte hoc fatum penetravit, in quibus jam tempore D. Hieronymi, & poſtea uſque ad ævum Sixti V. & Clementis VIII. quo vulgatæ correctio ſuſcepta fuit, non paucæ verborum translationes ac iterationes, diverſæ lectiones, crebra additamenta & variationes deprehenſæ fuerunt, id quod contigit vel vitio Amanuenſium, vel ut nonnulli Patrum obſervarunt, Judæorum perverſitate ac hæreticorum fraude, qui ſacras literas emendandi poliendique prætextu uſi eas frequenter perverterunt. Quare non fruſtra olim jam D. Hieronymus quaſi futurorum præſagus monuit: (n) *Unde conſueta præfatione commoneo tam vos, quibus forte labor iſte deſudat, quam eos, qui exemplaria iſta habere voluerint, ut quæ diligenter emendavi, cum cura & diligentia tranſcribantur.* Eo etiam progreſſa eſt hæc tempo-

po-

(n) *Præf. ad Pſalm.*

porum & librariorum iniquitas, ut ipſi voluminum tituli perſæpe vitiati fuerint, mutatis vel adſutis Auctorum, quorum tamen non erant, inſcriptionibus, unde tanta apocryphorum copia fere in omni literarum genere orbem inundavit. Hisce malis ſane graviſſimis non alia, quam ars Critica medelam & adferre potuit, & adtulit Grammaticorum aliorumque eruditione præſtantium virorum ope, qui variis lectionibus antiquis incredibili labore collectis, & diverſis exemplaribus inter ſe accurate collatis menda & ſphalmata correxerunt, ſpuria expunxerunt, genuina ſuis locis reddiderunt, rectumque ſenſum abſterſis obſcuritatum tenebris reſtituerunt: quin etiam acri judicio in conſilium vocato ſuppoſititia opera vel rejiciendo, vel veris dominis ſuis vindicando rem eo deduxere, ut ætate noſtra numeris omnibus abſolutæ Veterum qua profanorum qua ſacrorum Scriptorum editiones prodierint. Præclaram hoc in negotio operam præſtiterunt, de quorum aliquibus jam memini, in humaniore literatura Juſtus Lipſius, ambo Scaligeri, Eraſmus, Henricus Caniſius, Gretſerus, Pontanus, Lambecius, &c. in ſublimiori Huetius, Garnerius, Sirmondus, Dacherius, Mabillonius, Ruinartius,

Montſauconius, &c. qui velut expilatis bibliothecis, & veterum ſcriptis ac monumentis plurimos ſcriptorum vel integritati reſtituerunt, vel omnino quaſi jam ſepultos ad vitam revocarunt. Neque heic ſtetit labor improbus: bibliothecæ MSSorum in lucem datæ fuerunt (hunc enim titulum præſeferunt) duce Poſſevino, qui primus ad calcem *Apparatus ſacri* adnexuit catalogum MSSorum, quæ in Vaticana, Sforzienſi, Taurinenſi, Medicea, aliisque multis bibliothecis adſervantur: ſecuti ſunt Labbeus, qui Regiæ Bibliothecæ, Lambecius, qui Cæſareæ, Alexander Barvoetius, qui Scorialenſis, Sanderus qui Belgicæ, alii aliorum per Europam manuſcriptorum elenchos publicis typis vulgarunt.

XII.

II. A lectionis ſcriptorum, & codicum emendatione ad humaniores literas Critices cura tranſiit, quarum nomine communiter Grammaticæ, Poeticæ, ac Rhetoricæ diſciplinæ veniunt. Harum tres præcipuæ viciſſitudines fuere, quas vulgus *Revolutiones* adpellat. Prima Græciæ merito defertur, & in Græcia Atticæ regioni, ubi Athenæ, in qua urbe ipſæ Muſæ domicilium fixiſſe ſunt viſæ,

&

& e qua præſtantiſſima quæque ingenia & literaturæ principes Grammatici, Poetæ ac Oratores prodierunt, qui artes liberales ad ſummum apicem perduxere. Altera fuit, quando una cum Imperio e Græcia Romam translatæ fuerunt literæ. Quippe Romani poſtquam a diuturnis bellis aliquantum otii fuerunt nacti, in Græciam trajecerunt, ut præter arma etiam literarum uſum ſibi familiarem redderent: inde doctrinæ ſpoliis onuſti Romam reverſi primum linguæ latinæ expoliendæ manum admoverunt; tum Poeticam quoque ac Oratoriam facultatem excoluerunt tanta animi contentione fructuque, ut Auguſto imperante aurea literarum ætas cœlo delapſa videretur. Admirabilis tunc ingeniorum proventus, & ideo brevis, nempe vix ſeculo uno & dimidio uſque ad Antoninos, & ab his ægre ſe ſuſtentabant hæ ſcientiæ ad Vandalos & Gothos uſque, poſt quos magnum illud chaos & ignorantiæ cataclyſmus bonarum artium regiones omnes occupavit atque vaſtavit. Erigere quidem proſtratas ſeculo IX. magnisque impenſis ſategit Princeps optimus Carolus M. poſt hunc Philippus I. Galliarum Rex ſeculo XI. fundatis quibusdam Gymnaſiis, comparatis libris, & accerſitis viris doctrina

inſignibus. Sed bella continua, & regnorum viciſſitudines, maxime vero inſcitia, quæ altas nimium radices egerat, ſpem fefellere. Grammaticæ alumni, æque ac magiſtri egregie officio ſe ſuo functos rebantur, ſi voces inflectere, declinare nomina per caſus, numeros & genera; conjugare verba, atque communes ſyntaxeos leges obſervare, & ſolœciſmos venari docerent ac diſcerent, de proprietate verborum, ſententiarum elegantia, integritate, ac nitore ſermonis parum vel nihil ſoliciti: non jam pudori erat, obſoleta & barbara immiſcere verba, eque linguis vernaculis dialectum & idiotiſmum in latinam derivare ad demulcendas plebis aures; atque hoc labore univerſa rei grammaticæ doctrina circumſcribebatur. Poetica non eſt progreſſa ultra ſyllabarum quantitatem, & carminum metra: qui numerare pedes in digitis optime noverat, is parnaſſum ſcandere, & laurum ab Apolline jure quodam ſuo exigere videbatur: interea miſere claudicabant verſus, nunc pede breviores, nunc longiores: parum vel nihil puræ aquæ de fonte caſtalio, nihil flammarum de æſtro poetico; omnia jejuna, ſicca, nuda, nec niſi Pegaſi calce inverſo digna. His tamen verſibus mire ſibi placebat rude ſecu-

culum, ita ut aureis etiam characteribus ſcri-berentur in membrana, & in ſaxis, maxime ſepulchralibus, ſculperentur ad poſteritatis non tam memoriam quam riſum. Rhetorica vero Ennii & Pacuvii ævum potius, quam Demoſthenis & Tullii ſapiebat: nihil aptum ad perſuadendum, nihil ornatum proferebatur: ſtilus ſcaber & inconditus, figuræ pueriles & ineptæ, periodi quadratæ non rotundæ, argumenta non e locis Rhetoricis, ſed e lunæ concavo petita: tota oratio ſtagnum, non flumen eloquentiæ referebat. Quid? quod nec Orthographiæ & characteribus pepercerit cruda barbaries. Romani dum Respublica vigebat, ſimplicibus quidem, ſed ipſa ſimplicitate nitidis, ejusdemque formæ literis uſi ſunt; ſub Imperatoribus vero quadratas vocant, non invenuſta tamen proportione præditas adhibere cœperunt; ſed inclinante Imperio amiſſa ſenſim priſtina forma poſtmodum in obliquas, & in longos apices productas, demum velut in ſilvam incultam & carduis plenam migrarunt, Gothicis & Longobardicis characteribus fere ubique dominantibus. In tam ſpiſſis manſuetiorum literarum & artium tenebris ſubinde quidem radius aliquis effulgebat, ſed illico a coeuntibus nubilis abſorbebatur. Tribus abhinc ſe-

culis fuere quidam, qui audebant cogitare de tanta calamitate levanda. Timide igitur primum, ac verecunde indignari cœpit Italia, inquit Criticus non ignobilis, ignorantiæ tam annoſæ pertæſa: paullo confidentius laborioſa Germania facem accendit, quam brevi tempore in Europam circumtulit omnem æmulatio. Nimirum ſurrexerunt magni viri, qui veterum Grammaticorum Criticam revocarunt, ejusque poteſtate libertateque uſi hæc ſtudia partim a loliis & cœno purgarunt, partim ad antiquum ſplendorem provehere conati ſunt editis doctiſſimis commentariis. Tales fuerunt Eraſmus, Lipſius, Grotius, Turnebus, Scaligeri, Budæus, Politianus, Muretus, Franciſcus Vavaſorius S. J. qui ut ait Honoratus in Opere ſuo Critico, *unus inter Europæ homines fuit, qui latinæ linguæ venuſtatem melius intellexit, eamque ab Auguſti ſeculo purius & elegantius omnibus uſurpavit.* Taceo alios, quos ſupra jam commemoravi. Unum præterire nefas foret rei hujus argumentum, poſtremi ſeculi ſane nobiliſſimum, videlicet grande illud opus & immortalitate dignum, quinquaginta voluminibus conſtans, quod ſub auſpiciis Ludovici XIV. Galliarum Regis, opera conſilioque Montauſerii Meldenſis,

&

& Huetii Abrincenſis Epiſcopi Pariſiis *ad uſum Delphini* editum fuit. Complectitur illud triginta Veteres Auctores, Poetas, Rhetores, & Hiſtoricos ævi ſui principes, cum commentariis & notis expertiſſimorum in quavis claſſe Virorum: in Phœdrum commentatus eſt *Danetus*, in Salluſtium *Creſpinus*, in Terentium *Camus*, in Cornelium Nepotem *Courtinus*, in Velleium Paterculum *Riguetus S. J.* in Virgilium de la Rue, ſeu *Rueus S. J.* in Panegyricos Veterum *Baunius S. J.* in Juſtinum & Valerium Maximum *Cantelus S. J.* in Q. Curtium *Tellerius S. J.* in Plautum *Leuræus*, in Manilium *Fayus*, in Juvenalem & Perſium *Deſprezius*, in Martialem *Colaſſanius*, in Titum Livium *Douiatius*, in Florum, Aurelium Victorem, Dicten Cretenſem & Eutropium *Feureus*, in Verrium Flaccum *Dacierus*, in Catullum, Tibullum, & Propertium *Du Bois*, in Suetonium *Barellonius*, in Orationes Ciceronis *Meruvillius S. J.* in Tacitum *Pichonius*, in Plinium *Harduinus S. J.* in Horatium *Rodevillius S. J.* Structura operis iſtius hæc eſt: primo textus ex optimorum MSSorum fide quam emendatiſſimus profertur: tum interpretatio ſeu paraphraſis ſubjungitur, qua ſcriptorum ſenſa dilucide ac breviter ex-

ponuntur : demum adnotationes accedunt hiſtoriæ & antiquitatis eruditione refertæ. Nihil profecto nobilioris Critices in hoc Opere prætermiſſum eſt, in quo maſcula illa elocutionis Romanæ virtus & dignitas revixit.

Plurimum autem lucis & ſplendoris attulit manſuetioribus literis lingua latina priſtinæ integritati ſuæ reſtituta per Criticos, qui Lexica ſeu Dictionaria ut vocamus, concinnarunt, in quibus tum vocabula in Latio civitate donata, additis Veterum ſcriptorum probatiſſimorum exemplis collegerunt, tum obſoleta, barbara, minusque caſta vel notarunt, vel omnino expunxerunt : id quod ab ejusmodi Criticis, Viris inſignibus, improbo ſane ac decumano labore præſtitum fuit. Nam uti Scaliger optime animadvertit : (o)

Si quem dira manet ſententia Judicis olim
Damnatum ærumnis, ſuppliciisque caput ;
Hunc neque fabrili laſſent ergaſtula maſſa,
Nec

(o) *Sylv. Carm.* 39.

Nec rigidas vexent foſſa metalla manus.
Lexica contexat: nam cætera quid moror? omnes
Pænarum facies hic labor unus habet.

Non injucundum, ut ſpero, accidet, rem totam altius, a medio ſcilicet ævo repetere. Actum videri potuiſſet ea tempeſtate de lingua latina, utpote quæ in tanta colluvie barbarum nationum per Hiſpaniam, Galliam, Italiam, Angliam atque Germaniam graſſante vix ſpiritum trahebat. Fuerunt tamen providi Numinis conſilio ſemper aliqui in literis utcunque verſati, præſertim Eccleſiaſtici Ordinis viri, qui ne penitus extingueretur, pro virili ſua illam ſuſtentabant: profani quidem homines, quum etiam barbaræ gentes illæ tam in legibus ſuis ac decretis, quam in Actis publicis ac privatis latinam ut poterant linguam adhibuerint, eo fine, ut ab omnibus intelligi poſſent, quod nunquam a nativa ſua, barbaraque lingua potuiſſent obtinere: Ecceſiaſtici vero, quoniam Eccleſia Romana in ſacris functionibus, in Conciliis & Conſtitutionibus eandem latinam linguam ſibi ſuiſque

que propriam eſſe voluit. Maxime autem tot fatis jactatæ aſylum præbuerunt ſacra Cœnobia, in quibus fere ſolis ſub id tempus ſcholæ & ſtudia erant conſtituta, quamvis & heic locorum optimo frumento non pauciora lolia fuerint commixta. Illuſtre teſtimonium habemus in Diplomate, quod Stephanus Papa IX. Cluniacenſibus conceſſit: huic inſerta leguntur hæc verba: *In quorum ſorte non inferius Cluniacenſe Cœnobium, quod ab ipſo ſuæ fundationis primordio hactenus evibrat longe lateque ſanctæ converſationis jubar ſanctiſſimum: adeo ut faciendo & docendo exſtiterit & exiſtat Gallicanis, Germanis, Italicis, & plane cunctis Latinæ linguæ monaſteriis forma & ſpeculum.* Ab his igitur, de quibus dixi, Viris ævi ſui Literatis & gnavis hominibus Lexica condi cœperunt, quibus *Gloſſarum* & *Gloſſariorum* nomen inditum fuit. In iſtis vocabula tum græca tum latina, quotquot invenire in Scriptoribus poterant, congeſſere, tam proba & caſta quam antiqua & obſoleta: quin & barbara recensque vel excogitata, vel compoſita, qualia non raro ipſi quoque Librarii ſeu Amanuenſes e penu & arbitrio ſuo liberaliter inſperſerunt. Ejusmodi *Gloſſas* & *Gloſſaria* in vetuſtis bibliothecis, præ-

præſertim Monaſteriorum, non pauca eſt reperire. Principem fere locum tenet illud, quod Salomoni Abbati S. Galli, poſtmodum Epiſcopo Conſtantinenſi, adſcribitur, qui anno 911. obiiſſe fertur; quamvis non deſint, qui ab Iſone Monacho ejusdem Cœnobii, & Salomonis præceptore præfixo diſcipuli ſui nomine editum id fuiſſe contendant. Mentionem illius facit Chronicon Conſtantienſe, ac *Dictionarii* titulo inſignit: *Salomonis Conſtantienſis Dictionarium Magnum, quem Papiam appellant, ſcribi fecit.* Cur autem Papiam nuncupetur, cauſſa eſſe poteſt, quod Papia, qui integro poſt Salomonem ſeculo vixit, ſimile Gloſſarium concinnaverit, plerisque e Salomonis Dictionario depromtis. Cæterum quod ſive Salomonis ſive Iſonis fuit, merito reliquis omnibus, quæ ſecuta fuerunt, eſt anteferendum, utpote vocabulorum e probis & claſſicis ſcriptoribus Cicerone, Virgilio, Tacito, Eutropio, Oroſio, Iſidoro, Hippocrate, Galeno, &c. acceptorum dives admodum, ſi pauca excipias minus ſinceræ latinitatis, & ſemibarbara. Non eandem merentur laudem, nec a latinitatis nitore, nec a ſelectu & induſtria, quæ poſterioribus ſeculis in lucem prodierunt: Gloſſarium Latino-Saxonicum Auctore

Al-

Alfrico Anglo, Abbate Abindonenſi, dein Archiepiſcopo Cantuarienſi, qui Salomoni quidem coævus, ſed e vivis ſerius exceſſit . . . . Gloſſarium Papiæ, natione Lombardi, *Vocabuliſtæ* dicti, cui titulum præfixit: *Elementarium doctrinæ Erudimentum* anno 1053 . . . . Gloſſarium ſeu Dictionarium Ugutionis Piſani, priore multum auctius, ac etymologiarum acceſſione locupletius, circa annum 1193 . . . . *Summa* ſeu *Catholicon* Joannis de Janua, ſeu Januenſis de Balbis, Ord. FFr. Præd. ubi multa de Grammaticæ legibus præmiſſa leguntur anno 1286.

At ſeculo XIV. ad finem vergente majore frequentia comparuerunt in literaria republica hujuſcemodi volumina, nunc Dictionarii, nunc Catholici, nunc Vocabularii nomen in fronte gerentia: re ipſa vero nonniſi e Papia, Ugutione, ac Januenſi vel excerpta, vel compendia fuere, ſuis fontibus non multum puriora. His ſucceſſerunt *Commentarii Grammatici*, & *Inſtitutiones* hujus artis a Joanne Deſpauterio, Ninovenſi Belga, qui diem extremum clauſit circa annum 1514. adornatæ, ac diu in ſcholis dominabantur. Necdum tamen diſpulſæ tenebræ, nec Latio dies optata illuxit, quum Dictionaria hæc, quo-

quorum memini, nec ad leges ſatis exacta, nec a barbariei reliquiis rite purgata fuerint, vel ob conſcribentium imperitiam, vel ob rei difficultatem, vel ob quandam ſuperſtitionem in terendis majorum veſtigiis, a quibus vel latum unguem diſcedere nefas credebatur. At ubi Franciſcus Petrarcha primus fere mitiores muſas ab exilio revocavit in Italiam, & Laurentius Valla elegantiarum latinæ linguæ ſex libros conſcripſit, ac Nicolaus Perottus magnum volumen Commentariorum ejusdem linguæ publici juris fecit (quod circa medium & finem ſeculi XV. factum eſt) his ducibus animatus Ambroſius de Calepo Bergamenſis, Ord. Eremit. S. Auguſtini, grande opus illud, ſeu Dictionarium molitus eſt, quod ab Auctore ſuo nomen traxit, & *Calepinum* adpellatur. Eſt hoc veluti gazophilacium latinarum vocum e veteribus tum profanis tum ſacris Scriptoribus optimis collectarum longe ditiſſimum. Summa in eo latinitatis religio, ſumma in Auctorum ſententiis recenſendis fides, ſumma in iis conquirendis induſtria. Primam lucem aſpexit hoc Dictionarium an. MD. & iteratis ac ſupremis curis ipſius Auctoris prodiit Venetiis an. MDIX. quem qui ſequitur, anno fatis conceſſiſſe dicitur. Crevit poſtea mo-

moles inſtar magni fluminis rivorum hinc inde acceſſione. Certe Conradus Geſnerus quatuor millibus vocabulorum optimæ notæ illud non parum auxit. His, quæ vivimus, temporibus quanta prius penuria, tanta eſt Dictionariorum & Lexicorum abundantia, ita ut nulla fere ars ſit & ſcientia, pro qua non ſingularia circumferantur. Tres ſolum quatuorve ſimilium conditores heic memorandi veniunt: Marius Nizolius, & Robertus Stephanus, qui Tulliana vocabula tanto ſtudio, quanto literarum ordine collegerunt: Franciſcus Pomey S. J. qui ſelectiſſimis verbis & phraſibus latinis locupletiſſimum edidit Dictionarium, Gallicis primum, nunc etiam Italicis & Germanicis vocibus idem ſignificantibus adjectis: Carolus du Freſne, Dominus du Cango, Regi Galliæ a Conſiliis, & Franciæ apud Ambianos Quæſtor, qui inſigni eruditione Gloſſarium ad ſcriptores mediæ ac infimæ latinitatis in duobus vaſtis voluminibus poſteritati reliquit.

§. II.

§. II.

Criticæ ſtudium circa Philologiam, & Hiſtoriam ſacram ac profanam.

XIII.

III. His non contenta progreſſionibus ars Critica Philologiæ inſtaurandæ ſe accinxit. Philoſophia Veterum erat primum ſimplex & recta, ſtetitque intra rerum naturalium cognitionem, quantam quiſque ingenio ſuo aſſequi poterat, nondum involuta ſenticetis ſubtilitatum. At brevi varias in ſectas abiit; & quamvis Ariſtoteles organo ſuo & ratiocinandi methodo præſtantiſſima intra limites artis atque ſcientiæ eam continere adlaborarit, nihilominus illo vel non rite intellecto, vel in alienos ſenſus detorto, dum ſuis quisque opinionibus illum ſervire coegit, inutilibus altercationibus, ſuperſtitioſis opinionibus, nulliusque frugi quæſtionibus bene multis porta fuit aperta. Equidem jam pridem Democritus & Epicurus de atomis, e quibus univerſa componerentur, Philolaus Crotonienſis de harmonia mundi, & telluris circa ſolem itinere aliquid ſomniarunt: Ariſtoteles de vi & virtute ele-

mentorum, de gravium & liquidorum pondere ac æquilibralitate, de animalium & plantarum geneſi ac indole, de cœlorum motu, & aſtrorum dominatione, deque aliis naturæ arcanis varia tradidit: Archimedes miras quasdam machinas explorandis rerum naturalium viribus in ſtatica & hydraulica ſervituras ſtruxit. Sed horum omnium memoria vix non obruta ſepultaque fuit vitio illorum, qui omnia ingenio, & profundæ meditationi, nihil experimentis & ſenſuum judicio in Philoſophia tribuendum eſſe nimia ſeveritate contendebant. Criticæ quidam ſpiritus nobilis in quorumdam animos poſtremis duobus ſeculis illapſus effecit, ut amœniorem ars hæc & ſcientia faciem induerit. Primi fuere, qui tanti rem moliminis ſuſceperunt Franciſcus Baconus de Verulamio, Galilæus de Galilæis, Robertus Boyleus. Secuti ſunt in Germania Otto Guerickius, Conſul Magdeburgenſis, P. Schottus S. J. & Sturmius . . . in Galliis Carteſius, Gaſſendus, Hamelius, P. Fabri S. J. . . . in Italia Kircherus S. J. Franciſcus de Lana S. J. . . . in aliis Europæ regionibus Copernicus, Kepplerus, Newtonus, aliique plurimi, quos in libro de Philoſophia recenſui. Infinita brevi Phyſices ex-

experimenta de aeris pondere, de aquarum artificioſo adſcenſu, de ignis vi urendi, de terræ ac gravium centro, de motu a loco in locum, de ſolis lumine, de coloribus, de magnetis vi attrahente ac repellente, de fluminum origine, de maris æſtu, de ventis, de fulmine, de phoſphoris, de virtute electrica, &c. comparuerunt. Non jam amplius tot argutiis ſophiſticis, ſed ſenſuum miniſterio, & conſtructis barometris, thermometris, hygrometris, microſcopiis, teleſcopiis, tubis loquentibus, antliis pnevmaticis, machinis electricis arcana Philoſophica explorabantur: meteora, metalla, planetæ, animalia, horumque geneſes, incrementa, virtutes & adfectiones in apricum producta fuerunt cum inſigni aliarum quoque artium & humani commercii emolumento. Non minus Matheſeos diſciplinam noſtris temporibus ad ſummum apicem evectam eſſe læti conſpicimus: emendata eſt temporum ratio, aſtrorum curſus, quantum mortalibus licet, in ordinem redactus, comites Jovis & Saturni, maculæ ſolis, novaque ſidera teleſcopiis detecta, eclipſium præſagia ad calculum exactiſſimum revocata: verbo, nihil fere in cœleſtibus illis plagis a nobis adeo remotis contingit, cujus modo indicia & ce-

celeres nùntii non continuo in terras noſtras a Mathematicis tranſmittantur.

Quos non fructus protulit Critice in emendanda ordinandaque Chronologia & Geographia, geminis illis Hiſtoriæ oculis, ſine quibus iſta non cæcutit modo, ſed omnino cæca eſt? Præcipui fuere, qui rem hanc aleæ plenam feliciter tentarunt, & felicius perfecerunt, in Chronologiæ quidem ſtudio: Dionyſius Petavius S. J. *de doctrina temporum* & in *Rationario temporum* . . . Joannes Baptiſta Ricciolus S. J. in opere *de Chronologia Reformata* . . . Philippus Labbeus in *concordia chronologiæ*, & *methodo chronologica* . . . Ludovicus Tillemontius in *Tabulis chronologicis* . . . Antonius Pagius in *Critica* . . . Renatus Tourneminius in *chronologico ſyſtemate ſuper S. Scripturam* . . . In ſtudio autem Geographiæ Aubertus Miræus in *Notitia Epiſcopatuum orbis Chriſtiani* . . . Carolus a S. Paullo, Abbas Fulienſis in *Geographia ſacra* . . . memoratus Ricciolus in *Geographia Reformata* . . . Joſephus Cantelius S. J. in *Metropolitanarum urbium hiſtoria Eccleſiaſtica & civili* . . . Henricus Niderdorffer in *Geographia Generali*, *&c.* Quantum non incre-

crementum (melius forte dixero initium) ſumſit hac ætate rei Numariæ ac Diplomaticæ cultura? Harum uſus fructusque latiſſime modo patet: illa quidem ingenerat copioſiſſimam antiquitatis notitiam, emendat hiſtoriæ & chronologiæ errores, manifeſtat familias Romanas, urbes & colonias, pandit facta memorabilia Imperatorum aliorumque heroum, facitque ut illos velut de facie noſcamus: porro ſymbola & emblemata ingenio ac eruditione plena nobis exhibet. Iſta vero, ſcilicet Diplomatica, non ſolum characterum & ſcripturarum miram varietatem, ſed etiam priſcorum munificentiam ac pietatem, mores ingenuos, germanam fidem, & amplos proventus ante oculos ponit; fœdera pacis, pacta dotalia, ultimas voluntates, omnisque generis inſtrumenta publica palam facit, ac Monaſteriis & Familiis Nobilibus jura ſua vindicat.

Inſcriptionum quoque antiquarum theſaurum pretioſiſſimum nobis hoc ævo aperuerunt Andreas Fulvius, Thomaſinus, Onuphrius Panvinius, & præ reliquis Gruterus, cujus opus vaſtum *æternum*, & *incomparabile* celebrant Acta Lipſienſium: ex his & memoriam priſca-

rum rerum, & præclara Majorum facta diſcimus, atque illuſtrium Virorum elogia, in quibus ingenium cum brevitate certat. Alias quoque artes pingendi, ſculpendi, ædificia & munimenta ſtruendi, navigandi, incidendi in æs, &c. ad ſupremum plane faſtigium deductas videmus. Unde autem tantus Philologiæ proventus? mentiar, ſi non dicam, a Critica bene ordinata hæc omnia proficiſci. Prodierunt enim ſeculis noſtris homines ſupra vulgus ſapientes, ſanæ intelligentiæ, & critices luminibus pleni, qui artes & ſcientias ſingulas, uti antehac traditæ cultæque fuerunt, quam diligentiſſime obſervantes, deprehenſos Veterum errores ſuſtulerunt, & novis legibus ad eas perficiendas conſtitutis perpoliverunt, nihilque reliquerunt intentatum, donec ad ſummum ſplendorem eveherent. Non diſſimulabo heic forte illud, quo ad hæc grandia molimina Critice uſa eſt, præſidium, nempe *Ephemerides ſapientum*, *Acta Eruditorum*, *Narrationes Reipublicæ literariæ*, *Monumenta ad hiſtoriam ſcientiarum & bonarum artium*, &c. In his enim, quæ per Eruditorum manus quotidie circumeunt, omnis generis ſcripta cum Auctoribus ſuis compendio recenſentur; produntur nova quæque inventa,

ta, doctæ obſervationes adjunguntur, adſperguntur Critica monita; verbo, erudita negotiatio cum toto orbe literato inſtituitur & ſuſtinetur. Tantæ rei primipilus fuit Dionyſius de Sallo, Courteriacenſis Dynaſta, natus Pariſiis an. 1626. e pervetuſta Pictavienſium familia oriundus, & ſupremæ Curiæ Pariſienſi, quam *Parlamentum* vocant, a Conſiliis. Hic primam lucubrationem, velut operis totius ideam, in lucem emiſit 1664. eique titulum præfixit: *Ephemerides ſapientum.* Sed quum diſpliceret quibusdam doctis nimia Criſeos licentia, reliquos ingenii ſui partus reliquit Joanni Galloiſio Abbati, qui amœniore ſtilo, minusque acri eos elaboravit, habita ſolum memorabilium e libris extrahendorum ratione. Exemplum hoc ſecuti ſunt aliarum quoque nationum Viri eruditi: Angli anno 1665. ediderunt *Ephemerides Philoſophicarum Tractationum.* Romani duce Franciſco Nazario Bergamenſi, Philoſophiæ Profeſſore in Collegio Romano *Sapientia* dicto an. 1666. initium dedere *Ephemeridibus Literatorum.* Lipſienſes auctore Ottone Menchenio, Oldenburgenſi, Academiæ Decemviro an. 1682. fundamenta jecerunt Ephemeridum, quas *Acta Eruditorum* nuncuparunt. Batavi *Nar-*

rationes Reipublicæ literariæ modicis libellis comprehenſas inſtituerunt an. 1684. quibus præluxit famoſus Petrus Baylius. Præ reliquis autem celebres ſunt Ephemerides Trevoltienſes, an. 1600. inchoatæ juſſu & patrocinio Ducis Cenomanenſis, qui ad hunc doctiſſimum laborem, ſcilicet *Monumenta ad hiſtoriam ſcientiarum & bonarum artium* Patres Collegii Pariſienſis e Societate JEſu ſelegit, e quorum numero PP. Renatus Tourneminius, Bartholomæus Germonus, & Macharius conſtantem operam navarunt, reliquis per vices ſuccenturiatis in hanc uſque diem. Credi vix poteſt, quantum emolumenti ex hujuſmodi Ephemeridibus tanquam ex divite cornucopiæ Critices Philologiæ accreverit.

XIV.

IV. Redacta in ordinem literatura manſuetiore ad Hiſtoriam qua profanam qua ſacram in jus vocandam ſe accinxit Critice. Et ſane ampliſſimum heic campum laboris ſudorisve nacta eſt. Nam ſquallida triſtisque facies hujus artis humano generi tam exoptandæ, utilis ac pene neceſſariæ, ante Criticam fuit; ita innumeris mendis & nævis, dubiis narrationibus & fabulis, chronologiæ ac geogra-

graphiæ vitiis, velut ager patentiſſimus zizaniis, referta erat. Non pauci enim e græcis ſcriptoribus, ut fert eorum indoles ad metiendum prona, commenta plurima tanquam teſtatiſſimas hiſtorias nobis vendiderunt: e latinis vero ſatis multi, nimium credula gens, quidquid aura populari circumferebatur, & ex Ægypti ac Thebaidis antris emergebat, vix ullo examine præmiſſo vulgabant. Quidam hiſtoricorum omnino falſa narrarunt ſive aliena fraude decepti, ſive inſtituto ſuo decipientes. Aliqui male conſultis additamentis etiam ea, quæ vera ſunt, corruperunt. Alii quibusdam, quæ circumſtant, magni momenti rebus omiſſis vel ſaltu ſuperatis partem duntaxat, non integram hiſtoriam tradidere, atque ita mancam & hiatibus plenam reliquerunt. Hic expers chronologicæ ac geographicæ notitiæ tempus & locum, ubi & quando res geſta ſit, veluti lubens præterit, quod tamen ad fidem faciendam plurimum conferre ſolet: Ille vel addit quædam e cerebro ſuo, vel nimium elevat res geſtas, atque ita narrationem totam vero minus ſimilem, aut omnino dubiam reddit. Non raro etiam ſcriptores ipſi in eodem argumento, atque iis, quæ illud comitantur, a ſe invicem multum diſſi-

 dent,

dent, ita ut verum a falſo, & certum ab ancipiti diſcernere haud valeas. Igitur in negotio tam impedito ad veritatem, quam proxime fieri poteſt, inveſtigandam neceſſe fuit adhibere Criticam, ejuſque ope variorum Auctorum teſtimonia inter ſe conferre, in utramque partem acri judicio expendere, atque inde iis, quæ dubiæ fidei ſunt, aut probabilius confiсta, reſciſſis fidelem atque ſinceram factorum expoſitionem conficere. Ab hoc autem judicio & tribunali duplex genus hominum eſt arcendum: primum eſt indoctorum & levis ingenii, ad quorum guſtum plus, quam probatiſſimæ veritates, faciunt antiquæ fabulæ, quibus aures & oculos ſuos paſcere dudum conſueverunt, dummodo novitatem aliquam vel quid mirabile redolere videantur: alterum ſemi-doctorum, qui ultra modum ſapiunt, & adfectata ſuperſtitione quadam nulli in regno hiſtorico narrationi locum concedere volunt, quæ non quaſi oculis videri, & manibus palpari queat; quique ab hiſtorico demonſtrationes exigunt, vix non geometricas.

Hæc Criticæ neceſſitatem circa hiſtoriæ monumenta univerſe ſatis ſuperque ſuadent: multo magis vero, ſi de Eccleſia-

ſiaſtica ſermo ſit. Nam in iſta difficultates occurrunt & plurimæ, & ferme ineluctabiles, eoque graviores, quo e lapſibus non ſolum veritati, quemadmodum in profana, ſed fidei quoque, morumque diſciplinæ non raro præſens periculum imminet. Hac in re certum eſſe videtur ex una parte, non omnes Traditiones, quas antiqui ſcriptores, plus ſæpe a ſimplicitate quam ab eruditione commendandi, ſtipato agmine nobis obtrudunt, abſque veritatis diſpendio recipi poſſe; ex altera vero, ſine urgente neceſſitate, ac ſine gravibus rationum momentis id ſuadentibus ob præjudicatas duntaxat opiniones aut novandi ſtudium citra piaculum ab iis non eſſe recedendum. Errant igitur, tum qui omnes novitates fugiendas eſſe obſtinato ad vetuſtatem ore proclamant, tum qui priſcas, ut vocant, nænias nauſeante ſtomacho nova continuo ructare cupiunt. Exquirere diligenter veritatem veteris memoriæ ingentem adfert utilitatem: ſed eſt ipſa inquirendi ratio perdifficilis. Nihil non admittere, atque omnia repudiare æque perverſum eſt: perverſiſſimum autem omnium (id quod quidam ſcioli faciunt) fidem iis, quibus omnes mortales ad hanc uſque diem adſenſi ſunt, teme-

mere ac ſine judicio abrogare, atque ex incenſo Dianæ templo cum Heroſtrato famam aucupari. Unde ſi qua in re alia, certe in Eccleſiaſtica hiſtoria opus eſt ſobria accurataque criſi, ſeu facultate diſcernendi, quantum diſtent æra lupinis. Neque ſingulis propemodum ſeculis defuere magni Scriptores, iique Critici, qui Eccleſiaſticam ſuorum temporum hiſtoriam adornarunt: horum tamen characteres admodum diverſi ſunt; ſed noſſe illos plurimum intereſt. Ex antiquioribus inſigniores fuerunt Euſebius, Ruffinus, Socrates, Sozomenus, Theodoretus, Evagrius, Nicephorus. *Euſebius* Cæſareenſis Epiſcopus, natus circa annum 270. Eccleſiaſticam ſcripſit hiſtoriam, Chronicon, vitam Conſtantini M. Præparationem & Demonſtrationem Evangelicam, &c. quibus in libris prima tria ſecula ad uſque Conſtantinum M. & in iis Eccleſiæ naſcentis exordia & incrementa, Epiſcoporum ſibi ſuccedentium ſeriem, clarorum Virorum res eximie ſanćteque geſtas, tyrannorum ſævitiem, & Martyrum victorias complexus eſt. *Ruffinus* Aquileienſis Presbyter & Monachus, qui floruit circa annum 390. præter alia Commentaria Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ libros duos concinnavit, quos Euſe-

ſebii hiſtoriæ in latinum idioma tranſlatæ adjecit, a Conſtantino M. uſque ad Theodoſii Imp. obitum. *Socrates* cognomento Scholaſticus, & Hermeas *Sozomenus*, patria Salaminius, eodem tempore, ſeculo videlicet V. vixerunt, ſcripſeruntque res actas in Eccleſia a Conſtantino M. uſque ad Theodoſii Junioris Conſulatum XVIII. *Theodoretus* Cyriæ in Syria Epiſcopus, S. Cyrillo coævus eodem ſeculo V. hiſtoriam ſuam Eccleſiaſticam uſque ad Theodoſii Junioris tempora deduxit, quæ prioris a Socrate ac Sozomeno conſcriptæ complementum dici poteſt. *Evagrius* Scholaſticus Epiphanienſis, non ut alii tradunt Antiochenus, natus an. 536. ſex Eccleſiaſticæ hiſtoriæ librorum Auctor eſt, initio inde ducto, ubi Socrates, Sozomenus & Theodoretus finierunt. *Nicephorus Calliſtus* Græcus, Monachus S. Sophiæ, ſeculo XIV. e priorum ſcriptis ſuam contexuit hiſtoriam Eccleſiaſticam libris viginti tribus a Chriſto nato uſque ad annum 911. extenſam. Verum hi omnes nævis & erroribus non carent, aliqui etiam abundant. Euſebius quamvis permagnam rebus Eccleſiaſticis lucem aſperſerit, quandoque tamen falſitatis arguitur, & dubiæ, ſi non omnino malæ fidei, nec immerito, quum Arianis parti-

tibus palam addictus fuerit, propterea Arianus ab Athanaſio, & ab Hieronymo Arianorum ſignifer & princeps adpellatus, & ut talis a ſynodo VII. (p) rejectus. Ruffinus ſatis accuratus & diligens fuit in conſcribenda ſua hiſtoria, a D. Hieronymo tamen novorum dogmatum poſtulatur, utpote nunc Origenis, nunc Pelagii fautor: quod Hieronymi judicium confirmavit Gelaſius Papa dicens: *Quoniam D. Hieronymus in aliquibus eum de arbitrii libertate notavit, illa ſentimus, quæ D. Hieronymum ſentire cognoſcimus.* Socrates & Sozomenus non ſemel a via veritatis aberrarunt, maxime ubi de ſecta Novatiana loquuntur, qua erant infecti; præterquam quod hi ambo Hiſtorici ſcriptorum quidem affinitate juncti, multum tamen inter ſe in opinionibus diſſideant.

Theodoretus multa egregie ſcripſit: libri XII. adverſus Gentiles ſummo in pretio habentur, quos caſſo labore hæretici in dubium vocant. In ejus hiſtoriam tamen referente Dupino (q) non pauci errores irrepſerunt; ſeu proprio ſeu alieno vitio, non ſatis conſtat. Evagrius cæ-

(p) *Actione quinta.*
(q) *Tom.* 3. *part.* 2.

cæteroqui peculiaris accurationis ſcriptor in recenſendis pluribus factis nimiæ credulitatis, & pronioris ad fabulas indolis accuſatur. Nicephorus demum frequentia quidem commenta & quiſquilias e ſubleſtæ fidei Auctoribus conquiſitas adfert: temere tamen a Cauſabono & aliis non pluris *quam folia furfuræ* æſtimatur, quando in vilibus illis pannis non raro pretioſa purpura intertexta invenitur. Hæc de ſcriptoribus Eccleſiaſticæ hiſtoriæ antiquioribus, in quibus purgandis plurimum laboris habuit, quem inſumeret recentior Critica. Hanc Veterum monumentis adjuti exercuere Viri clariſſimi: Magnus ille Baronius, non ſolum de hiſtoria, ſed de tota quoque Eccleſia Annalibus ſuis optime meritus inter cæteros eminuit; quamvis autem reconditæ eruditionis theſaurum ejus volumina in ſe contineant, fateri tamen oportet, multa poſtmodum e bibliothecis ac MSSis eruta fuiſſe, Baronio ignota, nec pauca notis ac ſupplementis partim correcta, partim illuſtrata a doctiſſimo Pagio, & eruditiſſimo Emmanuele Schelſtraten. Secuti ſunt Baronium Abrahamus Bzovius, Polonus e Familia D. Dominici, & Henricus Spondanus Epiſcopus Appamienſis in Gallia, ille perſequendo Annales, hic

in

in ſynopſin redigendo. Uterque Vir erat multæ ſcientiæ, vaſtique ingenii: priori tamen vitio vertitur, quod plus de Ordinis ſui, quam de Eccleſiæ rebus geſtis enarrandis ſolicitus fuerit: Alter in Auguſtino Torniello contrahendo, quam in Baronii hiſtoria continuanda felicior fuiſſe perhibetur. Horum veſtigiis præclare inſtitit Odoricus Raynaldus, Presbyter Congregationis, quæ *Oratorium* dicitur, qui ab anno 1198. quo finiit Baronius, uſque ad milleſimum quingenteſimum trigeſimum quartum Eccleſiaſticam hiſtoriam deduxit octo Tomis, dum viveret, editis. Eandem diverſis quidem viis, ſed eodem Critices ſtudio ad ſublimem gradum evexere Alexander Natalis in ſelectis hiſtoriæ Eccleſiaſticæ capitibus: Ludovicus Dumeſnilius S. J. in doctrina & Diſciplina Eccleſiæ, ipſis verbis SS. Codicum, Conciliorum, Patrum, & Veterum genuinorum monumentorum digeſta: Godavius Grinicenſis Epiſcopus: & Claudius Fleurius ſupra laudatus.

§. III.

§. III.

Criticæ ſtudium circa Theologiam & Concilia.

XV.

V. Modo ad ſublimiora gradum faciamus: in his ampliſſimum ſane campum ad vim virtutemque ſuam exerendam invenit Critice. Atque inprimis in Theologia, cujus tres veluti epochas diſtinguere oportet. Prima fuit *Theologiæ Patrum*, quales præcipui fuere Auguſtinus, Ambroſius, Baſilius, Gregorius Nazianzenus, Athanaſius, Cyrillus, &c. qui doctrinam ſuam ſacris Literis ſuperſtruxere, atque ſcientiam tum ad erudiendos fideles, tum ad refellendos hæreticos neceſſariam ex ipſo Bibliorum fonte hauſerunt. Nam uti olim dicta Sophorum practica, moralia, & ingenioſa Theologiam Græcorum ac Romanorum, ita in Eccleſia Patrum doctæ interpretationes, graves ſententiæ, ac ſana dogmata Chriſtianam conſtituebant Theologiam. Hic mos tenuit fere uſque ad ſeculum VIII. Altera erat epocha *Theologiæ Scholiaſtarum*, inter quos Taio Cæſarauguſtanus Epiſcopus, V. Beda,

Alcuinus, Rabanus, Maurus, aliique ejuſdem ætatis, qui vaſtis Patrum operibus in ſynopſin redactis, atque Scripturarum ſcholiis & commentariis Theologicam doctrinam complexi ſunt; quæ methodus invaluit, duravitque circiter uſque ad ſeculum XII. Tertia demum fuit *Theologia Scholaſticorum*, cui præluſerunt ſeculo IX. S. Damaſcenus opere in quatuor volumina diſtributo de *Fide Orthodoxa*, & ſeculo XI. D. Anſelmus doctiſſimis libris *Cur Deus-Homo: de proceſſione Spiritus ſancti: de voluntate Dei: de concordia præſcientiæ & prædeſtinationis, ac gratiæ Dei cum libero arbitrio: de peccato originali, &c.* At ſeculo, quod dixi, duodecimo diſperſas Patrum, aliorumque Doctorum ſententias colligere cœpit, ordinareque quatuor libris Petrus Lombardus, propterea dictus *Magiſter Sententiarum*, quem ſecuti ſunt Alexander Alenſis, D. Thomas Aquinas, S. Bonaventura, Thomas de Vio ſeu Card. Cajetanus, Franciſcus Suarius, aliique quamplurimi omnis Ordinis ad hæc uſque tempora. Hæc Theologia continet, quidquid ad Deum, ad Chriſtum, ad Angelos, ad fidem, ad gratiam, ad virtutes, ad Sacramenta pertinet, & Scholaſtica dicitur, tum quia in ſcholis civitate dona-

nata eſt, tum quia circa materias has ſcholaſtica, id eſt, ſubtili ac contentioſa verſatur methodo, quum non ſolum auctoritate S. Scripturæ, Conciliorum & Patrum, verum etiam ratione humana certis legibus circumſcripta innitatur. Jam vero omnibus his tribus Theologiæ generibus liberaliter ſe indulſit Critice: primis quidem duobus, dum in eorum opera genuina inquiſivit, rejiciendo ſatis multa, quæ falſo aut temere Patribus tribuebantur: vindicando eorum ſcripta ab ineptis ſenſibus & dogmatibus, quos vel ignorantes quidam Catholici, vel male feriati hæretici illis affingebant: opera inedita in lucem producendo: alia a nævis ſubdole inſperſis purgando, procurandoque e MSSis in ſubſidium vocatis emendatiſſimas editiones. In tertio autem Theologiæ genere, nempe Scholaſticæ, in quam ſuccedentibus temporibus multæ quæſtiones inutiles, tricæ dialecticæ, & nata in cerebro ſyſtemata irrepſerunt, neglectis Patrum, Conciliorum, & hiſtoriæ Eccleſiaſticæ teſtimoniis ac monumentis, Critica plus habuit, quod ageret, nimirum ut extirpatis hiſce ſubtilitatum & heteroclitarum opinionum ſentibus eam purgaret. Hinc locos Theologicos melius conſulere, Patres qui per lites ſcho-

laſticas in minori pretio habebantur, diligentius evolvere, Conciliorum authoritate firmare dogmata, hiſtoriæ Eccleſiaſticæ documentis ſententias locupletare, argumenta inſtruere docuit ita, ut non dominaretur ratio, ſed ſacræ Doctrinæ ancillari aſſueſceret. Non enim rationis uſus eſt repudiandus, quamdiu terminos non egreditur, ſed ſemetipſam dogmatum fidei intelligentia definit. Qua in re inſignem operam præſtiterunt Melchior Canus, Dionyſius Petavius, Thomaſinus, Honoratus Tournelius, Edmundus Simonnet, Petrus Annatus, & noviſſime Antoineus, aliique qui Theologiam Dogmaticam excoluerunt. Hoc Criticæ beneficium fuit, non illius, quæ pueriliter Scholaſticæ inſultat, uti levioris armaturæ Critici quidam ſeculo noſtro faciunt, ſed ſobriæ, prudentis ac circumſpectæ, quæ rem hanc ſummi momenti ad pondus *Sanctuarii* examinare novit.

XVI.

VI. Porro Conciliorum notitiæ plurimum profuit, eamque mirum quantum amplificavit eadem Critice. Sunt enimvero Concilia firmiſſimum fidei tum adverſus hæreticos tuendæ, tum in Catholicorum animis ſtabiliendæ præſidium, ut-

po-

pote quibus legitime convocatis ipſe Spiritus S. veritatis omnis Magiſter ſecundum Chriſti promiſſum adſiſtit. *Nullibi melius*, ait Illuſtriſſimus de Marca (r) *fides univerſalis Eccleſiæ ſolet apertius explicari, vel ſplendidius eminere, aut ſecurius prædicari, quam in compendio univerſalis Eccleſiæ, quæ conciliis generalibus repræſentatur.* Eorum decreta, quæ Canones vocantur, ſemper ab orbe Catholico tanquam fidei oracula, & morum regulæ fuerunt exceptæ, ſummaque in veneratione habitæ. Ut igitur in omnium oculis verſarentur, & omnium tererentur manibus exactiſſima & incorrupta eorum exempla, incomparabili Eccleſiæ bono effecerunt Viri docti & Criticæ periti, ut non ſolum omnino emendatæ ac integerrimæ, verum etiam ſplendidiſſimæ tot editiones prodirent qua *Generalium & Oecumenicorum*, qua *Nationalium ac Provincialium* Synodorum, identidem productis in lucem quibusdam, quæ hactenus oblivione ſepultæ jacebant. Neque heic tantum ſtetit eorum labor: doctiſſimis eas notis, & hiſtoricis, chronologicis ac theologicis diſſertationibus illuſtrarunt, & ſacratorum Ca-

(r) *Concord. Lib.* 5. *C.* 8.

Canonum ſeriem atque concordiam reſtituerunt, ita ut nihil jam in hoc genere perfectius, magisque abſolutum deſiderari poſſe videatur. Non erit abs re, grandem hunc adparatum in conſpectum dare, & quidem e paginis nuper admodum anno 1758. vulgatis ab Antonio Zatta, Typographo Veneto, quæ titulum præſeferunt: *Conſpectus noviſſimæ ac omnium locupletiſſimæ ſacrorum Conciliorum editionis.* Hæ paucis, quæ ad chronologiam & hiſtoriam pertinentia adjungo, exceptis ſic habent: Prima poſt typographiam inventam Conciliorum editio fuit, quæ a Jacobo Merlino Eccleſiæ Pariſienſis *Pœnitentiario* an. 1524. adornata eſt, duosque Tomos complectebatur, quæ deinde per Petrum Crabee, Mechlinienſem *Minoritam* inventis plusquam quinquaginta Conciliorum MSSis aucta tribus voluminibus Coloniæ prodiit an. 1538. & amplior adhuc reddita an. 1551. . . . Laurentius dein Surius novam Coloniæ vulgavit an. 1567. quatuor tomis, qui non ſolum aliquot locorum mllibus ad Manuſcriptorum Codicum fidem diligenter collocatis, verum etiam *Conſtitutionibus* Apoſtolicis, plurimisque aliis Antiquitatis Ecaleſiaſticæ monumentis, quæ ad id uſque tempus deſide-

derata fuerant, Conciliorum theſaurum locupletavit. . . . Surianam excepit Veneta in quinque tomos diſtributa an. 1585. & Venetam Græco - Latina Conciliorum Generalium a quibusdam Romanis Eruditis in lucem data an. 1608. quatuor voluminibus. . . . Decem elapſis annis ſecuta eſt Biniana, quæ nimirum Severini Binii Canonici Colonienſis opera prodiit Coloniæ, anno quidem 1618. in novem, anno 1636. in decem tomos diviſa, notis & ſcholiis plurimis illuſtrata. Has omnes & voluminum numero, & auguſto chartæ ac typorum adparatu antecellit Regia, quæ in triginta ſeptem tomos diffuſa anno 1644. Pariſiis comparuit. Interea Generalium Conciliorum collectionem primum Lovanii an. 1665: dein Bruxellis anno 1673. quinque tomis ſubminiſtravit Chriſtianus Lupus O. S. A. ſed Regiam, de qua dixi, proxime duæ aliæ ſubſecutæ ſunt, quæ licet voluminum numero huic Regiæ cedant (minutioribus quippe typis expreſſæ) tamen documentorum ad pleniorem Conciliorum hiſtoriam pertinentium, & ipſarum Synodorum copia Regiam longe ſuperant. Prior eſt, quam Vir clariſſimus Philippus Labbeus S. J. aggreſſus eſt, & operi immortuus Gabrieli Coſſartio ejusdem Inſtituti perficiendam

 re-

reliquit: Poſterior, quam Joannes Harduinus S. J Presbyter juſſu Gallicani Cleri Pariſiis an. 1715. regiis typis vulgavit. Quæ quidem in eo ſummopere commendanda eſt, quod plurima exhibeat venerandæ antiquitatis monumenta, cæteris *Collectoribus* prorſus incognita, quod quamplurima, quæ in Labbeo mutila & vitiata occurrunt, integra reddat & emendatiora, & tandem, quod notis brevibus quidem, ſed appoſitis & eruditis omnia pene illuſtrata ſint. Quia tamen Harduinus ſolis Actis Conciliorum vulgandis intentus, quamplurima, quæ vel ſuppoſititia cenſuit, vel quæ proprie non ſunt Acta Conciliorum, ſed vel appendices, vel additamenta, vel Conciliorum *Summaria*, quæ priores editiones, & præcipue Labbeana proferebant, reſecta voluit & omiſſa; hinc ex eruditis quamplurimi eam velut mancam ac mutilam improbarunt, neceſſitatemque ſibi impoſitam conqueſti ſunt etiam alteram Labbeanam non ſine graviſſimis ſumtibus comparandi. Cui quidem incommodo ut occurrerent noſtri Veneti Bibliopolæ Albitrius & Coleti, conſilium ceperunt novam Conciliorum collectionem cudendi, & Labbeanam & Harduinianam ita componendi, ut quæ Labbeus & Harduinus ſeor-

ſeorſim ediderunt, in unum corpus redigerent Conciliorum, & ſi qua præterea vel ex Manuſcriptis, vel ex editis Codicibus aliunde arceſſi poſſent, inſererent. Quod quidem Nicolai Coleti, Veneti Presbyteri, Viri eruditiſſimi opera ita abunde præſtiterunt, ut intra ſexennium novam ac locupletiorem editionem viginti tribus tomis abſolutam orbi erudito præbuerint: in qua non ſolum ea omnia, quæ Labbeus habet & Harduinus, congeſta ſunt, ſed & alia bene multa ex Baluzio, Martene, Cardinali de Aguirre, Beſſin, Petro de Marca, Lunigio, Mabillonio, Ughello, Pagio, Chriſtiano Lupo, aliiſque Auctoribus huc translata, quæ ſuis locis optime diſpoſita conſpiciuntur. Perfecta hucuſque, & numeris omnibus abſoluta videri poterat Conciliorum collectio, quum Vir clariſſimus P. Joan. Dominicus Manſi tot illuſtrium Virorum in colligendis Conciliis induſtriam & eruditionem æmulatus ſex ſupplementorum tomos nuperrime vulgavit, in quibus ſexcenta & amplius Concilia in prioribus editionibus omiſſa in lucem protulit; præter innumera alia, quæ vel manuſcriptorum Codicum ope reſtituit ac emendavit, vel conquiſitis undequaque optimæ frugis monumentis ſupplevit, vel

notis criticis, hiſtoricis ac chronologicis, & eruditis etiam quandoque diſſertationibus illuſtravit. Unde rem non ingratam maximeque utilem in literatorum gratiam nos facturos putamus, ſi novam ſacrorum Conciliorum collectionem vulgandam aggrederemur, in qua præter ea ſingula, quæ Labbeus & Harduinus, & noviſſime Nicolaus Coleti ſuis collectionibus inſerta voluerunt, ea etiam exhiberemus ſuis locis optimo ordine diſpoſita, quæ Vir Clariſſimus (nempe Manſius) vulgavit, quæque inde ſe daturum pollicetur, & quamplurima alia, quæ magno ſtudio conquiſita quamplures Eruditi Viri nobis exhibuerunt, & indies exhibenda ſperamus. Hucuſque ante memorati Typographi Veneti præfatio ad noviſſimam & locupletiſſimam editionem ſacrorum Conciliorum, quæ ſub prælo ſudat, & e qua lector facile totam editionum priorum, tantique moliminis ſeriem intelligere poteſt, quam profecto Virorum præſtantium Criticæ debemus.

§. IV.

§. IV.

Criticæ ſtudium circa Martyrum & Sanctorum Acta, nec non Patrum & S. Scripturæ Codices.

XVII.

VII. A Conciliis ad Acta Martyrum & Sanctorum curioſius examinanda, majoreque cum fide poſteris exhibenda ſe contulit Critica, non ſine ſudore, laboreque immani. Vix enim ullum Veterum ſcriptorum genus eſt, cui barbaries, ignorantia, fingendi libido, & ipſe religionis zelus inconſultus tantam ſtragem intulit, quantam huic, videlicet Actis Martyrum & Sanctorum. Fuerunt enim non pauci ſcriptores Catholici (ut de hæreticis nihil dicam, ſacra quæcunque mendaciis corrumpere dudum adſuetis) ſcriptores inquam Catholici, qui piis fabulis & prodigiis multiplicandis plus ſtudebant, quam veritati inveſtigandæ, tradendæque: quidam de temporum epochis & locorum rationibus obſervandis parum ſolliciti innumeris dubiis & diſceptationibus anſam præbuere: aliqui pro arbitrio ſuo ſanctis ignotis nomina impoſuerunt, quin & ex nominibus Sanctos

ctos Sanctasque formarunt: Alii varia crudelitatis genera, & quaſi artificia tyrannorum commenti ſunt, ut majori cum admiratione ac ſplendore Martyres in theatrum producerent: Alii demum dialogos & ſermones a vero multum abhorrentes, & inuſitatos eventus incerto populi ore vulgatos, & SS. Martyribus pene inutiles excogitarunt, uti loquitur Fleurius. (s) Atque rei hujus cauſſa fuit haud alia, quam quod ſcriptores iſti male creduli regulis Critices deſtituerentur, quarum ope commenta a probatis hiſtoriis, ſuppoſititios partus a genuinis prolibus, & narrationes ſinceras ab incerta fama in vulgus diſſipata internoſcerent, & vera Martyrum Sanctorumque Acta diſcernerent a fictis. Noſſe enim oportet, Diocletiani furorem eo progreſſum fuiſſe, ut non ſolum in corpora Chriſtianorum, ſed etiam in ſacros Codices & Scripturas eorum ſæviret. Nam hujus edicto ſub annum 303. Biblia cæteraque Religionis Chriſtianæ monumenta & Acta, quotquot reperiri poterant, igne abſumta fuerunt. Hanc cladem triſtiſſimam reſarcire quidem conatus eſt reddita ſub Conſtantino M. Eccleſiæ pace Euſebius Cæſareenſis, qui ex adver-

ſa-

(s) *Hiſt. Eccleſ. Tom.* 13. *in præf.*

ſariis Pamphili, illuſtris Martyris, cui amicitia junctiſſimus erat, communi fato ſubtractis acta veterum Martyrum ſtudioſe collegit, cujus tamen voluminis nonniſi epitome aliqua ſupereſt: quin & alio libro Martyrum hiſtoriam complexus eſt idem Euſebius, ſed illorum duntaxat, qui temporibus illis in Palæſtina ſanguinem pro Chriſto fuderunt. Poſtea vero ſucceſſere ſcriptores quidam, ut dixi, male creduli, qui quæcunque a Majoribus ſuis de Martyrum & Sanctorum geſtis narrari audierant, vel non bene deſcripta legerant, additis non raro e penu ſua epiſodiis, temere libris ſuis inſeruerunt. Ita vera & falſa ſine diſcrimine Acta Sanctorum copioſe in Eccleſia fuere multiplicata, non ſine multorum ſupra vulgus ſapientium juſtiſſimis querelis, deplorantium tot vero minus ſimilia, tot inepta, quin & falſa in negotio tam ſancto per Eccleſias ſpargi ac circumferri. Falcem igitur in meſſem non alienam ſed ſuam immiſit Critica. Duo ſolum ejus ſpecimina profero, cæteris illuſtriora. Primum eſt inſigne opus, ſeu *Acta primorum Martyrum ſincera & ſelecta*, quod Cl. P. Theodoricus Ruinartius O. S. B. e Congregatione S. Mauri typis dedit Pariſiis an. 1689. cujus breve elogium ſub-

ſubminiſtrat Honoratus, (t) dum ait: *id complecti, quidquid carius & pretioſius Eccleſia poſſidet ſecundum Scripturam.* Alterum ſunt *Acta Sanctorum*, quæ non ſolum Martyrum geſta produnt, ſed aliorum quorumcunque, quotquot toto orbe coluntur, vel a Scriptoribus Catholicis celebrantur, uti titulus operi præfixus loquitur. De his inquit idem Honoratus: „ Una profecto erat Societas JEſu, quæ „ tantum munus ſuſciperet atque perſol- „ veret: Societas inquam amplitudinis „ ſummæ atque ſapientiæ, ardentiſſimo- „ que incenſa ſtudio nos ad ea inſtituen- „ di, pro quibus æterna præmia prome- „ riti ſunt Sancti. „ Juvat magni operis hujus originem & progreſſiones paucis deſcribere. Heribertus Roſweidus Ultrajectenſis S. J. natus an. 1589. animum adjecit ad vitas Sanctorum e probatis antiquorum monumentis integritati ſuæ reſtituendas, quod conſilium ſedecim voluminibus perficere conſtituit: ſed primo abſoluto & in lucem edito morte præventus aliis laborem iſtum relinquere coactus eſt. Hujus in locum ſuffectus Joannes Bollandus Belga, natus Tillemontii anno 1596. ejusdem Societatis, aliud magis arduum amplumque inſtitutum

(t) *Diſſert.* 1. *Tom.* 1.

tum meditari cœpit, ſcilicet memorata Sanctorum Acta per ſingulos anni menſes diſtributa. Comparuit primus Tomus an. 1643. Auctore Joanne Bollando, & Godefrido Henſchenio adjuvante, quos poſtea plures in eodem eruditiſſimo labore ſecuti ſunt, nimirum Daniel Papebrochius 1668. . . . Franciſcus Baertius & Conradus Janningus 1685. . . . Joannes Baptiſta Sollerius 1709. . . . Joannes Pinnius 1719. . . . Guilielmus Cuperus 1723. . . . Petrus Boſchius 1725. . . . Joannes Stiltingus 1741. . . . Joannes Limpenus & Joannes Veldius 1746. . . . Conſtantinus Suyskenus 1748. . . . Joannes Perierus 1750. . . . Urbanus Stickerus 1755. . . . Joannes Cleus 1757. . . . Porro Januarius menſis complectitur tomos II. Februarius III. Martius III. Aprilis III. Majus VIII. Junius VII. Julius VII. Auguſtus VI. September VII. uſque ad annum 1760. quo hæc ſcribo. Univerſe ſunt Tomi quadraginta ſex: totum vero Opus a prima ſui editione facta anno 1643. in hanc diem continuatum periodum annorum centum & ſeptendecim conficit: non adnumeratis tomis tribus, qui titulum præſeferunt: *Theſaurus Antiquitatis Eccleſiaſticæ*, in quibus Diſſertationes, Tracta-

ctatus, Diatribæ & Exegeſes, atque nonnulla venerandæ Antiquitatis tum ſacræ tum profanæ monumenta continentur, per priores Tomos diſperſa. His elogium ſubnecto, non domeſticum ſed exterum, quod ex actis Eruditorum Lipſienſium recitat Honoratus his verbis: „ Recondita atque ampliſſima eruditio, „ perſpicax intelligentia, labor aſſiduus ho„ rum Illuſtrium Jeſuitarum perſpicua ſa„ tis fiunt conſideranti, ipſos in diutur„ no hoc moleſtoque opere factorum in „ uniuſcujusque Sancti vita relatorum „ veritatem ad trutinam revocaſſe, ob„ ſcuros textus eruditis adnotationibus „ explanaſſe, difficultates chronologicas „ expediviſſe, pluraque alia perficiendo „ huic operi neceſſaria addidiſſe. Quan„ tum denique in Critice accurationis „ eſſe poteſt, tantum ipſi ad vera & fal„ ſa monumenta internoſcenda traduxe„ runt. Miraberis in eo exquiſitam quo„ ad infinitos pene, de quibus loquun„ tur, regionum & factorum inquiſitio„ nem multa minutatim narrata, quæ an„ tehac apud Hiſtoricos compendio tan„ tum legebantur; habitam mentionem „ complurium Principum, Epiſcoporum, „ Provinciarum, Urbium & Monaſterio„ rum, quæ nunquam fando pene audita „ fue-

„ fuerunt ; quum neque hactenus editæ „ fuerint non paucæ hujus collectionis „ vitæ. Apponuntur tandem multæ ta„ bulæ Alphabeticæ, quarum aliquæ ad „ hiſtoriam, & geographiam, aliæ vero „ ad nomina propria resque pertinent. „ Ex quibus univerſum licet conjicias, „ Acta Sanctorum eodem tempore abſo„ lutam Eccleſiæ, omniumque fere regno„ rum orbis noti hiſtoriam complecti. In „ fronte cujuslibet Tomi nonnulla repe„ ries Opuſcula, & Tractationes ſcitu & „ animadverſione dignas, neque antea „ typis commiſſas. „

XVIII.

VIII. Demum poſt tot exantlatos in omni literarum genere labores ars Critica vix non limites, ſi quos tamen habet, ſupergreſſa, etiam Patrum & Bibliorum Codicibus ſe indulſit incredibili conatu. Huic certe debemus tot Patrum opera ab innumeris mendis, quæ vel librariorum ignorantia & oſcitantia, vel heterodoxorum fraude irrepſerunt, expurgata : opera quæ illis male ſuppoſita fuerunt, detecta : quæ vero velut furtive ſubtracta, legitimis dominis reſtituta: opera a græco in latinum idioma fideliter translata, & plurimis notis, ſcholiis,

ac eruditis diſſertationibus interpolata. Huic debemus S. Scripturas ad primos fontes linguarum Orientalium beneficio revocatas: argumenta, characteres, dotes, & Auctores librorum *Canonicorum* criticis obſervationibus palam factos: ſenſum *Literalem*, *Allegoricum*, *Moralem* & *Anagogicum* doctiſſimis Commentariis explicatum. Huic denique debemus & Patrum & Bibliorum editiones diverſis in linguis, Hebraica, Græca, Syriaca, Chaldaica & Latina accuratis nitidisque typis vulgatas. Quantum ad Patrum opera adtinet, eorum quidem meminerunt pridem in Catalogis ſcriptorum Eccleſiaſticorum D. Hieronymus, Gennadius Maſſilienſis Presbyter, S. Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus, Photius, Sigebertus Gemblacenſis, Honorius Auguſtodunenſis, Henricus Gandavenſis, Joannes Trithemius, Poſſevinus, Aubertus Miræus, & Bellarminus, cui poſtmodum ſuas Labbeus, ſuaque ſupplementa Caſimirus Oudinus adjecit. Sed hæc fuerunt duntaxat Elenchi, & præluſiones majoris adparatus. Prima Patrum, & eorum, quæ hi ſcripſerunt, collectio comparuit Baſileæ an. 1555. unico volumine circumſcripta ſub nomine *Orthodoxographiæ*, anguſtis admodum finibus. Hæc poſtmo-

modum diverſis, quæ paſſim deſiderabantur, ſcriptis aucta, ad octo volumina excrevit, & Margarini de la Bigne, Doctoris Sorbonici, ſtudio Pariſiis excuſa prodiit an. 1576. tulitque nomen *Bibliotheca Patrum.* Iſtis octo brevi alia tria volumina, nonum 1579. & decimum atque undecimum 1601. adjecta fuerunt. At necdum contenta hoc adparatu ſatis magno induſtria & ſagacitas Criticorum aliam molita eſt collectionem an. 1622. Coloniæ primum tomis quindecim, dein Pariſiis duodecim, græco & latino idiomate, quam tribus Tomis Franciſcus Cambefiſius O. P. auxit: atque huic impoſitus eſt titulus: *Magna Bibliotheca Veterum Patrum.* Tandem protractis in lucem ſemper novis novisque ac pluribus Manuſcriptis, libris ineditis, & variis documentis Lugduni concinnata eſt an. 1677. *Maxima Bibliotheca Veterum Patrum & Antiquorum ſcriptorum Eccleſiaſticorum* viginti ſeptem voluminibus conſtans. An non maxima iſta major adhuc ſit ſecutura, ignoramus.

Quod vero ad S. Scripturam ſpectat, hoc ſane in ſtadio impigre deſudavit Critice. Non enim contenta, ut omnes antiquas, quas vocant *Verſiones* ſepa-

ratis libris edendas curaret, etiam Bibliis Polyglottis conficiendis operam indefeſſam navavit, quæ ita ſunt adpellata, quod Autographos textus, & horum in aliis linguis interpretationes complectantur. Primus tanti rem momenti aggreſſus eſt Auguſtinus Juſtinianus O. P. Genuæ natus 1470. poſtea Epiſcopus Nebionenſis in Corſica. Vir hic Orientalium linguarum peritiſſimus, quas in Academia Pariſienſi inſtauravit, ſacra Biblia quinque linguis, Pſalmos vero octonis edidit, in totidem columnas diviſos: in prima textum hebraicum, in ſecunda latinam textus *verſionem*, in tertia vulgatam, in quarta græcam, in quinta Arabicam interpretationem, in ſexta paraphraſin Chaldaicam hebraicis characteribus conſcriptam, in ſeptima latinam iſtius paraphraſis *verſionem*, in poſtrema breviſſimas animadverſiones, Judæorum potiſſimum erroribus oppoſitas collocavit. Alter memoria immortali dignus fuit Franciſcus Ximenius, ſacra purpura inſignis, & mitra Toletana, natus anno 1457. Hic magno animo, majoreque ſumtu grande opus Complutenſis Bibliæ, Hebraico, Græco LXX. Interpretum, Chaldaico & Latino textu illuſtratæ inchoavit, & comparatis ingenti pretio (60000 au-

aureorum, ut fertur) adhibitisque vetuſtiſſimis MSSis intra quindecim annos perfecit. Primam illa lucem aſpexit doctorum omnium adplauſu anno 1517. Aliam vero Philippi II. Hiſpaniarum Regis juſſu & auſpicio adornatam Antverpiæ Plantinus celebris typographus anno 1573. excudit. Secuta eſt Pariſienſis Polyglotta anno 1645. decem voluminibus, curante Guidone Michaele Jayo, Regi Galliarum a Conſiliis, ad quam Gabriel Sionita, Joannes Morinus, & Abrahamus Ecchellenſis operam ſuam contulere; Cardinalis vero Richelieus patrocinium indulſit. Iſtam excepit Anglicana tomis ſeptem conſtans an. 1660. in cujus fronte quidem nomen ſuum poſuit Briantus Waltonius, (multum indignante Jayo) ſed ſi ſextum volumen diverſis lectionibus & Criticis animadverſionibus conſpicuum excipias, vix aliquid a Pariſienſi diverſum habet. Denique Franciſcus de la Haye O. S. F. natus Pariſiis an. 2593. Biblia maxima in novendecim tomos diſtributa, & doctis Nicolai de Lyra, Eſtii, Tirini, & Menochii commentationibus exornata publico uſui expoſuit. Quanta vero quamque eximia in S. Scripturam commentaria Critice pepererit, infinitus forem, ſi omnia enu-

merare vellem: palam faciet cæteris clariora Liber de Theologia. Hoc in loco duntaxat meminiſſe juvat Duumvirorum, qui omne punctum hoc in negotio tuliſſe viſi ſunt. Primus eſt Cornelius a Lapide S. J. Belga, natus an. 1567. qui totam fere vitam in Biblicis meditationibus conſumpſit, & decem tomos commentariorum reliquit: quantus in vaſtiſſimo opere iſto ſacræ eruditionis & doctrinæ theſaurus lateat, facilius eſt experiri ſtudio & lectione, quam exprimere verbis & calamo. Alter Auguſtinus Calmet O. S. B. qui pluribus tomis totam expoſuit S. Scripturam, adjecto etiam Dictionario Biblico, Hiſtorico-Critico-Chronologico, & Geographico: poſt varias operum horum editiones prodiit Pariſiis anno 1726. nova & luculenta, una cum diſſertationibus in ſingulos ſcripturæ libros, octo tomis abſoluta. Uterque horum immortali laude dignus eſt: prior excellit aperiendo ſenſum *literalem*, *allegoricum*, *moralem & anagogicum*: poſterior admiſcendo ubique miram omnis generis eruditionem.

CA-

CAPUT IV.

OECONOMIÆ ARTIS CRITICÆ CONTINUATIO.

§. I.

Regulæ Criticæ circa ejus principia.

XIX.

Expoſita prima Oeconomiæ parte ad alteram ut progrediamur, ordo poſcit. Conſiſtit hæc in regulis & legibus, quibus recte judicandi facultas, quæ non eſt niſi ipſa Critice, debitos intra fines continetur, tum ut circumſpecte, ſobrie ac graviter procedat, ſi quod judicium eſt ferendum: tum ut non ultra quam par eſt aut immiſceat ſe rebus, quæ ſupra ſe ſunt, aut temere ac licenter obvia quævis carpat, & præjudicatis opi-

opinionibus ſuis infinitum in omnia ſacra & profana imperium adſectet. Sunt autem ex his regulis aliquæ, quæ ad principia Critices pertinent, & omnibus communes: aliæ quæ ad ſingularia ejusdem capita ſpectant. Porro principia hujus artis eſſe diximus (u) *Auctoritatem* & *Conjecturam*. Primum enim, quod Criticus agat, in ferenda ſuper rem quampiam vel factum aliquod criſi, eſt ut Auctores idoneos, tanquam teſtes fide dignos adducat, ſeu tales, qui acri judicio, magno in veſtiganda veritate ſtudio, ac probitate præſtanti præditi ſunt, procul a fabulis & aura populari. Quodſi, ut ſæpe contingit, auctoritas hæc deſit, ad conjecturam confugiendum erit, quæ cognitio eſt, indiciis tantummodo, non certis argumentis fulta, quæque opinionem probabilem gignit, & rem aliquam etſi non veram, veroſimilem tamen eſſe demonſtrat. Hæc talis ſit oportet, ut non longe petatur, ſed velut e viſceribus rei vel facti, nec non e pluribus inter ſe probe collatis eruatur. Verum quum non pauca ſint, quæ nec auctoritate ſatis firmare, nec conjectura propius adſequi poſſumus, alia duo prioribus principia adjungere neceſſum eſt, nimirum *Tra-*

(u) *Cap.* 1. *§.* 3. *n.* 5. *hujus libri.*

Traditionem, ut vocant, & *Conſuetudinem* ſive uſum plerorumque conſenſione munitum. Nam ſi quædam a priſcis temporibus profecta, per plura ſecula late propagata, doctorum æque ac vulgi animo inſederunt, nec ſolidis in partem contrariam rationibus convelli queant, magnam ſane in Critices regno vim obtinent, & argumentum ſubminiſtrant, cui temere vel pertinaciter refragari perquam difficile, ſæpius etiam periculoſum eſt. Quare initium ducam a regulis ad principia Criticæ pertinentibus, ad peculiares poſtea deſcenſurus ea ſerie, quæ primæ Oeconomiæ hujus parti omnino reſpondeat: quod dum facio, illas leges ac regulas in medium producam conjuncte ac ordinatim, quas a peritis ſcriptoribus hanc in rem ſparſim traditas, nobisque relictas invenio.

XX.

Regulæ de Auctorum teſtimonio.

I. Facta illuſtria & celebrata, quæ nihil ſupra fidem continent, & contigerunt in regione ac patria, ubi Hiſtoricus, qui ea narrat, habitavit, tanquam indubia recipi merentur ab illis ſcriptoribus, vel in quorum conſpectu geſta fuerunt,

vel qui a viris ſide dignis, aut eodem ævo viventibus acceperunt, maxime ſi ſcriptores ejusmodi probitatis ac ingenii ſama commendentur.

II. Si eventa quidem publica non ſint, nihil tamen fabuloſi ſecum adferant, & acciderint in regione Auctoris ea recitantis, præſertim ſi teſtes oculati vel ſynchroni adducantur, abſque hæſitatione ut vero ſimilia admittantur.

III. Si narrentur a ſcriptore eodem ævo degente eventa paucis nota, licet a communi rerum ordine nonnihil aberrare videantur, & in remotis provinciis contigerint, non iccirco rejiciantur, ſi non valde gravibus & invictis argumentis evertantur. Credi enim nec debet nec poteſt, Auctorem vel modicæ integritatis adeo frontis expertem fuiſſe, ut aliis vendere facta voluerit, quorum falſitatem ſcriptores alii ejusdem ævi facile potuiſſent detegere.

IV. Quod ſi Auctor aliquis ſit, de quo aliunde conſtat, eum plus quam oportet credulum, & fabularum amantiorem eſſe, cætera facto ſe præſentem fuiſſe teſtetur, fides ei propterea neganda non eſt, maxime ſi ſcriptores ejusdem æta-

ætatis eadem, quæ ille narrat, adnotaverint.

V. Quoties factum aliquod perhibet Auctor unus, quod a multis fide dignis impugnatur, ratio poſtulat, ut in eam ſententiam, quam plures ſequuntur, concedamus.

VI. Si unus vel duo hiſtorici publicum factum referant, cujus cæteri ne verbo quidem meminerunt, audiendus eſt is, qui refert, præ illis qui ſilent. Sæpius enim contingit, ut alii literis non mandent omnia illa, quæ in oculis cunctorum verſari ſciunt.

VII. Ubi Auctores in facti alicujus narratione variant, explorandæ ſunt diligenter eorum adfectiones, an non patriæ, aut Principi ſuo, vel ſibimet ipſis plus ſint obnoxii: illosque præferre decet, qui partium ſtudiis aut procerum favoribus non ſunt addicti.

VIII. Si duas ſententias diſcrepantes multi e Veteribus tueantur, liberum eſto, eam ſequi, quæ veroſimilior videbitur.

IX. Non redarguendus eſt Auctor ille, qui priſcum aliquem nunc ſequitur, nunc deſerit, prout res & rerum momen-

menta poſtulare videntur. Fieri enim poteſt, ut Scriptor idem in uno verum, in altero falſum narret, nec facile quisquam, præſertim in opere vaſto, ſemper verum, aut ſemper falſum dicere credendus eſt.

Regulæ de Conjectura.

I. Ut major vel minor facti alicujus probabilitas eruatur, attendendi ſunt conjecturarum fontes & rationes: quo illi puriores, & iſtæ firmiores erunt, eo major erit probabilitas.

II. Tanto dignior adſenſu erit conjectura, quanto a pluribus ſapientum hujusmodi eſſe agnoſcitur. Unde fit, ut conjectura a doctis æque ac indoctis accepta reddat eventum probabilius, quam ſi ab aliquibus duntaxat admittatur.

III. Ut cognoſcatur conjecturæ alicujus æquitas, non eſt proprio ſtatim ingenio fidendum, ſed intereſt explorare, quodnam ſit de illa doctorum hominum judicium: ſæpe enim contingit, ut alii ſapientes omnino aliter ſentiant, & judicent.

IV. Ut argumentum aliquod reddat factum certo probabile, non ſatis eſt, nul-

nullam in oppoſitam partem urgere conjecturam; ſed argumentum ipſum tale ſit oportet, ut ſe ſolo ſtet firmum & inexpugnabile.

V. Non eſt inter probabiles ſolummodo referenda hiſtoria, quæ nititur conjecturis adeo robuſtis, ut partem adverſam explorate convincat. Nam ſi hoc fiat, humano more quoddam certæ cognitionis genus efficitur.

VI. Auctoritas conjecturæ tum cedere debet, quando hæc recta & juſta videtur, adeo ut vel prudentes minimeque occupati homines judicent, auctorem fuiſſe deceptum, vel ejus aſſertionem nonniſi futilibus argumentis tueri quis poſſit.

VII. Ubi narratio & conjectura æqua ratione incedunt, non ſufficiunt ad probationem deſtruendam & factum eliminandum argumenta negantia, eg. *non apparet, quomodo id fieri potuerit: ſuſpecta res eſt: figmentum eſſe videtur e monumentis ſuppoſititiis depromtum, &c.* Sed argumentis ajentibus & manifeſtis opus eſt, quibus conjectura infringatur.

Re-

Regulæ de Traditione : & de Conſuetudine ac Uſu.

I. Facta hiſtorica, quæ ex traditione & uſu probantur, nihil vanum, ſuperſtitioſum, ridiculum, indecorum, vel inutile contineant, oportet.

II. Talis debet eſſe conſuetudo, ut merito credi poſſit, Eccleſiam, Epiſcopos, & illos, qui ante alios eam invexerunt & propagarunt, non ſine ratione id feciſſe, quamvis ea nos lateat.

III. Quodſi de inſtitutione aut facto dubitandi ratio occurrit, argumenta debent eſſe clara & certa, aptaque ad falſitatem demonſtrandam, ut illud a poſſeſſione ſua dejiciatur.

IV. Sedulo expendere oportet, num traditiones & conſuetudines contineant aliquid uſui & temporibus, quibus invaluerunt, contrarium, ac dignitati perſonarum, quibus facta illa tribuuntur, nequaquam conveniens.

V. Merito fides negatur traditionibus, moribus, & factis hiſtoricis, de quibus conſtat, fuiſſe oppugnata & rejecta a ſcriptoribus ejusdem ævi, aut aliis, quo-

quorum tanta eſt auctoritas, quæ falſitatem nobis perſuadere poſſit.

VI. Si deprehendantur in traditione vel conſuetudine aliqua inter ſe pugnantia, diligenter examinandum eſt, num ea afficiant rei ſummam, vel duntaxat adjuncta quædam, quæ a facto præcipuo diſſidere videntur.

VII. Denique quod probe notandum, etſi traditio vel conſuetudo non foret in omnibus conformis hiſce regulis, nec ſatis probata, non ideo agendum eſt, ut ſupprimatur vel abrogetur, quando ejus abrogatio majoris mali & offendiculi in populo cauſſa foret, quam tolerantia.

§. II.

Regulæ Criticæ circa Manuſcripta & Artes liberales.

XXI.

Regulæ de Manuſcriptis & Antiquitate Codicum.

I. Ante omnia opus eſt illi, qui in manuſcriptis emendandis, & integritati ſuæ reſtituendis operam collocat, ut veterem orthographiam, literarum

rum ductus, vocum & ſyllabarum contractiones ac ſyncopes penitus calleat, quemadmodum monet Mabillonius (x)

II. Si quid mutandum eſſe videtur, id orationis ſeries & ſtilus ſcriptoris, cui quod ſcriptum eſt non convenit, poſtulare debet.

III. Ipſa emendandi ratio linguæ, ingenio, & ſcriptoris ſtilo conſentiens eſto, nec a lectione veterum Codicum nimis recedito.

IV. Depravatæ ſcripturæ ratio reddatur, quantum fieri poteſt, ut Manuſcriptum corrigendi neceſſitas & juſtitia palam fiat.

V. Si inter codices impreſſos & manuſcriptos reperiatur diverſitas, poſteriores prioribus ſunt præferendi, niſi ſatis certa ratio aliud ſuadeat.

VI. De omnibus quidem, quæ ex MSSis hauriuntur, mentionem facere licitum eſt in Notis lucubrationi alicui adjectis, nulla tamen ex MSSis hauſta lectio, niſi manifeſta ſit, in orationis contextum ipſum adferatur.

VII.

(x) *De ſtud. Monaſt. part. 2. C. 12.*

VII. Libri impreſſi nulli reperiuntur ante annum 1450. quum ante hunc nondum inventa fuerit ars typographica. Codices vero Manuſcriptos papyraceos nullos eſt invenire ante annum 1350. & pauciſſimos tantum ante annum 1400.

VIII. Manuſcripta, in quibus ſupra jota reperiuntur puncta, cenſentur eſſe ſcripta non ante ſeculum decimum quintum, immo vix ante medium illius, quum ante annum 1400. fere nulla talia exſtent puncta, ſed tantum virgulæ longiores hoc modo: *inimicus*. Immo ſub initium ſeculi XV. ſolebant poni ſolum contractiores virgulæ, ac dein circa annum 1450. immiſceri lineolis puncta, donec tandem circa annum 1460. mera puncta fieri conſueverint.

IX. Manuſcripta, in quibus ſupra jota reperiuntur virgulæ ſeu lineolæ, non cenſentur eſſe ſcripta ante annum 1250. ſeu medium ſeculi decimi tertii. Quippe ante annum 1250. ſupra jota nec puncta ponebantur nec virgulæ: poſt annum vero 1250. uſque ad annum 1300. nonnunquam conſpiciuntur tales virgulæ, ſic ut librarii tria aut quatuor jota ſine virgula tranſierint, donec rurſus unum illa inſignierint.

X. Codices, in quibus ſunt frequentes, quas vocant *abbreviationes*, non cenſentur eſſe ſcripti ante ſeculum XV. quo hic modus ſcribendi primum invaluit, poſtquam papyrus cœpit fieri communior.

XI. Codices ſeculi XIII. ſunt tenuis calami, & elegantis characteris, ſed Codices ſeculi XI. & X. plerumque craſſioris. At Codices ſeculi IX. & VIII. habent literas alphabeticas formæ pinguis & flammeæ, ubi videlicet ductus ſunt recti, ſed a regula aberrantes, & admodum craſſi.

Regulæ Grammatices, ſeu linguæ Latinæ.

I. Proprium Grammatici officium eſt, de integritate ac poteſtate vocum & verborum, deque latini ſermonis genuina indole ferre judicium: legitima ſcripta ſecernere a ſpuriis: vitioſa emendare, antiqua eruditis illuſtrare notis.

II. Vocabula poteſtatem ac pretium non ſolum a vetuſtate, ſed etiam & magis ab auctoritate ſcriptorum inſignium accipiunt, qui vel primi invenerunt, vel priores in uſum deduxerunt. Hinc

III. Fal-

III. Falluntur, qui nullas voces in ſermonem latinum admittere volunt, niſi aureæ argenteæve ætatis, niſi Ciceroniana & Liviana. Multæ his deſunt; quæ tamen neceſſariæ ſunt ad recte loquendum de diſciplinis & artibus, poſtmodum ab aliis primum excultis.

IV. Ita melius loquimur de re coquinaria cum Apuleio & Apicio, de re ruſtica cum Columella, de militari cum Vegetio, de medica cum Celſo, de architectonica cum Vitruvio, de technicis cum Pexenfeldero & Pomey, utpote qui ex inſtituto de his ſcripſerunt.

V. Nova vocabula non ſunt adhibenda, niſi neceſſitas, vel auctoritas, aut utilitas manifeſta id ſuadeat, & veluti cogat.

VI. Oportet noſſe dotes linguæ latinæ, quæ ſunt 1. Proprietas. 2. Elegantia. 3. Copia verborum.

VII. Sermo latinus non ſolum debet eſſe emendatus, ſed etiam elegans: elegantiam autem conciliant 1. Aptus particularum, præpoſitionum, proverbiorum, conjunctionum, &c. uſus. 2. Verborum collocatio recta. 3. Flores latinitatis ſeu

phraſes ſelectæ. 4. Idoneus partium omnium nexus.

VIII: Ante omnia curandum eſt Grammatico, ut mature ſtilum ſibi comparet quam optimum: comparatur autem lectione præſtantium auctorum, ſedula imitatione, & frequenti exercitatione.

IX. Nihil magis obeſt in ſtudio Grammatices, teſte Quinctiliano, quam feſtinatio in informanda adoleſcentia.

X. Errant, qui neglectis regulis ſola claſſicorum Auctorum lectione addiſci poſſe ac debere linguam latinam contendunt.

XI. Publicæ ſcholæ ad inſtituendam juventutem pluribus titulis anteferendæ ſunt privatæ inſtructioni, ut late ac ſolide probat Quinctilianus, & ipſa confirmat experientia.

Regulæ de Poetica.

I. Poetæ officium eſt delectare & prodeſſe: quorum primum fit tum fictionibus ingenioſis, tum deſcriptionibus jucundis: alterum inſtruendo mores exemplis & ſententiis, iiſque abſterrendo a vitiis, & ſuadendo virtutem ac pietatem in

in ſuperos, uti patet ex Homero & Virgilio.

II. Proſcribendi ſunt e Republica Chriſtiana Poetæ obſcœni, utpote prorſus degeneres a fine Poeſeos. Nam ipſorum delectatio nonniſi inhoneſtiſſima eſt, & utilitas non alia, niſi morum perverſitas. Hinc ſi quid boni habent, corrigantur ſeparando bona a malis, nec niſi correcti permittantur juvenum lectioni.

III. Ut finis Poeſeos obtineatur, delectatio quæri debet per numerum & harmoniam verſuum, per deſcriptiones, dictiones figuratas, narrationes mirabilium eventuum, ac per fabulas facto principali accommodatas: utilitas vero per ſalutaria monita brevibus & exquiſitis ſententiis exornata, per morum præcepta, & latentes ſub fabulis veritates.

IV. Poetarum characteres ſunt: ingenium fertile ac penetrans: judicium maturum & vivax: facilis ac fluida vena.

V. Noſſe oportet virtutes dictionis, & ſtili poetici. Dictio ſeu ſtilus requirit fortes exprimendæ rei formulas, numerum & harmoniam verſuum, epi-

thetorum gratiam, deſcriptionum amœnitatem, ſententias graves, affectus cujusvis rei naturæ convenientes.

V. Diverſa poematum genera exigunt diverſas dotes: Epicum requirit unam & heroicam actionem: debet eſſe perfecta virtutis imago: excelſum ubique ingenium appareat neceſſe eſt.

VI. Tragœdia debet emendare pravos motus animi, & ad virtutem excitare: præcipue vero affectuum perturbationes in reliqua actione tragica excitatas exitus corrigat oportet.

VII. Comico neceſſaria eſt intima cognitio morum in vita communi, & artificium eos imitandi.

VIII. Elegia debet eſſe bene morata, eruditione dives, & in animorum motibus ciendis potens ac dominans.

IX. Lyricorum carminum indoles ſeu in argumento ſeu in ſtilo mediocritatem reſpuit: quidquid nobiliſſimarum cogitationum, imaginum & ſententiarum habet poeſis in ſupellectile ſua, hoc genus carminis exquirit.

X. Nemo facile ad artis hujus culmen eluctatur, qui non numine quodam afflatus & œſtro poetico ſit percitus.

Re-

Regulæ de Rhetorica.

I. Rhetorem perfectum natura inchoare, ars abſolvere debet, id eſt, qui excellens orator eſſe cupit, a natura inſtructus eſſe debet quadam eloquentia, quam poſtea ſtudio & arte perficiat.

II. Rhetoricæ Alumni mature declamando exerceri debent, ut arma tractare, vultus hominum præſentium ferre, ac totius corporis & oris habitum componere diſcant.

III. Judiciale genus argumenta fortiſſima, amplificationes graves, & affectus vehementes poſcit.

IV. Deliberativum intimam cognitionem honeſti, utilis, ac neceſſarii, quæ in totam orationem influat: in dicente autem auctoritas, & boni publici ſtudium elucere debet.

V. In Exornativo opus eſt, ut orator facti' laudem ac vituperium per omnes Rhetoricæ locos, & eloquentiæ gradus ad ſummum apicem evehere noverit.

VI. Ad inventionem ingenium acutum, ad diſpoſitionem ordo induſtria comparatus, ad elocutionem ſplendor & di-

dignitas ſermonis, ad memoriam fideli-tas, ad pronunciationem vocis & corporis habitus quam decentiſſimus exigitur.

VII. Exordium docere debet, ac benevolentiam excitare: Narratio viam ad argumenta ſternere: confirmatio & confutatio expugnare auditorum animos, Peroratio autem triumphare.

VIII. Dicendi genus ſublime quandam rationem cogitandi nobilem & magnificam exigit, verba magnitudini cogitationum reſpondentia, & figuras ſententiarum plenas vitæ ac vigoris.

IX. Dicendi genus ſubtile tres characteres habet: claritatem, ſimplicitatem, ac brevitatem; ſed quo facilius hoc apparet, eo difficilius eſt, tectumque habet artificium.

X. Dicendi genus moderatum eſt inter ſubtile, ac ſublime medium, illius acumine, & hujus fulgore minus: ſed gratam temperiem ac indolem ornatam, politam, & in animos ſuaviter ſe inſinuantem præſefert.

X. Vitia ſtili cavenda ſunt: ne ſit inflatus allegoriis & metaphoris: ne ſit humilis, res minutulas avidius deſcribendo, vel verba ſine delectu & ſine ſtructu-

ctura adhibendo: ne ſit puerilis, id eſt, ineptis digreſſionibus, & figurarum pampinis luxurians: ne ſcholam oleat, & omnes locos Rhetoricos, ac figurarum angulos excutiat: ne ſit Poeticus, ſeu ad numeros, pedum menſuram, atque vocum harmoniam compoſitus.

§. III.

Regulæ Criticæ circa Philologiam, & Hiſtoriam ſacram & profanam.

XXII.

Regulæ de Re Numaria.

I. Primo omnium oportet comparare exactam notitiam numorum tum Romanorum, tum Græcorum, tum Hebraicorum, quantum adtinet ad diverſitatem materiæ, formæ, ac valoris.

II. Tum indagare oportet in originem numiſmatum, quam duxerunt ab imaginibus e cera vel lapide formatis Deorum primo, tum etiam Semi-Deorum, Regum & Imperatorum.

III. Noſſe oportet ætates & periodos numiſmatum, quarum prima fuit apud Romanos a tempore Servii Tullii Regis: altera ab initio regiminis Gothici: tertia ab excidio barbaricæ dominationis.

IV. Pretium & æſtimatio numiſmatum deſumenda eſt tum a materia, tum ab hiſtoria, tum a cœlatura.

V. Debet eſſe perſpectus ordo numiſmatum. Sunt enim quinque claſſes: 1. Regum. 2. Civitatum & coloniarum. 3. Conſulum. 4. Imperatorum. 5. Deorum, Dearum, aliorumque Heroum.

VI. Requiſita ad hoc ſtudium ſunt: 1. Notitia Græcæ ac Romanæ Hiſtoriæ. 2. Geographiæ & Chronologiæ veteris & novæ. 3. Scriptorum de Antiquitatibus. 4. Inſpectio numiſmatum. 5. Peritia diſcernendi inter ficta & vera numiſmata.

VII. Diſcernuntur autem multiplici ratione: 1. E bonitate metalli veteris, cui non æquatur novum. 2. Ficta numiſmata ſunt igne liquata & fuſa, quum antiqua ſint malleo ſubacta. 3. E figuris, quæ in fictis non ſunt tam accurate ac ſcite fabrefactæ. 4. Ex characteribus inſcriptionum non ita graphicis. 5. Ex fre-

frequenti diſſenſione partis Averſæ, & Adverſæ.

VIII. Diſtinguendum probe inter partem Averſam & Adverſam. Pars *adverſa* continet effigies Deorum, Imperatorum, Regum, Conſulum, &c. una cum variis ornamentis, quæ geſtant vel in capite, vel in manibus, vel juxta ſe poſita habent. Pars *averſa* vero continet quinque claſſes rerum. 1. Inſcriptiones. 2. Varia inſtrumenta. 3. Animalia. 4. Figuras. 5. Signa militaria & coloniarum.

IX. E numiſmatibus rite inſpectis cognoſcuntur 1. Familiæ Romanæ. 2. Magiſtratus. 3. Prorogativæ & tituli Imperatorum, Regum, &c. 4. Res præclare geſtæ domi foriſque.

X. Neceſſarium denique eſt, noſſe characteres & notas compendiarias, quæ in numorum inſcriptionibus perpetuo occurrunt.

Regulæ de re Diplomatica.

1. Magna prudentia & moderatione opus eſt ad cenſuram ferendam Viris etiam doctis, qui vetera inſtrumenta ad legum apices examinare velint, nec cuivis

vis in re Antiquaria utut erudito id temere tentandum.

II. Semper cum favore judicandum, ubi res longa poſſeſſione firmata eſt, uti leges Civiles & Canonicæ præcipiunt.

III. Non ex ſola ſcriptura, neque ex uno ſolo characteriſmo, ſed ex omnibus ſimul de vetuſtis chartis pronunciandum.

IV. Unus alterve error aut mendum, modo ſubſtantiam diplomatis non adficiat, legitimis cæteroqui autographis obeſſe non debet.

V. Vitia ad ſubſtantiam pertinentia cenſentur: ſi nomina perſonarum, quæ poſt datum diploma vixerunt, in eo expreſſa, aut in ſubſcriptionibus prima manu exarata reperiantur, aut earum mentio fiat, quæ longe ante illud tempus vita functæ ſunt: ſi contextus omnino ſit vitioſus, nec ſibi cohærens: ſi monogrammata inepta, & ab uſu temporum illorum abhorrentia conſpicienda ſe præbeant: ſi ſigilla adulterata deprehendantur.

VI. Hiſtoricorum aut Inſcriptionum antiquarum teſtimonia legitimis chartis præ-

præjudicium facere non debent, ita ut illorum præferatur auctoritas, niſi ex illis manifeſtus error perſonarum, rei geſtæ, aut temporis demonſtrari poſſit.

VII. Additamenta *Incarnationis*, *Indictionis*, *Gloſſematum*, aliorumque ſimilium, maxime in exemplis ſeu apographis, non officiunt Inſtrumentorum veritati.

VIII. Diſcrimen faciendum eſt inter verba *Datum* & *Actum*, quæ in formulis diplomatum ſæpe comparent. Secundum enim notat tempus, quo a Principe conceſſum eſt beneficium, privilegium, &c. ejusque voluntas fuit ſignificata: primum vero tempus, quo ſcriptura conceptis verbis in Curia aliove loco fuit expedita. Fieri enim poteſt, ut alio tempore, aliove loco Princeps mentem ſuam declaret, & favorem impertiatur: alio autem tempore, aliove loco ipſius literæ vel diplomata circa negotium illud ſcribantur, & conferantur. Quare neutiquam falſæ vel adulteratæ ſcripturæ ſignum eſt, ſi tempus & locus *Acti* & *Dati* inter ſe non concordent. Sæpius quippe contigit, ut res Acta fuerit in Germania, ubi tunc Imperator præſens

erat,

erat, Data vero primum eodem in Italia commorante.

Regulæ de Philoſophia.

I. Ad Philoſophum pertinet cognitio Univerſi, adeoque omnium, quæ ſupra ſe, infra ſe, & circa ſe ſunt.

II. Aſſequitur hoc neque ſola ratione, neque ſola experientia: nam experiri & philoſophari duo ſunt diverſa. Hinc utraque jungatur oportet, & Philoſophia, ut ſit genuina, debet eſſe *rationalis* & *experimentalis.*

III. Experientia non ubique locum habet, quum multa ſint, quæ ſenſibus percipi non poſſint: ratio tamen omnibus adeſſe debet, etiam experientiæ, quæ ſine rationis adminiculo facile in errorem inducit: ſine ratione infirma eſt philoſophia, ſine experientia ſterilis & jejuna.

IV. Veritatis criterium in Philoſophia quatuor modis acquiritur, ſcilicet per intimam conſcientiam, per ratiocinationem, per ſenſus externos, & per auctoritatem.

V. Conſcientia ſeu perceptio intima, quæ conſiſtit in quadam vi & facultate, qua

qua mens ſe ipſam veluti penetrat & cognoſcit, ſuarumque operationum ac mutationum ſibi conſcia eſt, certum reddit Philoſophum de veritate eorum judiciorum, quæ mens concipit circa propriam exiſtentiam, cognitiones, adpetitiones & adfectiones doloris, gaudii, iræ, &c.

VI. Per ratiocinationem ſive rationis uſum, ſi neque in illius forma, neque in materiæ nexu erratum fuit, certiſſimus evadit Philoſophus, ſe in concluſionibus inde ratiocinando deductis falli omnino non poſſe, uti ex ſyllogiſmi principiis demonſtratum eſt.

VII. Senſus externi objectis ſibi rebus rite adplicati ſunt ingens veritatis adminiculum & criterium, ubi agitur de rerum objectarum exiſtentia, adfectionibus, qualitatibus, & relationibus ut vocant ſenſibilibus: dirigendi tamen ſunt ratione ac conſilio.

VIII. Dogmata naturalia nec antiquitas, nec novitas Auctorum, ſed ratio metitur ac æſtimat: hinc tantum in Philoſophicis valet Auctor, quantum ratio, quam adducit. Doctoribus tamen claſſicis ac Viris claris plurimus honor debetur, nec temere ab eorum doctrina receden-

dendum eſt, utpote pro quibus ſtat præjudicium, quod rem optime examinaverint atque perpenderint.

IX. Caveat Philoſophus, ne omnia, quæ ſine rationis diſtinctione explicari non poſſunt, re ipſa eſſe diſtincta ſibi vel aliis perſuadeat.

X. Quum corpus phyſicum ſit objectum phyſicæ, non debent ſtatui prima corporum principia mere logica, ſeu entia rationis, ſed phyſica & *realia*, ut adpellant.

XI. Quamvis omnia corpora mechaniſmo conſtent, quamdam tamen vim & virtutem viventibus ineſſe ſtatuendum eſt, qua agantur & agant, ne mera ſint automata, ſine artificis & motoris, qui foris adſiſtat, manu mortua.

XII. Omnia ratiocinationi tribuere, nihil experimentis, vel viciſſim, peccatum eſt philoſophicum: utrumque grato fœdere conjungi debet, & unum adjuvari ab altero.

XIII. Incomparabile bonum Philoſophiæ ratiocinatio eſt, ad Ariſtotelis methodum, ſeu ad regulas ſyllogiſticas conformata. Sine hac multa loquetur Philoſophus, Medicus, Juriſta & Theologus,

ſed parum, immo nihil unquam rite concludet.

XIV. Quamvis Philoſophia ſit extra fidei divinæ ſphæram, nihil tamen aſſerere debet fidei repugnans, aut inconveniens, quum illa facile, hæc nunquam fallere aut falli poſſit: immo Philoſophia fidei ancillare debet, ac meminiſſe, ſe Chriſtianam eſſe, non ethnicam.

XV. Syſtemata Philoſophica non debent condi ex arbitrio rationis & proprii judicii, opinionis, aut phantaſiæ, ſed ex ductu certorum experimentorum, & conſtantium effectorum per rationem inter ſe & cum primis principiis conciliatorum; quoniam ut in proverbio eſt: *Natura uniformiter operari ſolet.*

XVI Cavendum his maxime temporibus, ne Philoſophia in Matheſin fere tota abeat: hinc male adhibetur methodus demonſtrationum geometricarum, quæ cum opinionum mere probabilium natura & indole neutiquam concordant: pauca ingenia ejusmodi philoſophiæ ſunt capacia, plurima ſub hoc onere fatiſcunt.

XVII. Optimus Philoſophus eſt, non qui ſemper vere (quod ſperari non poteſt) ſed qui veriſimillime in omnibus ra-

tiocinatur. Hinc optima quoque eſt Philoſophia Eclectica.

XVIII. Non ſufficit Philoſopho cognoſcere ea, quæ ſupra ſe, infra ſe, & circum ſe ſunt, ſeu Megacoſmum; ſed debet etiam cognoſcere, quæ intra ſe ſunt, ſeu Microcoſmum, id eſt, ſe ipſum. Hinc opus eſt præter Philoſophiam naturalem etiam morali ſeu Ethica: illa enim eſt ars ratiocinandi: hæc vivendi teſte Tullio, & irformat animum ac mores, docetque regere ſe ipſum & alios, atque ad felicitatis veræ apicem ducere.

Regulæ de Hiſtoria ſacra & profana.

I. Expendendum eſt, num Hiſtoricus ea probitate atque integritate præditus ſit, ut hominibus imponere velle nequiverit, dum aliqua vel ipſe ſe vidiſſe, vel ab aliis, qui viderunt, accepiſſe teſtatur.

II. Reliquis ii Hiſtorici ſunt anteferendi, qui ingenii ſeveritati prudentiam adjunxerunt ad eligendum & judicandum.

III. Ante omnia quum quis ad Hiſtoricos legendos accedet, qui primi rem vel factum aliquod prodiderunt, de illorum in-

ingenio, facultate, religione & moribus, ac negotiis inveſtigabit.

IV. Examinandum eſt, quam hic vel iſte in rebus, quas narrat, partem habuerit; quo ſeculo, qua ratione, quo animo ſcripſerit: num iis aut perſonis aut rebus, de quibus agit, ſynchronus fuerit.

V. Intereſt noſſe, an Auctor fons fuerit, e quo alii narrationem hauſerunt; an vero ipſe ab aliis eam mutuatus ſit: num privatus ſcripſerit, vel in officio conſtitutus, & quidem tali, ubi ad tabularia & Acta publica acceſſus ei patuit.

VI. Videndum, an opiniones amet ſingulares, vel potius in vulgaribus acquieſcat: an a nominis celebritate & a fama publica ſuffragium ferat, nec ne.

VII. Merito fides adhibetur ſcriptori, cujus narratio convenit cum pluribus, maxime ejusdem ævi, niſi gravis ſuſpicio ſit, eam a pluribus ex eodem fonte minus ſincero hauſtam, deſcriptamque fuiſſe.

VIII. Si in plerisque aliis, quæ narrat Auctor fide dignus, verax eſſe deprehendatur, judicari poteſt, eum in recenſendo hoc vel iſto facto, licet prima fronte

admiratione potius quam fide dignum videatur, fallere non voluiſſe, ac hominis veritatem amantis famam periculo exponere.

IX. Attendendum ſedulo in ſcriptoribus, qui facta, quæ narrant, ex aliorum libris vel teſtimoniis depromunt, attendendum inquit, quales teſtes adducant: Auctoritas teſtis oculati plerumque præferenda eſt teſtimonio auriti: poſſunt tamen quandoque eandem mereri fidem. Teſtes coævi præhabeantur non coævis; immo unus coævus pluribus, qui multo poſt vixerunt, potior eſt.

X. Teſtis, qui vel ſemel malitioſe mendax deprehenditur, in cæteris etiam fidem non meretur: & quamvis iccirco omnia, quæ narrat, abſolute rejici non debeant, ſuſpicionis tamen notam, ne fallat, perpetuo ſecum circumfert.

XI. Factum non ideo ſtatim reprobandum, quod moribus & opinionibus præſentibus adverſetur, aut contineat id, cujus cauſſa nos latet, aut ab aliis contrarium adſtruatur, ſed majore ſolertia eſt examinandum.

XIII. Mo-

XII. Modus narrandi oratorius, & inflatus, ac nimia ſtili cura fidem hiſtorici ſuſpectam reddere poteſt.

XIII. Si cui hiſtorico auctoritatem tribuit Eccleſia, hic procul dubio dignus eſt, cui nos etiam auctoritatem adjungamus: contra vero, cui Eccleſia derogat fidem (quemadmodum Auctoribus in Gelaſii decreto enumeratis) ei quoque nos fidem jure ac merito denegamus. (y)

§. IV.

Regulæ Criticæ circa Theologiam, Patres & Concilia.

XXIII.

Regulæ de Theologia.

I. Abſit, ut animo nimium curioſo, ac ingenii inſolentia inflato ad hoc ſtudium, & arcana fidei rimanda introſpiciendaque accedatur.

II. In ipſo limine de ſubſidiis ad Theologiam neceſſariis ſibi mature proſpiciat ſa-

(y) *Melch. Canus de loc. Theol. L.* 11. *Cap.* 6.

ſacræ hujus ſcientiæ Alumnus, videlicet informando animum locis Theologicis, & notitia ſufficiente Conciliorum, Patrum, & Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ.

III. Theologi eſt, ut placita doctrinæ ſuæ probet atque confirmet inprimis auctoritate S. Scripturæ ac Traditionum, tum etiam Conciliorum & Patrum.

IV. Nulla opinio velut fidei caput adſtruatur, de qua minime pronunciavit Eccleſia. Quando autem in varias ſcholæ opiniones Theologi ſcinduntur in rebus, quæ nec Scriptura, nec Eccleſia, nec Patrum conſenſus, aut manifeſta ratio nobis patefacit, magna quidem ſentiendi libertas conceditur, nec in unius Magiſtri verba jurare opus eſt.

V. Ne autem libertas hæc noxia evadat, inter diverſas & contrarias ſcholæ opiniones Theologus eam ſeligat atque ſequatur, quæ magis ad fidei placita, & ad normam loquendi, qua Patres & Doctores utuntur, quæque in ſcholis recepta eſt, accedere videbitur.

VI. Ratio neutiquam excludenda eſt a Theologia, ſed potius in auxilium vocanda, his tamen legibus: 1. Ne auctoritati præferatur, hac paſſim neglecta: ne-

neve plus illi tribuatur, quantumvis firma adpareat, ſi obſiſtere videatur auctoritas non ſolum Scripturæ ac Conciliorum, ſed etiam partis longe majoris Patrum. 2. Ne nimis curioſe ac temere in divinitatis ſecreta penetrare conetur, ſed foris exſpectet quieta, ubi de profundiſſimis agitur fidei myſteriis. 3. Ut muneris ſui partes diligenter impleat, comitando ſanctam fidem, eam tuendo adverſus hoſtes ſeu hæreticos, amicis vero ſeu Catholicis demonſtrando, fidem rationi convenientiſſimam eſſe. 4. Ne licentius vagetur, & in quæſtiones inanes, argumenta frivola, & quod pejus eſt, in ſophiſticas artes abeat.

VII. Oportet diſſenſiones fugere, ac impetus animi frenare, quibus nimium ſtudioſe inter diſputandum eminere nitimur. Hinc in tam ſacro limine arcendi clamores a Doctorum conſeſſu, & a diſceptationibus etiam neceſſariis lites, quarum tota difficultas in dubiis ſæpe vocibus ſita eſt: multo magis omnis quoque verborum contumelia & vana oſtentatio qua voce qua calamo procul abſit.

VIII. A novis vocabulis & opinionibus heteroclitis in Theologia maxime cavendum eſt, iisque duntaxat utendum,

quæ Eccleſia Dei, Patres, & Theologi Catholici longa conſuetudine quaſi conſecrarunt: potius connitendum, ut quæ hactenus ob ſublimitatem ſuam obſcurius tradita fuerunt, clarius explicentur, & captu faciliora reddantur.

IX. In diſputationibus ſyllogiſtica argumentandi forma neutiquam prætermittatur, utpote omnium optima ad rite concludendum, & ſine qua plurima dici ſolent, quæ non ſunt ad rem, ac diſputationes abeunt in conciones & cathedræ ſcholarum in exedras templi.

X. Tametſi jucundior, minusque ſenticoſa, & merito colenda ſit diſciplina dogmatica, ſcholaſticam tamen præire ante ſe poſtulat. Oportet enim Theologum in ſcholarum acuminibus bene verſatum eſſe, atque illa funditus percipere, ſi ad aliquod dogma ponderibus ſuis examinandum accedat, & artes verſutiasque hæreticorum deprehendere, easque impugnare atque refellere velit.

Regulæ de legendis ac intelligendis Patribus.

I. Priuſquam Patris alicujus lectioni opera detur, multum proderit, ejus ingenium

nium, mores, geſta, & tempus, quo vixit, noſſe: item indagare, quænam ipſius opera genuina ſint, quænam ſuppoſititia, ne ſcoria auri loco obveniat.

II. Patres, etiam quum ſingulares ſunt in aliqua opinione, non facile damnandi ſunt erroris, ſed eorum dicta meliorem in partem cum reverentia exponere, & reliquis recte aut melius ſentientibus conciliare oportet.

III. Obſervandum eſt, quo ſeculo, quave occaſione ſcripſerint, quoniam res nonnullæ in Eccleſia tunc nondum erant definitæ, uti nunc eſſe videmus.

IV. Illud quoque attendendum, quo loco quædam protulerint, quæve ſcribentis ætas fuerit. Alium enim ſenſum & vim habent ipſorum verba ad populum dicta, aliud in rigore ſcholæ accepta.

V. Animadvertere oportet, contra quos egerint Patres: aliter enim contra Arianos, aliter contra Neſtorianos, contra Pelagianos aliter loquendum ipſis, pugnandumque fuit.

VI. Patres non eadem, ſed diverſa ſcripſere lingua: aliud autem ſæpe verba græce, aliud latine ſonant.

VII. Si quæ apud Patres dubia vel obſcura occurrunt, interpretanda ſunt ex iis, quæ certa ſunt & clariora: ſi quis vero e Patribus diſſimiliter de eadem re locutus eſt, poſtremæ citius, quam priori ſententiæ ſubſcribendum erit.

VIII. Ille, qui Patribus legendis operam dat, ſimul præ oculis habeat Eccleſiæ ac Pontificum definitiones, nec has, quæ clariſſimæ ſunt, & falli neſciam habent auctoritatem, ex illis, ſed illos ex iſtis explicet, ac in meliorem partem interpretetur.

IX. Invidioſa eſt Patrum comparatio, qua unum ſupra alterum ita extollas; ut illi adhæreas cum reliquorum quaſi contemptu.

X. De doctrina Patris alicujus ſententia ferenda eſt ex illis locis, in quibus data opera rem examinavit.

XI. Quoties doctrinæ caput in quæſtionem vocatur, audiendi præ aliis ſunt illi Patres, qui magis Theologos, quam Philoſophos aut Oratores egerunt.

XII. Auctoritas unius, aut etiam aliquorum Patrum ſubminiſtrat quidem argumentum magni ponderis, dignumque attentione: verumtamen nonniſi probabile,

bile, quod quidem deſpicere & pro nihilo habere impudentis eſt, id vero habere pro certo omnino, imprudentis.

XIII. Omnium etiam Patrum auctoritas in eo genere quæſtionum, quæ dogmata fidei non ſunt, neque ex illis derivantur, fidem quidem omnino probabilem faciunt, non tamen certam.

XIV. Unanimis SS. Patrum conſenſus, ſi de ſacrarum Literarum expoſitione, aut de re ad fidem & bonos mores pertinente agatur, argumentum præbet Theologo ad aſſertiones ſuas corroborandas omnino certum & falli neſcium.

XV. Unanimem autem conſenſum non ea, qua Mathematici ſolent, accuratione debemus æſtimare, ſed eo, qui in rebus moralibus uſuvenit, modo, ſcilicet ut ſit conſenſus omnium, vel fere omnium.

Regulæ de Conciliis.

I. Oportet informare animum generali quadam idea eorum, quæ occurrunt in Conciliis animadverſione digna, uti ſunt origo, utilitas, & finis Conciliorum: locus, tempus, numerus & dotes præſentium: cauſſæ convocati Concilii, & illius exitus, ac canones & decreta.

II. Ju-

II. Juvat cognoſcere ordinem & formam Conciliorum, atque diverſitatem, quæ inter *Oecumenica* & *non Oecumenica*, inter *Generalia* & *Particularia*, inter *Nationalia* & *Provincialia*, *Legitima* & *Reprobata* intercedit.

III. Auctoritatem & poteſtatem Conciliorum tria ſunt, quæ ſtabiliunt, ſcilicet denunciatio & convocatio a Pontifice facta, vel certe hujus confirmatio: Patrum cura & induſtria in definiendo: confirmatio Papæ.

IV. Diſtinguendum eſt diligenter inter decreta fidei, & morum. Fidei decreta revocari nequeunt: nam *fides irreformabilis eſt*, ut ait Tertullianus. Morum decreta revocari poſſunt, & aliquando revocantur: *Plenaria etiam Concilia emendari priora poſterioribus* effatum eſt D. Auguſtini. (z).

V. Porro regulæ, quibus ea, quæ tanquam res fidei a Conciliis ſtatuuntur, a reliquis dignoſcantur, quæ ſunt extra fidei ſphæram, quatuor ſunt: 1. Si hæretici eſſe declarentur, qui contrariam opinionem tueri auſint. 2. Quando ſynodus hac loquendi præcipiendique formu-
la

(z) *Lib. 2. de Bapt. C. 3.*

la utitur: ſi quis hoc aut illud ſenſerit, *anathema* ſit. 3. Si in eos, qui contradixerint, ſententia ipſo jure fertur, qua fidelium cœtu excluduntur. 4. Si non opinando duntaxat, ſed certo firmoque decreto, ac verbis diſertis aliquid tanquam fidei dogma tenendum fidelibus proponatur, aut ſimili modo Evangelio doctrinæque Apoſtolorum eſſe contrarium declaretur.

VI. Quodſi vero in Conciliorum ac Pontificum decretis quædam reperiantur, quæ vel rei explicandæ gratia adjiciuntur, vel ut adverſariorum reſponſis obviam eatur, vel præter inſtitutum inſtar epiſodii addantur, ea non pertinere ad fidem, nec Eccleſiæ Catholicæ judicia eſſe cenſet communis Theologorum ſententia.

VII. In morum doctrina, eorum ſcilicet, qui ad ſalutem neceſſarii ſunt, vel ad univerſæ Eccleſiæ diſciplinam ſpectant, Conciliorum decreta ab omni erroris ſuſpicione abſolvenda ſunt. Nam inſtar principii tenendum eſt, Deum non deficere in neceſſariis; quod ſane fieret, ſi Judices ac Doctores Eccleſiæ in rebus ad ſalutem neceſſariis errori paterent.

VIII. In

VIII. In doctrina morum, qui ad pietatem & ſalutem neceſſarii non ſunt, nec toti Eccleſiæ communes, ſed ad homines privatos vel Eccleſias referuntur, Concilia ab omni errandi periculo exemta non cenſentur.

§. V.

Regulæ Criticæ de Actis Sanctorum, Traditionibus, & S. Scriptura.

XXIV.

Regulæ de Actis Martyrum, aliorumque Sanctorum.

Quum acta Sanctorum vel tradita ſint a Majoribus, & in poſteritatis memoria & corde conſervata, vel ab auctoribus deſcripta ad nos pervenerint, conſtentque potiſſimum factis mirandis, aut omnino ſupra naturæ vires poſitis, de his omnibus regulæ quædam ſunt ſtatuendæ.

I. *De Traditionibus & Scriptoribus.* Id, quod in traditione poſitum eſſe dicitur, diverſis temporibus & locis proditum ſit oportet, & a pluribus exploratæ fidei Viris, qui producantur in teſtes.

II. Scri-

II. Scriptores ſi non verbis, certe ſenſu convenire debent in teſtimonio, quod perhibent de re, quæ per traditionem tradita eſt.

III. Hi Scriptores ad rei geſtæ originem, quæ veritatis caput eſt, continua ſerie reducantur.

IV *De factis & miraculis.* Si factum, licet mirum, narret ſcriptor coævus (præſertim ſi vidiſſe ſe vel audiviſſe a fide dignis teſtetur) de cujus ſinceritate & auctoritate aliunde ſatis conſtat: vel ſi plures non multum ætate remoti in ejus narratione conveniant, fides merito illi adſtruitur, ſi non abſurdi quid aut ſuperſtitioſi contineat.

V. Facta mira & miracula talia ſint oportet, quæ ſenſibus patere, & de quibus oculi ipſi judicium ferre potuerint, aut, ut in præſagitionibus occultis contingit, proprio ſenſu experimentum capiatur, & eventus reſpondens palam fiat.

VI. Exſtent eorum monumenta publica, vel ceremoniæ ad poſteritatis memoriam inſtitutæ, uti ſunt feſti dies & ludi, columnæ, tabellæ pictæ, marmora cum inſcriptionibus, templa, aræ, &c.

quæ

quæ omnia vel ipſum factum repræſentent, vel ejus memoriam celebrent.

VII. Hæc monumenta atque has ceremonias ortum duxiſſe oſtendi debet vel eo tempore, vel non procul ab illo, quo res ipſa ſeu factum aut miraculum contigit.

Regulæ de Traditionibus, & S. Scriptura.

I. *De Traditionibus.* Ne Phariſæorum inſtar traditiones noſtras quaſi divinas & Apoſtolicas promiſcue venditemus, ſed ut veras a falſis, ita ab humanis divinas ſecernamus, ſtatuendum eſt cum Auguſtino: (a)

Quod univerſa tenet Eccleſia, nec Conciliis inſtitutum, ſed ſemper retentum eſt, nonniſi auctoritate Apoſtolica traditum rectiſſime creditur. Tale eſt conſuetum per quadraginta dies Chriſti exemplo jejunium.

II. Si quod fidei dogma Patres ab initio ſecundum ſuorum temporum ſucceſſionem ſumma concordia tenuerunt, & quod huic contrarium eſt, damnarunt, quin illius teſtimonium in S. Scriptu-

(a) *Lib.* 7. *contra Donatiſtas. C.* 24.

ptura reperire ſit, id nimirum per Apoſtolicam traditionem haberi ab Eccleſia cenſendum eſt, quemadmodum perpetua Deiparæ virginitas, & deſcenſus Chriſti ad inferos.

III. Si traditio ſit talis, ut ejus materia Eccleſiæ auctoritatem ſive poteſtatem excedat, ſicuti quod aqua miſcenda ſit in calicis conſecratione, dubium non eſt, quin hæc traditio originem divinam habeat.

IV. Si de communi Patrum conſenſu circa traditionem aliquam, num divina ſit, nec ne, nondum conſtet, prout contigit circa doctrinam de baptiſmo hæreticorum iterando, quem impugnabat S. Cyprianus, confugiendum eſt ad Eccleſiæ judicium, tenendumque pro traditione divina, quod in S. Literis non quidem expreſſum, tamen ut fidei dogma ab Eccleſia recipitur.

V. *De S. Scriptura legenda & intelligenda.* Ad ſacrarum Literarum lectionem non adferatur animus curioſus, criticus, & ſuperbus: nam *qui vanus eſt ſcrutator majeſtatis, opprimetur a gloria.* (b) ſed docilis & religioſus, qui &

(b) *Prov. C.* 25.

& veritatis percipiendæ, & profectus in virtute hauriendi ſtudium utrumque conjungat.

VI. Quo facilius eruatur genuinus ſcripturæ ſenſus, omnium prima ſit cura, ut loci cum locis, vetus teſtamentum cum novo, dubia cum certis, obſcura cum manifeſtis conferantur.

VII. Diligenter obſervare oportet, a quibus, quomodo & in quibus circumſtantiis ea proferantur, quorum difficilior eſt intelligentia.

VIII. Si quid vero velut abſurdum moverit Scriptura, inquit D. Auguſtinus, non licet dicere: Auctor hujus libri non tenuit veritatem, ſed aut Codex mendoſus eſt, aut interpres erravit, aut tu non intelligis.

IX. Advertendum, quædam in Scriptura ordine præpoſtero recenſeri; quandoque ſcilicet poſteriora prius, quandoque priora poſterius. Frequens quoque de futuris tanquam de præteritis & præſentibus loquendi modus in Prophetis occurrit.

X. Sæpe Scriptura numerum certum pro incerto ponit, aut vice verſa: non enim intelligit ſingulos, ſed aliquos, & ex

ex omnium numero plures, dum omnes in populo malos dicit.

XI. Attendendum eſt ad interpuncta verborum, quibus interjectis vel ſublatis mirum in modum propoſitionis ſenſus variari ſolet. Ita Ariani verba D. Joannis Evangeliſtæ puncto perperam interjecto corruperunt: *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat. Verbum hoc erat in principio apud Deum:* locò *Verbum erat apud Deum & Deus erat Verbum. Hoc erat, &c.* ut ſcilicet Chriſto, tanquam æterni Patris Verbo, divinitatem negarent.

XII. Noſſe ac diſtinguere oportet formulas apud Hebræos uſitatas ſeu Hebraiſmos, ut vocant, quibus uſi fuerunt S. Scriptores, quorum omnes, ſi S. Lucam forte excipias, Hebræi fuerunt. Sic *Fratres* Chriſto tribuuntur in Evangelio, quum *Conſanguinei* duntaxat fuerint.

XIII. Obſervanda religioſe duo capita ſunt, quæ Synodus Tridentina (c) præſcribit: Primo, ex Communi SS. PP. ſenſu ſcripturam eſſe interpretandam: ſecun-

(c) *Seſſ.* 4.

cundo, peſſimum ſcripturæ verborum ſententiarumque abuſum eſſe tollendum, quem his verbis deteſtatur: *Reprimendam illorum temeritatem, qua ad profana quoque convertuntur & torquentur verba & ſententiæ S. Scripturæ, ſcurrilia ſcilicet, fabuloſa, vana, adulationes, detractiones, divinationes, ſortes, libellos etiam famoſos.*

Appendix ad Regulas Criticas.

Si qua in re alia Critices conſilio, ductu & magiſterio opus eſt, id certe accidit in negotio ſcribendorum librorum, & ferenda de illis ſententia. Juvat igitur producere quasdam leges a Viris ſapientibus, & in hac re multum exercitatis latas, nimirum e Poſſevino, Mabillonio, Vives, ex arte Cogitandi, ex Ephemeridibus ſapientum, e monumentis Trevoltienſibus, &c.

I. Quando is, qui eruditionem eſt nactus, non præſentibus tantummodo, nec iis, quibuscum vivit, prodeſſe volet, verum abſentibus quoque, ac poſteris: principio noſcat ſe, & vires ſuas expendat, quibus polleat dotibus, quibus ſcribendis ſit idoneus.

II. Aptiſ-

II. Aptiſſimi omnium ſunt, qui judicio præditi vegeto & acri, ad conjectandum ſunt dexterrimi. Qui vero diligentia ſolum valent, non item ingenio, ea ſibi deſumant, in quibus non eſt opus acumine apis, ſed ſola mellis colligendi ſolertia.

III. Antequam ſcribendi conſilium ineatur, plurima pro rebus in univerſum, tum quoque pro peculiaribus, quæ deſignantur, materies congerenda eſt, ne a cœpto ſemel ædificio ob inopiam adparatus deſiſtere debeat ſcriptor.

IV. Scripturo multum eſt legendum, meditandum, ſcribendum, emendandum. Harum actionum ſit hæc proportio: lectio ſit ut quinque, meditatio ut quatuor, ſcriptio ut tria, emendatio redigat illa ad duo: ex his duobus unum proferendum, in apertum; Horatio monente, ne præcipitetur editio:

Nonumque prematur in annum.

V. Præ oculis ſtatuendum eſt exemplar Auctoris cujusdam in re ſimili, de qua ſcribendum eſt, eximium, quod ingenium in officio contineat, ejusdem regat motus, mentisque impetus moderetur atque cohibeat.

 VI. Sti-

VI. Stilus accommodari debet argumento, non argumentum ſtilo. Nam alio opus eſt ad orationem, alio ad hiſtoriam, ad epiſtolas alio, atque alio ad diſſertationes.

VII. Libri titulus ſit ipſius quaſi compendium, ejusque indolem quoad fieri poteſt, exprimat. Inſcriptio ſit accurata, ſimplex, clara, nec dubia, aut inflata vel ænigmati ſimilis, nec plura promittens, quam re ipſa præſtet.

VIII. Procœmium lectorem in intimam Auctoris reique ſcribendæ cognitionem ducat, cujus janua velut eſt, & veſtibulum.

IX. Ad ipſam compoſitionem requiritur prudens rerum dicendarum delectus, naturalis ordo, quo ſunt collocandæ, atque elaborata easdem explicandi ratio.

X. Modus proponendi adferat jucunditatem: ſit dictio nitida, pura, fulgens, aperta nec impedita.

XI. Fugiendæ digreſſiones inutiles, & epiſodia longiora: non adhibenda eruditio longe petita, & velut crinibus huc pertracta: nec advehenda græcorum & latinorum textuum integra plauſtra: verbo,

bo, vitandum omne ſtudium nimis quæſitum.

XII. Verba contumelioſa, aliorum contemptus, adulatio, & laus propria procul ſunt arcenda: contra obſervandus ſemper character ſcriptoris, qui debet eſſe homo prudens, gravis, & circumſpectus.

XIII. Semper ante oculos verſetur ſcriptoris ſcopus, ne mens unquam ab eo aberret: hinc verba potius ſunt contrahenda, quam favoniis licet ſpirantibus libere permittenda.

XIV. Denique abſolutum opus ad limam revocandum: errata probe ac ſolicite corrigenda; quæ redundant, amputanda, & lacunæ explendæ: Nec ſimiam imitetur ſcriptor, ſed ipſe ſit ſuus Cato, ipſe Judex inexorabilis ac flecti neſcius; vel ſi mavult Medicus aut Chirurgus, qui etiam ſecando & in corpus ſæviendo ſanat.

XXV.

Atque hæ ſunt regulæ, alteram Oeconomiæ Criticæ partem conſtituentes, e variis ut dixi, probatorum Auctorum & artis hujus peritorum libris depromtæ, ſtudioſeque ſub unum conſpectum pro-

ductæ. Quæ licet utiliſſimæ ſint, ut opinor, quum egregias tot artium & ſcientiarum ideas ſuppeditent, illarumque proprios characteres palam faciant, arcana multa in ſingulis detegant, & nobiles de univerſis cogitationes ac ſenſa excitare valeant, fateri tamen oportet, eas non ad certi omnino ac immutabilis judicii gradum aſcendere, præſertim ubi ſingulæ ac ſeparatæ accipiuntur. In prima ſtatim, at præcipua, quam ſtatuunt recentiores Critici, regula generali: *nonniſi maturo conſilio, probe perſpectis utriusque partis fundamentis, nova veteribus, vetera novis rite prius comparando, & quænam borum plus valeant, diſcutiendo ferendam eſſe criſin ac cenſuram*, in hac inquam prima & præcipua generali regula multis ſtatim hærere aqua videtur. Omnes eam ſibi vendicant, omnes in ſuis lucubrationibus adhibere ſe, religioſiſſimeque obſervare profitentur. Sed Deus bone! quot non ſunt, præſertim hiſtoriæ ſeu profanæ ſeu Eccleſiaſticæ ſcriptores, cætera ſumme induſtrii ac præſtantes, qui de eadem re, de eodem facto, de eodem opere, de Auctorum fide, de ſcientiarum methodo judicia penitus diſcrepantia pronunciant? Dum hi factum aliquod in veritatis apice collocant,

cant, alii ad fabulas id ablegant, productis utrinque teſtibus ac tabulis. Non pauci ſatis claro, & ut ipſis ſaltem videtur, invicto antiquorum teſtimonio ducti legitimum omnino cenſent opus id ipſum, quod ab aliis inter apocrypha vel ſuppoſititia reponitur. Idem non raro ſcriptor antiqui Auctoris exiſtimatione opinionem hanc ſuam fortiſſime tuetur, in alia vero, ubi minus ſibi faventem illum reperit, omni fide privat, & nihili ducendum eſſe contendit. Ex iisdem pene legibus unus narrationem hanc veram eſſe demonſtrare nititur, alter vero falſam, aut commentitiam. Heic loci conjecturis agitur prudentibus, firmis, ſibique bene cohærentibus: alibi longe petitis, futilibus, & parum circumſpectis. Modo dum auctoritas & ratio deficit, traditiones unde unde conquiſitæ in ſubſidium vocantur: modo traditiones omnes in falſi ſuſpicionem adducuntur, & tanquam ſuperſtitioſæ antiquitatis nœniæ ridentur. Scientiæ alicujus tradendæ diſcendæque methodum longo ſeculorum uſu civitate donatam dum iſte adductis graviſſimis rationibus e prudentiæ præſcripto depromtis tueri in poſſeſſione ſatagit, ille novæ ac inſolentis Criticæ legibus everſum it totis viribus, aliamque

in cerebro ſuo fabricatam ſubſtituit, qua meliorem inveniri poſſe non credit. Sed fortaſſis diverſa hæc judicia, & Criticorum etiam non mediocrium diſſenſiones non artis ipſius, ſed uſus ſibi non conſtantis vitia ſunt, de qua re mox plura. Illud interea facile intelligitur, eximiam hanc artem eo æquitatis & accurationis regularum ſuarum ope necdum perveniſſe, quo illam ætate hac evectam fuiſſe nonnulli blandiuntur ſibi, aliis gratulantur.

CAPUT V.

ABUSUS CRITICÆ, SEU CRITICA PERVERSA.

§. I.

Cauſæ hujus abuſus.

XXVI.

Nemini, ut opinor, ex iis, quæ hucuſque in medium protuli, dubium eſſe poteſt, artem Criticam, etſi necdum perfectam, nec forte unquam numeris omnibus perficiendam, incompara-

ra-

rabile bonum eſſe humani generis, maxime vero Reipublicæ Literariæ: huic certe licitum eſt, honeſtum eſt, utiliſſimum eſt, alienos ſive in doctrina errores acute inveſtigare, ac deprehenſos cenſoria virgula percutere. Nam unde tot errores ac fabulæ, tot dogmata inepta, niſi ex Criticæ inopia? unde recti judicii, meliorisque eruditionis inſtauratio, niſi e Critica inſtaurata? Verum uti nulla medicina eſt tam ſalubris, aptaque ſeu morbis pellendis, ſeu valetudini tuendæ, ut non eadem malo uſu in venenum tranſeat, ita & ars hæc tum emendandis, quæ in ſcientias & artes irrepſerunt, erroribus, tum judiciis perficiendis inventa ſi male adhibeatur, in magnam perniciem & ſtragem ingeniorum atque morum non raro cedit, uti triſtis experientia docet, etiam hiſce quæ vivimus maxime criticis temporibus. Quippe quum una ex parte homines ad invidiam natura ipſa velut compoſiti ad reprehendendum aliena citius, quam ad approbandum perverſo quodam ingenii mentisque ſtimulo incitentur, ex altera vero in tanta & propemodum immenſa ſcribentium & ſcriptorum copia ſemper plura, quæ cenſuram, quam quæ encomium mereantur, opera occurrant, icciro

co

co non pauci, qui in hoc munus vel ſuapte indole, vel aliorum excitati exemplo involarunt, dum intra limites prudentiæ atque juſtitiæ continere ſe nequibant, odium haud paullo levius, quam olim Satyrarum conditores in ſe concitarunt. Fas erit, altius nonnihil mali hujus cauſſas repetere, quas partim apud ſcriptores, partim apud eorum cenſores invenire licet. Ad ſcriptores quod adtinet, quanto ii, qui primi in artibus & ſcientiis ſunt verſati, ingenio & dexteritate plus cæteris valuerunt, nec non ſtudio & diligentia in eam rem contenderunt, tanto etiam artes illæ atque ſcientiæ ex ipſorum manibus & puriores & adultiores exierunt. Quum tamen omne initium grave, & periculoſum ſit tentare vadum, prohibere hi non potuerunt, quo minus nævi aliqui, & lapſus vel doctrinæ non ſat firmæ, vel ignorantiæ facti, vel dictionis obſcuræ præclaris eorum conatibus velut umbræ corporibus adhæſerint. Atque his tanquam primis diſciplinarum parentibus gratiæ habendæ ſunt, & quidem ſemper, etiam dum peccata illorum indicantur. Nam quod falſi vel lapſi fuerint, ignoſcere oportet communi ſorti ac naturæ: lapſus tamen detegere ad noſtram cautionem facit, dummodo id fiat

ſine

ſine contemptu, & cum parſimonia. Hoc vel maxime in ferenda de Antiquorum Patrum ſcriptis ſententia eſt obſervandum, cujus rei illuſtre exemplum ſuppeditat Melchior Canus, Vir rei Criticæ apprime intelligens, qui de Hiſtoria Eccleſiaſtica Bedæ & Gregorii Turonenſis ita ſcribit: (d) „ Quoniam modeſte & „ circumſpacto judicio de tantis Viris „ pronunciandum eſt, ne in his quidem „ duobus rejicienda ſunt plurima. Pau- „ ca enim in iis poſſis arguere, quam- „ quam hiſtoriam Eccleſiaſticam revocare „ ad ſeveriora judicia contendas: ac „ ſi neceſſe eſt in alteram peccare par- „ tem, omnia eorum probari legentibus, „ quam multa reprobari malo. Neque „ enim exiſtimandum, eorum doctiſſimis „ elucubrationibus fidem eſſe denegan- „ dam, quod nonnulli in iis errores ir- „ repſerint; cum errores illi non fallen- „ tium Auctorum fuere mendacia, ſed „ ignorantium. Neque ob unum aut al- „ terum peccatum, cujus ſemper proba- „ bilis eſt excuſatio, tantorum Virorum „ volumina debent improbari. Si enim „ ita agendum eſſet, potiſſimæ omnium „ fere Eccleſiæ Doctorum lucubrationes „ contemnendæ eſſent, & proculcandæ; „ cum

(d) *L.* 11. *de loc. Theol. C.* 6.

„ cum vix eorum quemquam invenias, „ qui in aliquo, ſi non ad fidem, ſaltem „ ad rerum geſtarum hiſtoriam pertinen- „ te, non erraverit. „ Sunt autem alii ſcriptores ferula ſane digni. Quidam quantum ingenio deficiunt, tantum vana ſpe nominis alicujus inter literarum Proceres obtinendi intumeſcunt, aut lucrum ſcribendo quærunt, adoptantes ſibi ſymbolum ſordidi Imperatoris Veſpaſiani: *Lucri bonus odor, undecunque adveniat.* Hi non expendentes ingenii ſui vires, quid poſſint ferre, quid recuſent, adſurgunt in auſus, quibus pares non ſunt, nec niſi magna & admiranda ſine judicio, ſine veritatis criterio in medium adferunt; vel ſcribunt de rebus, quibus nunquam, aut duntaxat ſuperficie tenus ſtuduerunt, volentes haberi pro Philoſophis, pro Theologis, pro Politices Magiſtris, quum tamen e Grammaticorum ſubſelliis ægre eluctentur: vel novas methodos & ſyſtemata proponunt in cerebro heri nata, totiusque Antiquitatis moribus in meliorem, ut ajunt, formam redigendis adlaborant. Alii vero partium ſtudio abrepti, vel adulandi arte quæſtum facturi laudant, quæ vituperio digna ſunt, aut vituperant, quæ laudare deberent; pro arbitrio ſuo palmas & lauros, qui-

bus

bus volunt, diſtribuunt; ſine fide ſine fronte res geſtas narrant e fontibus minime ſinceris, ac Heroes creant, qui non ſunt, ſed quos eſſe optarent. Alii demum & ſibi perſuadent, & aliis perſuaſum cupiunt, quod nihil ipſos lateat, quod omnia ſciant, quamvis conſcientiæ propriæ teſtimonium repugnet. Unde Seneca recte dicit: *Multos ad ſapientiam potuiſſe pervenire, niſi ſe jam crederent perveniſſe.* Atque hi tyrannidem quandam in aliorum dicta & ſcripta exercent, quisquis opinionibus eorum refragatur, huic crucem figunt, & velut pro tribunali ſedentes condemnant. Omnes iſti merito Criticorum ingenia & calamos adverſus ſe provocant, ut illorum inſcitia, graves errores, fraudes, fabulæ, mendacia palam fiant, & in Acta referantur, ne orbis literatus adulterinis ejusmodi mercibus compleatur.

XXVII.

Verum iſtis prætermiſſis ad ipſos Cenſores nos conferamus. Quidam munus hoc ſibi arrogant quaſi privilegio nobilis cujusdam libertatis muniti, quo licitum eſſe cuiquam credunt in Republica Literaria, aliorum ſcripta & ingenii monumenta in jus vocare, notare, abſolvere

vel

vel condemnare. Nihil oculorum ſuorum & calamorum aciem effugere patiuntur, ſemper ad cavillandum parati: hujus Auctoris dictio non placet tanquam minus latina, quia aureo ſeculo & Ciceroni ignota: illius ſcriptiones ſcholam olere queruntur: alium in hiſtoria Eccleſiaſtica, in ſcriptis Patrum, in re Antiquaria peregrinum, aut nimis credulum pronunciant: alterum malæ fidei vel plagii inſimulant: vix quisquam ſcriptorum eſt tam eruditione præſtans, tam fama celebris, tam antiquitate venerandus, tam probus, in quo non velut in ſole maculas & multa, quæ liberrime carpant, Cenſores iſti inveniant, ingenio ſuo atque judicio ſingulari plus quam decet fidentes. Non equidem inficias eo id, quod ex omnium ſapientum conſenſu exploratum eſt, uti in quærenda ac diſcenda veritate, ita etiam in proferenda atque prodenda ampliſſimum jus patere ingeniis humanis. Sed non minus pro comperto eſt, aliud eſſe jus æque vel magis forte, certum ac ſanctum, quod leges juſtitiæ, charitatis, prudentiæ ac moderationis tranſgredi vetat: nullum in iſta jus prætenſo juri libertatis eſſe poteſt. Quotusquisque autem cenſorum iſtorum eſt, qui non hodie Criticam

cam ſuam ad omnes æquitatis ac temperantiæ regulas compoſitam eſſe, ſoloque boni publici zelo negotium ſe hoc ſuſcepiſſe in Prooemio quam largiſſime profiteatur, ſed in ſermonis contextu quamprimum & æquitatis & moderationis, & ſui ipſius obliviſcatur? Alii cenſorum ſunt, quos urit famæ ac gloriolæ cupido inſtar urticæ, & ſæpius mature nimis; quique nonniſi ſuper dirutas aliorum ſcriptorum aras trophæa ſua erigere ſtatuunt. Hi dum alienis inſiſtere veſtigiis, & cum aliis loqui indecorum ſibi credunt: interea novum aliquid ſupra cæteros adferre ſe poſſe deſperant, eorum opiniones quacunque via refellere, teſtimonia in dubium vocare, hiſtorias ſubleſtæ fidei arguere, omnique adprobatione auctores cæteroqui probatos exuere non verentur, ut nominis ſui famam ſpoliis alienis exornent: quin eo temeritatis quosdam progreſſos eſſe vidimus hoc ſeculo, ut promiſcue Sanctorum Veterum apotheoſes, etiam illas, de quibus vix prudens dubium eſſe poteſt, impugnare, ab antiquiſſimi cultus poſſeſſione illos dejicere, atque ab aris & focis, quantum in ipſis erat, removere conarentur. Poſtremum denique Cenſorum genus eſt, qui eo minus fidem meren-

tur, quo eam unicam, per quam ad æternæ ſalutis portum aditus patet, licet a Majoribus ſuis perpetua ſucceſſione acceptam veram fidem pridem abjecerunt ac ejurarunt. His nihil antiquius, nihil ſolemnius, quam conquiſitis undique argumentis male criticis ſanctorum Patrum ſcripta, & Conciliorum acta depravare, traditiones omnes etiam antiquiſſimas, & Eccleſiæ ritus tanquam ſuperſtitione plenos rejicere, Sanctorum res geſtas fabulis Æſopicis adnumerare, hiſtoricos ſacros mendaciorum ac fraudum poſtulare, ſummis Pontificibus & Eccleſiaſtico Ordini quævis crimina & nefandos abuſus adfingere, S. Scripturam ipſam ſiniſtris, quas ex hebraicis primis fontibus hauſiſſe ſe jactitant, interpretationibus corrumpere, ac falſiſſima dogmata ſua quæſitis coloribus obducta pro veris paſſim obtrudere: atque hi quidem venia digni non ſunt. Quamvis enim alii, quos non perverſus animus, ſed humani intellectus & mentis infirmitas a bono & vero abduxit, leni manu tangendi ſint, & errorum ſuorum ſecundum leges charitatis admonendi caſtigandique, iſti tamen quos malitia excœcat, quique oblata quavis occaſione, quin & quæſita nocere ac perdere ſtudent, acri ſtilo & aperto mar-

te,

te, utpote conclamati, aut Religionis veræ, aut veritatis & virtutis hoſtes impugnandi ſunt, ac debellandi.

§. II.

Damna, quæ parit abuſus Criticæ.

XXVIII.

Nunc ad graviſſima, triſtiſſimaque damna, quæ perverſa Critice non ſolum Reipublicæ literariæ, verum etiam Chriſtianæ infert, propius accedamus. Et *primo* quidem loco ars hæc male uſurpata (ſi tamen ars dici queat) & eos qui ſcribunt, & eos qui legunt, dum doctos & eruditos facturam ſe pollicetur, nonniſi ſcepticos facit, quales fuerunt veteres quidam Philoſophi Duce Pyrrhone, qui omnia contemplantes & examini ſubjicientes nullam de quacunque re certam ſententiam tulere, ſed de cunctis dubitarunt. Huc ſane tendit principium illud, quo Pſeudo-Critici iſti plerumque nituntur, ſcilicet *argumentum* quod vocant *negativum*, e ſilentio Antiquorum petitum, dum ex eo ad fabulas amandant omnia facta & eventa quælibet, præſertim communem rerum ordinem ſuperantia, quorum unus ſolum vel

alter Scriptorum meminit, aliis ſilentibus. Hoc argumentum male adhibitum aptiſſimum eſt ad negandas antiquiſſimas traditiones, miracula, & facta illuſtria ab inſignibus Auctoribus & SS. Patribus poſteritati commendata, vel certe ad omnia hæc in dubium vocanda. Unde ſapienter monet Mabillonius: (e) *Permagni rem eſſe momenti, ut nonniſi cautiſſima circumſpectione argumento pure negativo utamur. . . . quando nihil adeo pronum eſt, quam ex immoderata ſuimet fiducia ſibi imponere, dum obvius quisque ſibi blanditur, omnia ſe legiſſe, omnia obſervaſſe.* Triſtia exſtant hujus rei veſtigia apud Dupinum, Dallæum, Launoium de libro Judith a Synodo Nicæna in numerum Canonicorum relato, de epiſtolis S. Ignatii Martyris, &c. *Secundo*, ſanum judicium aufert, dum illud ſtabilire contendit. Pro ſumma Critices regula ſtatuit Dupinus (f) *judicium æquitatis & prudentiæ, ad quod utrinque rationes & conjecturæ trutinantur.* Sed quis non videt, auctoritate ſani judicii Criticam ſæpiſſime abuti, ut ſpeciem quandam tyrannidis in opiniones aliorum exerceat. Nam ubi quis ſyſtema ſuum ſu-

(e) *De ſtud. Monaſt. C.* 13.

(f) *Præf. Tom.* 1. *Bibl. Eccleſ.*

ſuper ruinas antiquitatis formavit, tum quidquid ei adverſum videbitur, per familiarem ſibi regulam ſani judicii damnabit. Huic cedere debent Patrum interpretationes, Eccleſiæ traditiones, conciliorum decreta : ipſa Scriptura uti loquitur Abbas Trapenſis (g) Critico videri deſinit emendata[1]: opus eſt ſine intermiſſione Textum Græcum, Hebraicum & Syriacum adire. Ita ſanum, quod prætexunt, judicium inſanire facit homines quosdam, in cenſuris ferendis intemperantes. *Tertio*, Criticæ ſtudium ſine conſilio ſuſceptum non paucos ab aliis avocat ſtudiis, in quibus operam Reipublicæ Chriſtianæ longe utiliorem collocarent, & tempus ſurripit, quod occupationibus vi numeris ſui ſuſtinendis impendere deberent cum non modico hujus & conſcientiæ detrimento. Leguntur hi ac relegunt ejusmodi libros Criticos, qui omnia in dubium trahunt, omnia carpunt ſine diſcrimine ſacra & profana, ubique rejectis veterum placitis nova cudunt pro arbitrio : & quoniam legunt abſque ulteriori examine ac diſquiſitione, credunt & adorant, atque in circulis & con-

(g) *In Reſponſ. ad Tract. de Stud. Monaſt.*

congreſſibus mirifice extollunt hæc male feriatorum Criticorum oracula, imbibuntque & ipſi & alii non raro ſenſa homini prudenti & catholico parum decora. Interea muneris concrediti partes non implentur, negotia domeſtica & publica negliguntur, cauſſæ prorogantur, dum in manibus, & ſub oculis continuo verſantur libri aliqui, qui magno hiatu neſcio quæ ſtatus Politici arcana arcaniſſima profitentur, quæ tamen miſere concamerata eo duntaxat tendunt, ut incautis ſumme noxiam in religionis negotio libertatem, Eccleſiaſtici Ordinis ac poteſtatis contemptum, invidentiam piarum largitionum, quævis in Republica novandi libidinem, & audendi ferociam, verbo, principia & dogmata Machiavello familiaria inſpirent. *Quarto*, mala Critice aliorum exiſtimationem imminuit, charitatem lædit, & famam lacerat. Sunt enim, qui Critices artificium fere totum in eo ponunt, ſi omnibus contradicere, irridere Veterum mores & doctrinam, alios errorum aut malæ fidei arguere, quos adverſari anticipatis opinionibus ſuis credunt, contemptim tractare, & aculeatis falſisque dictis liberaliter perſtringere valeant. Sed noverint iſti, latrare ac mordere canum eſſe, & qui his affines

ſunt,

ſunt, Cynicorum, non illuſtrium Criticorum. Res certe deploranda, videre hujus etiam temporis Criticos non paucos, ubi ſemel orta eſt inter eos controverſia quæpiam, non ſolum argumentis & conjecturis, ſed etiam convitiis qua tectis qua apertis ſe invicem impetentes veluti infeſtis armis, cum tædis ac facibus concurrere, ut unus alterius ædes incendat. *Quinto*, denique abuſus Criticæ magnos in Religionis negotio tumultus excitare ſolet. Nam ii, qui ſeſe a communione Eccleſiæ Romanæ ſepararunt, quum a ſchiſmate ſuo nihil reperire poſſent, quo inquietem animi ſui ſiſterent, Rempublicam literariam velut diluvio criticorum operum inundarunt, quibus aperta fronte fidei dogmata, & SS. Patrum ac Eccleſiæ auctoritatem convellere ac conculcare nituntur: Alii vero, & pro dolor! etiam Catholici vel miſere a prioribus decepti, vel ingenii, vanæque gloriæ ſtimulis incitati non quidem ipſam fidem, ſed quæ illam inſtar ſepis circumſtant & tuentur, nempe ritus, mores, traditiones antiquas & Patrum effata licentius, quam par eſt, impugnant, & minus quam decet verecunde ſuggillant. Quanta res hæc mala & ſcandala in populo Chriſtiano ſuſcitarit,

 quum

quum talia vulgari etiam & patrio ſermone in lucem edantur, non vacat heic pluribus commemorare. Laubruſſelus S. J. Vir religioſiſſimus, & ſcriptor Gallicus (h) „ Compertum eſſe, ait, quin„ gentis retro ſeculis innumeram barba„ rorum multitudinem Occidentem uni„ verſum occupaſſe, ſecumque barbariem „ induxiſſe, quin ullum inde fides cape„ ret detrimentum: Vidimus autem rur„ ſus literas floruiſſe, ſtatimque Criticen „ & hæreſin ſocias fideles æquo greſſu „ remotas ſemitas perſequi, pari audacia „ eosdem fines prætergredi, easdemque „ Eccleſiæ leges poterere. „

XXIX.

Non poſſum hoc in loco præterire ſilentio ea quoque damna ingentia, quæ invehunt libri quidam, qui paſſim per manus etiam Juvenum & fœminarum ambulant, ſeu Critici ſeu ad artis Criticæ methodum conformati, & vulgari, ut dicebam, lingua conſcripti, Gallica, Italica, vel Germanica. Eorum materies & argumentum eſt aut bonarum artium & literarum idea, aut morum & politices doctrina, aut temporum noſtrorum Cri-

(h) *Tom. 1. Tract. de malo uſu Critices in negot Relig.*

Critica. In his ore latiſſimo præfatur Auctor, inveniſſe ſe modum & viam perveniendi ad ſublimem ſcientiæ ac eruditionis gradum, quin opus ſit inviſa ſcholarum limina ſalutare: non aliud requiri, quam ſedulam ejusmodi librorum lectionem, utpote temporis ac ætatis genio accommodatorum: repertum iri in illis tres maximas dotes, quibus abſque difficultate in omni eruditionis genere exiſtimatio quantocyus comparari poſſit. Harum prima eſt elegantia & nitor linguæ; ſiquidem hoc tempore tam concinne texuntur ſermones, verbis tam idoneis, tam bene collocatis, tam fluidis, tamque blandis, ut ſive verum ſive falſum dicas (quod parum ſolicitos habet hoſce ſcriptores) animus non mediocri oblectatione deliniatur. Altera, quod ſine ulla fere moleſtia, quæ in enodandis ſcholarum difficultatibus eſt abſorbenda, & ſine profunda illa quæſtionum ſpinoſarum diſquiſitione, quam *ſpeculationem* vocant, invenire quis poſſit omnes abunde jam explanatas in libris his novis, una cum methodo de iis loquendi more non triviali & qui ſcholam oleat, ſed nobili ac libero homine digno. Tertia, & quæ præcipua eſt, quod res addiſcantur eo, qui hodie apud viros prudentes viget,

 get,

get, modo, quin Veterum opinionibus ſerviliter adhærere cogamur, uti faciunt ingenia mediocria: quodque novorum omnium dogmatum notitia inde hauriatur, ita ut in Nobilium & Eruditorum conventibus ſcite proponi, feſtive ſuſtineri ac propugnari queant, & paratragædiare liceat, id quod non levem ſapientiæ notam parere, ac eruditionis characterem imprimere ſolet. His aliisque tam ſuaviter, quam leviter in libri limine pronunciatis inescantur lectores incauti quam plurimi, præcipue juvenes ac fœminæ naſutulæ, ut aliorum librorum quantumcunque utilium nauſeam concipiant, illos ſolos deprædicent tanquam oraculorum ſacraria, & arcanorum omnium compendia; commiſerationeque dignos proclament, qui alios legendi, quin & aſpiciendi laborem ſibi ſumunt. In his libris opinione ſua adeo cultis ornatisque plurimas invenire veritates atque doctrinas ſibi videntur, olim prorſus inuſitatas, & ambabus manibus velut cœlo delapſas excipiunt: diſcunt contemnere multa, quæ plurimi faciebat Antiquitas, & in dubium vocare veritates, quibus olim velut certiſſimis adhibebatur fides. Gratulantur ſibi, & plaudunt, quod neſcio quo Superum favore tandem

dem animum tot ſubmiſſionibus, & intellectum tot ſervitutibus exolverint, quibus alias prudentiſſimi quique cogebantur ſe ſubjicere, atque captivos dare, dum modo perruptis repente obſtaculis omnibus ad id ſapientiæ culmen, quemadmodum ſibi blandiuntur, ſunt eluctati, ut tuto conſtituere ſe ipſos poſſint judices vel illius, quod adprobari, vel ejus quod repudiari meretur. Ita quævis ad tribunal judicii ſui vocant, & plurima rejiciunt eorum, quæ adpellari ſolent opiniones piæ, plurimasque conſuetudines, ritus, & ceremonias totius Antiquitatis ſuffragio conſecratas, tanquam res, quibus homines ſimplices, nimiumque religioſi hucuſque inutiliter ſe occupaſſent. Inde ſenſim naſcitur contemptus Ordinis & neglectus Juris Eccleſiaſtici, circa quæ plures excitantur quæſtiones invidia plenæ: irridetur ſimplicitas Majorum, qui in monaſteria, templa, & noſocomia ædificanda dotandaque proventus ſuos amplisſimos profuderunt: attrectatur profanis manibus poteſtas in res & perſonas ſacras: nihili penduntur decreta & ſanctiones SS. Conciliorum: impune leges Eccleſiæ violantur, & nova Religionis cujusdam heteroclitæ ſyſtemata cuduntur, & quod ore creditur, vita & moribus

bus negatur. Atque hic fructus eſt, quem ex ejusmodi libris decerpunt veluti ex arbore *ſcientiæ boni & mali* cum primis parentibus quandam divinitatem ſibi arrogantes: *eritis ſicut Dii*, (i) ſed fato ipſis & toti poſteritati lugendo.

§. III.

Exempla perverſæ Criticæ.

XXX.

Ne autem malum Critices uſum temere perſtrinxiſſe cuiquam videar, nonnulla hujus rei exempla prodere conſultum duxi, quorum aliqua illos tangunt, qui ſtimulante vel invidia vel malitia in tranſverſum acti, alia eos, qui nimia ingenii libertate hoc in negotio lubrico hallucinati ſunt, ubi tamen non tam mea, quam aliorum judicia in medium proferam. Gaſpar Scioppius, Neagoræ oppido Palatinatus Superioris natus an. 1576. vivax & acre ingenium nactus eſt, multaque eruditione grammatica politum. Omne fere tempus & animum ad Criticam adplicavit, qua latinos Auctores & Grammaticos bene multos gravium errorum arguit, propria præter modum

(i) *Geneſ. C.* 1.

dum extollens, & aliena ultra omnes honeſtatis & prudentiæ limites arrodens: ipſum adeo Ciceronem barbariſmi reum agit, & Julium Cæſarem Scaligerum quingentorum mendaciorum conviciſſe ſe gloriatus eſt. Neque ſolum ſcriptores antiquos & probatiſſimos momordit, ſed etiam Gymnaſia, Literas, Politicam, Eccleſiam, & quidquid obvium erat, contumelioſe calamo ſuo aggreſſus eſt, dictus propterea *Grammaticus Canis.* Scaliger, de quo primum dixi, Criticæ artis peritiſſimus, neque ipſe notam intemperantiæ potuit effugere. Nam in Eraſmum, qui ſuperſtitioſos Ciceronis imitatores reprehendit, tanta mordacitate ac vehementia invectus eſt, ut paraſitum, ebrioſum, indoctum, ſtultum, ſcopulum religionis, eloquentiæ maculam & generis humani viperam nuncupare non erubuerit. (k) Non pauci Scaligero addicti furentem ejus Criticem cohibere ſtudebant, ſed ubique dominantem ſiſtere nequiverunt. Non minus Deſiderius Eraſmus, Roterodamus, Grammaticorum ſui ævi facile princeps, qui plurima SS. Patrum ſcripta e tenebris & pulvere reducta primus typis excudi fecerat, Theologica ſcientia ferme deſtitutus in iis cenſen-

(k) *Orat. in Eraſm.*

ſeridis non raro, nec modicè lapſus eſt: illius vero in colloquiis & dialogis criſes, queis Clerum Catholicorum & Monachos, licentius tum quidem viventes, & ignorantia laborantes impetivit, ſunt ultra modum acerbæ, aliquando etiam petulantes, tamque gravi viro indignæ, atque cum inſigni contemptu Eccleſiaſticorum rituum & ceremoniarum conjunctæ. Centuriatores Magdeburgenſes, nimirum Joannes Vigandus, Matthæus Judex ſeu Richterus, Baſilius Faber, & ut quibusdam placet, Nicolaus Gallus, duce Mathia Flacco Illyrico & a Catholicis & ab Acatholicis atro ſtigmate notantur: de his Guilielmus Cave, patria & ſecta Anglus, ita ſcribit: (1) „ Ut „ res felicius cederet, miſſi ſunt in diverſas Europæ provincias, qui pulverulentos Bibliothecarum angulos excuterent, „ codicesque manu exaratos tranſcriberent; immo ipſe Flaccus aſſumto Monachi habitu & perſona celebriores aliquot in Germania Monaſteriorum bibliothecas perluſtravit, & quos commode poſſet libros clam ſecum abſtulit. „ Schluſelburgius vero non ignobilis inter Lutheranos ſcriptor Flaccum ſuo hæreticorum catalogo adſcripſit, utpo-

(1) *Hiſtor. Liter. in Præfat.*

pote hominem Manichæarum & Arianarum blaſphemiarum manifeſte reum. Opus autem ipſum, quod hi Quatuorviri condiderunt, in tredecim centurias, ſive totidem ſecula diviſum erroribus, mendaciis, & innumeris Criticæ vitiis plenum eſt, ita ut primi centuriarum Auctores ab ipſis Lutheranis exilio mulctati fuerint. Nihilo tamen minus a multis heterodoxis inter magni nominis Criticos habentur. Joannes Clericus e Batavia oriundus tum in ſua arte Critica, tum in Epiſtolis Criticis totus in eo eſt, ut e fidelium animis reverentiam illam excutiat, quam erga naſcentis Eccleſiæ Patres una cum fidei rudimentis a pueritia hauſere. „ Quod ſi eſſemus, ait, „ (m) Sinenſes aut Japones, fidenter ex„ aggerari nobis poſſet pietas prorſus in„ ſignium eorum Præſulum atque Docto„ rum, qui ante duodena ſecula in ter„ ris inter Chriſtianos floruere .... Ve„ rum nimis luculenter perſpecta ſunt „ nobis eorum myſteria, quam ut novis „ hiſce temere fidem habeamus. Novi „ ego nonnullos, qui non avidius reſcire „ deſiderent, quid ille alterve Patrum, „ quam quid Sinenſes crediderint. „ Certe nullam non vel captat, vel prætermit-

(m) *Liter.* 3.

mittit occaſionem Clericus, qua impudentis Criticæ ſuæ regulas ad religionem Catholicam exagitandam & contemptui habendam adplicet.

XXXI.

Veniamus modo ad eos, qui & ingenio & judicio præſtantes, ac orthodoxæ fidei addicti inſignem operibus ſuis criticis, præſertim in hiſtoria Eccleſiaſtica, famam adepti ſunt, quosque Libri hujus Capite II. §. II. num. X. ad finem non ſine encomio recenſui. Suos tamen & hi manes paſſi ſunt, ac nævos non modicos nec paucos in illorum lucubrationibus graves, qui poſt ipſos ſcripſerunt, Cenſores notarunt. Dupinus non raro reverentiæ Patribus, eorumque ſcriptis debitæ penitus obliviſcitur: Merum ipſo judice figmentum eſt, & futilis meditatio, ſentire cum D. Hieronymo, Sibyllas a Deo vaticinandi donum recepiſſe in virginitatis ſuæ præmium: factum id de nimia Patrum credulitate ſuper hiſce oraculis (nempe Sibyllarum) nimium evidens eſſe, quam ut aperta hæc Veterum oſcitantia ulla ratione purgari poſſit: rurſus, S. Epiphanium, dum Severum ante Tatianum fuiſſe aſſerit, tota erraſſe via: plura facta a Patribus pro-

po-

poſita tanquam genuina inter fabulas recenſenda eſſe pronunciat. Alibi perſuadere ſibi non poteſt, Symbolum Apoſtolorum ab ipſis revera digeſtum eſſe, quod tamen tradunt Irenæus, Tertullianus, Hieronymus, &c. Ludovicus Danes (n) de Auctore iſto, ſcilicet Dupino, ſic loquitur, „ Ludovicus Ellies Dupin, Doctor Pari- „ ſienſis, Vir plurimæ lectionis & ſcriptio- „ nis, ſed novitati, immodicæ criſi, & „ Janſenianis Queſnellianisque partibus ad- „ dictus, ideoque non ſemel atro carbone „ notatus, &c. „ Tillemontius in ſuis opinionibus & criticis animadverſionibus admodum inconſtans eſt, & a ſe ipſo in pluribus locis diſſidet: ſæpe probat & improbat eodem calamo eosdem Auctores, & multa opera dubiæ fidei in teſtimonium ſententiæ ſuæ pluribus locis adducit, uti Chronicon Paſchale ſeu Alexandrinum, quod tamen alibi ſupinis erroribus ſcatere aſſerit: S. Aldhelmum quamplurimis hiſtoriis incertis & palam fabuloſis redundare: V. Bedam non paucas corruptas hiſtorias in ſuum cenſum tranſtuliſſe aſſeverat, quin ullum validum de his erroribus objectis argumentum adferat: Euſebium memoria lapſum, & minus accuratum

(n) *In general. temp. notitia.*

tum fuiſſe: S. Clementem Alexandrinum manifeſte deceptum eſſe inquit: vocem *Trinitatis* tribus primis ſeculis in uſu haud fuiſſe audacter memorat, quum tamen conſtet, Tertullianum & Cyprianum crebro illam adhibuiſſe, & Novatianus ingens *de Trinitate* volumen conſcripſerit. Mirum ſane! hic ipſe Tillemontius de Criticorum a Patribus diſceſſu his verbis contra Lamium conqueritur: „ Novi equidem, ſentire præſtantes ingenio „ atque eruditione Viros, alteram tui „ operis partem anſam præbere poſſe ad „ reverentiam Patribus debitam imminuendam, quod perincommode accideret ſeculo noſtro, quo calamitoſa patet hominibus celebriores Eccleſiæ Patres in contemtum adducendi licentia, „ & quo religione nulla a fidei noſtræ „ Patribus, Deique amicis non pauci „ transfugiunt, ut haud rato ad utriusque hoſtes infenſiſſimos devolent. „ (o) Bailletus quantum ſuam in arte Critica peritiam extollit, tantum deprimit aliorum hac in re doctos labores, ac ſi nemo præter ipſum de Actis Martyrum, & Sanctorum hiſtoriis fide dignum quid protuliſſet: perſuadere nobis conatur, (p) ab

(o) *Tom. 2. Epiſt. ad P. Lamium O. S. B.*
(p) *Tom. 1. Orat. ad vitas Sanctorum.*

ab Eccleſiæ exordio uſque ad elapſum ſeculum nihil in hanc rem numeris omnibus abſolutum in lucem prodiiſſe, neque ullum, qui de hiſtoriis Sanctorum ſcripſit, ſi Euſebium excipias, reliquiſſe nobis aliquid, quod eruditis auribus & oculis tolerabile foret: Fundamenta non raro evertit, ſuper quæ Criticam ſuam extruxit, & ſiniſtra fert judicia de iis, e quibus ipſis multa pro ſuis lucubrationibus depromſit, præſertim de Metaphraſte, quem alibi dicit, *nimium exquiſite mentiendi artem tenere.* Illa veriſſima, quam neſcio an de aliis, an de ſe ipſo protulit criſis, quando ait: *Criticos propenſionem animi in ſe ipſos, æque ac reliquos homines, nonniſi cum corpore deponere.* Simonius eodem quo prior morbo, quin etiam graviore laborat, jactantia ſcilicet, & Patrum contemptu. Perſpectum tandem habui, ait in ipſo operis ſui limine, neminem ad hanc diem ſacrarum Literarum Criticen penitus introſpexiſſe: Hieronymum, Auguſtinum, Ambroſium & Baſilium præcipitis judicii, linguarum ignorantiæ, levitatis, & plagii reos agit: certe Hieronymo objicit, quod non ſatis, quæ ſcripturus erat, perpenderit, neque ſemper qua par erat moderatione criticam ſuam cohibuerit, & *vul-*

gatam quam dicunt *verſionem* multis nævis conſperſerit: Auguſtinum carpit, quod in hoc ſtudiorum genere ſuperficie tenus ſit verſatus, quodque linguæ græcæ non ſatis gnarus, & hebraicæ prorſus expers iis, quæ Manichæi objecerant, minus opportuna reddiderit reſponſa: de Ambroſio inquit, eum ferme nihil aliud præſtitiſſe, quam quod Origenis libros & Baſilii homilias inverſo verborum ordine trânſcripſerit: miraculi famam de uxore Loth in ſtatuam ſalis converſa, & de linguis ad turrim Babel confuſis elevat & evertit: conjecturis duntaxat innixus Pentateuchum Moſi eripit, cui tamen Auctori librum hunc tota ſane Antiquitas adjudicat. Mirum proinde, non eſt, quod Simonii Critica non ſolum apud Catholicos, ſed etiam apud Acatholicos vehementer vapulet, ac impudentis cenſuræ arguatur. Alexandro Natali vitio vertunt recentiores Critici, quod non ſemel in teſtes vocet opera tum dubia, tum ſpuria, quæ modo a Viris eruditis pleriſque univerſe exploduntur: quod in ſuis regulis ſibimet ipſi contradicat: quod erga Patres quandoque parum reverentem ſe exhibeat, dum formulis utitur minus civilibus: *Epiphanius deceptus eſt: Severo Sulpitio non eſt fides adhibenda:* *Gre-*

Gregorius Turonenſis erravit: S. Ephrem, Damaſcenus, Evagrius minus expenderunt, decepti ſunt in cenſura ſua, &c. quod Pontificum poteſtati auctoritatique minus æquum ſe præbeat.

Neque Launoius & Ruinartius adeo felices fuerunt, ut virgulam cenſoriam aliorum Criticorum evaſerint: Primo objiciunt, quod duo Oroſii loca vitiaverit, plus in multiplicandis antiquorum teſtimoniis, quam in ſtabiliendis deſudaverit, & celebratiſſimam translationem Domus Lauretanæ argumento negante, quo perpetuo utitur, convellere conatus fuerit, cujus tamen levitatem ſolide oſtendit Theophylus Raynaudus, ac invictis rationibus & teſtimoniis ipſam translationem defendit: in Altero monumenta, quæ adfert, ſatis multi non probant, utpote eorum judicio minus rata firmaque, quemadmodum hiſtoriam S. Jacobi, Acta S. Juſtini, S. Vincentii M. SS. Luciani & Martiniani MM. &c. Adverſarios quoque ſuos nactus eſt Fleurius, quorum unus ejus hiſtoriam reprehendit, eo quod facta quædam ſatis certa de B. V. & SS. Apoſtolis ſtudioſo ſilentio præterierit: alter principia meliora de jurisdictione Eccleſiaſtica in eo deſiderat: alius rigidior forte

quam par eſt cenſor malam ei fidem objicit. Illud ſatis certum eſt, nimia Fleurium libertate in ſcribendo uſum eſſe, plurimaque protuliſſe, quæ a vulgo legi nequaquam expedit. Hiſtoria vero ipſius a quodam Acatholicorum in linguam Germanicam translata, fœdeque corrupta omnino eſt rejicienda.

XXXII.

Jam ſatis de abuſu Critices, ejuſque triſtibus exemplis dixiſſe mihi videor; qui plura deſiderat, conſulere poterit Animadverſiones in regulas & uſum hujus artis doctiſſimi ac integerrimi Critici, quem ſæpius memorabam, P. Honorati, in quibus inveniet præcipuarum inter Criticos poſtremi ævi controverſiarum illuſtria exempla quamplurima in utramque partem accurato examini ſubjecta. Ex his autem, quæ breviter pro inſtituti mei ratione hoc capite recenſui, documenta quædam deduco magni momenti, ad quæ Lectorem animum diligenter advertere velim. Primo quidem facile intelliget, quantis difficultatibus obnoxia res ſit vera Critice: opus eſt enim cognitione plurimorum & præſtantiſſimorum Scriptorum, veterum & recentiorum: teſtimoniorum & conjecturarum ſedula

dula comparatione: judicio probe limato ad veritatem eruendam, ferendamque ſententiam. Opus eſt deponere omnes anteceptas opiniones, & ſiniſtris adfectionibus vanæ gloriæ, æmulationis & invidiæ, pertinaciæ in ſentiendo, ac nimiæ libertatis in judicando mentem expurgare. Opus eſt moderatione ingenii ſane maxima, qua intra limites honeſtatis, prudentiæ ac gravitatis animus & calamus ſcribentis perpetuo cohibeatur, qua in re plus vel minus magni etiam nominis Criticos peccaſſe vidimus. Porro, quamvis hi ipſi ſaluberrimas artis iſtius regulas conſtituerint, ac rationibus & exemplis illuſtraverint, non raro tamen vel ſui immemores, vel novitatis cupiditate victos eas fuiſſe transgreſſos deprehendemus, ſupremos credo Principes imitari volentes, qui aliis leges condunt, ipſi vero legibus vinciri renuunt. Dein obſervare licet, excellentes hos Criticos ſæpius non parum inter ſe diſcordare; quod unus multo labore ædificat, alter levi velut brachio deſtruit: quod hic ex Auctoris cujusdam antiqui fonte aſſerit, ille ex eodem negat: quod iſte tanquam rem certiſſimam profert, alius omnino in dubium vocat. Ita mutuis cladibus inclareſcere ſtudent, unusque ſuper alterius ruinas tro-

phæum erigere conatur. Demum pleri-que nimio Critices ſtudio & libertatis au-ra abrepti, quo altius provehuntur in hoc pelago, eo magis ultra columnas debitæ vetuſtis Traditionibus & Patribus reveren-tiæ feruntur, & dum in omnia criſin ſuam expediunt, de omnibus denique lectorem dubitare docent, fructu tot vigiliis & vo-luminibus certe non emendo.

APPENDIX.

CRITICA SUPER CRITICAM.

§. I.

Epicriſis Sectaniana.

XXXIII.

Ea felicitas eſt temporum noſtrorum, ut artium & ſcientiarum florente ſtu-dio omnium præteritorum ſeculo-rum memoriam longe ſuperare : ea ſoli fertilitas, ut ingenia quocunque literarum genere ornatiſſima non tam excoli, quam naſci videantur. Perſpicuum id eſt tres potiſſimum literariæ Reipublicæ epochas conſideranti. Græcia quidem bonarum ar-

artium parens vulgo habetur; ſed ut nihil dicam, eas a Platone & Lycurgo poſt ſuſceptam ad Ægyptios & Chaldæos, Hebræos & Phœnices peregrinationem illuc delatas eſſe, non ſecus ac olim Prometheus ignem a ſole furatus eſſe perhibetur: ut nihil inquam de hoc dicam, omnis Græcorum ſapientia duobus quaſi regionis hujus angulis concludebatur, Athenis ſcilicet & Corintho: ultra has urbes vix eſt egreſſa. Novimus enim Bœotos & Ætolos, magnam Græciæ partem, homines ſtupidos fuiſſe; Spartanos quoque & Thebanos ferreos, utpote armis tractandis continuo occupatos. Tum vero ad Romanos e Græcia migrarunt Muſæ; non tamen ampliores, quam ipſa Roma, fines nactæ ſunt, cujus mœnibus totum agmen Sapientum circumſcribebatur. Quin paucis admodum ſcientiis portæ patebant. Nam præter Oratoriam, Poeticam, & Hiſtoricam vix aliæ fuerunt civitate donatæ: Medica ſervilis erat, & quumprimum inſolens eſſe cœpit, ultra tertium ab Urbe lapidem, immo tota ex Italia fuit proſcripta: Philoſophiæ naturali nullum pene pretium erat; ægre hec niſi inter probra ſe ſuſtentabat: Matheſis tota in horiolandi arte ponebatur, & inde turpem quæſtum Haruſpices, Augures,

& Sacrificuli faciebant. At noſtro ævo non una ſolum civitas, aut una regio ſapit, ſed omnis Europa liberaliſſimis ſtudiis fervet, totus Septentrio philoſophatur: Literatorum numerus fere tantus, quantus civium: nulla ars, nulla ſcientia, quæ non immenſis ſumtibus & indefeſſis laboribus non dicam exculta, ſed ad ſummum apicem perducta fuit: reconditas quasque diſciplinas, quæ Veteribus ne de nomine notæ, nedum de facie, in plenam meridiem protractas modo videmus & obſtupeſcimus. Atque hunc bonarum artium ſplendorem, abundantiam, varietatem, & magnificentiam potiſſimum arti Criticæ debemus, quemadmodum primis tribus libri hujus Capitibus demonſtravi: Ipſa hæc ars, ſeu Critice, tot clariſſimorum Virorum aſſiduitate, tot ingeniorum acumine ad ſupremum nunc faſtigium evecta eſt, nec ullus Manuſcriptorum & librorum angulus reperitur, quem non excutiant Critici, & monumenta inde eruta palam circumferant. Et quis eſt vel modice literis tinctus hoc tempore, qui non Critici nomen & partes ſibi vendicat? Verum hæc ipſa immenſa ſciendi & inclareſcendi cupiditas (quam non inſcite cum Chymicis *Fermentationem* dixeris) hæc inquam cupiditas facit, ut nobiliſſima Cri-

ticæ

ticæ ars, & cum ipſa reliquæ in præcipiti ſtare, ac ſub mole ſua fatiſcere videantur. Quum enim non pauci ſint, quos cum aliis ſentire, aliorumque ingeniorum veſtigia terere pudeat, ſed mirum quantum corrigendi, mutandi, poliendi, antiqua rejiciendi, & nova in theatrum producendi ardore flagrent, & gloriolæ cujusdam ambitione vix non crepent, gaudentes

Digito monſtrari, & dicier: Hic eſt,

pedetentim pro ſummis tantæ artis virtutibus non minora, illisque finitima vitia ſubrepſerunt: animi levitas, præceps judicium, novandi libido, faſtus & veterum contemtus, atque omnia carpendi libertas, quæ in maximum ſane diſcrimen adducunt Rempublicam literariam, ejusque non ſecus ac Imperii inclinationem promovent. Nolim ego hac in re quid ſentiam proferre, meoque unius judicio ſtare: alieno potius ore loquar, atque ideo ab invidia remotior; quumque non ita pridem in manus meas pervenerint quatuor inſignes Satyræ Lucii Sectani, ex iis quæ ad rem præſentem præ reliquis faciunt, collegi atque in ordinem aliquem redacta heic exhibere conſtitui. Latet ſub nomine ficto verus Auctor Italus, in hoc carminum genere celebris, nec impar

Ju-

Juvenali & Horatio; quumque admodum rara ſint, nec niſi Eruditis nota Satyrarum iſtarum exemplaria, obſequium me Lectori præſtiturum arbitratus ſum, ſi ſelecta quædam & interpolata fragmenta huic libro insererem.

L. Sectanus. Q. Fil

De tota Græculorum hujus ætatis literatura. Sermones Quatuor ad Gaium Salomonium.

Hagæ Vulpiæ.

1738.

Sermone ſecundo inducit Auctor Græculum aliquem, quem Rullum vocat, reconditæ eruditionis exiſtimatione propria tumentem, qui primo omnium ſuadet contemnere methodum diſcendi, docendique hactenus in ſcholis uſitatam:

Sic igitur ſtatuas, Salomoni; ex omnibus eſſe boc
Grande rudimentum, ut vetus & laudata tot annis
Diſcendi ratio nigro carbone notetur,

Nul-

Nullaque Gymnaſii ſit jam reverentia cani.
Hoc recitat teneris ante Alpha & Beta puellis
Orbilius, mire juvenes formare protervos
Doctus, idem & poſcit jurari a ſimplice turba:
Hoc demum quicunque placet ſibi nomine docti,
Poſtulat, atque inter fatalia ducit habendum.
Sic eſt: emeritos contra ferat arma Magiſtros,
Qui modo vult dici ſapiens . . . . .
. . . .
. . . . . Hoc multis aditum patefecit ad aſtra.
Quidni etiam facias? pronum eſt everſa crepare
Jura, dolo abreptos juvenes, fractam gravitatem
Eloquii, fatuis ſpurcata elementa rubricis,

Et

Et totum innumeris vitiatum peſtibus ævum.
Hæc quantum potes, ut clamoſum ſtentora vincas,
Teſtare intredidus.

Tum laudibus ad cœlum uſque extollere jubet recentes quosdam ejusdem ſecum farinæ Scriptores:

Hos ſolos ſapere; huic auro decedere dices
Scriptorum quæ mox ſucceſſit ahenea proles:
Hos uſque obtrudes laudans per fasque nefasque.
Hoc bene ſi præſtas, & frons tibi ſufficit, & vox;
Monſtrari digito multa inter millia tento
Paullatim incipies, tantam & mercabere famam
Exiguo hoc pretio, quantam Culicanus abactis
Jam ſæpe Odryſiis, & caudis mille ſuperbus.

Jactat

Jactat ſe Rullus, quod abſque præcepto- ac ſcholæ uſu omnia didicerit. Sermone primo:

Jamne vides, quanta ſe majeſtate ve-
tuſtas
Explicet illa nitens; quæ ſit conſtan-
tia dictis,
Quam comtæ Veneres, ſeu Roſtra Ora-
tor inundem,
Et torrens rapido volvatur flumine
ſermo:
Ludere ſeu malim numeris, gracilique
ſonare
Pectine, & epotas ructare Aganippidos
undas?
Hujus ego laudis ſoli mihi debitor,
& Dis:
Nam quod jurato vix poſſes credere
teſti,
Ipſe mihi Dux, ipſe viæ comes unus:
egomet
Me caſtigabam interdum, mihi ſæpius
aurem

Vel-

Vellebam, reus idem, ultor, præceptor, alumnus.
Quid non ingenio ſperandum, & Numine dextro!

Pergit grandi ſupercilio ſuggillare ac perſtringere Auctores, qui ſolent explicari in claſſibus ſcholarum. Sermone eodem.

Da Tiberi propere aut flammis, quoscunque ſolebas
Suſpenſa ex humeris pera geſtare libellos,
Alvum cum trepido tibi nola inviſa cieret
In mediis audita jocis. Etiamne natabit
Tullius, aut triſti crepitabit Horatius igne?
Ardebitque iterum cum grandi Troja Marone?
Nec pius Æneas, nec flammam ſevadet Julus?
Alvarus hoc pereat fato.

Jam vero Auctor Satyræ irridet magnum hunc, ſi Superis placet, thraſonem: in-

pri-

primis ejus, quam jactat clamoſam & inanem eloquentiam. Sermone ſecundo.

Sic jam res agitur, ſententia cognita
lippis,
E medio conlecta foro, madidave taberna,
Ducitur in gyrum, quantum vix porticus ambit,
Pro Vaticano quæ curvat brachia
Petro.
Hinc atque hinc longo carioſa vocabula textu,
Particulis multis conſuta, & nexibus
uncis.
. . . . Quid denique?
poſt tot
Circuitus exit? quod ROMA EST
TIBURE MAJOR.
Quippe novum atque ingens, tanto &
conamine dignum!
Volvitur inde parem ſimilis veſica per
orbem
Poſt alia; extremo donec concludit
hiatu,

DICEBAM. Superi! grates: ſed de aggere tanto
Verborum, quota particula eſt, quam tollere velles?

Irridet non minus miſeram Græculi poeſin, quam græcis quibusdam vocibus conſpergit ad oſtentationem, adplaudentibus ſociis & paraſitis. Sermone eodem.

. . . . Fortaſſe & Græculus audax
Quem male vexat bonor, famæque urtica perurit,
Diſſrupto jecore innatam egereret caprificum.
Nunc autem Kappas aliquod ſi forte, & Jotas
Struxerit, Auſonio damnatas nubere metro;
Semimaresque ſonent, quod vix intelligit ipſe.
Qui recitat, verſus,; Bene, nequiter, Euge, beate!
Ob amor Adonidum! ob rebus decus addite noſtris!

Fer-

Ferte citi lauros, lauris innectite flores;
Huc pueri violas, huc plenis lilia ciſtis
Fundite: nulla Venuſini jam gloria: ſordet
Naſo, & in exſilium tantum non mittitur: ipſi,
Ipſi adeo ſacræ nutant in fronte corollæ
Virgilio, atque aliquis divinam Æneida culpat.

Perſtringit poſtea Scioli hujus Philoſophiam geometrica methodo, & ad mechanicas leges conſcriptam, ſed ſolidæ ratiocinationis, & artis ſyllogiſticæ penitus expertem. Sermone eodem.

Jura Stagiritæ, longum inviolata per ævum
Ipſe palam damnat, dicique Geometra mavult,
Quam Logicus, quom ſit caudex in utroque. Lycæum
Cur tamen adcuſat? quæ odii ſcintilla? quid eſt, quod

Tortilibus ſyllogiſmos magis auribus horret,
Semper & argutis commiſſa triangula quadris
Oſtentat ? non eſt res ardua nempe, docente
Tacquet, lineolas rectas & ducere curvas,
Multiplici & flexu ſtruere ancipites labyrinthos;
At fugere incurſans lunata fronte dilemma,
Admotumque gulæ, & ſtringentem in BARBARA nodum
Solvere difficile eſt. Adde huc, quod myſtica ſigla,
Et magicas illas pueri indoctique figuras
Non capiunt, laudantque tamen, majoraque credunt
Prodigia, ardentes quam quom vomit ore favillas
Ludius . . . .
. . . . .

Sa-

. . . . Satis eſt, ſi magna vocabula diſcas ;
Et diagonales, tangentes, atque ſecantes,
Priſma, parallelas, rhombos, polygona, cylindros
Uſque crepes. Si te piget hujus, diſce papyrum
(Momenti exigui res eſt) variare figuris,
(Quas modo ſi demas, nemo Sophus audiet unquam)
Pnevmaticum & calamo, Boyle quem condidit olim,
Pinge tholum : rapidis nec diſſocianda caballis
Æra cava, inter quæ medius non permeat aer.
Deſcribes & inæqualem ſiphona, tubosque
Multiplices, cluſo doctos ſignare liquore
Temperiem, ætatisque vices, ſummumque Decembrem.

Quæ tu cuncta notis paſſim diſtincta, bacillo
Monſtrabis longo, cauſſasque & nomina dices,
Blandimentum ingens bibulis facturus ephebis.
Materiam vero, ac formam, ramosque comantes
Porphyrii, Veterum canones quoque Stoicidarum,
Socraticamque vetuſtatem majore cachino
Excipies . . . .
. . . .
Quid facias? jubet hoc ætas & Gallia victrix.

Transgreditur Auctor ad notandam vanam Græculi jactantiam de peritia (quantumvis tenuiſſima) in re Numaria, & Antiquaria, ac ſi nemo doctus eſſe queat, qui harum rerum gnarus non eſt. Sermone tertio:

Quis mihi nunc autem tinnitus percutit aures?

Fal-

Fallor? an eſt, qui me ſonitu interpellat acuto?
Denuo Rullus adeſt; & tintinnabula forte
Obtinuit, miſero jam pridem debita collo.
Papæ! centenis ſtrident marſupia nummis.
Unde hæc ubertas? Nec enim patrimonia tota
Diſtrahere optanti tantum daret Haſta peculi.
Sis ſalvus, Rulle, & proſit, nummatus abunde
Quod venis. At non, ille refert, vulgaria ſunt hæc
Publicaque, & noto percuſſa numiſmata prælo,
Quod tu rere. Habeat ſibi talia dives avarus,
Et cui ſorte datum eſt. Nobis virtutis amica
Æra placent, & quæ doctrinæ fida miniſtrent.

 Mi-

Mirum eſt, quod narras; adcendis & illa videre
Ut cupiam: profer, ſodes. Facio imo libenter.
Nec mora: bis centum exeſi fragmenta metalli
Pellicula inverſa depromit, & incipit: Hæc eſt
Aurelii facies: procurrens adſpice mentum,
Horrentemque pilis barbam. Heic galeata ſuperbit
Roma: vides prælongam haſtam, criſtasque minaces?
Quæ tamen hæc, nudas monſtrat quæ turgida mammas?
Auguſti Neptem agnoſco, matremque Neronis.
Infelix Mater! ſua quem male ſuada volentem
Perdidit ambitio, & regnandi dira cupido.
En tibi cum Nato ſculptus nitet Emptor Olynthi, *

Quid

* Philippus pater Alexandri M.

Quid melius Superi! nullas huic comparo gemmas,
Oſculor, & Graia contuſam incude monetam

. . . .

Oh! ætas miſeranda patrum! quom talia ſoli
Curabant monumenta fabri, tantoque metallo
Vaſcula fiebant, pelves, craſſique lebetes,
Plurimus & tumidas migrabat Cæſar in ollas.

. . . .

Hæc tu non pereant, cave; ſed nec ſperne lucernas,
Fictilia & vaſa, & ſacras Dis manibus urnas,
Poculaque & patinas, muſcoſa & fragmina Trullæ,
Conſule qua ſcripto ſenuit, gypſoque notata.

Quid plura? Antiqui nec Conſulis excrementum
Abjicies, vitrea ſed tantum pyxide ſtercus
Servabis caute, laſano quod putruit olim
Forte Corinthiaco: & certe veſtigia odoris
Magni ſervat adhuc, ſolerti judice naſo.
Denique quidquid erit defoſſis forte ſepulchris
Inventum; ſaxa inprimis, quæ in funere acerbo
Natorum mæſti tumulo impoſuere Parentes;
Et quæ Libertis Libertabusque Latinus
Rite inſcripſit Eques privati in ceſpite fundi;
Accipies veluti ſimulacrum Palladis axe
Demiſſum, inque domus adyto interiore locabis.

Tum

Tum ſuper his quæcunque voles, narrare licebit :
Vera an falſa, reus nullo ſub Judice fies :
Dum rigeat vultus, dum vox non hæreat unquam,
Fingere & intrepide diſcas, Frontone Magiſtro.

Porro vanitatem accuſat Græculi, & huic affinium, qui ſplendidas inſtruunt bibliothecas, non tam ut docti ſint, quam ut videantur eſſe; plus ſoliciti de numero, cortice, ac nitido involucro librorum, quam de illorum doctrina & uſu. Sermone tertio.

Quin age, & hoc etiam tot demum fraudibus adde,
Ut tibi ſcriptorum pateat longiſſimus ordo.
Utile & hoc multis ; ſed enim delectus habendus,
Curandumque prius, ne cui pittacia deſint
Aurata, ut minio niteant hinc inde rubello

Char-

Chartarum limbi, nulluſque ex ordine peccet,
Et ſerie in tota menſura ſit omnibus una.
Nec minimum intererit, quo tempore prodierint, quo
Impreſſore: Unum renues mutare trecentis,
Pagina ſi Junctam referat tibi prima vel Aldum, *
Fumida ſit quamquam, & tineis eroſa papyrus.
. . . . Nunc venantur priſca exemplaria docti,
Et potiora typis ducunt chirographa, quorum
Vix longo exprimitur tormento ſyllaba verax.
Quot modo Calliphanes video, queis magna librorum
Congeries præſtat tantum hoc, ut Bardocucullis
Imponant pulchre, & vana ambitione ferantur!

Mul-

* Celebres Typographi ſeculo XVI.

Multos Rullus habet, conquiſitosque libellos.
Quid tum, ſi totos dormire jubentur in annos
Pulvere conſperſi, & præbent convivia blattis;
Ipſe autem præter titulos nil adtigit unquam?
Attamen, ut facile indocti capiuntur, Olympo
Copia librorum, tegumentaque Gallica Rullum
Impoſuere. Putat tam ſtultum nemo, coemta
Cui fuerit magno nil profectura ſupellex:
Et vero prodeſt, dum veram excuſat inani
Cortice doctrinam, tantundem & gignit bonoris.

Exagitat quoque Græculum ob adfectatam Criticam, qua in ſacris & profanis omnia miſcentur, ac in dubium vocantur antiquiſſimæ traditiones: immo ſæpe audacter negantur. Sermone eodem:

. . . .

. . . . primum quæ ſit magis apta placere,
Materiam ſume, & pauliſper temporis hujus
Ingenio indulge: certa erit fiducia plauſus,
Si Critices aliquid promas. Tam mellea Siren
Nulla modo eſt, velut hiſtoriæ cenſura prioris,
Omnia quæ miſcet, tenebriſque involvit opacis.
Immane eſt, quantum campo ſe jactet in iſto,
Cui cor dulciculæ prurit tentigine laudis:
Volvitur huc illuc, ut ſetas quærat in ovo, *
Lictorum ſimilis, dubiam dum forte tabernam
Certatim excutiunt, & tela Liguſtica quærunt,
Furtivumque ſalem, aut vetita de incude Philippos.

Nec

* Idem eſt, ac nodum in ſcirpo quærere.

Nec ſi longa fides, multos ſervata per annos
Commendet quiddam, & velut inter ſacra reponat,
Abſtinet: annorum nulla eſt reverentia centum,
Quamquam Pragmatici læſo de jure querantur;
Factaque conſenſu Majorum hucuſque probata
Inter fabellas tamen adnumerantur aniles.
Tene o ſancte Faber, prima vernaſſe juventa,
Quom Jeſſæa tibi ſeſe Virguncula junxit? *
Omnes reclamant Tabulæ: Vetulum mihi nutrix
Deſcripſit puero, ſi rite audita recordor:
Omnibus eſt eadem vox, & ſententia concors.

Nil

* Sunt qui negant S. Joſephum fuiſſe ætate profectum, quum illi nupſit B. Virgo:

Nil refert: totum hoc non pendit Gallius hilum,
Si deſint monumenta oculo ſubjecta fideli,
Et palpanda manu. Communis opinio tanti
Non eſt, ut fatuo quæ conjectura cerebro
Naſcitur. Hoc tu jure ullum adventaſſe negabis
Heſperium ad Bætim Zebedæo de patre natum, **
Ut multum obſiſtant, atque indignentur Iberi.
Nec Conſtantini ſcabiem luſtralibus undis
Deterſam, & ſacris permiſſam Regibus urbem,
Monſtratumque polo vexillum, impune relinques.
Cerdones iſthæc credant, puerique fabrorum,

Qui-

** Item adventum S. Jacobi in Hiſpanias, & Baptiſmum Conſtantini ac ſanitatem ipſi reſtitutam, & oſtenſum in cœlis labarum Crucis, &c.

Quique locant humeros; omnis muliercula demum,
Quæ neſcit legere, & nulli eſt addicta Togato.
Te ridere decet, quidquid ſibi finxit Avorum
Credula ſimplicitas. Hoc eſt modo ſcire aliquid plus
Quam vulgus, ſupraque aſſurgere vertice toto.

Dicam ſcribit Auctor libris Græculorum, quos onerant parergis ad rem non pertinentibus, ſæpe etiam alienis, quibusque titulos præfigunt magna & nova inventa necquidquam promittentes. Sermone tertio:

Unde tamen tam multa ſimul deliria poſſum
Conſuere, ut non exiguus liber exeat? Audi;
Sunt hodie libri, ut muliebria corpora, quæ dum
Conclavi neglecta ſuo, atque inculta morantur,

Macra videbuntur, brevibusque ſimillima ſardis.
Fac tectis prodire eadem, ſpectanda per urbem,
Non eadem forma eſt: nam quom peronibus altis
Incubuere pedes; quom tot redimicula frontem
Ædificant, circum & veſtis ſinuoſa tumeſcit,
Protinus augetur ſpecies, majorque videri,
Atque alia: Ingentes una implet fœmina poſtes,
Anguſtatque viam, magnos imitata elephantos,
Aut Orcam, per aquas vaſta ſe mole ferentem.
Non quidquid libro adgeritur, liber eſt . . . .
. . . . nimia farragine demta
Defectisque ſupervacuis pars prima libelli,

Ma-

Magnaque agens claro cum Mæcenate, peribit,
Cujus in egregias laudes, atque inclyta eundum
Facta patrum plenis velis: Tum Lector amicis
Interpellandus verbis: Extorſit Opellam
Vir Princeps, & Amicorum mihi Maximus: Ægre
Invitusque fero donari luce: volentem
Perficere inceptum, limaque diutius uti,
Defecit tempus: graviores otia curæ
Invidere: Piget properanti falce dolatum
Edere opus, ſubſecivis quæ ſcripſimus horis
Ceſſantes, tantum ut privata in ſorte lateret:

Plura tamen ſunt, quæ nulli explorata Priorum,
Necquidquam tentata, & adhuc incognita, primus
Expedio dictis: In publica commoda nemo
Dexterius rem tractavit. *Sic deinde ſequere,*
Grandia poſtbabito adſpergens promiſſa pudore.
Hæc dum præfaris multus, jam pagina fluxit
Plurima per digitos: quid poſtea?
. . . .
. . . . . *Anne tibi nolent impendere paucos*
Verſiculos, qui nil renuunt laudare Poetæ,
Dummodo clareſcant, & libro legantur in omni?
Hoc ergo ſpatium teneant . . . .
. . .
. . . . *Myopum genus,*
& venalia corda:

Om-

Omnes ingenium Auctoris mirentur & artem.
Nec tibi non aliquot pagellas auferat Index,
Qui citet emptorum nomen patriamque bonorum,
Queis ſua cudendo conlata eſt ſymbola libro.
Sic ſenſim tibi creſcet opus, totoque libello
Appendix jam major erit.

Invehitur Sectanus in morem hujus ſeculi, quo Græculi aliorum laudes emendicare ſtudent, ita ut unus alterum eruditionis & doctrinæ encomio ſuper aſtra adtollere ſtudeat, famamque publicam ſibi mutuis obſequiis mercentur. Sermone tertio:

Nam modo cui tantum eſt animi? Per mutua certant
Officia, inque vicem laudant, laudantur & Idem
Inter ſe tacito conjuncti fœdere multi,

Alterius faciem quamvis non viderit alter.
Sic aſinis videas coſtis conjungere coſtas,
Officioque pari ſe ultro citroque fricare,
Quod neuter faceret, fieri niſi poſſet utrinque.
Ulterius ventum eſt. Tacitum ſub laudibus uncum
Litera adulatrix quondam geſtare ſolebat:
Captabat timide tunc laus meritoria laudem,
Quosque dabat plauſus, ſponte excipiebat eosdem.
At nunc incepit non diſſimulanter agi res:
Hoc unum per amicitiæ venerabile nomen
Poſtulat a magno ambitioſus ſcriptor amico
Laudari: excluſus pudor eſt: it crebra reditque,

Sem-

Semper & immeritas mendicat epiſtola laudes.
Quid faciat populus, qui neſcit talia? credit
More ſuo, magnumque nefas & morte piandum
Eſſe putat, ſi forte horum neglexeris unum,
Quem magni facit, & ſtellis pæne inſerit alter.
Quod ſi aliquis, ſola qui ſe virtute tuetur,
Qui neque mentiri vult, nec mendacia ferre,
Paullum intercedat, fœdæque ad ſcamna latrinæ
Laudatum pariter, Laudatoremque releget,
Provocat utrumque, & populares neſcius iras
In caput ipſe ſuum arceſſit.

Concludere juvat cum Auctore, poſtquam pleraque recentiorum ſtudiorum genera critico pede, eoque ligato percurrit, hiſ-

ce verſibus, quos tum ſermone ſecundo, tum quarto ad finem adfert:

Quorſum hæc? non ut propoſito moveare, ſed artem
Ut teneas, cujus ſumma eſt imponere; nec jam
Virtutem quæras, vanam virtutis at umbram.
Nam quæ religio, quom fallere gaudeat ætas,
Et pretium referat magni impoſtura laboris?

. . . .

Videbis
Hunc pene exanimem ſurda pendere feneſtra,
Illum, cui fulget modio ſaturata farinæ
Cæſaries, multo & naſos invitat amomo,
Ire redire viam ſubluſtri veſpere eandem,
Omnes nil agere. Inde dies labuntur inertes;

Nec

Nec melius noctes; inolevit publica quando
Conſuetudo vices invertere, luce cubare
Mollibus in ſtratis, luna impendente beatos
Congreſſus colere, & luſus producere, donec
Humida ſubducat tardus ſarraca Bootes.
Publica quom ſint hæc, tamen aurea volvitur ætas;
Quique eadem faciunt, hedera donantur amica,
Inflatisque crepant buccis, & pulpita frangunt.
Quid facit hos animos? ſcio, tres quatuorve libelli
Perlecti ructus inter poſt prandia curſim.
Tam parvis proſtat noſtris doctrina Calendis.
Sed tu, cui læva ſub mamma nobile quiddam

Palpitat, hæc vilis quam ſit ſapientia
ſentis,
Et mecum perges alio decurrere
campo.
Orbita te ducat, quam ſignavere
Priores.
Nec tibi tam prudens quiſquam per-
ſuadeat Auctor,
Linquere iter notum, & compendia
cæca viarum
Quærere: Feſtinans ad metam ſerius
ibis.

§. II.

Epicriſis Lipſiana.

XXXIV.

Quis Juſtus Lipſius fuerit, nemo literatorum ignorare poteſt, qui vel obiter ejus opera percurrit. Inter alia Criticam quoque exercuit decem libris luce donatis, quorum quinque antiquas lectiones illuſtrant, alii quæſtiones epiſtolis contentas enodant. Quod ad inſtitutum noſtrum pertinet, eſt Satyra Menippæa, adverſus illos cenſores & correctores conſcripta, qui in aliorum libros & lucu-
bra-

brationes impotentem Criticam exercent, & quidquid ipſis non placet, adlatrant, atque aliis quoque diſplicere volunt. Hac Satyra adhortatur omnes literarum Præſides, ne iſtud Cenſorum genus, veluti Tarquinios aliquos, graſſari impune patiantur: ubi etiam plura vulnera commemorat, quæ iſti variis ſcriptis & ſcriptoribus intemperantiore calamo intulerunt. Demum certam formulam in ferendis judiciis obſervandam præſcribit. Exſtat autem memorata Satyra ad finem Tomi I. Operum Lipſii, cujus hoc in loco ſynopſin exhibeo, non ingratam ut ſpero Lectori futuram, tum quia non pauci legendo Lipſium eam prætereunt, tum quia ad finem libro huic imponendum ſervit.

Juſti Lipſii

Satyra Menippæa.

Somnium.

Ad Joſephum Scaligerum Julii Cæſaris Filium.

Somnium tale erat, uti narrat Lipſius: Viſus ſum mihi Romæ eſſe in foro ad ra-

radices montis Palatini. Solitudo primo circa me: inde ut fluctus e mari paullatim ſurgere viſa eſt ingens multitudo pallentium, exſangium, macilentorum, & a quibus Cæſar jure timuiſſet. Si recte notavi in crepera adhuc luce, partim e Bibliotheca Tiberina veniebant, partim ab Ulpia, ubi lintei & Elephantini libri. Recta illis iter ad templum Apollinis Palatini. Senatus heic Literatorum congregatus erat, inter quos pauculi ſenes, pauculi Viri, plerique juvenes, & quidam imberbes adôleſcentes: alii ſemibarbari, ſemigræci, ſemilatini. Sparſim adhuc ſtabant Patres, muginantesque & murmurantes: quum e curuli ſua ſurgens Cicero ſilentium manu popoſcit & impetravit. Ille vultu manuque formatus in habitum Oratorum ſic cœpit:

Oratio Ciceronis in Correctores.

Etſi meæ partes ſunt P. C. magis exquirendæ ſententiæ, quam dicendæ: tamen in hac tanta Republica quæ agitur, neceſſario prædicenda quædam videntur. Me-

Memoria tenetis, quod gaudium omnium noſtrum fuerit, cum ante paucos annos in Europa renatum vidimus nomen literarum. Legebamus, colebamur, a ſitu & tenebris eruebamur, adnitente in Italia Leone, in Galliis Franciſco, divina quadam virtute Viris. Quid multis? in ſpem, immo fiduciam ingreſſi eramus recuperandæ priſtinæ dignitatis. Cum ecce exortum eſt genus hominum audax, inquies, ambitioſum, qui Correctores ſe dicunt. Incredibile eſt P. C. quam ſtragem, & quam late dederit iſta lues. Philoſophi Rhetoresque olim a Majoribus noſtris urbe pulſi ſunt ob ſuſpicionem non maleficæ, ſed novitiæ doctrinæ: nos Tarquinios iſtos impune graſſari patiemur? At enim ne quid præter legem, inquiunt, & clementiam Majorum. Habemus vero P. C. habemus ejusmodi legem; ſed tanquam gladium in vagina reconditum, cujus aciem patimur hebeſcere. An non lex Cornelia de Sicariis eſt? Non Sicarii iſti? Quoties ergo prehenſi cum ſtylo & telo ſunt vocis jugulandæ cauſſa? Sedete & expectate exemplum Caligulæ, ut graphiis in Curia diſcerpant unum aliquem Senatorem. Augeo hæc ſcilicet, & invidiæ flammam ſubjicicio viris bonis. Utinam?

ſed

ſed quis ex iſtis nos adit, nos legit, niſi urendi ſecandique cauſſa? id enim vocant corrigere. Hoc rectum eſt, hoc non rectum. hoc non implet aures meas. hoc non latinum, etiamſi Cicero ita locutus ſit. Stigmatias hic locus, hic mutilus. *Bene & in tempore acclamaſtis P. C. crucem illis. Poſtremi hominum! vos Conſularibus viris, claris per tot imagines majorum, frontem faciemque ſignetis per ludum & jocum? Nos ipſi P. C. quoties iſtorum telis & inſidiis appetiti ſumus? A viginti jam annis Correctorum notis diſtrahor, laceror: & minutis ictibus cottidie ferior, ut ſentiam me mori. Nam illud miſerrimum eſt, quod honeſte ſaltem occumbere non licet, & defungi una plaga. Thuſcus aliquis in me ſæviit: Thuſco ſucceſſit Venetus; illi Gallus; Gallo neſcio quis e Friſiis & Thuringis. Et tamen hi hoſtes noſtri inter nos vivunt. Vivunt? immo etiam in Senatum veniunt: notant & deſignant oculis ad lanienam unumquemque noſtrum. O Dii immortales, in qua urbe vivimus? Hic, hic ſunt, in hoc ipſo conſeſſu noſtro, qui de meo veſtrumque omnium exitio cogitarunt. Et tamen, o patientiam! Hoſce ego Conſul video, & quos jam diu ferro ul-*

ulciſci oportuit, voce nondum vulnero. Sed deſino, ne longior oratio mea pro præiudicio fuiſſe videatur, aut ſententiæ veſtræ præiviſſe. Te Apollo Palatine, in cujus ſanctiſſimo templo nunc convenimus, præſidem præſtitemque Muſarum, cujus auxilium nobis literisque in rebus incertis certum ſæpe fuit, quæſo veneror que, uti pacem nobis ab iſtis propitius duis, & Senatui mentem, quod maxime e Republica erit, ſentiendi, & libertatem id ipſum cenſendi.

Finierat cum adclamatione varia Cicero. Surrexit interea Criſpus Salluſtius, Criſpus ille, qui *Romana primus in hiſtoria;* cui caput pileolo tectum, focale circa collum, & ipſe, novo more, palliolatus, atque infit:

Oratio Criſpi Salluſtii contra Correctores.

Clementia & lenitas veſtra P. C. magnum mihi metum faciunt de Correctoribus dicendi, ne aut vobis parum animi adverſus eos ſit & illis præſidium novum in auda-

dacia ſua pariter, & pudore veſtro. Satellites quidem eorum defenſoreſque, homines clari nominis & doctrinæ, nequeo ſatis mirari. Conſilia nefaria in nos coita ſunt; de vita cernimus, aut libertate: & ea proditum perditumque eunt iſti Corneliorum & Varronum ſcilicet præclara proles. Pro, di boni! Ubi Porciæ & Semproniæ leges? Illis lictor, & virga, & ſecuris defenſa a tergo noſtro ſunt, at nos flagris notiſque ſervilibus obnoxii agimus adoleſcentum, aut vix virorum. Hanc in ſpem clariſſimorum ingeniorum monumenta publicata ſunt? hæc præmia pro labore, & noctibus toties vigilatis? Quorum eos adeo non pænitet, ut facta in gloriam numerent: novi Romuli ſcilicet literarum & Camilli. Quin ſoli omnium poſt genitas leges ſententiam ferunt e conjecturis. Divinos ſe dicunt. En, cui ludibrio canities noſtra ſervata eſt? Di bene vertant. Cenſeo antiquemus collegium Augurum præ iſtis, & Quindecimviros fatalium librorum. Peſſimi mortalium. Ita vobis mala noſtra irriſui ſunt? Et merito, quoniam mollitia decretorum illis metum, nobis dignitatem ademimus: & pacem libertatemque etiam nunc optamus magis, quam defendimus. Quin agamus, at-

atque obviam eamus P. C. nihil prolatantes: neu ſpolia noſtra diutius penes ignavos indignosque ſint. Ego ita cenſeo, per Prætorem urbanum in Comitio comburendos eorum libros: ipſos in vinculis habendos: neu quis de ſolvendis ad Senatum populumve referat. Qui aliter faxit, eum contra Rempublicam facturum.

Abſcedente Criſpo (neque enim aut mos, aut valetudo ejus ad longam orationem erant) capita inter ſe paullisper contulerunt Poetæ, gens præ reliquis infeſtior Correctoribus, & delectus eſt, qui omnium nomine diceret P. Ovidius. hic ergo ſurrexit minax vultu & oculis:

Oratio P. Ovidii adverſus Correctores.

Patres Conſcripti, inquit, *vetus exilium meum Tomos me referte, ubi iſta non videam, non audiam. Quæ enim Barbaria non ante mores iſtos? aut quæ vita nobis in hac colluvie Correctorum? Periit nativa illa & germana Poeſis, poſtquam hoc peſtilens ſidus ingenia adflavit. Videte, quis adoleſcentium hodie Phœbi laurum, ut noſtro more loquar, mordere audet? aut ſi quis audet, quis lucidos &*

ſluentes verſus ſcribere? Quis carmen mihi dat ingenui & ſani coloris? Pigmenta nimirum quærunt, & adſcititios fucos, & ab Ennio uſque Pacuvioque demortua verba. Ex qua farragine ſi quid poſſunt adſuere, ne illi gemmam id cenſent, & quaſi in prætexta purpuræ clavum. Itaque redeunt iterum Saturninæ lemæ, & ſiunt

Verſus, quos olim Fauni Vateſque canebant.

Stomachor. quis me meoſque numeros? quis Statium, Lucanum, Silium audet exprimere, ut non ſtatim audiat. Odi profanum vulgus & arceo? *Eo enim ventum eſt. numerus cenſemur, & plebs poetarum. Ite boni patres, & retinete, cenſeo, iſtos Lucumones. Quanquam utinam ſtultitia tantum peccarent: ſævitia eſt. Non enim contemnunt ſolum nos; etiam lædunt. Quæ ſtigmata impoſita nobis ab illis? quæ lentæ vibices? . . . Nudate corpora noſtra, mentiar, ſi non plures cicatrices nobis, quam verſus. . . . Quid noſter*

Romanæ ſidicen Lyræ?

ille

ille quidem ſemiuſtulatus lentiſſimo igne. Faces illi Lampadius quidam admovit: reſtinxit alius ingeſta hydriæ ſuæ aqua. Quid Catullum loquar, & Propertium & Tibullum? Prometheus non ultra fabula eſt. Ecce nos, quorum viſcera nova fame cottidie rimantur, & ſcindunt infauſtæ aves. Vellem Martialis adeſſe poſſet miſerrimus Poetarum, quem ajunt, nimis Romane ſcripſiſſe. Itaque inventus eſt neſcio quis popa, qui non vitia ejus, ſed ipſum excidit; & virum bonum, de quo nec virgo nec fœmina queſta eſſet, fecit inteſtabilem. Nec alia re abeſt novus Thuſcus iſte aruſpex, quam quia ſciebat, mutilos & debiles curia arceri ex lege priſca. O fas, o fides! Hæc fieri bonis, bono ſemine natis? Vos Medici ferte opem, Æſculapia proles. Exurge tu, cui brachium truncatum; tu, cui crus fractum: tu, cui excuſſi oculi. Miſeremini o Patres, & iſtos nefarios condignis pœnis & ultione mactate. Ego ſic cenſeo. Quandoquidem Correctores calamo, ſtylo, ferro rem gerunt, nec finem ullum faciunt graſſandi; ſitque e Republica judicia & leges exerceri: eos omnes lege Cornelia, quæ de ſicariis eſt, accuſandos. Si quis ſeveriorem ſententiam attulerit, ſenten-

tentia mea nulla eſto : illius rata eſto. Hæc cenſeo.

Dixerat ardens incitatusque Ovidius, nimium vel ingenio vel adfectui ſuo, ut ſolet, indulgens.

Cunctique fremebant
Aſſenſu vario Patres.

Itaque clamor jam, & confuſæ voces. Tribonianus inter Juriſconſultos audiebatur :

Ecce me infelicem! & o vanos labores meos! Non corrigunt me ſolum, ſed corripiunt : quaſi mala, immo nulla fide in exſcribendis legibus verſatum. Quod ſanctum, quod immmotum eſt, tangunt violatores majeſtatis, & ultore gladio puniendi. Clamabat e Philoſophorum ſubſelliis Plinius : *Demite mihi has notas, has literas, quas Barbarus inuſſit. Ne ultra imperitus, ne fur, ne plagiarius audiam, Vir illuſtris, & Principum amicitia notus. Ante omnes pœnas mihi det ille, qui in me unice conſpiravit Pœnus.*

Plures erant ejusmodi voces, & me judice Correctorum res in extrema tegula ſtabant : Cum ecce Aſconius Pædianus, & Verrius Flaccus, & A. Gellius, pluresque

que quorum ferrum in igne erat, huc illuc concurſabant, prenſantes Patres, orantesque ut cauſſam cognoſcerent, nec totam gentem damnatam vellent ob noxam paucorum. Interea Marcus Tullius circumibat ad placandos animos, ſedandumque tumultum, & cum eo ſevero vultu Prætor Cato. *Patres Conſcripti,* inquiunt, *ſervemus diſciplinam Curiæ. Quæ res hæc? Vos mera ovilia feciſtis. ita balatis. ſedete, quieſcite, & ſententias perrogemus. Dic tu M. Varro.* Ad Varronis nomen ſubitum ſilentium fuit. Erat admiratio viri magni, docti, & quod inter omnes conſtabat, partium nullarum. Surgit Varro, & infit:

Oratio M. Varronis pro Correctoribus.

Studiis adhuc P. C. certamus, non ſententiis. Vulnera quæ quisque a Correctoribus acceperit, commemorat: medicinam quam acceperit, tacet. Adeo lubentius homines injurias, quam beneficia meminimus: & ultioni, quam gratiæ parati ſumus. Mi P. C. alia mens eſt, ſine ſtudio, ſine odio rem exſequi: & ſententiam non ex ambitione mea, ſed uſu publico dicere . . . . Typographia hac ætate in-

venta eſt, dono Deorum quidem: non dubio tamen exitio noſtro, ni iſti obſtitiſſent, qui adminiſtrant in libris corrigendis. Ii veterum librorum ope, partim ingenii fiducia, Di magni, quot vulnera noſtra, quod cicatrices ſanarunt! Tu M. Tulli, tu C. Criſpe, horum opem non ſenſiſti? Non tu Ovidi? impius es, ſi negas, ſtultus ſi non fateris. Ego ipſe non Joſepho Scaligero civicam de me coronam dedi? dedi libens meritoque. Magna enim hæc res P. C. mihi credite, magna & non unius e plebe doctorum. Si quis agrum noſtrum ſtantem ſentibus deruncinet, beneficium conferre cenſebitur: non conferent ii, qui a vitiis monumenta noſtra purgant, quibus ſolis vivimus? Et tamen modus quidam, & ars ejus rei eſt, fateor, ne fiat quod in veteri fabula eſt, Thracius ruſticus, qui cum vicinum putantem vites oleaſque vidiſſet, ipſe a ſtirpe omnes incidit. At enim peccant ſæpius Correctores, & vulnus faciunt, dum medentur. Hic tu te Ovidi jactas; laudo, nec unquam gratiam tibi referet Criſpus. Sicarios appellas, & lege Cornelia damnandos. Cur tandem? Patrem aliquis in acie ſervare voluit, & dum hoſtem petit, gladio aberrante occidit. dic tu Ser. Sulpici, parricida eſt? Negabis, voluntas enim eſt

eſt peccandi, quam leges puniunt, non eventus. Simile in iſtis ſit, qui cum voluntatem attulerint juvandi, interdum tamen aberrant & lædunt. Bivium enim ad corrigendum, Libri, & Conjectura. Prima via ſatis certa & tuta eſt: lubrica altera, præſertim cum in eam audaces & temerarii adoleſcentes inciderint, aut adoleſcentum ſimiles ſenes, quos non eo denſum. Veros quidem germanosque Criticos magno opere ſuadeo ut retineatis. Magnorum arborum umbra nos & altitudo delectant, radices ſtirpesque non item: ſimile in Correctoribus eſt, quorum opera incorrupta hæc pulchritudo artium manet, quas miramur, manebitque in æternum, liceat modo per ignavos & inficientes iſtos, qui alienam operam invident, parci ipſi ſua. Ego P. C. ſic cenſeo.

Hæc quum dixiſſet Varro, incredibile eſt, quantum animi mutarint. Illi ipſi inter Patres, qui infenſi antea infeſtique Correctoribus, ſucclamarunt illud tritum in adſenſu OMNES, OMNES. Correctores diſcurrebant læti, hilares, & tanquam abſoluti. Varro recenti inclinatione animorum utendum ratus, Conſulem admonuit, uti diſceſſionem permitteret, fieretque S. C. Permiſit (Criſpo

tamen prius in adverſa ſubſellia tranſire juſſo) in hæc verba: QUI HÆC SENTITIS, IN HANC PARTEM: QUI ALIA OMNIA, IN ILLAM PARTEM ITE, QUA SENTITIS. Pedibus plerique ierunt in ſententiam Varronis. Diſceſſione facta Conſul dicis moriſque cauſſa addidit HÆC PARS MAJOR ESSE VIDETVR. Itaque mittens Senatum, ſolemni verbo dixit NIHIL MORAMUR VOS P. C.

Sequitur Senatus Conſultum poſt majoris partis vota formatum, ac publice promulgatum in hæc verba:

FORMA SC. TI.

M. TVLLIO. M. F. CICERONE. M. ATTIO PLAVTO COS. PRID. KAL. OCTOB. IN ÆDE APOLLINIS PALATINI, SCRIBVNDO ADFVERVNT. M. TERENTIVS VARRO. P. NIGIDIVS FIGVLVS. VERRIVS FLACCVS. C. CORNELIVS TACITVS.

Quod

Quod M. Tullius COS. V. F. * de Correctoribus, D. E. R. S. ** ita cenſuit.

Correctores hoc difficillimo rei literariæ tempore utibiles neceſſariosque eſſe.

Non eos tamen promiſcuos: non indoctos, rupices, petrones, ſed qui conſilio, reque apte juvare ſcriptores priſcos poſſint.

Ea re Senatui placere, uti lex Annaria ſervetur: neu quis minor XXV. annis Correcturam petere, gerere poſſit: quique aliter petierit, geſſerit, vitio creatum videri, & correctiones ejus in acta non mitti.

In ſenibus depontanis, quique majores annis LX. Sirempſe legem eſſe.

Utque Cenſores M. Fabius, Pomponius Atticus, alter ambove, de doctrina deque moribus petitorum cognoſcant, judicent. Quos hiſce admiſerint, probos eſſe: quos rejecerint, repulſos & rejiculos.

Si

* Verba fecit. ** De ea re Senatus.

que ellebori bibere quantum ſatis eſt: Qui non poſſint, eos in exilium ad Cimmerios deportari, ubi lucem non videant & libros non legant.

Si quis ambiguæ valetudinis erit, eum ad tempus relegari in Atlantidem inſulam, ubi memorantur ſomnia non videri.

Quoniamque multi ex hoc ordine pulſatos acceptosque indigne ſe a Correctoribus querantur; placere univerſis conſcriptis eam injuriam contumeliamve impunem non eſſe, in vivis mortuisque.

In vivis placere, uti L. Caſſius Prætor de cauſſa eorum cognoſcat, quosque noxæ ejus compererit, eos melle & ſeſamo oblitos, diem unum deſtitui ad caldum ſolem ſtilis veſparum & muſcarum.

In mortuis, uti Menippus Philoſophus, qui viam novit, ad inferos proficiſcatur, & cum Æaco de pœnis eorum agat.

Hæc ita cenſuerunt. Si quis huic S. C. interceſſiſſet, placere auctoritatem perſcribi, deque ea re ad Senatum populumque referri.

Finis Somnii Lipſiani, & hujus Libri.

Digitized by Google

INDEX
RERUM ET VERBORUM
LIBRI XIII.

L. Indicat Librum. N. Numerum Libri.

A.

Abuſus Criticæ ſtepticiſmum inducit: aufert ſanum judicium: avocat a ſtudiis neceſſariis. L. 13. N. 28.

Abuſus Criticæ famam & charitatem proximi lædit: in Religionis negotio turbas excitat. L. 13. N. 28.

Acta Eruditorum Lipſiæ. L. 13. N. 13.

Acta

Acta Sanctorum tum a Catholicis, tum ab Acatholicis vitiata. L. 13. N. 17.

Acta Sanctorum Bollandiſtica: Operis hujus elogium. L. 13. N. 17.

Adulatores & Paraſitæ in re literaria. L. 13. N. 33.

Animadverſiones in quosdam Criticos hiſtoriæ Eccleſiaſticæ. L. 13. N. 31.

Animadverſiones generales de arte Critica. L. 13. N. 32.

Argumentum negativum in Criticis quantum valeat. L. 13. N. 28.

Monitum Mabillonii de hoc argumento. L. 13. N. 28.

Ariſtoteli artis Criticæ inventionem aliqui tribuunt. L. 13. N. 6.

Ariſtoteles ſeveram Criticen exercuit in Philoſophos anteceſſores. L. 13. N. 6.

Cur ipſe tam obſcure ſcripſerit? L. 13. N. 6.

Ariſtotelem multi celebres Critici apud Græcos & Romanos ſecuti ſunt. L. 13. N. 6.

Artium & ſcientiarum origo e judicio prudentum. L. 13. N. 1.

Judicium prudentum debet certis legibus circumſcribi. L. 13. N. 1.

B.

B.

Baronius Cardinalis : hujus Annalibus anſam præbuerunt Centuriatores Magdeburgenſes. L. 13. N. 10.
Batavi Narrationes Reipublicæ Literariæ concinnarunt. L. 13. N. 13.
Biblia Polygotta quinam ediderint. L. 13. N. 18.
Bibliothecæ ad ſolam oſtentationem inſtructæ. L. 13. N. 33.
Bollandus cum ſociis, qui Acta Sanctorum conſcripſerunt, & adhuc conſcribunt : Numerus voluminum. L. 13. N. 17.
Theſaurus Antiquitatum Patrum Bollandiſtarum. L. 13. N. 17.
Budæi ſingulare elogium. L. 13. N. 8.

C.

Calepini (Ambroſii) magnum Dictionarium : ejus elogium. L. 13. N. 12.
Calmet (Auguſtinus) inſignis Commentator in univerſam S. Scripturam. L. 13. N. 18.
Cani (Melchioris) effatum de criſi in Patres & Scriptores Eccleſiaſticos ferenda. L. 13. N. 26.
Carolus M. inſtaurandis artibus & ſcientiis initium dedit. L. 13. N. 12.

Catalogum Pa'rum & Scriptorum Eccleſiaſticorum quinam ediderint. L. 13. N. 18.
Cenſorum malorum notæ. L. 13. N. 27.
Centuriatores, ſeu ſcriptores centuriarum Magdeburgenſium. L. 13. N. 30.
Chronologia emendata per Criticos. L. 13. N. 13.
Codicum antiquorum errores, & vitia. L. 13. N. 7.
Codicum corruptorum cauſſæ. L 13. N. 11.
Comparatio Critici cum Architecto. L. 13. N. 5.
Contemtus pernicioſus Auctorum Claſſicorum. L. 13. N. 33.
Credulitas nimia Veterum multis figmentis locum præbuit. L. 13. N. 7.
Criticæ natales, & materia, circa quam verſatur. L. 13. N. 1.
Criticam eſſe veram artem oſtenditur. L. 13. N. 1.
Criticam artem inſtituendi cauſſæ. L. 13. N. 2.
Criticæ finis duplex, ſcilicet quædam emendare, & quædam illuſtrare. L. 13. N. 2.
Critici munus & officium. L. 13. N. 2.

Cri-

Critica in omnas fere artes & ſcientias dominatur. L. 13. N. 3.
Critices forma ſunt regulæ ac leges, quibus recte judicandi facultas inſtruitur. L. 13. N. 4.
Criticæ artis principia potiſſimum duo: auctoritas & conjectura. L. 13. N. 5.
Criticæ dotes geminæ. L. 13. N. 5.
Critica quædam viguit omni tempore, & apud omnes nationes. L. 13. N. 6.
Critica ars Imperio Occidentali inclinante cum reliquis artibus dilapſa eſt. L. 13. N. 7.
Critica inſtaurata in literis humanioribus ſeculo XIII. & XIV. L. 13. N. 8.
Critica circa ſcientias ſublimiores. L. 13. N. 9.
Critica circa ſacros Codices & Hiſtoriam Eccleſiaſticam. L. 13. N. 9. & 10.
Critica circa artes liberales. L. 13. N. 12.
Critica circa Codices & MSSta vitiata. L. 13. N. 11.
Critica circa Philologiam. L. 13. N. 13.
Critica circa hiſtoriam ſacram & profanam. L. 13. N. 14.
Critica circa Theologiam. L. 13. N. 15.
Purgavit eam a Philoſophicis ſubtilitatibus & tricis inutilibus. L. 13. N. 15.

Critica circa Concilia : procuravit editiones genuinas & ſplendidas qua Generalium, qua Singularium. L. 13. N. 16.

Critica circa Acta Martyrum & Sanctorum. L. 13. N. 17.

Reſtituit deperdita Sanctorum Acta. L. 13. N. 17.

Critica circa Opera Patrum, & S. Scripturæ. L. 13. N. 18.

Criticæ alia duo principia, ſcilicet Traditio, & conſuetudo ſeu uſus univerſalis. L. 13. N. 19.

Criticæ abuſus. L. 13. N. 26.

Criticæ perverſæ cauſſæ, partim invidia, partim intemperantia ingeniorum. L. 13. N. 26.

Critica vera incomparabile bonum generis humani. L. 13. N. 26.

Primis diſciplinarum parentibus gratiæ habendæ, etiam dum hinc inde errarunt. L. 13. N. 26.

Criticæ perverſæ exempla. L. 13. N. 30.

Criticorum ingens numerus, ſed pauci genuini. L. 13. N. 4.

Criticorum Veterum conventus celebrati. L. 13. N. 4.

Critici Veteres recenſentur. L. 13. N. 6.

Cri-

Critici Recentiores enumerantur. L. 10. N. 8.
Critici circa ſacros Codices. L. 13. N. 9.
Critici in vario ſublimiorum ſcientiarum genere. L. 13. N. 10.
Critici circa Grammaticam, Poeſin, & Rhetoricam. L. 13. N. 12.
Critici circa Veterum Scriptorum profanorum opera in humanioribus literis. L. 13. N. 12.
Critici circa diſciplinas Philoſophicas. L. 13. N. 13.
Critici circa Chronologiam & Geographiam. L. 13. N. 13.
Critici circa rem Numariam, Diplomaticam, & Inſcriptiones. L. 13. N. 13.
Critici circa hiſtoriam Eccleſiaſticam. L. 13. N. 14.
Critici circa Theologicam ſcientiam. L. 13. N. 15.
Critici circa Concilia. L. 13. N. 16.
Critici circa Acta Sanctorum. L. 13. N. 17.
Critici circa Patrum Opera. L. 10. N. 18.
Ctiticorum quorundam Acatholicorum inſolentia, L. 10. N. 27.

D.

D.

Damna, quæ libri Critici non pauci, vulgari lingua conſcripti, inferunt juventuti. L. 10. N. 29.

Damna quæ parit abuſus Criticæ. L. 13. N. 28.

Dictionariorum hiſtoria, qua ratione confecta fuerint. L. 13. N. 12.

Diplomaticæ rei cultura ope Criticorum. L. 13. N. 13.

Diocletiani Imp. juſſu S. Scripturæ Codices, & Acta Sanctorum combuſta fuerunt. L. 13. N. 17.

E.

Eloquentia clamoſa & inanis perſtringitur. L. 13. N. 33.

Ephemerides ſapientum. L. 13. N. 13.

Ephemerides Philoſophicarum Tractationum, quas ediderunt Angli. L. 13. N. 13.

Ephemerides Patrum Societatis Trevoltienſium ſub Ducis Cenomanenſis auſpicio. L. 13. N. 13.

Primi ſcriptores Ephemeridum Trevoltienſium. L. 13. N. 13.

Fa-

Epochæ tres literariæ Reipublicæ : in Græcia, in Italia, in Europa tota. L. 13. N. 33.

F.

Facies miſera Grammaticæ, Poeticæ, & Rhetoricæ medio ævo. L. 13. N. 12.
Facies triſtis Hiſtoriæ ſacræ & profanæ ante Criticam. L. 13. N. 14.

G.

Galloiſius (Joannes) Abbas continuat ephemerides ſapientum. L. 13. N. 13.
Geometria emendata per Criticos. L. 13. N. 13.
Gloſſaria diverſa medio ævo conſcripta. L. 13. N. 12.
Grammatici primi fuerunt, qui artem Criticam exercuere. L. 13. N. 6.
Grammaticorum ſeu Criticorum fata. L. 13. N. 7.

H.

Hiſtoria quomodo corrupta fuerit. L. 13. N. 14.
Ab hiſtoria duplex hominum genus eſt arcendum. L. 13. N. 14.

Traditionibus hiſtoricis quandonam fides adhibenda ſit. L. 13. N. 14.
Hiſtoriæ obeſt & nimia credulitas, & incredulitas nimia. L. 13. N. 14.
Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ Auctores veteres & recentiores. L. 13. N. 14.
Hiſtoricorum Eccleſiaſticorum characteres & notæ. L. 13. N. 14.
Hiſtoria editionum Conciliorum: quinam eas curaverint. L. 13. N. 16.

I.

Incrementum Criticæ ſeculo XV. & ſeq. L. 13. N. 8.
Inſcriptionum theſaurus a Criticis adornatus. L. 13. N. 13.

L.

A Lapide (Cornelius) S. J. Inſignis interpres S. Scripturæ. L. 13. N. 18.
Libri ſuppoſititii. L. 13. N. 7.
Librorum a Criticis quibuſdam conſcriptorum artes occultæ ac fraudulentæ. L. 13. N. 29.
Libri cum plauſu editi, in quibus vix doctrinæ aut eruditionis aliquid eſt reperire. L. 13. N. 33.

Li-

Librariorum ignorantiæ ac fraudes. L. 13. N. 7.

Lipſii (Juſti) ſymbolum. L. 13. N. 8.
Ejusdem Satyra Menippæa, ſeu ſomnium & luſus ævi noſtri in Criticos. L. 13. N. 24.

Literaria res modo omnium fæcundiſſima, & ingeniis & artibus. L. 14. N. 33.

Literatura ad ſummum apicem evecta habet, quod timeat caſum. L. 13. N. 33.

M.

Manuſcripta, quorum catalogum ediderunt Poſſevinus, Labbeus, Lambeccius, &c. L. 13. N. 11.

Matheſeos diſciplina ultimis his temporibus in meliorem formam redacta. L. 13. N. 13.

Methodus diſcendi docendique in ſcholis uſitata non eſt contemnenda vel evertenda. L. 13. N. 33.

Methodus geometrica tradendi Philoſophiam proſcripta arte ſyllogiſtica reprobatur. L. 13. N. 33.

Monachi ante inventam typographiam libris deſcribendis plurimum intenti erant. L. 13. N. 11.

Monumenta ad hiſtoriam ſcientiarum & bonarum artium, ſeu Trevoltienſia. L. 13. N. 13.

N.

Numaria rei cultura per Criticos. L. 13. N. 13.

O.

Occaſio inſtauratæ Criticæ poſt captam Conſtantinopolin, & inventam typographiam. L. 13. N. 8.

Oeconomia artis Criticæ. L. 10. N. 11.

Opus Regium ad uſum Delphini *50. voluminum ſub auſpiciis Ludovici XIV. Gal. Reg. ejus deſcriptio.* L. 13. N. 12. *Recenſentur Viri Clariſſimi, qui ad illud concinnandum adhibiti fuerunt.* L. 13. N. 12.

Oratio Ciceronis, Salluſtii, Ovidii contra Correctores. L. 10. N. 34.

Oratio M. Varri pro Correctoribus. Compoſitio litis. L. 13. N. 34.

P.

Patrum Opera collecta & correcta. L. 13. N. 18.

Pa-

Patrum Bibliotheca magna, & maxima. L. 13. N. 18.

Philippus I. Galliarum Rex inſtaurandis artibus & ſcientiis initium dedit. L. 13. N. 12.

Philoſophia vetus ſimplex & recta fuit. L. 13. N. 13.

Multa dogmata philoſophica, quæ nunc nova videntur, jam tradita fuerunt a veteribus Sophis. L. 13. N. 13.

Philoſophia corrupta fuit nimiis ſubtilitatibus & altercationibus: ſed reſtituta per Criticos. L. 13. N. 13.

Philoſophia quampluribus inventis, experimentis, & machinis locupletata bis ultimis ſeculis. L. 13. N. 13.

Philologia emendata per Criticam. L. 13. N. 13.

Poeſis ad oſtentationem. L. 13. N. 33.

Pſeudocritica notatur, qua omnia in dubium vocantur. L. 13. N. 33.

Q.

Quæſtio, num Recentiores Critici præferendi ſint Veteribus. L. 13. N. 4.

Querelæ Triboniani & Plinii contra Correctores. L. 13. N. 34.

R.

R.

Regularum Criticarum neceſſitas. L. 13. N. 19.

Regulæ de Auctorum teſtimonio : de conjectura : de Traditione ac conſuetudine. L. 13. N. 20.

Regulæ de MSSis & antiquitate Codicum : de Grammatica, Poeſi, de Rhetorica. L. 13. N. 21.

Regulæ de re Numaria, de Diplomatica, de Philoſophia, de Hiſtoria. L. 13. N. 22.

Regulæ de Theologia, de legendis & intelligendis Patribus, de Conciliis. L. 13. N. 23.

Regulæ de Actis Martyrum, aliorumque Sanctorum : de Traditionibus, de S. Scriptura legenda & intelligenda. L. 13. N. 24.

Appendix ad Regulas Criticas, ſeu de ſcribendis libris, & ferenda de illis ſententia. L. 13. N. 24.

Regularum Criticarum uſus : difficultas in iis ſtatuendis. L. 13. N. 25.

S.

S.

De Sallo (Dionyſius) conditor ephemeridum ſapientum. L. 13. N. 13.
Sciolorum ævi bujus mores perſtringuntur. L. 13. N. 33.
Scriptor nullus a criſi immunis eſt. L. 13. N. 5.
Scriptores quinam cenſura digni ſint. L. 13. N. 26.
L. Sectani Satyræ de ſciolis bujus ætatis. L. 13. N. 33.
Senatus Conſultum de formula in ferendis judiciis obſervanda. L. 13. N. 34.
Senecæ dictum de ſciolis. L. 13. N. 26.

T.

Theologiæ tres epochæ. L. 13. N. 15.
Theologia Patrum, Scholiaſtum, & Scholiaſticorum. L. 13. N. 15.
Theologia per Criticam emendata. L. 13. N. 15.

V.

Vana jactantia, literas diſci poſſe absque præceptoribus, absque ſcholis. L. 13. N. 33.

Va-

Vana jactantia de peritia in re Numaria & Antiquaria. L. 13. N. 33.
Veſpaſiani Imperatoris Symbolum. L. 13. N. 26.
Viciſſitudines artium liberalium in Græcia, in Romana Republica, & in reliqua Europa. L. 13. N. 12.
Vulgatæ correctio juſſu Sixti V. & Clementis VIII, ſuſcepta. L. 13. N. 11.

LIB. XIV.

LIBER XIV.
DE
RE ANTIQUARIA.

BIBLIOTH. DOMEST. LIB. XIV.

Google

EPITOME
LIBRI XIV.
DE
ANTIQUITATIBUS
HEBRÆORUM, GRÆCORUM, ROMANORUM, ET GERMANORUM.

PRÆFATIO.

Rei Antiquariæ ſtudium commendatur: variæ viæ, quas in hoc ſtudio ineunt ſcriptores. Ordo qui ſervatur hoc in libro, & diviſio materiæ in certa Capita. Scriptores Antiquitatum Hebraicarum, Græcarum, Romanarum & Germanicarum.

EPITOME
LIBRI XIV.
DE
ANTIQUITATIBUS
HEBRÆORUM, GRÆCORUM, ROMANORUM, ET GERMANORUM.

PRÆFATIO.

Rei Antiquariæ ſtudium commendatur: variæ viæ, quas in hoc ſtudio ineunt ſcriptores. Ordo qui ſervatur hoc in libro, & diviſio materiæ in certa Capita. Scriptores Antiquitatum Hebraicarum, Græcarum, Romanarum & Germanicarum.

CAPUT I.

ANTIQUITATES HEBRÆORUM.

I.

Triplex populi a Deo electi nomenclatura: prima Hebræorum, altera Iſraelitarum, tertia Judæorum: origo hujus triplicis nomenclaturæ.

§. I.

Regimen Hebræorum.

II.

Oeconomicum.

Ante Moſen viguit inter Hebræos Theocratia, ſeu regimen Dei: Patriarchæ tamen œconomicum regimen exercuere: iidem ſupremam poteſtatem habuerunt tum in liberos, tum in ſervos. Duplex ſervorum claſſis: captorum in bello, & tribulium: diſpar utrorumque ſors.

III.

III.

Ariſtocraticum.

Fundamenta hujus regiminis poſuit Moſes in deſerto: Joſue ſtabilivit in terra Chanaan. Septuaginta virorum Senatus Moſi adtributus: ejus monita extrema de regimine Ariſtocratico ſervando: Joſue rerum potitus ſtrenue illud promovet. Hebræorum populus bifariam diviſus: Reſpublica vero tripartita. De Judicibus ſedentibus ad portam civitatis: forma judicii.

IV.

Monarchicum.

Hebræi a Deo Regem petunt & obtinent. Ritus creandi Reges: eorum ampla poteſtas, etiam in vitam & bona ſubditorum. Non obſtante populi libertate hic tributum pendere Regibus debuit. Salomonis, ejusque Aulæ ſplendor & opulentia. Regimen Hebræorum cum regnis Juda & Iſrael

extinctum, poſtquam ſtetit annis circiter 1068. *Prodigia excidium Hieroſolymæ antecedentia.*

V.

Leges Hebræorum & pœnæ.

Leges apud Hebræos triplicis generis: Morales, Ceremoniales & Judiciales. Prodigia in monte Sinai, quando Decalogus Moſi datus eſt. Breve compendium legum triplicis generis. Regibus præcipitur, ut aſſiduo volvant librum legum: Pontifex ſingulis annis in feſto Tabernaculorum leges has publice recitare debebat coram omni populo: Phariſæorum ſuperſtitio in legum obſervantia.

VI.

Pœnæ ſtatutæ in illos, qui leges violabant: Multa, Talio, Flagellatio, Venditio, Exilium, Combuſtio, Crucifixio, Lapidatio. explicantur ſingulæ. Urbes refugii.

§. II.

§. II.

Magiſtratus Hebræorum.

VII.

Judices.

Magiſtratus ſupremus apud Hebræos fuerunt Judices: modus adminiſtrandi judicia exemplo Samuelis & Deboræ: poteſtas convocandi populum & Senatum: belli gerendi munus. Judices ut plurimum a Deo deſignati: aliquando a populo.

VIII.

Principes.

Triplex horum claſſis. Aliqui fuerunt Principes Tribuum, aliqui Principes familiarum, alii Principes civitatum: ſingulorum munia & poteſtas.

IX.

Concio & Senatus.

Quid apud Hebræos Concio fuerit, quid Senatus. Modus & ratio convocandi Concionem tubarum clangore: cauſſæ convocandi, vel ad audienda mandata, vel ad orandum, vel ad creandum magiſtratum, atque ad bellum gerendum. Senatum univerſi populi conſtituerunt Viri LXX. Senatorum dignitas & officium.

X.

Judicium & Concilium.

Diſcrimen inter Judicium & Concilium. Deſcribitur forma & ordo judicii: e reliquis judiciis eminuit Hieroſolymitanum. Concilium ſupremum Sanhedrin. ejus origo & munus: locus Concilii hujus, & tempus quo celebrari ſolebat, ac ordo, qui in reis condemnandis vel abſolvendis obſervabatur. Illu-

ſtre

ſtre exemplum hujus confeſſus e Joſepho. Tres tribunalium ordines.

§. III.

Religio Hebræorum.

XI.

Sacrificia.

Nulla religio ſine ſacris & aris. Primis mundi temporibus, & ante Moſen nullæ certæ erant victimæ, aut ritus ſacrificiorum. Frequenter ignis de cœlo lapſus hoſtias conſumpſit. Humanarum victimarum exempla in SS. Literis.

XII.

Varia Sacrificiorum genera.

Primum genus holocauſtum: hujus offerendi ritus: altare holocauſti: ignis holocaſti perpetuus. Alterum genus libamen: ejus pars Sacerdoti relicta. Tertium genus Pacificum, unum voti, alterum laudis. Quartum genus ſacrificium pro

peccatis ex ignorantia commiſſis. Quintum genus ſacrificium pro delictis a ſciente perpetratis.

XIII.

Oblationes, Primitiæ, Decimæ, aliaque.

Oblationum varia genera; frumenti, ſimilæ, incenſi, &c. Thymiama, ejusque compoſitio. Primitiæ tum ex hominibus, tum ex animalibus, tum e frugibus perſolvendæ: deſcriptio ſolemnitatis in oblationibus inſtitutæ. Decimas ſolvendi conſuetudo jam ante legem Moſaicam in uſu erat: varia decimarum genera. Pecunia ſacra: Gazophilacium, Corbona, Ærarium.

XIV.

Summus Pontifex & Sacerdotes.

Perſonæ ſacræ triplicis generis. Summi Sacerdotis veſtitus: femoralia, tunica linea, tunica talaris cum tintin-

na-

nabulis, baltheus, Ephod, Rationale cum duodecim lapidibus, tiara. De Urim & Thummim. Summi Sacerdotis poteſtas, & dotes corporis requiſitæ.

XV.

Reliquorum Sacerdotum veſtitus: illorum officia tum quæ ad templi miniſteria, tum quæ ad populi obſequia pertinebant. Primi Sacerdotes quatuor filii Aaronis, e quibus reliqui omnes deſcenderunt. A Davide Rege in viginti quatuor claſſes diviſi fuerunt. Quinam Principes Sacerdotum.

XVI.

Levitæ, Cantores, &c.

Quinam proprie Levitæ dicti fuerint: ritus quo initiabantur eorum miniſteria ſacra. Duplex Levitarum ordo, unus a Moſe, alter a Davide inſtitutus. Cantores diverſæ ſortis: horum muſicus Concentus in omni muſicorum genere. Janitorum officium. Quinam Nathinæi, & eorum munus.

XVII.

XVII.

Nazaræi, Prophetæ, & Scribæ.

Nazaræorum conditio reliquis perfectior: a quibus abſtinere debuerint: ritus Nazaræos voto ſolvendi. Prophetæ ſeu Videntes quinam fuerint: eorum veſtitus, paupertas, & vitæ ratio. Duplex prophetandi modus per oraculum, vel per ſomnia, & imagines. Quinam fuerint Scribæ: eorum munus, quod ſingulis Sabbatis in Synagoga, & feſtis ſolemnioribus in templo obibant.

§. IV.

Res Militaris Hebræorum.

XVIII.

Militiæ Hebraicæ præſtantia.

Bella Hebræorum & multitudine ac virtute militum, & ducum fortitu-

di-

dine, hoſtium devictorum copia, & victoriarum magnitudine præ cæteris inclyta fuerunt. Duo bellorum genera, unum deo jubente, alterum arbitrio Regum vel populi voluntate ſuſceptum. Bellorum ab Hebræis geſtorum catalogus. Clades Hebræorum, quas a Romanis paſſi ſunt.

XIX.

Milites & Duces.

Delectus militum: quomodo convocati fuerint. Exercitus copioſiſſimi ſub Regibus. Dux ſupremus Hebræorum fuit Dominus Exercituum. *Vicarii Duces eligebantur vel a Deo per oſtentum, vel a populo. Regis munus proprium fuit egredi ad pugnas. De Principibus militiæ, Chiliarchis, Centurionibus, &c. De Præſidibus templi.*

XX.

Arma & Signa militaria.

Primis ſtatim temporibus armorum uſus fuit apud Hebræos. Sub Regibus

bus arma fuerunt : arcus & fundæ, gladii, haſtæ, ſpicula & lanceæ, ſcuta, clypei, galea & lorica. Armamentaria a Regibus exſtrui cœpta : ſigna militaria ſingularum tribuum.

XXI.

Caſtra & Diſciplina militaris.

Caſtrorum ordo mirabilis a Deo præſcriptus : ejus deſcriptio : Tribuum diviſio : ingens numerus bellatorum : Tentoria e pellibus : itineris militaris ordo : ſignum tubis datum.

XXII.

Diſciplina militaris, ſeu leges exercitui præſcriptæ recenſentur : religionis obſervantia etiam in caſtris & pugnis.

XXIII.

Prælia, Obſidiones, & Victoriæ.

Bellum a Feciali indici debuit hoſtibus; præterquam illis, qui ſimul Dei ho-

hoſtes erant. Exempla hujus rei. Ordo pugnæ: cunei & cornua. Signum clangore tubarum dabatur a Sacerdotibus, a Ducibus cornu. Præda poſt victoriam æqua portione in omnes diviſa.

XXIV.

Obſidionum forma antiqua tempore Moſis: recentior tempore Regum. Variæ machinæ aries, teſtudo e clypeis, vineæ, turres, baliſtæ, &c. Machabæi ſtrenue defendunt Hieroſolymam adverſus Antiochum.

XXV.

Hebræis triumphorum modica cura: Saul poſt victos Amalecitas arcum triumphalem erexit, ſed propterea reprehenſus. Triumphi alicujus ſpeciem præbuit reditus Davidis a devicto Goliath. Aram poſt victorias Deo Domino exercituum exſtruxit Moſes: Cantica in Dei laudem compoſita: ſpolia Tabernaculo vel Templo illata, & arma ibidem ſuſpenſa.

§. V.

§. V.

Feſta Hebræorum.

XXVI.

Feſta Paſchatis, Pentecoſtes, Tabernaculorum.

Paſcha quo tempore celebratum ab Hebræis: ante Moſen initium anni ducebant ab Æquinoctio autumnali: poſt exitum ex Ægypto autem ab Æquinoctio verno: deſcribuntur ceremoniæ Paſchales. Pentecoſtes feſtum, ejusque celebrandi cauſſæ ac ritus. Feſtum Tabernaculorum quale fuerit.

XXVII.

Sabbatum, Annus Sabbaticus, & Jubilæus.

Sabbati feſtum omnium primum & antiquiſſimum: ejus obſervandi præceptum: qui hoc violabat, morte plectebatur. Iter Sabbati quale fuerit.

Epitome Libri XIV.

Quid annus Sabbaticus: immunitates hujus anni. Quid annus Jubilæus: hujus ritus, &c.

XXVIII.

Feſtum Tubarum, Expiationum, & Encæniorum, &c.

Feſtum Tubarum ob quas cauſſas ſit inſtitutum. Feſtum Expiationum, ejusque celebrandi ritus. De hirco & capro emiſſario in deſertum dimiſſo. Encœnia templi Salomonici. Alii dies feſti cum Neomeniis.

§. VI.

Artes & Studia Hebræorum.

XXIX.

Agricultura, & vita Paſtoritia.

Hebræi omnes agriculturæ & vitæ paſtoritiæ dediti fuerunt jam a mundi

exordio: etiam Duces ac Reges. Commendatur utriusque ſtudium, quod Græci quoque ac Romani florente republica coluerunt.

XXX.

Linguæ patriæ Studium, Sculptura, Pictura.

Hebræi peregrinarum linguarum & literarum ſtudio nullo tenebantur: ſuam linguam magni fecerunt: hujus commendatio. Artes communi uſui neceſſarias a primis temporibus coluerunt. Egregii artifices & Opifices tempore Regum Davidis & Salomonis: artis tamen pictoriæ vix ullum apud Hebræos veſtigium adparet.

XXXI.

Poeſis, & Muſica.

Poeſin hebraicam quidam Veteres ſcriptores magni nominis in Cantico Moſis, in libro Job, in Pſalterio, & Prophetis reperiri docent: Recentiores communius negant: utraque auctoritas ex-

expenditur, & adſtruitur poeſis quædam minus perfecta. Muſicam multum amarunt & coluerunt Hebræi, maxime Davit Rex: deſcribuntur inſtrumenta Muſica, & ſymphoniæ mira virtus.

XXXII.

Theologiæ Poſitivæ Studium.

Præcipuum ſtudium in S. Scriptura poſuerunt. ex hac hauriebant hiſtoriam temporum, doctrinam moralem, & religionis myſteria. Traditiones patrum ſtudioſe conſervarunt: multum tribuebant parabolis, proverbiis, & ſimilitudinibus. Sacrorum librorum grandes ac mirabiles characteres exponuntur.

§. VII.

Mores Hebræorum.

XXXIII.

Nomina, Tituli, ac Nobilitas.

In nominibus Hebræorum plerumque vel aliquid myſterii, vel præſagii la-

latuit: ſæpe Patris, quin & Avi & Proavi nomen adjiciebatur. Nobilitatis conſervandæ magna apud Hebræos cura.

XXXIV.

Potentiæ & Divitiæ.

Patriarchæ erant inſtar Regum: Magnæ illorum divitiæ, quas in gregibus & ſervis collocatas habebant: nec defuit aurum & argentum. Quomodo poſſeſſiones & facultates in familiis ſuis conſervarint.

XXXV.

Res Veſtiaria.

Veſtitus Hebræorum: toga & pallium virorum: velamen mulierum. materia veſtium, & forma ſimplex, ac eadem plerumque. An tecto vel nudo capite, item pedibus inceſſerint? comam & barbam aluerunt: lavandi corporis erant ſtudioſiſſimi.

XXXVI.

XXXVI.

Veſtitus Prophetarum : tunicæ inconſutiles. Mos ſcindendi veſtes : mulierum in ornando corpore ſtudium, & denique luxus.

XXXVII.

Habitatio, Menſa.

Patriarcharum domus erant tentoria : occupata terra promiſſa in ædibus habitarunt : Tecta, cœnacula, & reliqua ſupellex domeſtica quandoque ſplendida.

XXXVIII.

Frugalitas in cibo & potu : varia ciborum genera. Quinam cibi vetiti : potus Hebræorum : ritus in diſcumbendo : Convivia.

XXXIX.

Nuptiæ, Divortium.

Sponſæ quaſi pretio emptæ fuerunt. Ornatus ſponſi & ſponſæ : feſtivitas & for-

formulæ benedicendi nuptiis. ſterilitas probro fuit : divortium permiſſum Hebræis : ſublatum poſtea a Chriſto in lege gratiæ.

§. VIII.

Funera & Sepulturæ Hebræorum.

XL.

Labes in funere contracta : quomodo hæc fuerit expiata. Apparatus cadaverum. Luctus propinquorum qualis fuerit : hunc inſtituere non licuit Sacerdotibus. Deſcribitur pompa funebris : Exequiæ. Oratio vel carmen funebre. Cadavera non cremarunt Hebræi, ſed terræ mandarunt.

XLI.

Sepulchra : eorum locus, forma, & ornatus : ſepultura carere ſpecies anathematis fuit.

CAPUT II.

ANTIQUITATES GRÆCORUM.

XLII.

Græcia aliarum gentium famam ſuperavit & vaſtitate dominationis, & cultu artium & ſcientiarum. Præcipuæ duæ Urbes & Reſpublicæ Græcorum : Athenæ, & Lacedæmon ſeu Spartha. Deſcriptio utriusque ac encomium. Hecatombe quid?

§. I.

Regimen Athenienſium.

XLIII.

Theſeus rempublicam Athenienſium in tres Ordines redegit: primum Patriciis, alterum Agricolis, tertium Opificibus adſignavit. Idem Oſtraciſmi legem induxit: primus numum cudit, bove ſignatum.

XLIV.

Archontes introducti: factionibus exortis Soloni regimen commiſſum fuit: hic civitatem omnem in tres claſſes diſtribuit æſtimatione cenſus majoris. Pericles rempublicam ſtabilivit & exornavit publicis & magnificis operibus exſtructis.

XLV.

Regimen Lacedæmoniorum.

Lycurgus reipublicæ huic formandæ manum admovit, priſcis vivendi moribus abrogatis: multitudinem diviſit in cives natos & adſcititios: nulli civium licuit opificio vacare: ſervorum ingens multitudo & dura conditio. Modus ſervos liberos declarandi.

XLVI.

Duo Reges Lacedæmoniorum, quibus additum Conſilium e viginti quatuor Senioribus: Ephori conſtituti. Modus in Comitiis & dandis ſuffragiis obſervari ſolitus.

XLVII.

XLVII.

Ad luxum & invidiam tollendam omne ſolum Laconicum æquis in ſingulos portionibus diviſum: auri & argenti uſus proſcriptus: ferreus numus ſubſtitutus: civibus omnis peregrinatio in exteras regiones prohibita.

XLVIII.

Leges Athenienſium.

Cecropis primi conditoris Attici regni leges, quæ ſuperſunt; tres contra fœminas latæ: Draco ſcripſiſſe leges dictus eſt non atramento, ſed ſanguine: omnibus criminibus minimis & maximis æqualem mortis pœnam ſtatuit. Solon abrogatis Draconis legibus alias tulit circa mores, circa pœnas, circa præmia: leges ſuas ligneis tabulis inſcribi, & juramento ad centum uſque annos firmari curavit: eaſdem expetierunt Romani ad ſuam Rempublicam ſtabiliendam.

XLIX.

Leges Lacedæmoniorum.

Lycurgus duo fundamenta ſuæ reipublicæ poſuit, ſcilicet bonam prolium educationem, & vitam civium communem. Leges illius circa utrumque: inſigne ſpectaculum, quod coram populo dedit ad confirmandas leges ſuas.

L.

Artificium, quo idem uſus eſt ad leges ſuas perpetuo ſervandas. Collapſa republica Græci a Romanis leges petere coacti ſunt.

§. II.

Magiſtratus Athenienſium & Lacedæmoniorum.

LI.

Areopagitæ, Judices, Pritani, &c.

Tres claſſes Magiſtratuum Athenienſium. Areopagus ad quid fuerit in-

inſtitutus. Areopagitarum character: Areopagi origo: judicii locus, judicum numerus: alius Magiſtratus e quingentis Viris. Pritanorum Magiſtratus.

LII.

Archontes, Arbitri, Epiſcopi, &c.

Archontes novem: eorum princeps & caput, ab his Athenienſes numerabant annos. Alii inferiores Magiſtratus.

LIII.

Reges Lacedæmoniorum, Ephori, Harmoſtæ, &c.

Regum jura & prærogativæ. Senatus viginti octo Seniorum. Ephori quinque: eorum ampliſſima poteſtas: etiam in Reges. Ab his Lacedæmonii annos notarunt. Harmoſtæ & Polemarchi officium. Syſſitia ſeu Phiditia fuerunt conventus plurium ad commu-

nem

nem menſam: horum deſcriptio. Alii Magiſtratus minores.

§. III.

Religio Græcorum.

LIV.

Templa Dianæ, Apollinis, Cereris, &c.

Templorum origo a ſepulchris: ſtructura eorum varia pro varietate Deorum Dearumve: forma illorum ut plurimum quadrata: ſupellex. Templum Dianæ Epheſinæ deſcribitur, cujus mentio quoque ſit in Actis Apoſtolorum.

LV.

Templum Apollinis Delphici: illius origo. de Tripode Delphico celebratiſſimo per totam Aſiam: Pythiæ oracula ex eo fuſa. tempore Auguſti ſiluit hoc oraculum, & cur? Templum

Ce-

Cereris in Eleuſia: ſacra Eleuſina deſcribuntur.

LVI.

Athenæ fuerunt quaſi domicilium omnium Deorum. de Ara IGNOTO DEO ſacra, cujus occaſione D. Paullus Athenienſibus Deum verum annunciavit. D. Hieronymi obſervatio circa aram Ignoti Dei. Inſtrumenta & ornamenta Templorum. Coloſſus Rhodius: ejus deſcriptio.

LVII.

Sacerdotes, Victima, & Sacrificia.

Sacerdos ſupremus apud Athenienſes dictus Daduchus. Delphis Pontifices quinque: methodus præparandi Sacerdotes & ſacrificia: eorum veſtitus. Augures qua ratione auguria ceperint. Choragi.

LVIII.

Priſcis temporibus ſacrificia erant ſine ſanguine: offerebantur ſolum farina &

& fruges. Primus Athenis bovem immolavit Diomus. Victimarum adparatus.

LIX.

Hecatombe genus ſacrificiorum. Epulæ ſacræ. Memorabile ſacrificium apud Platæenſes. quomodo parentatum militibus in acie occiſis.

§. IV.

Res Militaris Græcorum.

LX.

Diſciplina.

Milites apud Spartanos non tam fiebant, quam naſcebantur. Denunciatio belli: adparatus: exercitus: quid manipulus, quid turma, quid phalanx: hujus deſcriptio: quatuor ordines exercitus Spartani.

LXI.

Duces, & Arma.

E duobus Regibus unus domi rempublicam, alter foris bellum adminiſtrabat.

bat. Comitatus Regis ad bellum progredientis. arma Græcorum: quid cetra & pelta. Græcorum Duces ſplendide veſtiti in acie comparuerunt.

LXII.

Caſtra & Diſpoſitio aciei.

Caſtra a Lycurgo in orbem poſita: eorum locus frequenter mutatus. Sacrificii ritus ante prælium. Aciei diſpoſitio. Græci inter tibiarum modulos pugnam exorſi ſunt.

LXIII.

Obſidiones, prælia, victoriæ, & præmia.

Obſidendi forma deſcribitur: prælii facies exhibetur. Maxima vis incubuit cornui, ubi Rex aut Polemarchus pugnabat.

LXIV.

Finito prælio prima ſepulturæ occiſorum cura fuit. Trophæa victoriæ

tum

tum terreſtris, tum navalis. Modeſtia Victorum apud Græcos: vivis nonniſi baltheus obtigit, ſed mortuis ſtatuæ erigebantur, & Divini *titulus adpoſitus.*

§. V.

Ludi & Feſta.

LXV.

Iſthmia & Pythia.

Unde dicti ſint ludi: quibus ritibus celebrati. Quatuor præcipui Græciæ ludi. Iſthmicorum origo: inſtaurati a Theſeo: a Romanis quoque civitate donati. Pythicorum origo: in his initio ſolum Muſici certabant citharis & tibiis: poſtmodum in equeſtres transierunt.

LXVI.

Nemea & Olympia.

Ludorum Nemeicorum origo. Olympicorum origo: quid ſit Olympias: Olym-

Epitome Libri XIV.

Olympiades numerandi origo : ingens honor eorum, qui in hoc ludo victores evaſerunt. Olympiades mutati ab Auguſto Cæſare in Indictiones.

LXVII.

Bacchanalia & Saturnalia.

Bacchanaliorum feſtum ab Athenienſibus inſtitutum : quomodo in omnem terram fuerit propagatum : alio nomine dicebantur Orgia, & Trieterica. Bacchi ſimulacrum : ritus celebrandi bacchanalia. Saturnalia celebrabantur conviviis, feriis, & munuſculis ultro citroque miſſis.

LXVIII.

Athletæ in Ludis.

Athletarum varia genera: dotes in Athletis requiſitæ : eorum examen. Deſcribuntur pugnæ Athletarum, & victorum præmia.

§. VI.

§. VI.

Artes & Scientiæ Græcorum.

LXIX.

Oratores, Poetæ, Pictores, Sculptores, Hiſtorici.

Encomium Græciæ ob artium liberalium & ſcientiarum ſtudium. Juventus inſtituta in optimo ſermonis genere. Eloquentiæ Magiſtri Iſocrates & Demoſthenes. Auctores præcipui in omni carminum genere. Præclari Pictores & Sculptores cum ſuis artefactis. Hiſtoriæ profanæ Conditores.

LXX.

Sophi, & Philoſophi.

Septem Græciæ ſapientes palam facti per tripodem aureum. Philoſophi diverſi generis: Phyſici, Ethici, Dialectici: item Socratici, Platonici, Pe-

Peripatetici, &c. Philoſophis Græciæ plurima ſcientiarum monumenta & opera debentur.

§. VII.

Mores Græcorum.

LXXI.

Educatio & Veſtitus.

Spartanorum tres chori ad virtutis ſtudium ſe excitantes. Athenienſes juventutem ſuam aſſuefecerunt literis & arti natandi: Lacedæmonii vero duris patienter ferendis. Palæſtra Gymnica. Laconum ſermo: veneratio erga ſenes. Veſtitus Græcorum ſimplex: mollior poſtea factus.

LXXII.

Convivia, eorundemque ritus.

Triplex claſſis Conviviorum. Communes epulæ, ad quas quivis ſymbolam ſuam conferre debuit. Convivia agricolarum & ſervorum. Convivarum nu-

numerus. Accubuerunt ad menſam. Epulis Dii credebantur intereſſe. Dona convivis abituris data. Quid ſit Græcari.

LXXIII.

Nuptiæ, earumque Ceremoniæ.

Non licuit promiſcue nubere: tempus nuptiis deſtinatum, ſcilicet nundinarum & lunæ plenæ: matrimonia fractis tabulis ſolvebantur: a ſecundis nuptiis ut plurimum abſtinuerunt.

LXXIV.

Ceremoniæ nuptiarum mirabiles recenſentur. Veſtitus ſponſæ: munera nuptialia: introductio in domum ſponſi: epithalamium.

§. VIII.

Funebria.

LXXV.

Sepultura.

Sepulturæ jus ſanctum apud omnes gentes. Quid ſit funus facere, juſta fa-

facere, exequi funus, locare funus. Quinam a ſepultura excluſi. Initio Græci cadavera cremarunt; poſtea humarunt.

LXXVI.

Ritus Funebres.

Græci oculos clauſerunt defuncti: veſtibus induerunt cadavera: pro viatico addiderunt polentam, obolum, & coronam. Cadaver expoſuerunt in domus veſtibulo facie ac pedibus ad limen ædium converſis, & cur? mortuum ter nomine ſuo inclamarunt: funeris pompa deſcribitur. Oratio funebris: tumulus, exequiæ, & luctus.

LXXVII.

Mos ſepeliendi occiſos in bello. Regum mortuorum funebris ſolemnitas, & ſepulchra ſumtuoſa. Mauſoleum ab Artemiſia marito Regi ſtructum.

CAPUT III.

ANTIQUITATES ROMANORUM.

LXXVIII.

Romanæ gentis origo e Græcia: Romuli & Remi natales. Roma quadrata. Incrementum Urbis ſub Regibus & Imperatoribus. Romani Romam ut Deam coluerunt ſtructis in ejus honorem templis.

§. I.

Regimen Romanorum.

LXXIX.

Diviſio Reipublicæ in Tribus & Curias.

Prima diviſio Romuli in tres Tribus: altera in triginta Curias. Romuli artes in amplificanda civitate. Tertia diviſio Servii Tulli in quatuor Tri-

Tribus: urbanis tribubus additæ ruſticanæ.

LXXX.

Diviſio in Ordines.

Triplex ordo: Senatorius ſeu Patricius: Equeſtris, & Plebejus. Quinam Patres & Patricii: Patres Conſcripti. Quid ceræ Majorum? Quinam Equites Romani. Quinam e plebe ad tribus urbanas, qui ad ruſticas pertinebant. Patrum potentia imminuta: Duæ leges Valerii Conſulis in favorem plebis.

LXXXI.

Servorum & mancipiorum diſpar conditio apud Romanos. Ritus, quo capti in bello ſub jugum miſſi ſunt. Quid vendere mancipia ſub corona? variæ claſſes ſervorum. Manumiſſio per cenſum, & per vindictam: Formula manumiſſionis.

LXXXII.

Sex civium claſſes ſecundum facultates cujusque. Quare Servius Tullus hanc diviſionem induxerit? Quid cives perfecti, quid honorarii? Civis Romani grande nomen: huic licuit provocare ad populum contra cujuscunque Magiſtratus fatalem ſententiam conſuetis verbis: Civis Romanus ſum.

LXXXIII.

Quid Comitia: alia Centuriata, alia Tributa. Quid Comitia Auſpicata. Forma, ordo, locus Comitiorum. Antiquæ formulæ in accuſando, damnando, &c. Quid prærogativa, quid Diremptio. Candidati pro officiis.

LXXXIV.

Judicia diverſi generis. Privati judicii cauſſæ, modus, & locus. Quid fuerit planus locus, ſeu de plano cognoſcere. Publici judicii forma. Inqui-

quiſitores ſeu Quæſitores parricidii. Judicium populare, & crimina ad hoc delata.

LXXXV.

Leges & Pœnæ.

Prima Epocha legum Romanarum: Leges Regiæ. Secunda: Conſulares, & Tribunitiæ. Tertia: duodecim Tabularum. Quarta: leges quædam aliæ, ante & poſt XII. Tabulas latæ. Quinta: Edicta Prætorum, Senatus, Conſulta, Plebisſcita, Placita & Conſtitutiones Principum.

LXXXVI.

Conditiones, quibus opus erat, ut leges rite ferrentur. Quid ſit Trinundinum. quid legem Rogare, Abrogare, Derogare, Obrogare, Interrogare. Qualia legibus nomina fuerint impoſita. Locus & tempus ferendi leges.

ges. Quid dies faſti, nefaſti, interciſi, & atri.

LXXXVII.

Diverſa pœnarum genera apud Romanos uſitata: Pœna multæ, vinculorum, verberum, talionis, ignominiæ, exilii, ſervitutis, mortis. Hæc ſumebatur vel ſuſpendio ex arbore infelici, vel dejectu e rupe Tarpeia, vel furca & cruce, vel ſecuri, vel laqueo, vel culleo. Quid ſit homo ſacer?

LXXXVIII.

Varia Reipublicæ Romanæ forma.

Octo mutationes enumerantur. Roma intra ſeptingentos annos omnes regiminis formas induit: Monarchiam, Tyrranidem, Ariſtocratiam, Oligarchiam, Democratiam, Anarchiam, usque dum ad Monarchiam rediit.

§. II.

§. II.

Magiſtratus Romanorum.

LXXXIX.

Senatus, Conſules, Cenſores, Prætores.

Magiſtratus primis temporibus nonniſi auſpicato poterant obtineri. Modus creandi Magiſtratus: varietas illorum. Senatus Romani majeſtas. Quid VII. Viri: tres Senatorum claſſes: poteſtas & officium: tempus ac locus conventuum.

XC.

Conſules creandi tempus, & modus: Poteſtas non minus veneranda quam formidanda. Apparatus, quocum in publico comparuerunt: veſtes, faſces, lictores. Eorum nomine anni ſolebant numerari.

XCI.

Cenſores unde dicti. Quid luſtrum. Auctoritas Cenſorum: Nota cenſoria. Exemplum integerrimi Cenſoris. Prætorum origo: horum officium, & dignitatis inſignia. Tres Prætorum claſſes.

XCII.

Tribuni, Ædiles, Quæſtores.

Tribunorum origo ex ſeditione plebis. Unde Plebiſcita. Inſolenter uſi ſunt poteſtate ſua. Ædilium munus, dignitas & prærogativæ. Ædiles Cereales. Quæſtorum origo antiquiſſima. Duplicis generis Quæſtores, Urbani ac Provinciales: utrorumque officium.

XCIII.

Interrex, Dictator, Decemviri,

Magiſtratus Provinciales.

Interrex quando conſtitutus fuerit. Dictator deſignatus in maxima reipu-

bli-

blicæ neceſſitate. Ampliſſima hujus poteſtas in totam rempublicam. Munus hoc cum Cæſare expiravit, qui perpetuum Dictatorem ſe fecit. Decemviri quando creati: illorum munus. Quid municipia, quid præfecturæ, quid fora? Pro-Conſules, Pro-Prætores, Pro-Quæſtores.

§. III.

Religio Romanorum.

XCIV.

Numina.

Unde varietas Deorum orta. Tota Roma Diis Deorumque templis plena, Tres claſſes Deorum Dearumque: prima, Dii majorum gentium. Quid Dii Conſentes. Altera: Dii minorum gentium, ſeu Indigites & Semidei. Tertia: virtutes ſub nomine & figura Dearum. Alia triplex claſſis Deorum: Superum, Inferum, & Medioxumorum.

Quid

Quid Dii Averrunci? Numina ædibus, collibus, vallibus, & hominum ætati præpoſita.

XCV.

Templa.

Templa primus in Italia Janus ſtruxiſſe fertur. Eorum forma ex Vitruvio. Templa fuerunt aſyla eo confugientium. Templorum reverentia, dedicatio, & multitudo. Deſcribitur templum Jovis Capitolini: ejus divitiæ.

XCVI.

Deſcribitur templum Jani. Ejus Sacellum totum ex ære conſtructum: illud aperiendi & claudendi mos a Numa inſtitutus. Pantheon: ejus origo & deſcriptio. Æris ſtupenda in eo copia. Templum Pacis a Veſpaſiano erectum: ejus deſcriptio. Cauſſa, cur tot templa Romæ Veteris fuerint diruta.

XCVII.

Sacerdotes & Augures.

Romulus primum duos e ſingulis curiis elegit: Numa vero ſingulis Diis & aris ſingulos. Supremus omnium dicebatur Pontifex: ejus Sella Laureata. Quid Rex ſacrificiorum. Quid Pater Patratus. Inter fœminas Sacerdotes præcipuæ fuerunt Veſtales Virgines: harum inſtitutum, functiones, dignitas, veſtitus, & læſæ Virginitatis pœna.

XCVIII.

Sacerdotibus proximi Augures & Aruſpices. Quinque modis auguria capiebant: e cœleſtibus phænomenis, ex avibus, e pullis gallinaceis, e quadrupedibus, ex inſolitis caſibus. Aruſpices prædictiones ſuas ab inſpectione victimarum & extorum petebant.

XCIX.

In ſacrificiis primum offerebantur ſolæ fruges terræ: tum etiam cæſa ani-

animalia: Qualia diverſis Diis fuerint immolata. Ritus ſacrificandi late deſcribitur. Varia ſacrificia: Anniverſaria, Pandicularia, Gentilitia, Solemnia, Stata, &c.

§. IV.

Res Militaris Romanorum.

C.

Exercitus, ejusque Duces.

Ætas militiæ opportuna quænam fuerit. Equitibus ante decimum, Peditibus ante viceſimum annum in militia exactum ſignis valedicere nefas erat. Peditum quatuor claſſes: Velites, Haſtati, Principes, Triarii. Arma ſingulorum. Equitatus ordo triplex: Gravis armaturæ, Levis, & Equitum proprie Romanorum. Horum publica pompa, quam Transvectionem vocabant. Quid equus publicus? Aliæ militum turmæ: ſocii & auxilia.

CI.

CI.

Legionis Romanæ deſcriptio. Earum diverſa nomina, & numerus. Quid cohors, quid manipulus, quid turma? Cohors prætoriana. De Ducibus militum: de Legatis & Imperatore exercitus. Augurum & Aruſpicum auſpicia ante obſidionem & prælium.

CII.

Varium genus armorum: eorundem deſcriptio. Signorum militarium quadruplex claſſis. Vexillum apud pedites, Labarum apud equites: Aquila apud totam legionem.

CIII.

Diſciplina bellica admodum ſevera: ejus leges recenſentur. Quid fuerit miſſio? ſtipendiorum ratio.

CIV.

Caſtra, Acies, Obſidio.

Caſtrorum Romanorum deſcriptio & forma e Lipſio. Aciei deſcriptio

e Livio. Tres ejusdem ſeries: Haſtatorum, Principum, & Triariorum. Quid cuneus, quid globus, forceps, turris, ſerra? Obſidendi ratio duplex, prima per coronam, altera per machinas.

CV.

Pugna, Victoria, Triumphus.

Adhortatio ad pugnam: claſſicum ad certamen: ipſius pugnæ facies e Livio. Præmia poſt victoriam militibus diſtributa. Quid corona civilis, obſidionalis, muralis, caſtrenſis, navalis, roſtrata.

CVI.

Allato Romam de victoria nuncio primum inſtituta eſt ſupplicatio publica: tum triumphus decretus. Hujus deſcriptio & magnificentia. Quid fuerit Ovatio. Romuli triumphus: alii ſingulares triumphi.

§. V.

Ludi & Feſta.

CVII.

Feſta Januália, Terminalia, & Laralia.

Quid apud Romanos dies ſacri, dies communes, dies interciſi? Feſta fuere triplicia: Stativa, Conceptiva, Imperativa. Varia alia commemorantur. Quid Faſti Romani? Januália Kalendis Januarii, & Terminalia menſe Februario celebrata. Quid Laralia. De bullis puerorum.

CVIII.

Ludi Seculares, & Circenſes.

Ludorum inventores Lydii. Magna ludorum apud Romanos frequentia. Seculares peſte Romam vaſtante introducti: eorum deſcriptio cum ritibus. Cir-

Epitome Libri XIV.

Circenſes e Græcia Romam translati a Romulo. Ab Auguſtis celebrati certis annis: horum deſcriptio, & ſumtus immenſi. Ludi gladiatorum crudeles. Miſſilia & ſparſiones.

§. VI.

Artes & Scientiæ.

CIX.

Artes Politicæ.

Romuli politia adhuc ruſtica: liberalior fuit Servi Tulli, artibus politicis optime inſtructi. Ex his præcipua fuit coloniarum ducendarum cura. Per hanc potentia Romana in omnes orbis partes ſe propagavit. Illarum deſcriptio & numerus.

CX.

Artes liberales, & Opera publica.

Romani quidquid artis & ſplendoris erat apud exteras nationes, in ur-

urbem ſuam invexere, præſertim Architectonicæ monumenta. Amplitudo & multitudo palatiorum. Domus aurea Neronis: Amphitheatra & Circi: Thermæ, viæ publicæ: Fontes & Aquæ ductus: Cloacæ: ſtatuæ & columnæ.

CXI.

Literæ ac Scientiæ.

Serius Romæ ſedem fixerunt, & cur? Magiſtri literarum ac Præceptores civitate donati, & ſtipendiis aucti. Gymnaſia, Academiæ, Athenæa, Pergulæ. Viri egregii in omni literarum genere. Mecœnas quis fuerit?

§. VII.

Mores Romanorum.

CXII.

Interior animi cultus.

Romanorum teſſera: Fortia agere & pati. *Eorundem virtutes: fidelitas,*

tas, frugalitas, magnitudo animi, juſtitia: illuſtrantur exemplis. Eorundem vitia: avaritia, ambitio, & dominandi libido: demonſtrantur exemplis. Quam concordes fuerunt in ſubjugandis exteris nationibus, tam erant diſcordes inter ſe, excitatis pluribus bellis civilibus. Poſt exciſam Carthaginem diſciplina juventutis & morum probitas exulare cœpit, quæ res rempublicam in præceps egit.

CXIII.

Exterior habitus corporis.

Quid ſagum, quid toga, quid prætexta? Factum lepidum Papyrii prætextati. Quid toga latus clavus *dicta? Toga Candidati: toga palmata. Quid trabea? Aliæ veſtes Romanorum: Paludamentum, Chlamys, Apex, Vittæ, Stola, Cothurnus, Soccus, Lacerna, Petaſus. Sericum unde? Soleæ, Annuli. Querelæ utriusque Senecæ de veſtium luxu introducto.*

CXIV.

CXIV.

Convivia, Nuptiæ.

Ter de die priſci Romani cibum capiebant, ſed omnino frugaliter. Lex Fannia de moderandis epulis. Quid genius menſæ? Modimperator epularum. Tres miſſus Convivii: Antecœna, cœna, & menſa ſecunda. Quid promulſis? Convivia ſacra ſeu Lectiſternia. Convivia ſervorum, quibus Heri miniſtrabant. Convivia tempeſtiva & intempeſtiva.

CXV.

Nuptiarum tempus ſuperſtitioſe obſervatum. Matrimonium Romani tribus modis contraxerunt: primum farre: dein coemptione: tertio uſu. Singula explicantur. Tribus etiam modis diſſoluta fuerunt, ſcilicet: diffareatione: remancipatione: & uſucapione. Honeſtiores matronæ a ſecundis nuptiis abſtinuerunt.

§. VIII.

Funebria.

CXVI.

Varia Funerum genera

Tria mortis genera diſtinxere Romani: Acerbum, immaturum, naturale. Quid funus Cenſorium: quid Collativum: Quid Indictivum: Quid larvatum: quid tacitum: quid triumphale? Singulorum adparatus. Modum & rationem funeris plerumque morituri præſcripſerunt hæredibus.

CXVII.

Sepulchra, Inſcriptiones.

Sepulchri condendi curam Romani vel vivi adhuc ſuſceperunt, vel reliquerunt hæredibus, uti patet ex Inſcriptionibus. Locus ſepulturæ fuit extra civitatem, & quare. Architectu-

ſtura ſepulchrorum. Quædam communia, quædam priva. Ornamenta ſepulchrorum: Inſcriptiones: harum materia.

CXVIII.

Cineres, Urnæ, Lucernæ.

Priſcis temporibus Romani cadavera terræ mandarunt, poſtea cremarunt, & cur? Quid rogus, pyra, buſtum, uſtrina, ſepulchrum, monumentum? ceremoniæ in colligendis oſſibus. Urna pro lacrymis. De lucernis perpetuo ardentibus: deſcribuntur e Scardeonio: has vehementer impugnat Ferrarius.

CXIX.

Mauſolea.

Unde dicta? Mauſoleum Auguſti Cæſaris Romæ ad ripam Tiberis: aliud

aliud Mauſoleum, moles Hadriani dictum. Sepulchrum mirabile Caji Ceſtii ad portam S. Paulli, quod etiamnum exſtat: ejusdem Inſcriptio.

CAPUT IV.

ANTIQUITATES GERMANORUM.

CXX.

Germanorum origo ad Aſcenem Gomeri filium, nepotem Japhetis, & Noemi nepotem refertur. Ingens terrarum tractus olim Celtica dictus. Germani nunc Teutones, nunc Alemanni, nunc Germani vocabantur. Taciti auctoritas inter Scriptores rerum Germanicarum. Fines antiquæ Germaniæ: Germania prima & ſecunda. Germaniæ populi ex una in aliam regionem continuo migrarunt: hujus rei cauſſæ.

CXXI.

CXXI.

Tres migrationum periodi. Finis illarum, quando Alemanni ingentem a Francis ſtragem paſſi ſunt. Prælium ad Tolbiacum. Clodovæi Regis ad veram ſidem converſio. Carolus M. varios Germaniæ populos debellat. Germania a Gallis avulſa proprium ſibi Regem conſtituit.

§. I.

Regimen Germanorum.

CXXII.

Uſque ad medium Ævum.

Germani primum pagos ſtruxerunt, quos Haidas & Gouwas adpellarunt: ex his poſtmodum parvæ respublicæ ortæ ſunt. Aliqui Germaniæ populi regebantur vel ab uno Rege, cujus tamen imperium erat precarium: vel a pluribus Optimatibus: alii vero & plu-

plures populare regimen præhabuerunt. Eorum Conventus & Comitia: Inſigniores Reſpublicæ.

CXXIII.

Regimen medii Ævi.

Quatuor Ordines Reipublicæ apud Germanos. Primus Nobilium, qui vocabantur Adalingi, ſeu Edlingi. Hic ordo complectebatur Reges, qui Domni & Dompni dicebantur: Comites ſeu Graviones: Nobiles immediatos. Secundus Ordo Liberorum ſeu Ingenuorum, qui dicebantur Fryherren, & ſemper Fry. Priſcæ leges in favorem Nobilitatis: prærogativæ Ingenuorum. Tertius Ordo Libertinorum, quos Lazzos nuncupabant. Quid Frilazzi? Cauſſæ & formulæ manumiſſionis. Quartus Ordo ſervorum: variæ eorum claſſes, & varia conditio. Quid Lidones, & homines proprii. Onera ſervorum.

CXXIV.

CXXIV.

Leges Veterum Germanorum.

Legum tres periodi: prima antiquiſſimis temporibus, ubi mores & conſuetudines pro legibus erant: altera, ubi provincias & regna erigere, ac ſtabili ſede uti cœperunt; tunc enim leges fuerunt conſcriptæ: tertia, ubi Francicum regnum latiſſime diffuſum fuit, & leges cujusvis fere regionis & populi moribus accommodatæ fuerunt. Cuivis licebat eam, quæ placuit legem accipere, non tamen ſemel acceptam dimittere pro arbitrio.

CXXV.

Leges ſingulares Alemannorum, Bojariorum, Saxonum, Longobardorum, Gothorum: Lex Salica: Leges Francorum. Hæ etiam per Italiam receptæ fuerunt. Pœnæ in illis ſtatutæ pro variis delictis. Goldaſti ſubleſta fides in recenſendis Legibus, &

Ca-

Capitularibus ac Conſtitutionibus Regum & Imperatorum.

§. II.

Magiſtratus Germanorum.

CXXVI.

Rex Germaniæ, Duces, Comites.

Electio Regis veteri ævo: ejus poteſtas limitata: dignitas tamen maxima. Aula Regia: Vaſalli Regii. Duces, eorumque poteſtas. Comites ſeu urbium Præfecti. Comites Palatini: quod eorum officium.

CXXVII.

Landgravii, Burggravii,

Deſcribitur ſingulorum dignitas & munus. Comitum & Magiſtratuum quatuor tituli honorarii: quidam adpellabantur Illuſtres & Patricii: alii Clariſſimi & Spectabiles: alii Perfectiſſi-

ctiſſimi: aliqui demum Egregii. Singulorum characteres.

CXXVIII.

Alii tum minores profani, tum ſacri Magiſtratus.

Sculteti ſive Schulthaiſii: Aldermanni: Decani: Abbates & Prælati Eccleſiarum magna auctoritate & multis prærogativis gaudebant. Germania in varios principatus & reſpublicas diviſa. Germanicæ potentiæ elogium ex Barclaio.

§. III.

Religio Germanorum.

CXXIX.

Dii Deæque.

Antiquiſſimis Germanis nulla idola vel templa fuerunt: coluere tamen duos Deos, nempe Deum bonum, & malum dæmonem, quem Diabol adpellabant. Præ-

Præter hos divinitatem aliquam tribuebant viris præclare meritis ſeu Heroibus, ut Tuiſconi, & filio ejus Manno, ac Herculi. Romanorum tempore etiam Jovi, Marti, Mercurio, Veneri, &c. aras & templa ſtruere ac ſacrificare cœperunt. Saxones peculiare Numen coluerunt, Irmus ſeu Irmenſul dictum. Demum etiam ſoli, lunæ, elementis, animalibus, præcipue equis ineſſe numen credebant.

CXXX.

Luci & Templa.

Lucos tanquam res maxime ſacras coluerunt: & in his arbores proceras, præ reliquis Quercus, ſingulari religione venerabantur. Heic auguria ſua, incantationes, & maleficia exercebant: qui mos adeo invaluit, ut vix eliminari potuerit etiam converſa jam ad veram fidem Germania. Tanfanæ templum: aliud Upſaliæ trium deorum cultui dicatum.

CXXXI.

Epitome Libri XIV.

CXXXI.

Sacerdotes, Sacrificia, Ritus ſacri.

Druidum inſtitutum: eorum characteres, poteſtas, & doctrina. Druidæ Sacerdotes mulieres. Sacra ſua & ſuperſtitiones potiſſimum in lucis & ſub quercubus peragebant. Ritus ſacrificandi. Hoſtiæ humanæ.

§. IV.

Res Militaris Germanorum.

CXXXII.

Ordo & Diſciplina Militaris.

Bellicæ virtutis gloria Germanorum prærogativa ſemper fuit. Militum

tum deleƐtus: Quid Fideles, Vaſſi, Vaſalli, Leudes? Quid ſit bannire? Ætas ad militiam requiſita: inauguratio tyronum. EleƐtio ducum. Nobiles Clientes ſeu Vaſalli tenebantur comitari Regem ad bellum. Diſciplina belli ſevera: pœnæ eam violantium.

CXXXIII.

Arma, Signa militaria, Obſidio.

Germani omnia negotia publica armati exercebant. Juramentum per gladium. Militum armatura vetus, & recentior. Quid Brunea, Halsberga, Helmus, Spatha, Camiſia ferrea? unde biceps Aquila in vexillo Imperii? De tubis, cornibus, & buccinis: tympana ſero adhibita. Modus obſidendi urbem. Machinæ variæ: Cancer, Cattus, Magnanus, Petraria, Vulpecula, Trabuccheta.

CXXXIV.

CXXXIV.

Caſtra, Acies, Pugna, Victoria.

Bannerio ſuſpenſo ſignum ad expeditionem dabatur. Heroldus ſeu Fecialis bellum indixit. Caſtra metandi modus. Aciem inſtruendi ratio: deſcriptio pugnæ ex Tacito. Fœminæ apud Germanos magnum ad pugnam incitamentum: item æmulatio Comitum. Abſciſſa hoſtium capita aſſervarunt Germani tanquam cimelia. Sacrificia cruenta poſt victoriam. Pœnæ ignavorum.

§. V.

Feſta & Ludi Germanorum.

CXXXV.

Ludi Gymnici, & Decurſiones Equeſtres.

Cauſſa, cur apud Germanos pauca vel omnino nulla feſta fuerint celebra-

ta, uti apud alias nationes. Ludi Germanorum Gymnici, eorumque deſcriptio. Quid torneamenta, quis eorum auctor, & quæ occaſio?

CXXXVI.

Ratio & modus celebrandi Torneamenta.

CXXXVII.

Cauſſæ, cur ludi hi fuerint abrogati, & proſcripti. De libro, quem hac de re ſcripſit Georgius Rüxnerus.

§. VI.

Artes & Scientiæ Germanorum.

CXXXVIII.

Studium Grammaticæ, Poeſis, Eloquentiæ, & Hiſtoriæ.

Varia ſors literarum in Germania. Gothi fere primi peculiares chara-

ra-

racteres, quibus ſermonem ſuum exprimerent, inveniſſe feruntur. Scholæ erectæ temporibus Karoli M. Literarum ſtudium vix non extinctum a barbarorum incurſionibus. Grammaticæ, Poeſis, Rhetoricæ, ac Hiſtoriæ cultura, præcipue ſub Theodorico Rege, & Karolo M. Imperatore.

CXXXIX.

Matheſis, Philoſophia, Medicinæ, Jurisprudentiæ ac Theologiæ Studium.

Sub iisdem Matheſis, Philoſophia, & Medicina cultores ſuos habuerunt. Solis legibus & conſuetudinibus ſuis contenti Germani Juris ſtudio olim non multum tribuebant: at ſeculo XIV. erectis Academiis introduci cœptum eſt, ac poſtea civitate donatum. Exorta Evangelii luce Epiſcopi & Monachi Germanorum Theologi fuerunt.

CXL.

Artes a Germanis inventæ.

Artis mechanicæ ſtudio excelluerunt Germani: his inventoribus debentur Bombarda: Horologiorum ſtructura: & Typographia. Triplicis hujus machinæ inventio pluribus deſcribitur.

§. VII.

Mores Germanorum.

CXLI.

Exterior cultus corporum.

Germanorum veterum procera corpora: capilli ut plurimum flavi, & promiſſi: barbam vetuſtis temporibus non aluerunt. Veſtium loco initio pelles animalium erant, varii generis pro varietate conditionis vitæ: poſtea veſtes e lino vel lana induerunt. Caput tegebant caputio vel pileo: corpus medium ca-

camiſia interius, exterius tunica ſeu Rocco, & pallio. Mulieres veſtem ad pedes demiſſam, ſeu Mantum geſtabant. Femoralia, braccæ, calceamenta diverſi generis. Deſcribuntur habitationes priſcorum Germanorum ex Tacito.

CXLII.

Interior cultus animorum.

Fidei datæ integritas: Communis boni ſtudium: Hoſpitalitatis cura: divitiæ in pecorum numero: armorum tractandorum peritia & magnanimitas.

CXLIII.

Convivia: ciborum & potus ratio: continentia: matrimonia.

CXLIV.

Mos purgandi ſe a crimine.

Triplex modus: primo Purgatio Canonica per jusjurandum. Secundo per duellum: lex Duellionum. Tertio,

tio, quæ vocabatur Ordalium, ſeu per laminas & vomeres ignitos, aquam bullientem, & frigidam, &c. Purgatio per Euchariſtiam. Singula deſcribuntur.

§. VIII.

Funebria Germanorum.

CXLV.

Funerum nulla ambitio apud Germanos: rei hujus cauſſa. Valhalla ſeu Aula cæſorum in acie, in quam migrare animas eorum commenti ſunt. Huic præſidebat Deus Odinus. Ritus ſepeliendi mortuos varius apud varias nationes Germanicas: humanæ victimæ. Locus ſepulturæ: his multa olim pretioſa cum cadaveribus illata: ſed mos hic proſcriptus fuit. Veteris & novæ Germaniæ comparatio.

LIBER XIV.
DE
RE ANTIQUARIA.

PRÆFATIO.

Rei Antiquariæ ſtudium, quod mirere, eo ipſo tempore, quo nova ſemper inquirimus, nova excogitamus, nova molimur, eo ipſo inquam tempore tanto in pretio eſt, ut in Eruditionis Imperio nulli *votum* & *ſeſſio* concedatur, qui non ſtudii hujus teſtimonia & tabulas palam exhibere poſſit. Nimirum in ipſis Antiquitatis ruderibus novitatis gloriam quærimus, & dum vetuſta in lucem protrahimus, nova inveniſſe nos credimus. Non eadem tamen omnibus via eſt, quam hoc in negotio tenent. Aliqui ſine ordine & gregatim, quidquid veteris ejusmodi ſupellectilis oc-

currit, libris ſuis ac ſcriptis inſerunt, ubi valente ſtomacho opus eſt, ut tanta dapum copia, quantam hoſpiti lectori adponunt, bene digeratur. Alii veterum ſcriptorum relicta nobis monumenta, non raro ſatis obſcura, notis ac commentariis illuſtrant, eadem cum illis ſemita incedentes. Quidam vel nomina quæ priſcis in uſu fuerunt, vel res ipſas Veteris ævi ordine alphabetico ſtudioſi in Lexica congerunt, & adjecta paraphraſi dilucidant. Sunt demum non pauci, qui omnem in eo curam collocant, ut Inſcriptiones, Epitaphia, numiſmata, imagines, & quidquid Vetuſtatem olet, ſeu ſaxo inſcriptum, ſeu ære fuſum reperiatur, vaſtis ac pretioſis libris complectantur, & monumenta hæc cupro inciſa lectorum conſpectui ſiſtant. Et ſane doctis hiſce ac exquiſitis laboribus pleni hodie ſunt libri, plenæ libris bibliothecæ. Ego quum ab hac mea, quam eruditionis ac literarum ſtudioſis paravi, *Bibliotheca Domeſtica* abſque nota materiam iſtam de re Antiquaria abeſſe non poſſe perſpicerem, cogitare de methodo cœpi, qua negotium iſtud æque vaſtum ac difficile, & quidem intra brevitatis limites, quos mihi dudum præſcripſi, aggrederer. Occurrit primum, ne tractatio hæc infinita foret, de-

delectum aliquem eſſe faciendum. Hinc ſtatui mecum, Antiquitates potiſſimum Hebræorum, Græcorum, Romanorum, & Germanorum in medium adducere, quoniam iſtæ omnium celebratiſſimæ ac fœcundiſſimæ ſunt, aliæve reliquarum nationum & temporum ex his facile poſſunt intelligi. Dein, ut ordo ſervetur, & melius conſulatur memoriæ, in certa capita rem omnem dividere decrevi, ita ut I. de cujusvis iſtorum quatuor populorum *Regimine*, II. de *Magiſtratibus*, III. de *Religione*, IV. de *Feſtis & Ludis*. V. de *re Militari*. VI. de *Artibus & ſcientiis*, VII. de *variis moribus*, VIII. de *funeribus* differerem. qua re illud quoque commodi oriturum facile perſpexi, ut ſingularum gentium antiquitates inter ſe a capite ad caput conferri poſſint, ac diſcrimen, ſæpe ingens, notari queat. Denique ut non tam oſtentationi aut lectoris oblectationi ſervirem, quam utilitati, ſine qua omnis eruditio ſterilis eſſe ſolet, & ſine ſucco, ea ex immenſo Antiquitatum theſauro ſelegi, quæ priſcorum morum venerationem, documenta ſapientiæ, rerum præclare geſtarum exempla, & in omni negotiorum genere optimas quasque ideas, dignosque prudenti homine characteres animis noſtris ingenerare poſſent. Serviet quo-

que labor iſte vel maxime ad intelligendos priſcorum ſcriptorum libros, quoniam eas quoque, ut cum Apuleio loquar, minutias eruditionis, quæ in vocibus & phraſibus ſeu modis loquendi veterum continentur, haudquaquam prætermiſerim, ſed ubique cum Hebræis, Græcis, Ramanis atque Germanis loqui, eorumque formulis res ipſas exponere ſtuduerim. Quoniam vero in tam vaſto Antiquitatum campo Iliadem nuce complecti oportuit, juvat ſcriptorum quorundam ſyllabum adtexere, partim eorum, e quibus hæc antiquitatum monumenta fuerunt collecta, partim illorum, e quibus plura ab ipſo lectore, ſi placet, colligi poſſunt. Sunt autem ſequentes: *De Antiquitatibus Hebræorum:* Joſephus, & Philo Hebræi: Benedictus Arias Montanus Antiq. Judaic. Godefridus Voigt. Theſaur. Ant. Hebr. Carolus Sigonius Reſp. Hebr. Claudius Fleurus: Guilielmus Gæreus: Theodoricus Baſſovius: Paullus Scherlogus: Cornelius a Lapide: Tyrinus: Auguſtinus Calmet, &c. *De Antiquitatibus Græcorum:* Herodotus Halicarnaſſeus: Thucydides: Xenophon: Diodorus Siculus: Plutarchus: Diogenes Laertius: Granovius Theſ. Ant. Græc. Pitiſcus Lexicon Antiq. Carolus Sigonius &c.

&c. *De Antiquitatibus Romanorum*: Dionyſius Halicarnaſſeus. Plinius uterque: Onuphrius Panvinius: Borrichius Antiq. Urb. Grævius Theſ. Ant. Rom. Flavius Blondus: Pomponius Lætus: Juſtus Lipſius: Joannes Roſinus. Pitiſcus, &c. *De Antiquitatibus Germanorum:* Julius Cæſar: Cornelius Tacitus: Paullus Diaconus: Ammianus Marcellinus: Lambertus Schafnaburgenſis: Philippus Cluverius Antiq. Germ. Paullus Hachenbergerus Germ. Med. Trithemius Abbas: Beatus Rhenanus: Wolfgangus Lazius: du Cangius, ſeu Carolus du Freſnius. Jam vero expoſita ordinis & conſilii ratione ab Antiquitatibus Hebræorum absque ambagibus initium duco, quæ eo majorem fidem merentur, quod procul eſſe juſſis Rabbinorum & Talmudicorum innumeris fabulis fere omnia ipſis S. Scripturæ verbis confirmare ſtuduerim.

CAPUT I.

ANTIQUITATES HEBRÆORUM.

I.

Antea quam de Hebræorum, ſeu populi a Deo electi, antiquis monumentis pluribus agam, noſſe oportet nominum, quibus adpellari ſolent, diverſitatem, quum modo Hebræi, modo Iſraelitæ, modo Judæi paſſim audiant. Res hæc ita ſe habet: ex Adamo & Eva, primis humani generis parentibus, velut e fœcundiſſima arbore genealogica, per multas generationes quatuor hominum ſtirpes prodiere: prima quidem ab Adamo uſque ad Noemum ſeſe extendit; altera a Noemo ad Abrahamum; tertia ab Abrahamo ad David Regem; quarta demum a Davide uſque ad Chriſtum Regem Regum. Primæ ſtirpi haud aliud no-

nomen, quam *Hominum* conveniре videtur, quoniam nullum iis proprium, niſi quod generatio humana omnibus indulget, S. Scriptura adſignet. Secunda ſtirps *Hebræorum* nomen ſibi vendicare cœpit, incerta quidem origine: ſi cum D. Auguſtino, (a) Eucherio, V. Beda, Lyrano, Toſtato, Eugubino & Perrerio ſentire lubet, ab Heber filio Sale, Noemi abnepote, nomen iſtud *Hebræorum* Abrahamo ejusque poſteris adhæſit. At verior eorum ſententia videtur, qui nominis hujus etymon e tranſitu Abrahami, ejusque famiiiæ, a regione tranſeuphratea in Chananitidem derivant, uti Origenes, Hieronymus, Chryſoſtomus, Theodoretus, Ribera, Arias, Eſtius, Joſephus Scaliger, &c. Heber enim hebraica lingua *ultra* ſeu *tranſitum* ſignificat, unde in Geneſis libro (b) legimus: *Sem pater fuit omnium filiorum heber*, id eſt, eorum, qui *ultra* fluvium tranſiere. Tertiæ ſtirpi nomen *Iſraelitarum* obtigit a Patriarcha Jacob, cui Iſraelis nomen poſt diuturnam tota nocte luctam Dei Angelus indidit: (c) Jacob autem in duo-

(a) *De Civit. Dei. Lib.* 16. *C.* 3. *& Lib.* 18. *Cap.* 39.

(b) *Cap.* 10. (c) *Geneſ.* 32.

duodecim liberos ſuos, totidem Patriarchas & tribuum Principes propagavit. Quarta denique ſtirps *Judæorum* nomen ſortita eſt hac ratione: Salomone Davidis Regis filio e vivis erepto in duas partes ſciſſum eſt regnum. Quippe decem tribubus a Roboamo ad Jeroboamum deficientibus duæ tribus, Juda & Beniamin, in prioris poteſtate ac fide remanſerunt, ſibique proprium regnum Juda conſtituerunt, reliquis regnum & nomen Iſrael retinentibus. (d) Maxime vero poſt captivitatem Babylonicam Judæorum nomen invaluit, ac uſurpari cœpit, quoniam tunc Tribus Juda omnibus tribubus & vi & numero major erat, exterique præter eam vix cæteras norunt. Atque ex his patet, qua ratione populus a Deo electus primum Hebræorum, tum Iſraelitarum, demum Judæorum nomen diverſis temporibus & locis velut poſt multas viarum ambages acquiſiverit. Nos de illius antiquitatibus acturi primum Hebræorum nomen potiſſimum uſurpabimus.

§. I.

(d) 3. *Reg.* 12.

§. I.

Regimen Hebræorum.

II.

Oeconomicum.

Ante Moſis ævum Hebræorum gens nec de Monarchico, nec de Ariſtocratico vel Democratico imperio quidquam ſciebat: ſoli Deo, ejusque ſanctæ legi per Patriarchas, & poſtmodum per Moſen diſtinctius promulgatæ, parere conſueverat. Hinc ſcite Joſephus Judaicus (e) formam regiminis, quod apud hunc populum obtinuit, *Theocratiam* adpellavit, id eſt, regimen Dei. Et ſane ut in SS. Literis paſſim legimus, Deus primorum hominum illorum ſacrificiis, itineribus, pactis, connubiis- cunctisque familiæ negotiis ipſe velut præſens adſuit, & qua conſilio qua imperio ſuo cuncta moderatus eſt, quemadmodum e ſacrificiis Abel, Cain, & Abraham filium ſuum immolare juſſi; e peregrinationibus ejusdem Abrahami, Lothi, Jacobi: ex Iſaaci cum Rebecca, Tobiæ junioris cum Sara Raguelis filia conjugio: ex pactis Noemi cum Deo, Abrahami cum Mel-

(e) *Lib. 2. contra Appionem.*

Melchiſedecho initis, & compluribus aliis Scripturæ locis luce meridiana clarius patet. Nullius præter Dei mandata & præcepta cuſtodire jubebantur Hebræi: in cæteris plena gaudebant libertate, quali nec Græci, nec Romani. Non erat apud eos juramentum aliquod fidelitatis, quo Domino alicui adſtringerentur; non tributa & vectigalia, quæ pendere, non cenſus quos ſolvere, non venandi piſcandique jura privata, quæ obſervare cogerentur: ſed agere cuivis libuit, quod voluit, dummodo divinæ legi non adverſaretur. Sua cuique voluntas erat & imperandi & obediendi regula, ac dominationis limes & finis. Nihilo tamen minus Patriarcharum tempore viguit quædam regiminis imperfecti forma, ſcilicet poteſtas œconomica, quæ in Capitibus & Patribus familias reſidebat. Duplex hæc erat: quippe tam ad liberos, quam ad ſervos pertinuit; quæ utraque ſane ampla fuit, quum etiam ad libertatem & vitam eorundem ſeſe extenderit. Ad primam quod adtinet, (f) Patribus poteſtas facta eſt vendendi filias ſuas, nuptiarum tamen gratia, quarum etiam ſpeciem quamdam hujuſcemodi venditio referebat. Filias quoque a patribus venditas fuiſſe creditoribus ad ex pun-

(f) *Exodi C.* 21.

pungendum æs alienum legimus apud Iſaiam, (g) interprete Cornelio a Lapide: & Nehemiæ temporibus (h) pauperes quidam parentes, famis neceſſitate preſſi, conſilium inierunt, quo prolem ſuam plus offerenti venderent: alii vero querebantur, quod ob inopiam redimere nequirent filias ſervituti mancipatas. Præter hæc ad capitis pœnam damnare liberos fas erat Hebræis, quæ tamen ſevera poteſtas non uti apud Romanos abſoluta fuit, ſed magiſtratui ſiſtere debebant ſeu Pater ſeu Mater, vel uterque contumaces, poſtquam adhibitis aliis pœnarum generibus conſuetis nulla prorſus emendationis ſpes affulgebat: tum vero ex præſcripto legis proles ejusmodi Judicum & Seniorum ſententia morti adjudicata fuit, & lapidibus obruta. (i) Cenſebatur enim non indigna res, nec juri naturæ quid repugnans, ut vita filiorum in manu parentum eſſet, a quibus illi vitam acceperunt. Quamvis autem de Parentibus credendum non ſit, quod vita proprios privare natos vellent, erat tamen jus hoc ad continendos in officio & reverentia illis debita filios filiasque admodum ſalutare.

Al-

(g) *C.* 50. (h) 2. *Eſdræ.* 5.
(i) *Deuter.* 21.

Altera & magis rigida fuit poteſtas, quam Patresfamilias in ſervos ſuos exercuere. Horum duæ claſſes erant: una eorum, quos e devictis in bello gentibus in ſervitutem redegerunt: altera illorum, qui e tribulibus vel urgente paupertate ſe ipſos & libertatem ſuam vendiderunt, (k) vel qui pro furto commiſſo ſatisfacere nequibant: (l) quæ ſors alios etiam debitores tetigiſſe videtur. (m) Poſterioris hujus claſſis melior erat conditio. Nam Domini jubebantur agere cum iſtis, tanquam cum fratribus ſuis, & ejusmodi ſervi poſt ſex annos, anno nimirum Sabbatico, ut vocabant, (n) vel ſi tunc non placeret, anno Jubilæo (o) libertatem conſequi poterant. Prioris autem deterior ſors fuit, utpote in quos tanquam mancipia, ſi quid deliquiſſent, Heri ſeveriores inflictis verberibus ac plagis animadverterunt. Unde ut eorum inſolens dominatio ac ſævitia coerceretur, lege cautum erat in libro Exodi (p) *Qui percuſſerit ſervum ſuum vel ancillam virga, & mortui fuerint in manibus ejus, criminis reus erit: ſin autem uno die vel duobus ſuper-* *vi-*

(k) *Levit.* 25. (l) *Exodi* 22.
(m) 4. *Reg.* 4. (n) *Exod.* 21.
(o) *Levit.* 25. (p) *C.* 21.

vixerit, non ſubjacebit pœnæ, quia pecunia illius eſt. Hæc regiminis, nempe Oeconomici, forma erat ſub Patriarchis, cui ſucceſſit.

III.

Ariſtocraticum.

Fundamenta hujus jecit Moſes in deſerto: Joſue autem in terra Chanaan ſtabilivit atque perfecit. Et quidem Moſes tanquam Dux & Princeps a Deo conſtitutus Hebræam gentem in duodecim tribus divisam, quæ ambulantis per deſertum civitatis ſpeciem præbuit, primum ipſe ſolus gubernabat. Tribus autem iſtæ originem duxere a Patriarcha Jacob, qui e geminis uxoribus Lia & Rachele, ac duabus ancillis Zelpha & Bala duodecim ſuſcepit filios: Ruben, Simeon, Levi, Juda, Dan, Nephtali, Gad, Aſer, Iſachar, Zabulon, Joſeph, Beniamin. Hi duodecim fuere Capita & parentes gentis Hebrææ, utpote e quorum ſingulorum copioſa familia latiſſime diffuſa duodecim, ut dixi, tribus illæ, in ſacris Scripturis adeo decantatæ, ſurrexerunt, ita tamen, ut poſtea Joſephi filios, ſcilicet Manaſſen & Ephraim, Jacob adaptarit, volueritque ab iisdem, & eorum poſteritate

duas

duas tribus loco unius (nempe tribus Joſeph) conſtitui. Has itaque tribus educens ſecum Moſes ex Ægypto per Capita illarum regebat, ordinem caſtrorum præſcripſit, mandatis in officio continuit, pœnis rebelles caſtigavit, in divino cultu erudivit, jus dixit, & judicia exercuit, adſiſtente ubique Deo, omnesque Moſis actiones moderante. Quum vero creſcente ſemper populi multitudine ipſum majore negotiorum pondere, quam ſuſtinere poſſet, preſſum videret Jethro, ſocer Moſis, ſapiens hic ſenex auctor illi fuit, ut viros ſelectos in partem laboris vocaret, & juris dicundi onus in plures divideret; quod etiam conſilium ſecutus Moſes: *Electis viris ſtrenuis de cuncto Iſrael conſtituit eos Principes populi, Tribunos, & Centuriones, & Quinquagenarios, & Decanos, qui judicabant plebem omni tempore,* (q) ita tamen, ut ab his graviora negotia ad ſe deferrentur, de quibus ipſe cognoſceret, eaque demum decideret. Non multo poſt Deus ipſe ſeptuaginta Virorum Senatum inſtituit, quorum divino ſpiritu afflatorum ope in gubernando populo Moſes adjuvaretur. Igitur alii ſacra, alii profana curabant. Qui operam rebus ſacris dedere, fuerunt Pontifex ſummus,

(q) *Exodi* 18.

mus, Sacerdotes, & Levitæ: penes quos vero profanorum adminiſtratio fuit, pars conſultationibus & judiciis intenta erat, pars pacis & belli negotia confecit, omnes vero ex arbitrio Moſis pendebant, & ſecundum Dei præſcriptum ſuo munere fungebantur. Neque ſolum dum viveret, de ordinanda Hebræorum Republica ſolicitus erat Moſes, ſed futura proſpiciens ſaluberrimas condidit ſanctiones, quibus populo in terram a Deo promiſſam ſeu Chananæam ingreſſo Ariſtocraticum regimen, cujus prima ut dictum eſt fundamenta jecit, ad ſummum apicem perduceretur. Nam concionem allocutus: *Non facietis*, ait, *in terra Chananæa, quæ nos hic facimus hodie, ſinguli quod ſibi rectum videtur*, (r) ſed ut in ſingulis urbibus Judices & Magiſtratus ad cognoſcendas cauſſas conſtituerentur, præcepit; quæ vero majoris momenti eſſent, ad Sacerdotem de ſtirpe Aaron, penes quem tum temporis ſuprema poteſtas foret, deferri in mandatis dedit: qui autem hujus judicio non acquieſceret, capitis rerum declaravit. (s) Certe Joſephus (t) ſic loquentem, & Ariſtocraticum regimen commen-

(r) *Deuter.* 12.
(s) *Deuter.* 16. & 17.
(t) *Lib.* 4, *Antiquit.*

mendantem Moſen inducit : „ Ariſtocratia & vita, quæ ex ea degitur, res optima eſt, nec vos capiat deſiderium alterius Reipublicæ, ſed hanc amate, leges habentes dominas: ex iis omnia facientes. Satis enim eſt, ut Deus præſit. Quodſi Regis cupiditas vos inceſſerit, is ex eadem gente ſit. „ Hæc verba conſideranti ſatis patet, Moſen futurorum præſcium Reipublicæ Hebrææ formam eam elegiſſe, in qua Sacerdotes una cum Ducibus ſeu Principibus a Deo ſuſcitatis, immo & Regibus a populo electis illam gubernarent, ita ut Sacerdotes de cauſſis Legis ac religionis cognoſcerent, ſuprema penes Pontificem poteſtate relicta : Principes vero, tam Duces quam Reges, rebus belli ac pacis tractandis, politia & juribus aſſerendis, religione autem & ſacris contra impios & temerarios gladio vindicandis occuparentur; qua ratione temperata Republica *Regale Sacerdotium*, ſeu mixtum Sacerdote ac Rege imperium invexiſſe videtur Moſes. Ita res toto itineris per deſertum tempore agebantur, ſpatio ſcilicet triginta novem circiter annorum. At Moſe e vivis ſublato Joſue rerum potitus, poſtquam Jordanem ſicco veſtigio trajecit, atque in regione Chanaan pedem fixit, triginta & uno Regibus devictis, eje-

ejectisque antiquis poſſeſſoribus, quod Moſes inchoaverat, regimen ſtabilire cœpit; ac primum quidem regionem totam partim ſorte, partim arbitrio habitandam diviſit inter memoratas duodecim tribus, ſua cuivis portione ac limitibus adſignatis, excepta tribu Levi, quæ ab hac ſortione ſubmota eſt, nec inter reliquas tribus numerata, ſed ei, in cujus finibus conſederat, adſcripta: neque pars ulla terræ huic conceſſa fuit, ſed ſacerdotia, primitiæ, decimæ, victimæ, quæque in templo offerri ſolebant, ſunt adtributa. Tum Judices ac Magiſtratus per omnes civitates conſtituit, ipſeque cum Eleazaro ſummo Sacerdote ac Senioribus ad clavum Reipublicæ ſedens conſilio & exemplo cuncta provide ac fortiter moderatus eſt. Demum ſenio confectus omnem Iſraelem, Majoresque natu, & Principes, & Duces, & Magiſtros in concionem vocavit, (u) innovavitque fœdus Dominum inter & populum, jam a temporibus Abrahami conſtitutum.

Verum juvat penitius regiminis hujus formam inſpicere. Hebræorum populus erat bipartitus: unam partem confecere in-

(u) *Joſue* 23.

indigenæ, qui ab Iſraele genus trahentes Legem *circumciſione* profeſſi ſunt: alteram advenæ ſeu Proſelyti, qui e gentibus prognati, ſed ab idololatria ad veri Dei cultum tranſeuntes *circumciſionem* admiſerunt, quoſque ita indigenum loco haberi Deus ipſe juſſit. (x) Reſpublica vero Hebræorum veluti tripartita fuit: unam conſtituebat univerſus populus, e duodecim tribubus collectus: alteram ſingulæ tribus: tertiam ſingulæ tribuum ſingularum civitates. Prima & princeps Reſpublica ſedem ſuam obtinuit ea in urbe, quam Deus deſignavit pro publico religionis cultu, nimirum in qua Tabernaculum, & poſtea Templum collocari voluit, atque per ſacrificia & victimas honorari; ubi etiam habitare conſueverant illi, penes quos ſacrarum & profanarum rerum ſumma poteſtas fuit. Huc enim ſtatis temporibus tum religionis tum judiciorum cauſſa omnis Hebræorum populus confluxit. Numerabantur autem duæ hujuſmodi urbes: primum Silo in Samaria & finibus Ephraim, dicente S. Scriptura: *Congregati ſunt omnes filii Iſrael in Silo, ibique fixerunt Tabernaculum Teſtimonii.* (y) & : *Ecce ſolemnitas Domini eſt in Silo anniverſaria.*

(x) *Exod.* 12. (y) *Deuter.* 22.

ria. (z) Poſtmodum repudiata Silo tempore Davidis Hieroſolyma, in Judæa & tribu Judæ ſita. *In templo hoc & in Hieruſalem, quam elegi de cunctis tribubus Iſrael, ponam nomen meum in ſempiternum.* (a) Atque hæc prima Respublica paruit ſummo Principi, qualis erat Moſes, Joſue, reliquique Duces populi. Secunda per illam regionem ſe extendit, quæ in ſortitione facta cuivis Tribui obvenit, habuitque Præfectum, qui tribus illius Princeps dictus eſt: non minus alios inferiores, qui familiarum Principes ſunt adpellati. hi tamen omnes ſupremo Capiti primæ reipublicæ ſubjecti fuere. Tertiæ reipublicæ ſedes in ea civitate cujusque Tribus erat, in qua Senatus fuit conſtitutus, qui cauſſas privatas qua civiles, qua *criminales* ut vocant, cognoſceret. Duplex perſonarum genus ad hunc Senatum pertinuit, primum *Sophetim* ſeu Judices, qui collatis conſiliis & calculis ſententiam tulere: alterum *Soterim*, id eſt, Miniſtri, quorum erat mandata Principum edicere, ac exequi quæ Magiſtratus aut Senatus juſſerat, intentato pœnarum timore omnibus, qui parere detrectabant. hinc officium, quo funge-

(z) *Jud.* 21. (a) *L.* 4. *Reg.* 21.

gebantur, honorificum potius quam vile fuit, ita quidem, ut non raro Levitæ illud obierint. In ſingulis civitatibus viginti tres Judices fuiſſe tradunt ſcriptores rerum Judaicarum, qui omnes convenire debuerunt, ubi de crimine capitis pœna digno agebatur: quando autem de multa pecuniaria ſolum, tres ſufficiebant. Hos Judices ad portam civitatis ſediſſe frequenter memorat S. Scriptura, id eſt, judicia ibidem tanquam in proprio tribunalis ſui loco exercuiſſe, utpote cui rei aptiſſima videbatur civitatis porta. Quum enim Hebræi vix non omnes agriculturæ dediti eſſent, illic & mane ad laborem exeuntes, & veſperi redeuntes domum, frequentiſſime convenerunt, non ſecus ac Romani in foro pro tribunali ſederunt, tanquam proprio mercatorum loco, quales plerique fuerunt. Solemnem ejusmodi judicii actum nobis exhibet S. Scriptura: (b) Agebatur cauſa inter duos propinquos de agro emendo, & de Ruth in uxorem ducenda. Igitur Booz ad portam aſcendit, quumque vidiſſet propinquum præterire, decem viros de Senioribus populi convocavit, qui confeſtim ad portam conſederunt. Tum re in utramque partem agi-

(b) *Ruth C.* 4

agitata prior propinquus juri ſuo ceſſit, & calceo detracto ac Booz porrecto (hic ritus erat firmandæ ceſſionis) & agrum & Ruth eidem reliquit, qui mox ad Majores natu, id eſt, Judices & univerſum populum converſus, *Teſtes vos, inquit, eſtis bodie, quod poſſederim omnia, quæ fuerunt Elimelech, & Chelion, & Mahalon tradente Noemi, & Ruth Moabitidem uxorem Mahalon in conjugium ſumſerim . . . . Vos inquam hujus rei teſtes eſtis. Reſpondit omnis populus, qui erat in porta, & Majores natu: Nos teſtes ſumus.* Atque ita judicium brevi manu finitum erat. Cætera dubitari vix poteſt, fuiſſe non procul a porta, ubi amplius ſpatium patuit, ædificium quoddam in propatulo erectum, in quo Judices & Seniores eminentiore loco & ordine ſedentes judicia hæc exercebant, quemadmodum infra dicemus de loco tribunalis ſupremi, quod Hieroſolymis Templo adjunctum fuit.

IV.

Monarchicum.

Ariſtocratiam excepit regnum, quod Monarchicum regimen adpellare fas eſt, non quod hoc omni lege ſolutum fuerit,

& ex ſolo imperantis arbitrio penderet, ſed quod poteſtas gubernandi, per plures antehac diviſa, nunc in uno, qui Rex dicebatur, capite reſidere cœperit. Itaque populus Hebræus Veteris inſtituti pertæſus, & finitimarum gentium exemplo illectus a Samuele Regem importune ſatis poſtulabat: *Conſtitue nobis Regem, ut judicet nos, ut univerſæ habent nationes.* (c) Samueli vero hac ſuper re graviſſima Deum conſulenti hic reſpondit: *Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur tibi. non enim te abjecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos . . . Verumtamen conteſtare eos, & prædic eis jus Regis, qui regnaturus eſt ſuper eos.* Tum jus hoc latius explicavit Propheta, inquiens: *Hoc erit jus Regis, qui imperaturus eſt vobis. Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, & faciet ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum: & conſtituet ſibi tribunos & centuriones, & aratores agrorum ſuorum Filias quoque veſtras faciet ſibi unguentarias & focarias, & pannificas. Agros quoque veſtros, & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit ſervis ſuis. Sed & ſegetes veſtras, & vinearum redditus addecimabit, ut det eunucbis & famulis ſuis. Servos etiam veſtros & ancillas, & juvenes optimos, & aſinos auferet, & ponet*

(c) 1. *Reg.* 8.

net in opere ſuo. Greges quoque veſtros addecimabit, vosque eritis ejus ſervi. Verum hæc *narrando* potius hiſtorice, quam *adprobando* Samuelem nunciaſſe, meliores S. Scripturæ Interpretes contendunt, quum hic non legitimus regiæ poteſtatis uſus, ſed abuſus eſſet, & violenti abortus imperii, quod *deſpoticum* nuncupant. Interea populo, ut votis ſuis ſatisfieret, urgente primus ſceptrum & coronam adeptus eſt Saul. Erat autem a Judicum & Ducum electione ac poteſtate multum diverſa Regem creandi ratio, ejusdemque auctoritas. Ad primum quod adtinet, creatus eſt Rex univerſi populi ſuffragiis: dein oleo ſacro inunctus. *Tulit Samuel lenticulam olei, & effudit ſuper caput ejus, & deoſculatus eſt eum, & ait: Ecce unxit te Deus ſuper hæreditatem ſuam in Principem.* (d) poſt hæc in regali ſolio magna cum pompa collocatus. Poteſtatem quod ſpectat, in omnes duodecim Tribus principatum obtinuit, judicavit illas vel cum conciliis, vel etiam ſolus; bella arbitrio ſuo ſuſcepit ac geſſit: vitæ etiam ac necis poteſtatem in ſubditos ſuos habuit absque juris forma: hac uſus eſt David in eum, qui de Saulis in-

(d) 1. *Reg. C.* 10.

interitu nuncium tulit, ſeque occidiſſe Regem jactavit: & in illos, qui vitam Isboſetho ex inſidiis eripuerunt, (e) quos omnes e veſtigio coram ſe trucidari juſſit. Præterea tributum ab ipſis Iſraelitis, gente cæteroqui liberrima, exigere fas erat. Ita Saul promiſit, omni tributo eſſe liberandum, qui cum Goliath ſingulari certamine congreſſurus eſſet. (f) Ita populus quoque apud Roboamum conqueſtus eſt, nimiis a Salomone Rege tributis ſe oneratum fuiſſe. (g)

Neque ſolum hæc late patens poteſtas, verum etiam aulæ ac comitatus mamagnificentia auctoritatem Regibus conciliarunt longe maximam. Certe Regina Saba *poſtquam vidit ſapientiam* (ſcilicet Salomonis) *& domum, quam ædificaverat, nec non & cibaria menſæ ejus, & habitacula ſervorum, & officia miniſtrorum ejus, & veſtimenta eorum, pincernas quoque & veſtes eorum, & victimas, quas immolabat in domo Domini, non erat præ ſtupore ultra in ea ſpiritus .... Non credebam*, ait, *narrantibus, donec ipſa veniſſem, & vidiſſent oculi mei.* (h) Filii quoque Regum ſplendido cum comitatu in pu-

(e) 2. *Reg.* 1. & 4. (f) 1. *Reg.* 16.
(g) 3. *Reg.* 12. (h) 2. *Paralip.* 9.

publicum prodierunt, uti Abſolon & Adonias, qui curribus & equitibus ſtipati quinquaginta Viris antecedentibus palam comparuere. Nec opes deerant ſuſtinendæ majeſtati. Vivebant enim Reges non ſolum publicis, ſed etiam privatis bonis. Profecto inter theſauros Davidis numerabantur non ſolum aurum & argentum ex tributis collectum, ſed etiam agri, vineæ, cellæ olei & vini, arbores olivarum & ficuum, greges boum, camelorum, & aſinorum: & Salomon habuiſſe legitur variis per totam regionem locis duodecim Præfectos ſeu Promoſcondos, quorum quivis adſignato ſibi menſe ad culinam regiam diebus ſingulis triginta tres boves, & centum oves ſubminiſtrare debuit, alendis nimirum quinque millibus hominum in regiis ſervitiis occupatorum ſuffecturos. Multa quoque Rex hic palatia ædificavit, multas munivit urbes, aliaque opera publica reliquit, regiæ opulentiæ monumenta: omnia vaſa, ſupellex omnis *Domus Libani* erant ex auro, præter 200. aurea ſcuta, quorum quodvis ultra ſex millia, aliave ſcuta minora trium millium florenorum pretio æſtimata. (i) Quantumcunque autem magna amplaque eſſet Regum

(i) 3. *Reg.* 9.

gum potentia, legibus tamen a Deo per Moſen latis ſuberant non minus, quam privatorum quique, ita quidem, ut nihil omnino iis addere, demere nihil liceret. Sed demum & regimen hoc variis agitatum fatis una cum regno & regibus extinctum eſt poſt mille centum & ſexaginta octo circiter annos. Primi Reges, qui in Juda & Iſrael dominabantur, erant Saul, David, & Salomon. Poſt hos ſeceſſione facta, & diviſis Tribubus, ut alibi dictum eſt, Iſraeli præfuit Rex Jeroboam cum novendecim aliis uſque ad Oſeam, quo in vincula dato novem tribus Iſraelis captivæ in Aſſyriam & Mediam abſtractæ fuerunt, ipſumque regnum hoc everſum eſt. At Judæ imperarunt e Davidis familia Roboam cum viginti aliis uſque ad Sedeciam, quo cum filiis occiſo Urbs Solymæa a Nabuchodonoſore miſere vaſtata, Templum ſolo æquatum, & incolæ in Babyloniam ſunt abducti. Finita poſt ſeptuaginta annos ſervitute ad Principes tranſiit imperium Hebrææ gentis, quorum primus Mathatias cum quatuor aliis. Tum Reges rurſum ſucceſſere, Ariſtobulus aliique quatuor, inter quos poſtremus Herodes Magnus. Heic ſub Romanorum jugo ingemiſcere cœpit Judæa. Surrexerunt denuo tres Reges, quorum ultimus

Ar-

Archelaus, Judæa denuo a Romanis ſubjugata. Quartus denique comparuit Rex Herodes Agrippa, Ariſtobuli filius, & M. Herodis ex Mariamne nepos, ſub quo tertia vice Judæa in Romanorum poteſtatem redacta, & a Tito Cæſare regnum cum metropoli Hieroſolyma, & Templo penitus everſum fuit, diſſipatis per omnem terram Hebræis. Funeſtiſſimæ huic cladi præluſerunt divinæ Nemeſis feciales e cœlo nuncii. Ajunt enim fide digni ſcriptores, vaccam aris admotam, jamque ſub ſecurri trementem peperiſſe agnum: integras armatorum militum acies per aera tranſcurrere viſas: auditam noctu in Templo vocem inſolitam: *Migremus hinc! migremus hinc!* quin toto quadriennio excidium præcedente Virum quemdam plebejum, Jeſum Anani filium, dies noctesque lugubri voce plateas impleviſſe, ejulantem *Væ, Væ, Væ tibi Jeruſalem;* qui poſtmodum in ipſa obſidione vallo inſiſtens, qum ingeminaret triſte melos: *Væ etiam & mihi!* ſaxo e baliſta emiſſo & vivere, & vociferari deſiit. (k)

V.

(k) *Joſeph. Lib. 7. bell. Judaic. Cap. 12. aliique,*

V.

Leges Hebræorum, *&* *Pœnæ.*

Quoniam vero nullum regimen ſartum tectumque ſubſiſtere poteſt absque legibus, quibus quid fieri oporteat, intelligant ſubditi, & absque pœnis, queis a legibus violandis abſterreantur, iccirco & de his breviter agendum eſt. Triplicis generis leges erant, quibus obſtringebatur respublica Hebraica, ſcilicet *Morales*, *Cæremoniales*, & *Judiciales*. Morales continebantur in Decalogo, qui in lapideis duabus tabulis digito Dei ſcriptus Moſi in monte Sinai quinquaginta annis ab egreſſu ex Ægypto traditus fuit, non ſine pluribus prodigiis, quæ commemorat S. Scriptura: (1) 1. Totus mons circumquaque fumabat, tremebatque. 2. Totus ardere viſus eſt. 3. Horrenda micabant fulgura, & reboarunt tonitrua. 4. Caligo erat denſiſſima, quæ montem operiebat. 5. Immanis pluvia & procella e nubibus effuſa. 6. Sonus buccinæ continuo ex omni latere perſtrepebat. 7. Promicantibus a fronte radiis cornium inſtar Moſes cum tabulis hujus legis e monte rediit. Quæ omnia eo tendebant, ut Hebræi

(1) *Exod.* 19.

bræi ſacro quodam horrore correpti debitam Legislatori Supremo reverentiam exhibere, ac promulgatas ſibi leges eo religioſius cuſtodire docerentur. Continebat autem Decalogus præcepta decem, tria quæ ad Deum, ut unus coleretur, ne profanaretur nomen ejus, ut Sabbato honos haberetur: tum ſeptem, quæ ad proximum ſpectant, nimirum ut parentes honorarentur, ne cædes, furtum, aut adulterium committeretur, ne falſum præberetur teſtimonium, neque uxor neque res alterius concupiſceretur. Unde nata ſacra illa gnome: *Diliges Deum tuum ex toto corde tuo & proximum ſicut te ipſum.* Leges *Ceremoniales* ad quatuordecim capita referri poſſunt. Agebant enim 1. De loco victimarum & *Sanctuario.* 2. De vaſis Sancti Sanctorum, ſancti & atrii. 3. De Tabernaculo & Atrio. 4. De Sacerdotum & Pontificis veſtibus, de conſecratione illorum, & Levitarum: de dotibus & muniis Miniſtrorum: de eorundem urbibus & proventibus. 5. De ſacrificiis, de primigeniis, primitiis frugum, & decimis. 6. De cenſibus & *oblationibus.* 7. De Nazaræis, & votis. 8. De puerpera, de lepra infectis, aliisque immundis. 9. De aqua luſtrica. 10. De munditie caſtrorum.

rum. 11. De habitu & veſtitu. 12. De cibis mundis & immundis. 13. De feſtis. 14. De cadaveribus. *Judiciales* itidem quatuordecim capita complectebantur. 1. Quid Judicibus, Principibus, & Regibus eſſet obſervandum. 2. Quæ jura belli. 3. Circa matrimonium & libellum repudii. 4. De homicidarum pœnis. 5. De reſarciendis damnis in cæde animalium. 6. Quid notandum circa teſtes. 7. Quo loco habendi ſervi & ancillæ. 8. De miſericordia erga beſtias. 9. Præcepta ad mercenarios, peregrinos, pupillos & viduas pertinentia. 10. De pignoribus. 11. Vetantur graviter uſuræ inter Hebræos. 12. Qua ratione compenſanda furta & damna illata, horumque pœnæ. 13. Quid agendum circa res depoſitas. 14. Quid circa commodatas. Hæc legum ſumma capita. Singularum in ſuas claſſes diſtributarum ſynopſin exhibet Cornelius a Lapide. (m) Ut autem hæ leges nunquam memoria exciderent, alia duo præcepta inſtar cuſtodiæ Deus addidit: Primum, ut eas in volumine deſcriptas penes ſe haberent Reges, & aſſiduo perlegerent. *Rex poſtquam ſederit in ſolio regni ſui, deſcribet Deuteronomium legis hujus in volumine, accipiens exemplar a Sacerdotibus Leviticæ tri-*

(m) *Tom. 1. Pentateuchi ad finem.*

tribus, & habebit ſecum, legetque illud omnibus diebus vitæ ſuæ, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum, & cuſtodire verba & juſtificationes ejus, quæ in lege præcepta ſunt. (n) Alterum, ut a Pontifice in ſolemni feſto Tabernaculorum quot annis publice populo prælegerentur: *In ſolemnitate Tabernaculorum convenientibus cunctis ex Iſrael in loco, quem elegerit Dominus, leges verba legis hujus coram omni Iſrael, audientibus eis, ut diſcant, & timeant Dominum, & cuſtodiant, impleantque omnes ſermones legis hujus.* (o) Dici vix poteſt, quanto ſtudio harum legum obſervantia a Moſe, Ducibus, & a Prophetis populo, a Majoribus, Parentibus, & a Patribus familias filiis & ſervis fuerit commendata, & perpetuo inculcata, adeo ut demum hæc religio in ſuperſtitionem abierit. Legimus enim, Phariſæos, homines ſuperbia inflatos, quando in publicum prodierunt, fronti & cubito oblongas latioresque membranas (Scripura vocat phylacteria) certis legum ſententiis inſcriptas alligaſſe, quin etiam in palliis anſulas quasdam & fimbrias longius quam mos ferebat, pendentes geſtaviſſe, ut hoc indicio cæteris ſtudio legis præſtare viderentur, ſectantes corticem legis,

(n) *Deuter.* 17. (o) *Deuter.* 31.

gis, nucleum negligentes. *Phariſæi dilatant phylacteria ſua, & magnificant fimbrias.* (p)

VI.

Quam ſanctæ autem leges erant, quibus Hebræorum respublica regebatur, tam graves etiam pœnæ ac ſupplicia fuerunt conſtituta delinquentibus. Ejusmodi fuerant *Multa*, *Talio*, *Flagellatio*, *Venditio*, *Exilium:* necis autem tria genera produnt SS. Literæ: *Combuſtionem*, *Crucifixionem*, *Lapidationem*. Multa imponebatur, vel in ære vel in re pecuniam æquante pendenda. *Si quis furatus fuerit bovem aut ovem, & occiderit, vel vendiderit, quinque boves pro uno bove reſtituet, & quatuor oves pro una ove.* (q) *Si quis percuſſerit mulierem prægnantem, & abortivum fecerit, ſed ipſa vixerit, ſubjacebit damno, quantum maritus mulieris expetierit, & arbitri judicaverint.* (r)

Talionis pœna ſtatuta erat in illos, qui vitam alteri auferebant, vel vulnus inflixere: *Animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum pro ma-*

(p) *Math.* 23. (q) *Exod.* 22.
(r) *Exod.* 21.

manu, pedem pro pede, aduſtionem pro aduſtione, livorem pro livore. (s) Multi & Judaicorum ſcriptorum, & Chriſtianorum Interpretum mitigare rigorem legis hujus conantur, dum contendunt, eam intelligendam eſſe de multa pecuniaria, vel pœna crimini reſpondente: Joſephus tamen (t) animadvertit, læſo poteſtatem factam, ut ultionem injuriæ re ipſa proſequeretur, nec hoc invito pœnam a lædente oblata pecunia redimi potuiſſe. Id ſatis certum, non privata ſed publica auctoritate pœnam talionis infligi oportuiſſe. Flagrorum ſupplicium frequens fuit apud hunc populum, & vulgaribus etiam criminibus, in legem commiſſis, vindicandis adhibitum. (u) *Proſternent,* (nimirum Judices reum) *& coram ſe facient verberari. pro menſura autem peccati erit & plagarum modus: ita duntaxat, ut quadragenarium numerum non excedant, ne fœde laceratus ante oculos tuos abeat frater tuus.* Modum infligendi hujus ſupplicii ſic deſcribunt Rabbini: Reus coram Judicibus antea proſtratus &

(s) *Exodi* 21.
(t) *Antiquit. Lib.* 4. *Cap.* 8.
(u) *Deuter.* 25.

& condemnatus, vinctis brachiis ad columnam alligabatur, ita humilem, ut dorſum emineret excipiendis ictibus paratum. Aderant quoque tres Judices, quorum unus verba Deuteronomii (x) proclamabat: *Niſi cuſtodieris, & feceris verba legis hujus, augebit Dominus plagas tuas, & plagas ſeminis tui.* Alter ictibus numerandis intentus erat: poſtremus ſupplicii miniſtros hortabatur, ut munere ſuo rite fungerentur. Flagrorum alia funiculis ſive loris, alia vero arborum ramis ſeu virgis conſtabant; quamvis non deſint, qui virgarum ſupplicium ab eo, quod flagris ſumebatur, diverſum fuiſſe credant. Venditio furum pœna fuit; *Si fur non habuerit, quod pro furto reddat, ipſe venumdabitur.* (y) Exilium pro quibus delictis fuerit decretum, non conſtat ex S. Scriptura. Solum univerſe dicit Eſdras, (z) *Et omnis, qui non fecerit legem Dei tui, & legem Regis diligenter, judicium erit de eo ſive in mortem, ſive in exilium, &c.* Ad ignem & rogum damnare reos, non adeo infrequens fuit apud Hebræos. Ita Judas intelligens nurum ſuam Thamar e damnato coitu gravidam eſſe, velut adulterii ream

(x) *C.* 28. (y) *Exod.* 21.
(z) *L.* 1. *C.* 7.

ream ad rogum damnavit : *Producite eam, ut comburatur.* (a) Inceſta connubia cum matre & filia flammis vindicari imperat lex : *Qui ſupra uxorem filiam duxerit matrem ejus, ſcelus operatus eſt : vivus ardebit cum eis ; nec permanebit tantum nefas in medio veſtri.* (b) Sacerdotis quoque filiam flammis exuri mandat Moſes, *ſi deprehenſa fuerit in ſtupro, & violaverit nomen Patris ſui.* Crucis ſupplicium non quidem certo cuidam crimini a lege ſtatutum invenire licet : Plura tamen ſcelera huic pœnæ obnoxia fuiſſe exempla commonſtrant : inprimis idololatriam, & blaſphemiam. Nam ubi populus Iſraeliticus in terra Settim cum filiabus Moab ſcortabatur, atque idolo eorum Beelphegor initiabatur, *iratus Dominus ait ad Moſen : tolle cunctos principes populi, & ſuſpende eos contra ſolem in patibulis, ut auferatur furor meus ab Iſrael.* (c) Judæi autem, nefanda perfidia Chriſtum, ac ſi blaſphemiæ in Deum reus eſſet, apud Pilatum accuſantes *crucifige, crucifige* clamarunt. Dein propria hæc ſeditioſorum ac regnum adfectantium pœna fuit, quæ rurſus

(a) *Geneſ.* 38. (b) *Levit.* 20.
(c) *Numer.* 25.

ſus crimina Chriſto Judæi coram Pilato objecerunt: *Hunc invenimus ſubvertentem gentem noſtram, & prohibentem tributa dare Cæſari, & dicentem ſe Chriſtum Regem eſſe.* Quin & publicis latrociniis decretum fuit crucis ſupplicium: *Tunc crucifixi ſunt cum eo duo latrones.* Cautum vero erat, cruci affixorum cadavera ad veſperam & ſolis occaſum deponi, ac ſepulturæ mandari. *Non permanebit cadaver ejus in ligno, ſed in eadem die ſepelietur.* (d) niſi forte criminis ratio poſtulare videretur, ut ad terrorem incutiendum pluribus diebus, quin & menſibus ſuſpenſa in patibulo corpora relinquerentur, uti contigit filiis Saul a Gabaonitis permittente David in crucem actis. (e) Denique aliud, & infame mortis genus erat, lapidibus obruere nocentem vel idololatriæ, vel blaſphemiæ, vel Sabbati violati, aut adulterii. Qui crimen ejusmodi ab altero commiſſi indicium ad Judices adtulit, teſtimonio adprobato primus lapides in reum conjecit; tum populus eundem excipiens lapidibus extra urbem eſt perſecutus, donec mortem oppeteret. ita præcipiebatur in libro Levitico (f) *Educ blaſphemum ex-*

(d) *Deuter.* 21. (e) 2. *Reg.* 21.
(f) *Levit.* 24.

extra caſtra, & ponant omnes, qui audierunt, manus ſuper caput ejus, & lapidet eum univerſus populus. Atque hoc factum eſt cum iis, qui judicio publico ad hanc pœnam condemnati fuerunt. Non raro enim Judæi reum idololatriæ, blaſphemiæ, vel adulterii ubicunque occurrentem lapidibus impetebant, zelo legis abrepti: unde etiam *judicium zeli* adpellabant. Chriſtum ipſum legimus juſſiſſe obrui lapidibus adulteram ad ſe adductam, ſi quis foret inter accuſatores criminis expers. (g) Quin parum ab hoc genere ſupplicii ipſemet abfuit in templo, quum blaſphemiæ a Judæis argueretur. Non deerat tamen omne refugium reis. Nam qui fortuito caſu & imprudens hominem occidit, ſalutis aſylum invenire potuit in urbibus, quas *Refugii* adpellabant. Harum ſex erant a Moſe deſignatæ, tres citra Jordanem, nempe *Cedes Nephtali*, *Hebron* & *Sichem:* aliæ tres trans Jordanem, ſcilicet *Boſor*, *Gaulon*, & *Ramoth Galaad.* Ne vero locus fraudi pateret, judicibus fas erat, in ejusmodi reum ſecundum leges inquirere. Accitus igitur in judicium illius loci, in quo cædes fuit commiſſa, ſi

(g) *Joann.* C. 8.

ſi cauſam ſuam defendere poterat, reductus eſt in urbem, ad quam confugit, ibidem impune morari permittebatur : ſi minus, ſupplicio a lege præſcripto ſubjacuit. Poſt obitum tamen ſummi Sacerdotis velut omni criminis labe abſolutus, omnino liber dimiſſus eſt. (h)

§. II.

Magiſtratus Hebræorum.

VII.

Judices.

Ad regendam, continendamque in officio tantam populi multitudinem opus erat Magiſtratu non uno, ſed pluribus, qui diviſis inter ſe curis communem reipublicæ felicitatem promoverent, quando deſignata, ut dictum eſt, a Moſe Ariſtocratia introducto in terram Chananæam populo, ac diſtributis inter Tribus ſingulas poſſeſſionibus conſtituta & firmata fuit. Primum facile locum inter Magiſtratus obtinebant Judices, qui licet Duces populi ſimul fuerint, non tamen a dignitate hac *Duces*, ſed ab officio, quod judicando exercebant, *Judices* nominabantur. Horum auctoritas, quæ ad

(h) *Numer.* 35.

ad regiam proxime accedebat, in eo ſita erat, quod judiciorum, conſiliorum, atque bellorum negotia ſuprema cum poteſtate adminiſtrarent. Quam rationem exercendi judicia adhibuerint, e geminis, quæ S. Scriptura ſuppeditat, exemplis intelligere licet. *Judicabat Samuel Iſraelem cunctis diebus vitæ ſuæ, & ibat per ſingulos annos circumiens Bethel, Galgala, & Maſphat, & judicabat Iſraelem in ſupradictis locis, revertebaturque in Ramatha. ibi enim erat domus ejus, & ibi judicabat Iſraelem.* (i) E quibus verbis patet, Samuelem aliquando acceſſiſſe ad diverſas urbes ac regiones judicii exercendi gratia: aliquando accedentibus ad ſe ſuamque domum ibidem juſtitiam adminiſtraſſe, ita ut prius veluti *judicium ambulans*, poſterius *ſtabile* dici potuerit. At Debora (Prophetes fœmina, devicto Jabin Rege, & Siſara belli ſtratego occiſo inclyta, quartum inter Judices locum obtinens) Debora inquam *judicabat populum illo tempore, & ſedebat ſub palma inter Rama & Bethel in monte Ephraim, aſcendebantque ad eam filii Iſrael in omne judicium*, quod *campeſtre* ac ſub dio habitum adpellari poteſt, (k) Hæc judi-

(i) I. *Reg.* 7. (k) *Judic.* 4.

dicandi poteſtas latiſſime quidem patuit, jus tamen necis nequaquam ex Judicum arbitrio pendebat, ſed adminiſtrari illud ſecundum legis præſcriptum & apicem oportuit. *Conſilii* nomine veniebat facultas populum congregandi, convocandi Senatum, & cum utroque, quæ e republica videbantur, agendi. Iſta uti apud Moſen, & Joſue, ita poſt hos penes reliquos Judices & Reges fuerat. *Belli gerendi* munus iisdem incubuit. quippe omnia bella Judicum tempore geſta ipſos tanquam Duces ſupremos geſſiſſe conſtat, non tamen ſine Seniorum ac populi arbitrio decreviſſe, antequam Reges conſtituti fuerint, qui hanc poteſtatem ſibi deinceps ſolis vindicarunt. Cætera Judices, quorum dignitas nonniſi cum morte finiebatur, non jure natalium ſed ut plurimum Dei voluntate ſibi ſucceſſerunt: aliquando tamen populus Numinis indicium non exſpectans Judicem ſibi delegit, quem fortiſſimum tantoque oneri parem exiſtimabat: *Perrexerunt Seniores de Galaad, ut tollerent in auxilium ſuum Jephte, dixeruntque ad eum: Veni & eſto Princeps noſter, & pugna contra filios Ammon.* (1)

VIII.

(1) *Judic.* XI.

VIII.

Principes.

Principum triplex claſſis erat, ut alibi memorabam. Primam conſtituebant Principes Tribuum, ſeu Phylarchi, ut a Philone vocantur, qui ſingulis præfuerunt, earumque negotia tum ſub Judicibus tum ſub Regibus curarunt. *Locutus eſt Moſes ad Principes tribuum filiorum Iſrael.* (m) *Convocavit Salomon Rex omnes Seniores Iſrael, & omnes Principes tribuum.* (n) Jura quibus gaudebant, ſatis ſplendida fuerunt. Quippe adſiſtebant lateri Ducis aut Regis, & cum iis conſidentes partim conſilia inierunt, partim jus dixere ſingulis tribubus: tum etiam ſi quid jurejurando publico ſanciendum erat, quemadmodum in fœderibus aliisque contingit, una cum Duce aut Rege ſolemni formula ſe obſtrinxerunt: *Joſue fecit fœdus cum Gabaonitis jurans, & ſimul Principes Synagogæ.* (o) Altera claſſis fuit Principum familiarum. Nam uti totus populus in duodecim tribus, ita & unaquæque tribus in plures fa-

(m) *Numer.* 30. (n) 2. *Paralip.* 5.
(o) *Joſ. C.* 9.

familias diviſa erat. Penes hos reſidebat earundem familiarum ſibi ſubjectarum regimen; illas ſæpius convocare debebant, & referre negotia, quæ totam rempublicam tangebant: ſi bellum ingrueret, ſelectos ex illis Viros ſecum adferre ad exercitum, quin & Ducum officio fungi oportebat. A ſupremis autem Ducibus & Regibus ad conſilia & ad judicia celebranda honorifice admoti fuerunt. In tertia numerabantur Principes civitatum, quarum plures erant, a diverſis familiis habitatæ. Principum autem horum nomine ac dignitate gaudebant *Tribuni*, qui mille Viris, *Centuriones*, qui centenis, *Quinquagenarii*, qui quinquaginta, *Decani*, qui denis præerant. Hi ubi opus erat, civitatis illius, quam incolebant, Senatum convocarunt, atque cum eo de rebus publicis conſilia inierunt: tum ad aliquot Senatorum iſtorum, tanquam judices legibus conſtitutos, cauſas ſubditorum definiendas introduxerunt: demum a Judice vel Rege vocati de negotiis reipublicæ cum reliquis Principibus conſultabant, & cauſſas ad ſupremum illud tribunal delatas cognoſcebant.

IX.

IX.

Concio, & Senatus.

Poſtquam vidimus, quinam Magiſtratus Hebræorum fuerint, quamque habuerint poteſtatem, explicandum modo, ubi & qua ratione potiſſimum illam exercuerint. Notum eſt illud Juriſperitorum effatum: *non omnia lege comprehendi poſſunt.* Hinc opus eſt conſiliis, in quibus ſæpius de communi bono diſceptetur ac pronuncietur, uti de bello, pace, annona, finibus regundis, ferendis legibus privatis, Magiſtratibus creandis, & quæ ſunt alia. Quemadmodum autem in cæteris, ita etiam in Hebræorum Republica ejusmodi Conſiliis vel maxime locus fuit. Quodſi promiſcue & ab omnibus inita fuerunt, *Concionem* vocare placuit; ſi vero ſeorſum & a paucioribus ac Senioribus, *Senatum.* De Concione ſatis conſtat e SS. Literis, auctorem habuiſſe ipſum Deum. hic enim (o) ad Moſen: *Loquere filiis Iſrael: loquere ad univerſum cætum Iſrael.* & reſpondit populus: *Quæ locutus eſt Dominus, faciemus, & obedientes erimus.* rurſum (p) *Dedit mihi Dominus duas tabulas lapideas, quando concio*

(o) *Exod.* 24. (p) *Deuter.* 9.

cio populi congregata eſt. Heic vero tria occurrunt memoratu digna. primum eſt, quod concionem convocandi poteſtatem non habuerint, niſi qui ſummo cum imperio præfuerunt, ſcilicet Duces, Reges, ac Principes ſupremi. *Congregavit Joſue omnem Iſraelem in Sichem* (q) *Dixit Samuel Judex, congregate omnem Iſraelem in Maſphat.* (r) *Congregavit David Rex omnem populum.* (s) *Ne liceat ulli convocare conventum in regione, ſine ipſo,* id eſt, Simone Principe. (t)

Alterum eſt modus & ratio convocandi, quod fieri ſolebat tubarum ſonitu jam inde a Moſis tempore. huic enim præcepit Deus: (u) *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus convocare poſſis multitudinem . . . quando autem congregandus eſt populus, ſimplex tubarum clangor erit, & non conciſe ululabunt, filii Aaron clangent tubis.*

Tertium denique ſunt cauſſæ, ob quas populus convocari conſuevit, nempe vel ad audiendum, uti principio contigit, dum mandata Dei & leges promulgabantur; vel ad orandum & ſacra facienda in lo-

cis

(q) *Joſ.* 24. (r) 1. *Reg.* 7.
(s) 2. *Reg.* 13. (t) 1. *Machab. C.* 14.
(u) *Numer.* 10.

cis ad id deſtinatis, qualia fuerunt Maſpha, Silo, & Galgala; vel ad agendum de creando Judice, Rege aut Principe, deque bello gerendo, quarum rerum multa exſtant in SS. Literis exempla.

Senatus univerſi populi (erant enim etiam alii ordinis inferioris in ſingulis tribubus & civitatibus) Senatus inquam univerſi populi a Deo ipſo per Moſen introductus eſt, & ex LXX. Viris, qui ætate ac prudentia cæteros antecelluerunt, conflatus. *Congrega mihi ſeptuaginta de Senioribus Iſrael, quos tu noſti, quod Seniores populi ſint, & Scribas; & duces ad oſtium Tabernaculi fœderis, faciesque ibi ſtare tecum, & deſcendam, & loquar tibi: & auferam de ſpiritu tuo, tradamque eis, ut ſuſtentent tecum onus populi, & tu non ſolus graveris.* (x) Venerabilis hic Ordo Seniorum perpetuo adhæſit lateri Moſis, reliquorumque Ducum, tanquam Reipublicæ Capitum; cum iis conſidebat, & de ſumma rerum una cum principibus conſilia agitabat: etiam Regibus poſtea maximæ venerationi fuit, ita ut Joſephus ſcribere non dubitarit: *Nihil agat Rex ſine Pontificis, & Senatorum ſententia.* At diviſo regno, & fa-

cta

(x) Numer. 15.

cta decem tribuum ſeceſſione Senatus hic in tribu Juda & Beniamin eodem quidem ſeptuaginta Virorum numero fuit conſervatus, non tamen eadem ſemper auctoritate apud Reges, utpote quorum aliqui, qui tales non erant, quales Deus eſſe mandavit, ſed quales ipſi eſſe optabant, ſupremam poteſtatem ſibi arrogantes etiam ſine Senatus conſulto decreta ſanxerunt, & negotia regni adminiſtrarunt.

X.

Judicium, & Concilium.

Judicium & Concilium diverſa fuiſſe apud Hebræos tribunalia ſatis prodit Pſaltes Regius, dum ait (y) *Non reſurgent impii in* judicio, *neque peccatores in* Concilio *juſtorum.* & diſtinctius Servator. (z) *Omnis qui iraſcitur fratri ſuo, reus erit* judicio; *qui autem dixerit fratri ſuo Raca, reus erit* Concilio. Primum Græci Κρίσιν ſeu judicium, alterum συνέδριον ſive concilium adpellabant. Judicium in ſingulis civitatibus erat conſtitutum, jubente Deo (a) *Judices & Magiſtratus conſtitues tibi, & judicabunt po-*

(y) *Pſalm.* 1. (z) *Matth.* 5.
(a) *Deuter.* 16.

populum juſto judicio, neque flectent judicium, neque agnoſcent perſonam, neque accipient munera. Judices hos e gremio Senatorum cujusvis civitatis lectos, atque judicia ad portas civitatis exercita fuiſſe jam nuper diximus. *Si noluerit accipere uxorem fratris ſui, quæ ei lege debetur, perget mulier ad portam civitatis, & vocabit Senatum.* (b) Formam illius latius nonnihil explicare juvat, cujus ideam nobis reliquit Petrus Galatinus, olim Hebræus, poſtea Chriſtianus: „ in principio, inquit, non erat controverſia in Iſrael, ſed Domus judicii „ LXX. Judicum in diverſis locis ſedebat. Una autem earum ſedebat in „ portis montis Domus, id eſt, Templi: „ altera vero in porta Atrii: reliquæ autem domus judiciorum viginti trium „ Judicum (de quibus ſcilicet hoc loco „ nobis ſermo eſt) ſedebant in ſingulis „ civitatibus Iſrael: Quum vero aliquid „ poſcendum erat, a domo judicii, quæ „ in civitate propria eſt, poſcebatur. Si „ audiebant, dicebant (nimirum cauſam ſuam) ſin minus, ad illum Ordinem (nempe Judicum) veniebant, „ qui in propinquiore civitate erat. qui „ ſi audiebant, dicebant apud eos; ſin „ mi-

(b) *Deuter.* 25.

„ minus, ad illum Ordinem ibant, qui „ in portis Domus Domini erant, dicebantque: *Sic expoſui, & ſic ſocii mei expoſuerunt: ſic docui, & ſic ſocii mei docuerunt.* Qui ſi audiebant, dicebant „ apud eos: ſin minus, ad eum Ordinem veniebant, qui in porta Atrii Domus Domini erat, & dicebant: *ſic expoſui, &c.* Qui ſi audiebant, dicebant „ apud eos: ſin minus, & iſti & illi „ ibant ad Conſiſtorium Gazith, in quo „ Sanhedrin a mane uſque ad veſperam „ ſedebat. In Sabbatis autem, & diebus „ feſtis ſolemnibus (utpote Atrio Templi ob populi confluentis frequentiam „ impedito) ſedebant in muro. „ Ita Galatinus, (c) cujus verba, *ſin minus audiebant,* intelligenda eſſe exiſtimo, quando cauſa propoſita altioris Ordinis & indaginis erat, aut tam facile dirimi non poterat: alias enim utique audire debebant, & judicium exercere, ne partibus litigantibus unum poſt alterum tribunal (quorum ſucceſſionem heic deſcribit memoratus Auctor) cum maximo incommodo, & forte gravi damno adeundum fuiſſet. Eminebat inter civitatum judicia Hieroſolymitanum: in hoc videre fuit ſedentes in hæmicyclum viginti tres judices,

(c) *Apud Sigonium de republ. Hebræor.*

ces, occupante medium locum Præſide, qui Princeps Senatus dicebatur, Vir ſpectatiſſimæ probitatis ac ſapientiæ: hujus latus dextrum ac ſiniſtrum ſtipabant judices reliqui ordine ſedentes ſuo. Sequebantur tres a ſecretis, quorum unus ſuffragia *abſolventium*, alter *damnantium*, tertius utraque excipiebat ac promulgabat. Illuſtriorem reddidere conſeſſum tres alii Ordines eorum, qui e tota Judæa, & aliis tribunalibus delecti inferiora occupabant ſubſellia, velut Candidati, ad hanc Judicum dignitatem & munus cum tempore aſſumendi.

At ſupremum tribunal omnium & numero, & præſtantia Judicum, & negotiorum multitudine ampliſſimum celebratiſſimumque fuit *Conſiſtorium Gazith*, de quo ſupra, ſeu συνέδριον, id eſt Cathedra, uti Græci vocabant, Latini Concilium, Hebræi Sanhedrin. De hujus antiquitate non modice variant Scriptores: Alii a Moſis uſque tempore in deſerto, alii in terra Chanaan a Judicum ævo, alii a Solyma & Templo condito, demum alii a Gabino Judææ ſub Romanis Præſide illud deducunt. Thalmudici ut quam magnificentiſſimam de ſuo Sanhedrin ideam aliorum mentibus imprimerent, mul-

ta de eo commenta proferunt, omnem fidem excedentia. Veroſimilius videtur, Concilium hoc primum in Silo Tribus Ephraim, ubi tabernaculum & in hoc Arca Dei aliquamdiu quievit; tum in Hieruſalem Tribus Juda fuiſſe conſtitutum, eo conſilio, ut tum cauſæ majoris momenti, tum quæ ab inferioribus civitatum tribunalibus ob ſententiarum diſcordiam definiri non poterant, huc denique deferrentur, id quod diſertis verbis indicat Joſephus. „ Si vero Judices „ neſciunt de rebus ad ſe delatis pro„ nunciare, integram cauſam in Urbem „ ſanctam mittent, & convenientes Pon„ tifex, & Propheta, & Senatus, quid „ viſum ſit, pronuncient. „ Neque hi ſolum, ſed etiam poſtea Reges cum Principibus populi & LXX. Senioribus ac Scribis ſive legis Doctoribus Concilium hoc intraverunt. Locus ei celebrando deſtinatus erat Aula Templi, dicta *Aula lapidibus ſtrata*, itaque conſtructa, ut media pars intra Templi atrium, ubi Oratores ſtantes cauſas agebant, pars altera, ubi Patrum conſeſſus, extra Templi ambitum contineretur. Tempus hujus Concilii nullis fuit circumſcriptum limitibus: nulla die vacabat, ſi feſta ſolemnia & ſabbata excipiantur, quibus in *Antemu-*

rale ſive ad portam, per quam ad montem Templi ingreſſus patebat, transferebatur. Poſt Esdram tamen Templo inſtaurato ſecunda & quinta cujusvis ſeptimanæ feria Concilio cogendo deſignata fuit. Conveniebant Patres Conſcripti primo mane ſacrificii matutini tempore, & ſole ad occaſum pergente diſceſſerunt. nam cauſas agitare noctu nefas erat; quamvis liceret antea ſuſceptas ſub noctem finire. Ordo judicii hic ſervabatur: Qui crimen alterius ad Sanhedrin deferre conſtituit, is Regem; aut Pontificem, aut Principes adibat, nomen ac conditionem rei delaturus. quo facto illi Soterim cum lictoribus ſubmiſere, qui hominem in vincula darent, & ſi res poſtulabat, adjecere cohortem a Præfecto Templi acceptam. Sic ad ſe delatum carceri manciparunt, donec cauſa cognoſceretur. Tum convocato univerſo Concilio, & reo in medium producto ab Accuſatore crimen intentabatur, ſimul & pœna his verbis: *Judicium mortis eſt viro huic, quia hoc aut illud fecit.* Mox defenſor conſtitutus repoſuit: *judicium mortis non eſt viro huic, quia illud non fecit, aut juſte fecit.* Perorata poſtmodum & ventilata cauſa Judices datis ſuffragiis majore eorundem numero vel con-

demnabant reum, vel abſolvebant. nam absque hujus Concilii Sanhedrin ſententia nulli, etiam nocenti, vitam eripere licuit, cujus rei inſigne teſtimonium tempore Reipublicæ jam inclinantis præbet Joſephus. (d) „ Herodes, inquit, Antipatri filius quosdam latrones ſine Concilii ſententia interfecerat, ac potentia ſua terrorem omnibus inferebat. Quare multi Hircanum Regem, & populum hortati ſunt, ut ipſum cauſam dicere in Concilio cogerent. Hyrcanus autem Herodem ad cauſam in Concilio dicendam adeſſe juſſit. Ille vero in Concilium cum cohorte ſua progreſſus adeo terruit omnes, ut nemo ad accuſandum accedere auderet. Silentibus autem omnibus unus Sameas, vir juſtus, dixit: Viri ex Concilio, & Rex! credo neminem vidiſſe unquam ſimilem huic aliquem in hoc Concilio conſiſtentem. Nam qui huc accedere conſueverunt, ut cauſam dicant, humiliter aſtare, & miſericordiam a vobis poſcere capillis promiſſis, & veſte atrata ſoliti ſunt. Hic vero de cæde cauſam dicturus adeſt purpuratus, & capite ornato, armisque ſtipatus, ut ſi condemnatus ex lege fuerit, nos morte afficiat;

(d) *Lib.* 14.

„ ciat; ipſe vero vi facta veritati eva-
„ dat. Verum Herodem non accuſo, ſi-
„ quidem commodo ſuo, non legi con-
„ ſuluit, ſed vos, aut Regem, qui ei tan-
„ tam licentiam tribuiſtis. Unum ſcito-
„ te, maximum eſſe Deum. quare hic,
„ quem nunc propter Hyrcanum dimit-
„ tere vultis, quandoque vos & ipſum
„ Regem torquebit. Hyrcanus autem
„ quum vidiſſet, judices ad necem He-
„ rodis propendentes, judicium in poſte-
„ rum diem diſtulit, & clam monuit, ut
„ urbe abiret. „ Ut vero totum de judiciis Hebræorum negotium brevi manu abſolvam, tres Tribunalium ordines fuere: primus in ſingulis vicis trium judicum, qui de multis pecuniariis & bonis mobilibus cognoſcebant: alter in civitatibus ſingulis viginti trium judicum, qui de civium fortunis, litibus, pactis, criminibus minoris momenti, ac pœnis pronunciabant: tertius denique ſupremus, de quo egimus paullo ante, qui ſedem habuit in Aula Templi, & in quo de maximis cauſis, & totius reipublicæ negotiis, atque de capitis ſupplicio decernebatur.

§. III.

Religio Hebræorum.

XI.

Sacrificia.

Veram religionem, verique Dei cultum cum hoc populo veluti natum ac educatum, in eo cuſtoditum ac conſervatum, perque illum fuiſſe propagatum etiam in mediis, quibus orbis terrarum profunde immerſus jacebat, idololatriæ tenebris, apud omnes in confeſſo eſt. Et quidni? quum tot ſignis & prodigiis, totque beneficiis, & mille ut ita dicam modis ſupremum Numen ſe ſuamque potentiam, præſentiam, juſtitiam, miſericordiam, providentiam, aliasque perfectiones cognoſcendas adorandasque velut ſponte obtulerit, quin & Auctoris, Legislatoris, Doctorisque veræ religionis munus in ſe ſuſceperit. Non raro quidem accidit, ut Hebræi vel diuturnæ peregrinationis tædio correpti, vel vicinarum gentium exemplo invitati, vel ſuorumet Regum impietate in præceps acti ad idola deflecterent: ad Beelphegor & Camos Moabitarum, ad Dagon, Aſtaroth, Beel-Sebub Philiſtæorum, &c. non ta-

tamen aut majoris meliorisve populi partis, aut longioris moræ fuit ea ſuperſtitionis lues, ſed aut pœnitentia ducti, aut graviſſime caſtigati ad Deum ſuum, ejusque cultum & avitam religionem reverſi ſunt. Nulla autem religio eſt ſine ſacris, ſine aris & focis, ſine victimis & Sacerdotibus. Itaque de his, qua ratione apud Hebræos conſtituta fuerint, nunc agendum. Sacrificiorum vetuſtas tanta eſt, quanta ipſius mundi. Quippe Adamum, ejusque filios, Noemum, ac illius poſteros, Abrahamum cum familia ſua, Jacobum & Melchiſedech veris Deum ſacrificiis coluiſſe pluribus prodit S. Scriptura teſtimoniis. Sed nondum primis illis temporibus certæ victimæ, numerus, locus, myſtæ, ritus, aliaque ordinata fuerunt: ſeligebantur res offerendæ pro arbitrio vel e terræ frugibus, vel e pecorum fœtibus: herbarum, ſegetum, & florum manipuli: frumentum, adeps, lac, oves, aliorumque animalium ſanguis. Sacerdos is ipſe, qui ſacrificii materiem ſubminiſtravit, niſi quod in ſolemnioribus ac publicis ſacris honos iſte familiarum aut urbium Principibus, vel Senioribus fuerit delatus. In his autem ſacrificiis cenſent nonnulli ſcriptores, frequenter ignem non humanis manibus excitatum,

ſed a cœlo ad concremandas hoſtias ſubminiſtratum fuiſſe, cujus rei exempla non pauca in SS. Literis deprehendere licet, quemadmodum in ſacrificio oblato ea die, qua Aaron Sacerdotis ſummi dignitate inauguratus fuit: in ſacrificio Gedeonis, in Salomonis ſacrificio, dum templum dedicavit: in ſacrificio Eliæ in monte Carmelo, in ſacrificio Machabæi, dum templum ab Antiocho Epiphane profanatum expiavit. Et ſane Patres plerique (e) ubi de ſacrificio Abelis & Caini agunt, opinantur ignem de cœlo lapſum munera ab Abel oblata abſumſiſſe, reliquiſſe vero intacta illa, quæ Cain obtulit. Humanarum victimarum gemina in populo Dei electo exempla reperimus: unum in Abrahamo, dum Dei juſſu ad Iſaacum filium ſuum immolandum prona voluntate ſeſe accinxit, immolaturus etiam, niſi prohibuiſſet idem, qui mandavit. Alterum in Jephte Iſraelis Judice, qui dum contra Ammonitas cum exercitu egreſſus voto ſe obſtrinxit, oblaturum ſe, qui e domo ſua primus ſibi occurriſſet, occurrentem ita filiam, virginem & puellam, re ipſa holocauſtum obtu-

(e) *S. Cyrillus, S. Ephrem, S. Chryſoſtomus, aliique apud Calmet.*

tulit Domino: (f) de cujus tamen voti religione varia eſt Patrum & Doctorum ſententia. Cætera graviſſime a Deo prohibitum legimus Hebræis, humanas victimas more gentium immolare. Illud certum, primo mortalium ævo in offerendis ſacrificiis quemque ſecutum eſſe pios animi motus, a cœlo vel pietate ſua, & Numinis reverentia ſibi immiſſos, religionemque, quantum ad ritus & ceremonias, locum & tempus, veluti vagam fuiſſe. Ubi autem Lex per Moſen a Deo lata fuit, certa quoque ſacrificiis forma eſt inducta, ut ex ſequentibus mox patebit.

XII.

Varia Sacrificiorum genera.

Holocauſtum præcipuum & antiquiſſimum erat, cujus diſcrimen a reliquis, vox ipſa græca Holocauſton, ab *ὅλος totus* & *καίω accendo* derivata indicat. Nam in hoc ſacrificio tota hoſtia, quæ offerebatur, igne penitus abſumta fuit, quum in reliquis certa portio una cum libaminibus ſacerdoti cederet velut in laboris præmium. Ritum, quo ſacrificii ge-

(f) *Judic.* 11.

genus iſtud peragi debebat, præſcripſit Deus in Levitico: (g) Philo autem Hebræus his verbis explicat. „ Ante omnia „ ſeligatur maſcula victima ex animalibus „ puris ad ſacrificium, juvencus, & agnus, „ aut hœdus. Hanc qui offert, ablutas „ manus imponat ejus capiti. Tum ali- „ quis Sacerdos accipiat eam; mox alius „ ſanguinem ejus exceptum phiala fun- „ dat per altaris circuitum, detractoque „ tergore victimæ artus in fruſta conci- „ dantur, & ablutis inteſtinis ac pedibus „ tota victima igni altaris tradatur, con- „ jectis rurſum in unum partibus, quæ „ modo diſſectæ fuerunt. „ Holocauſti ſic deſcripti altare, ſupra quod offerendum erat, ex lignis Sethim fabricata, æreisque laminis obducta areæ quadratæ ſimilitudinem referebat prominentibus e quatuor angulis totidem cornibus aheneis: ventrem cavum altaris crates ænea implevit catenis ſuſpenſa, ſuſtinendo igni ac victimæ, cineribusque relictis in fundum transmittendis apta. Ignis autem is ipſe fuerat, qui Aarone ſacris initiato e cœlo delapſus hoſtias corripuit, (h) & a Sacerdotibus perpetuo nutriri debuit, ſubjiciendo ligna mane ſigulis diebus, ita ut nunquam in altari deficeret: nec

(g) *C.* 1. *& 6.* (h) *Levit.* 9.

nec re ipſa defecit ad uſque tempus illud, quo ab aris & focis in captivitatem babylonicam hebræa gens abſtracta fuit.

Libamen erat placentæ genus quoddam, quod ex ſimila, ſeu farina mundiſſima fermento infecta, oleoque affuſo, quin & thure conſperſa conficiebatur, & vel in clibano, vel ſartagine, vel craticula coctum offerebatur ita, ut pars una ſacro igne abſumta, altera vero Sacerdoti tanquam operæ navatæ merces relicta fuerit. Modus offerendi erat, quam lex præſcripſit; (i) *Anima quum obtulerit oblationem ſacrificii Domino, ſimila erit ejus oblatio, fundetque ſuper eam oleum, & ponet thus, & deferet ad filios Aaron Sacerdotis, quorum unus tollet pugillum plenum ſimilæ, & olei, & totum thus, & ponat memoriale ſuper altare in odorem ſuaviſſimum Domino; quod autem reliquum erit de ſacrificio, erit Aaron & filiorum ejus, Sanctum Sanctorum de oblationibus Domini.* Non autem fas erat Sacerdotibus partem relictam domum deferre, ſed intra templi parietes comedere neceſſum fuit: *Reliquam autem partem ſimilæ comedet Aaron cum*

(i) *Levit.* 2.

cum filiis ſuis absque fermento, & comedet in loco Sanctuarii Tabernaculi. (k)

Tertium genus ſacrificii fuit *Pacificum*, vel ut aliis in locis S. Scriptura vocat, *Victima Pacifica, Hoſtia Pacificorum, ſalutaris hoſtia.* Origene teſte (l) duplex erat: unum voti, alterum laudis. Prius ad impetrandam a Deo gratiam pacis & ſalutis ſeu publicæ ſeu privatæ: poſterius ea impetrata ad Deum laudandum, ac beneficium acceptum grato animo recolendum inſtituebatur. Victima igitur huic ſacrificio deſtinata (de cujus conditione, ſexu vel ætate nihil fuit præſcriptum: ſolummodo nulla labe infectam eſſe oportuit) ante fores Tabernaculi ſtatuebatur, & impoſita manu initiata ab eo, qui obtulit, jugulabatur. Tum cruore circa holocauſti altare ſparſo adipem, renes, jecur, & quidquid pinguedinis inteſtina obtegebat, quin etiam caudam arietis aut agni (ſi hujus generis hoſtia fuerit) a reliquis carnibus & oſſibus ſejuncta Sacerdos impoſuit offerentis manibus, & ad quatuor mundi plagas circumductis denique hoſtiam ſacro igni devorandam tradidit: ipſe autem Sacerdos pectuſculum & armum dextrum ſibi vendi-

(k) *Levit. 6.* (l) *Homil. 5.*

dicavit: reliquum vero offerens domum referebat, cum familia ſua vel amicis abſumendum; ea tamen lege, ut nil ultra diem ſecundam ſuperſtes foret, dicente Scriptura: (m) *Si voto vel ſponte quis obtulerit hoſtiam, eadem ſimiliter comedetur die. Sed ſi quid in craſtinum remanſerit, veſci licitum eſt: quidquid autem tertius invenerit dies, ignis abſumat. Si quis de carnibus victimæ Pacificornm die tertia comederit, irrita fiet oblatio, nec proderit offerenti; quin potius quæcunque anima tali edulio ſe contaminaverit, prævaricationis rea erit.*

Ad *ſacrificium pro peccatis* quod adtinet, hoc erat omnibus ita commune, ut nec Principes populi, nec Sacerdotes exciperentur, ſi forte crimen aliquod, & maculam legibus ſtatutam ignorantes contraxiſſent. Ritus in hoc ſacrificio fere iidem obſervabantur, ſive pro Sacerdote, ſive pro Principe, ſive pro populo, aut pro opulentis, aut pro pauperibus offerretur. Hoſtiarum duntaxat diverſitas fuit. Itaque Sacerdos ſummus vitulum maculæ omnis expertem præ foribus tabernaculi ſtatuebat, manuque illius cervici ſuperpoſita peccatum ſuum, quod im-

(m) *Levit.* 7. 30. *&c.*

imprudens commiſit, publice profeſſus, veniamque rogans victimam cultro in collum adacto jugulavit: tum profluentem cruorem viala excipiens tabernaculo intulit, & digitis in ſanguine tinctis ſepties eum contra Tabernaculi velum expanſum adſperſit: reliquum vero, poſtquam thymiamatis aram guttis aliquibus linivit, ad altaris holocauſti baſim effudit: vituli vero adipem ſacris ignibus in holocauſti ara cremandum tradidit, reliquis partibus (pelle, pedibus, inteſtinis) extra caſtra portatis, ac in cineres ibidem redactis. (n) Populi Princeps hircum pro peccato immolare juſſus eſt: Populus ipſe vitulum: Vulgus ovem aut capram: Pauperes his victimis comparandis impares duos turtures, aut duos pullos columbarum: quorum inopia neque his hoſtiis exhibendis ſufficeret, farinæ modicam portionem absque oleo ac thure ſubſtituere poterant, cujus pars ſacris flammis, reliqua Sacerdoti ceſſit.

Sacrificium pro delictis, quod quintum eſt, a priori diſtinguebatur, quum iſto peccata, quæ a volente ac ſciente perpetrata: illo autem, quæ ab ignorantibus commiſſa ſunt, fuerint expiata.

Si

(n) *Levit.* 4. & 5.

Sicut pro peccato offertur hoſtia, ita & pro delicto: utriusque hoſtiæ lex una erit. (o) Hoſtia vero huic ſacrificio deſtinata aries fuit de grege, nulla ſui parte macula conſperſus, cujus ſanguinem per gyrum altaris fundi oportebat, caudam vero, & adipem flammis abſumi, carnibus Sacerdoti ad veſcendum relictis. Cætera ſingularem hoc loco de delictis præcipuis mentionem faciunt SS. Literæ: (o) *Anima* inquiunt *quæ peccaverit, & contemto Domino negaverit proximo ſuo depoſitum, quod fidei ejus creditum fuerat, vel vi aliquid extorſerit, aut calumniam fecerit, ſive rem perditam invenerit, & inficiens inſuper pejeraverit, & quodlibet aliud ex pluribus fecerit, in quibus ſolent peccare homines; convicta delicti, reddet omnia, quæ per fraudem voluit obtinere, integra & quintam inſuper partem Domino, cui damnum intulerat. Pro peccato autem ſuo offeret arietem immaculatum de grege, & dabit eum Sacerdoti juxta æſtimationem, menſuramque delicti, qui rogabit pro eo coram Domino, & dimittetur illi pro ſingulis, quæ faciendo peccavit.*

XIII.

(o) *Levit.* 7.
(p) *Levit.* 6.

XIII.

Oblationes, *Primitiæ*, *Decimæ*, *aliaque.*

Sacrificiis ita deſcriptis adnectere oportet velut appendicem ea, quæ his affinia Hebræo populo in ſacris Literis vel præſcripta, vel ſponte ab eo ſuſcepta leguntur. Primum locum obtinent *Oblationes*, quæ in Templo erant admodum familiares, in gratiam præſertim egenorum deſtinatæ, ſcilicet oblationes frumenti, ſimilæ, panis, placentarum, fructuum, vini, ſalis, olei: hæ non raro ſeorſum fiebant, ſæpe etiam ipſis quoque ſacrificiis reliquis additæ fuerunt. Nulla certa in his quantitas erat præſcripta, ſed a religione ac liberalitate offerentis pendebat. Sacerdos vero, quem ordo miniſtrandi tangebat, eas ex offerentis manu ſuſcipiens, illarum portione injecta aræ, reliqua ſibi reſervavit, & quidem jure Sacerdotis tanquam miniſtri Domini, ſi thus excipias, quod totum ſacro igni devotum erat. At *oblatio incenſi* quotidiana in Altari thymiamatis præcepta fuit his verbis: (q) *Candelabrum ſtabit cum lucernis ſuis, & altare aureum,*

(q) *Exodi* 40.

reum, in quo adoletur incenſum coram Arca teſtimonii. (r) *Et adolebit incenſum ſuper eo Aaron ſuave fragrans mane; quando componet lucernas, incendet illud, & quando collocabit eas ad veſperam, uret thymiama ſempiternum coram Domino in generationes veſtras.* Thymiama hoc qua ratione compoſitum fuerit, exponit S. Scriptura eodem in loco: *Dixitque Dominus ad Moſen: ſume tibi aromata, ſtacten, & onycha, galbanum boni odoris, & thus lucidiſſimum, æqualis ponderis omnia, faciesque thymiama compoſitum opere unguentarii, mixtum diligenter, & purum, & ſanctificatione digniſſimum; cumque in tenuiſſimum pulverem omnia converteris, pones eos coram tabernaculo Teſtimonii, in quo loco apparebo tibi. Sanctum Sanctorum erit vobis thymiama.* Res hæc erat adeo ſacra & religioſa Hebræis, ut eam in uſus privatos convertere crimen eſſe capite luendum.

Secundo loco memorandæ veniunt *Primitiæ.* Harum nomine comprehendebatur, quidquid primum ſive ex hominibus, ſive ex animalibus, ſive ex ſemine telluris ortum fuit: omnia hæc apud He-

(r) *Exodi C.* 30.

Hebræos Deo conſecrata fuerunt in ſignum majeſtatis divinæ ac ſupremi totam in gentem, resque illius cunctas dominatus. Itaque primitiæ tum ex fructibus agrorum, tum ex animantibus, quod primum erat, perſolvendæ fuerunt: infantes vero natu majores Domino quidem offerri oportuit in templo, ſed parentes pretio quinque ſiclorum eos velut litro oblato ſuum quisque redimebant. Multiplex autem primitiarum circa fruges genus erat: Primum totius populi nomine oblatum manipulus hordei, qui antequam collectæ meſſis uſus concedebatur, ſub veſperam diei decimæ quintæ Menſis Niſan (apud nos Martii) in atrium templi deferebatur, ubi excuſſis contritisque granis præparatum frumentum a Sacerdote ad quatuor mundi plagas converſo obatum fuit, ejus pugillo in ſacrum ignem injecto: reliquum ſibi retinebat: atque his peractis cuilibet meſſem ſuos in uſus convertere licuit. Alterum genus primitiarum, ſingulis ut redderent præſcriptarum, nec certum tempus, nec quantitatem certam lege injunctam habebat: res tamen ſolemnitate non caruit. Scriptores Judæi fide digni hanc ita nobis narrant: (s) Quum tempus offe-

(s) *Apud Calmet.*

offerendi advenit, viginti quatuor hominum agmen proceſſit, quod bos olearum foliis redimitus, & cornibus auro fulgentibus ſuperbiens antecedebat, ſacrificio deſtinatus, comitante tibicine. Tum ſequebantur reliqui caniſtris onuſti, quibus ſuas detulere primitias inter feſtivos cantus. Venientem turbam excepere cives ex urbe effuſi, totamque pompam per montem ad templum deducebant. Ubi ad atrium Sacerdotum perventum eſt, Levitæ intonabant verba pſalmi vigeſimi noni: *Exaltabo te Domine, quoniam ſuſcepiſti me, &c.* Qui vero primitias detulit, mox verba e Deuteronomio (t) reddidit: *Profiteor hodie coram Domino Deo tuo, quod ingreſſus ſum in terra, pro qua juravit patribus noſtris, ut daret eam nobis.* Demum Sacerdos ſublato caniſtro orationem proſecutus ad altaris latera illud depoſuit, pronusque ſalutavit. Rurſum aliæ primitiæ fuerunt, quarum meminit Liber Numerorum. (u) Quoties enim panis ad uſum familiæ pinſebatur, farinæ portio reponenda fuit, Sacerdoti vel Levitæ, qui eandem incolebat urbem, ſubminiſtranda.

Ter-

(t) *C.* 26. (u) *C.* 15.

Tertium locum ſibi vendicant Decimæ, quas ſolvendi conſuetudo jam ante legem Moſaicam celebratur in S. Scriptura, in qua legitur Abraham deviſtis hoſtibus occurrenti Melchiſedech Regi Salem, ſimulque Sacerdoti ex omnibus ſpoliis decimas obtuliſſe: (x) & Jacob cunſtorum, quæ ex Meſopotamia ſecum allaturus eſſet, decimas Deo perſoluturum ſe voviſſe. (y) At lege conſtituta variæ decimæ ab Hebræis erant reddendæ. Primo quidem a populo decimæ Levitis ſolvendæ fuerunt, qui tamen his ipſis uti antea non poterant, quam ex iisdem decimas Sacerdotibus obtuliſſent. Utrumque patet e libro Numerorum (z) *Præcipe Levitis atque denuncia; cum acceperitis a filiis Iſrael decimas, quas dedi vobis, primitias earum offerte Domino, id eſt, decimam partem decimæ.* Porro decimam partem ſeparare jubebatur unusquisque de populo Iſrael e cunſtis fruſtibus, qui naſcuntur in annos ſingulos, (a) eo fine ut Hieroſolymam transferret ſecum ad Templum Domini, ibique in veſtibulo invitatis ad epulas Levitis comederet: *Comedes coram Domino Deo tuo, & epulaberis tu, & domus tua, & Le-*

(x) *Gen.* 14. (y) *Geneſ.* 28.
(z) *C.* 18. (a) *Deuteron.* 14

Levita, qui intra portas tuas eſt. Quodſi via longior fuiſſet, nec decima commode transferri poſſet, vendenda erat, & in pretium redigenda, illudque offerendum. Denique tertio quoque anno ſeponenda fuit decima pro Levitis, peregrinis, & pauperibus, uti præcepit Moſes: (b) *Anno tertio ſeparabis aliam decimam ex omnibus, quæ naſcuntur tibi eo tempore, & repones intra januas tuas. Venietque Levites, qui aliam non habet partem, nec poſſeſſionem tecum, & peregrinus, ac pupillus, & vidua, qui juxta portas tuas ſunt, & comedent, & ſaturabuntur, ut benedicat tibi Dominus.*

Quartus locus *ſacræ pecuniæ* ac *Gazophilacio* tribuendus eſt. Pecuniæ ſacræ nomine venit ſiclus, (de hujus valore dixi in libro de re numaria) cujus dimidiam partem velut pretium pro animabus ſuis pendere debebant Hebræi ad uſum tabernaculi, quando ſcilicet populus in cenſum veniebat. ita Exodi. (c) *Quando tuleris ſummam filiorum Iſrael juxta numerum, dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis Domino, & non erit plaga in eis, cum fuerint recenſiti. Hoc* an-

(b) *Deuteron.* 14. (c) *C.* 30.

autem dabit omnis, qui tranſit ad numerum; dimidium ſicli juxta menſuram templi . . . ſuſceptamque pecuniam, quæ collata eſt a filiis Iſrael, trades in uſus tabernaculi Teſtimonii, ut ſit monumentum eorum coram Domino, & propitietur animabus eorum. Hunc quaſi ſacrum tributum Sacerdotes conſtructo etiam templo Solymæo diligenter multis annis exigebant. Verum poſtea longiori tempore intermiſſum, quum inſtaurandum eſſet templum, nec pecunia ſuppeteret, Joas Rex denuo ſolvi ab omnibus juſſit, erecta ad templi fores ara, quam Græci ac Perſæ *Gazophilacium*, Syri *Corbonam*, Romani *Ærarium* dixere. In hanc templum ingredientes pecuniam memoratam conferre debebant. unde apud D. Marcum (d) *Sedens JEſus contra Gazophilacium aſpiciebat, quomodo turba jactaret æs in gazophilacium.* Sed nomen iſtud non ſolum arcæ huic, ſed etiam aliis templi locis ac cellis tribuebatur, in quibus annona pro ſacerdotibus, pretioſa munera a Regibus, devotisque perſonis oblata, quæque ad ſacrificia deſtinabantur, recondita ſervataque fuerunt, præpoſito illis cuſtode, ſeu Quæſtore templi.

XIV.

(d) *C.* 12.

XIV.

Summus Pontifex, & Sacerdotes.

Multiplex heic ſacrarum perſonarum genus occurrit: primum quidem earum, quæ ad divinum miniſterium ſolemni ritu fuerunt inauguratæ, uti Pontifices, Sacerdotes, & Levitæ, tum quæ ſacris rite ac decenter peragendis ſerviebant, uti Cantores, Janitores, & Nathanæi, tum quæ licet ſacra non attigerint, ſe tamen vel Deo conſecrarunt, aut Numinis Interpretes erant, aut Dei legem expoſuere, quemadmodum Nazaræi, Prophetæ, ac Scribæ.

Pontifices & exteriore corporis habitu, & officii ſui dignitate ex aliorum Sacerdotum numero quaſi toto humero eminebant. Ad veſtitum quod adtinet majeſtate plenum, juvat ſingulas ejus partes ordine naturali breviter deſcribere. Primo *femoralia* ſeu *feminalia*, ut vocat S. Scriptura, ex lino tenui confecta a renibus ad femora tegenda defluebant: hæc excepit tunica linea, elegantioris texturæ, quæ ſtrictis manicis tam arcte corpori adhæſit, ut nulla omnino in veſte ruga eſſet, deſcenditque uſque ad crura. Huic ſuperaddita erat alia tuni-

nica talaris hyacinthina, in cujus extrema parte ad pedes demiſſa duo & ſeptuaginta tintinnabula (ut Joſephus tradit) aurea, totidemque intermixta mala punica e bracteis aureis elaborata fuerunt ſuſpenſa, *ut audiatur ſonitus, quando ingreditur & egreditur Sanctuarium in conſpectu Domini.* (e) Has veſtes fluentes continebat baltheus, ſeu zona vel cingulum, polymita arte diſtinctum, diverſosque flores ac gemmas referens; hoc quatuor digitos latum tunicas reliquas umbilicum inter & pectus ſtringebat. Sequebatur Ephod ſeu *Superhumerale*, ex hyacintho, crocco, byſſo, purpura & auro contextum, quod ubi humeros tegebat, ex utraque parte duo lapides onychini auro concluſi emicuerunt, quibus inſculpta fuerunt nomina filiorum Iſrael, ſeu duodecim Tribuum, ſena in uno, & totidem in altero, ut Pontifex ingrediens Sancta Sanctorum nomina populi, pro quo rogaturus erat Dominum, in humeris ſuis portaret. Ubi vero eadem zona in pectore decuſſabatur, *Pectorale* ſeu *Rationale* videre fuit, quadratæ figuræ, ac magnitudine palmum æquans. Hoc erat pannus brevis auro intextus, & quatuor tinctus coloribus, iis-

(e) *Exodi* 28.

iisdem ſcilicet, quibus *Superhumerale*, cui quatuor annulis aureis fuit connexus. in eo reſplendebant duodecim lapides miræ magnitudinis in quatuor ordines diſtributi: primus ordo Sardium, Topazium, Smaragdum; alter Carbunculum, Sapphirum, Jaſpidem: Tertius Ligurium ſeu Lyncurium, Acathem, & Amethyſtum: quartus Chryſolithum, Onychinum, & Perillum continebat. Pretioſis his lapidibus duodecim tribuum nomina, ſingula ſingulis, ſecundum ætates ſuas Samaritanis literis inſculpta legebantur. At caput Pontificis tegebat tiara ſeu pileolus e byſſo, rotundus absque tamen acumine, aureis parergis diſtinctus, cujus partem anteriorem cingebat lamina aurea, in frontem Sacerdotis adſurgens, exhibensque literas: *Sanctum Domino*. Ne vero lapſui obnoxia foret hæc lamina, duabus vittis in occipite ſibi occurrentibus vinciebatur.

Atque hic veſtitus erat ſummi Sacerdotis, profecto ſplendidiſſimus, quo inter omnes, & ab omnibus diſcernebatur. Duo tamen adjungere fas erit e Joſepho (f) aliisque Scriptoribus: primum eſt de

(f) *Antiq. L.* 3. *C.* 9.

de *Urim* & *Thummim*, quibus duabus vocibus S. Hieronymus *doctrinam* & *veritatem* ſignificari docet. Hos autem fuiſſe ipſos *Rationalis* lapides contendit idem Joſephus, fulgorem inſolitum vibrantes, ſi Numen conſultum futurarum rerum eventus monſtrare vellet. Verba ſunt Joſephi: „ Lapides quos ferebat „ ſuper humerum Pontifex, erant Sardo- „ nyches. Cum autem Deus ſacrificiis „ adeſſet, is qui in dextero humero por- „ tabatur, micabat & ſplendorem tantum „ emittebat, ut etiam procul poſitis illu- „ ceſceret, cum prius ea luce careret. „ Per duodecim autem lapides *Rationa-* „ *lis* victoriam pugnaturis prænunciabat. „ Tanto enim ſplendore fulgebant, cum „ nondum exercitus moveretur, ut om- „ nibus conſtaret, eorum auxilio adeſſe „ Deum. Ceſſavit autem *Rationale* & „ *Sardonix* annis jam ducentis, antequam „ ego hæc deſcriberem, (*atque adeo 110.* „ *vel 12. ante Chriſtum natum. nam lu-* „ *cem aſpexit Joſephus anno 37. regnan-* „ *te Caligula.*) cum Deus moleſte fer- „ ret transgreſſiones legis. „ Alterum eſt, quod de pileolo Pontificis idem prodit: „ Præter communem, inquit, cum „ Sacerdotibus pileum Pontifex alterum „ pileum habuit conſutum, ex hyacintho

„ va-

„ variatum, quem corona aurea circum-
„ dedit, quæ tribus ordinibus diſtincta
„ fuit: ſupra quam in medio floruit ca-
„ lyx aureus herbæ, quæ a Græcis dici-
„ tur hyoſciamos, ſimilis. „

Pontificis ſic deſcripti hucuſque poteſtas & officium fuit: primo quidem, Caput religionis, & juris ac judiciorum Adminiſter ſupremus eſt conſtitutus (g) *Si difficile & ambiguum apud te judicium eſſe perſpexeris, inter ſanguinem & ſanguinem, cauſam & cauſam, lepram & lepram, & Judicum intra portas tuas videris verba variari: ſurge, veniensque ad Sacerdotes Levitici generis, & ad Judicem, qui fuerit illo tempore* (ſcilicet ad ſummum Sacerdotem teſte Joſepho, Philone, & Interpretibus aliis) *quæresque ab eis, qui indicabunt tibi judicii veritatem.* Dein præcipua Tabernaculi, poſtea Templi cura ipſi incubuit. Quippe Tabernaculum quotidie ingredi ad lucernas concinnandas, in *Sanctuario* autem incenſum ad altare thymiamatis adolere: ſingulis ſeptimanis panes *Propoſitionis* conficere, ac feſtis diebus populi ſacrificia una cum Sacerdotibus offerre oportebat: ſemel vero in anno, feſto *Expia-*

(g) *Deuter.* 17.

piationum, ſacris veſtibus indutus ſolus *Sanctuarium* ipſum intrare, atque una cum altari thymiamatis a peccatis & noxis illud expiare, ſimul pro ſe, familia ſua, & pro univerſo cœtu Iſrael, interea jejunante, preces fundere jubebatur. Demum gravioribus in negotiis a populo interrogatus prælucente Urim & Thummim coram Arca Fœderis Numen conſuluit, & de rebus arcanis ac futuris Dei ſpiritu afflatus oracula edidit. Ut autem ad tanti muneris (nempe Pontificis) faſtigium eveheretur, has in eo dotes lex requiſivit: (h) *Pontifex ſuper cujus caput fuſum eſt unctionis oleum, & cujus manus in Sacerdotio conſecratæ ſunt, veſtitusque eſt ſanctis veſtibus, non erit mancus, debilis, cæcus, claudus, habens maculam, albuginem, aut ejusmodi alia vitia corporis.* Hanc porro dignitatem in ſacris omnium maximam adepti ſunt Aaron, & qui ab eo per continuam ſucceſſionem deſcenderunt, octoginta & unus uſque ad Phanniam ſeu Phanaſſum, ſub quo Jeroſolyma a Tito capta & incenſa: Sacerdotium vero & ſacrificia Hebræorum abrogata fuere.

XV.

(h) *Levit.* 21.

XV.

Jam ad reliquos Sacerdotes & Miniſtros, quorum ingens copia fuit, ut ſcilicet non ſolum incolis Solymæis, ſed ex omni tribu & regione eo confluentibus omni tempore præſto eſſent in ſacris obeundis. Eorum veſtitus, quantum adtinet ad femoralia, tunicam lineam, cingulum & pileolum ſimplex, communis erat cum Pontifice, cujus reliquis ornamentis hi caruere. Extra ordinem tamen quandoque *ſuperhumerali* ſeu Ephod utebantur, hoc diſcrimine, quod lineum eſſet, non auro, purpura & byſſo diſtinctum, quale fuit Pontificis. Hi Sacerdotes ut ait Joſephus (i) ad altare templumque accedebant carentes omni vitio, veſte amicti byſſina, maxime autem mero abſtinentes, ac ſobrii religionis metu, ne quid rem divinam faciendo peccarent. Eorum officia fuerunt: alia quæ ad Tabernaculi vel templi miniſterium pertinebant, ut ignem in altari holocauſtorum perpetuo conſervare, lampadum aliorumque ſacrorum vaſorum curam habere: panes *Propoſitionis* confectos aureæ menſæ calentes imponere, ſacrificia in altari ſuis manibus offerre: jugulare vi-

(i) *L. 6. Bell. Judaic.*

victimas, & pellem detrahere pecoribus, ſanguine ad altaris baſim effuſo: Arcam fœderis ad caſtra & aciem deferre humeris ſuis, ſacrisque buccinis clangere, &c. Alia, quæ ad obſequia populo præſtanda ſpectabant: ut inſtituere illum in præceptis & ceremoniis, judicare circa lepram, in cauſſis divortii, de votis atque Legalibus, Dei nomine populo benedicere, &c. Cætera primi Sacerdotes fuere quatuor Aaronis filii Nadab, Abiu, Eleazar, & Ithamar, a quorum poſtremorum progenie, atque ita e tribu Levi deſenderunt reliqui omnes. David Rex eos in viginti quatuor claſſes ſecundum familias ſorte diviſit, ne ſcilicet cuncti Sacerdotes quotidie miniſteriis ſacris occuparentur, ſed diviſo inter claſſes labore ſingulis hebdomadibus ſingulæ operam navarent, quibus etiam Sacerdotes aliquot inſigniores præfecit, qui communi nomine cum ſummo Sacerdote Principes Sacerdotum, & Pontifices adpellabantur.

XVI.

Levitæ, *Cantores*, *&c.*

Sacerdotes excipiunt *Levitæ*. Equidem omnes, qui e tribu Levi originem duxere, atque ita ipſi Sacerdotes & Ponti-

tifices re ipſa Levitæ fuerant; at proprio Levitarum nomine illi veniebant, qui ex hac ſtirpe inferioribus Tabernaculi vel Templi miniſteriis adhibiti ſunt, non ſine ritu quodam ſolemni. Nam aqua luſtrati, expiatique a maculis, raſo toto corpore, lotisque veſtibus ante fores Tabernaculi palam ſiſtebantur: tum vitulis duobus in holocauſtum oblatis ad ſummum Sacerdotem perducti fuerunt, qui ad quatuor mundi plagas illos convertens, modiceque e ſolo ſublevans conſuetis fungi miſteriis jubebat, hacque ratione in conſpectu omnis populi initiabat. Duplex autem illorum ordo fuit, unus a Moſe, alter a Davide inſtitutus: munus vero utriusque multiplex. Prioris generis Levitis cura Tabernaculi concredita erat, & vaſorum, inſtrumentorum, ac Fœderis Arcæ, ut e loco in locum deferrent, cuſtodirent, & Sacerdotibus miniſtrarent. ita in libro Numerorum: (k) *Per gyrum tabernaculi metabuntur; cum proficiſcendum erit, deponent Levitæ tabernaculum; cum caſtra metanda, erigent.* Portare autem debebant arcam, velum, menſam, cortinam, tectum tabernaculi, tentorium, funes, vaſa, tabulas, vectes, columnas, baſes, totam-

(k) *Cap.* 1.

tamque ſupellectilem ſacram. Poſteriorum vero, quos David conſtituit, poſtquam Arca Dei ſtabilem in Templo Solymæo ſedem obtinuit, officium erat tum præ foribus templi adſiſtere, & cuſtodias agere, tum cætera ad ſacrificium neceſſaria Sacerdotibus miniſtrare, quorum arbitrio plene ſubjecti fuere. Diſtribuit autem illos David in varias claſſes, Miniſtrorum, Cantorum, Janitorum, Scribarum & Judicum. Miniſtri numerabantur 2400. Cantores 4000. Janitores 4000. Scribæ & Judices 6000. (1) Multitudo hæc alebatur non modo ex fructuum, ſed & pecorum decimis, ab univerſo Iſraele ſolutis: quando autem in Templo miniſteria ſua obibant, ex iis quoque, quæ ſingulis diebus offerebantur. Habitationi adſignatæ fuerunt quadraginta octo urbes una cum agris, hortis, & paſcuis adjacentibus: in corporis habitu tamen & veſtimentis nihil a reliquis Hebræis diverſum habebant.

Cantores ex Levitarum ſtirpe ſelecti *confitebantur, & canebant in organis Domini.* Inſtrumenta muſica diverſæ ſortis erant: tubæ, cymbala, pſalteria, citharæ, & quæ proprio nomine dicebantur or-

(1) 1. *Paralip.* 23.

organa. Vocum vero cantui materiem præbebant hymni ſacri, quos David, Aſaph, Idithun, & Heman compoſuere. Univerſus Muſicorum chorus circa holocauſtorum altare in tres ſeries diviſus ſtabat: Caathitæ mediam, Meraritæ ſiniſtram, dexteram Gerſonitæ occuparunt, qui omnes muſicæ artis peritiſſimi fuerunt, utpote qui totum vitæ tempus qua voce qua inſtrumentis canendo impendebant. Illuſtre ſpecimen muſici hujus concentus exhibet S. Sctiptura regnante Salomone (m) *Igitur cunctis pariter & tubis, & voce, & cymbalis, & organis, & diverſi generis muſicorum concinnentibus, & vocem in ſublime tollentibus longe ſonitus audiebatur, ita ut cum Dominum laudare cœpiſſent, & dicere: Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia ejus, impleretur domus Dei nube, nec poſſent Sacerdotes Dei ſtare, & miniſtrare propter caliginem.*

Janitores miniſtri fuerunt ex tribu Levi, qui ad januas Templi excubias egerunt diu noctuque, & ſacras arculas atque theſauros mutatis vicibus cuſtodiebant,

(m) 2. *Paralip.* 7.

bant, ita ut munus illorum quaſi militare fuerit, & inſtar Prætorianæ cohortis templo adſtiterint. Eorum duces portis ad quatuor mundi plagas ſitis præerant: & *his quatuor Levitis creditus erat omnis numerus Janitorum; per gyrum templi morabantur iu cuſtodiis ſuis, ut cum tempus fuiſſet, ipſi mane aperirent fores.* (n) inter alias quoque curas illorum fuit, ne cuiquam contaminato aditus in templum pateret.

Uti autem Levitæ Sacerdotibus, ita creſcente in dies & profana & ſacra Hebræorum republica Levitis in partem miniſterii dati ſunt *Nathinæi*, vilioribus addicti obſequiis. Temporibus Joſue Gabaonitæ functi ſunt hoc munere: tum Chananæi in ſervitutem redacti: demum Nathinæi, *quos dederat David, & Principes ad miniſteria Levitarum.* (o) Atque hos ſervos & mancipia fuiſſe, a David Rege templo donata plerique exiſtimant, quemadmodum vile, quod a prima ſui inſtitutione exercebant, miniſterium ſatis declarat, de quo (p) legimus: *Liberavit* Joſue Gabaonitas *de manu filiorum Iſrael, ut non occiderentur, decrevitque in illo*

(n) 1. *Paralip.* 9. (o) 1. *Eſdræ C.* 8
(p) *Joſue C.* 9.

illo die, eos eſſe in miniſterio cuncti populi, & altaris Domini, cædentes ligna, & aquas comportantes usque in præſent tempus, in loco quem elegiſſet Dominus.

XVII.

Nazaræi, Prophetæ, & Scribæ.

Enumeratis Miniſtrorum Templi claſſibus dicendum modo de illis, qui divino cultui aliis titulis erant obſtricti. Ac primum quidem Nazaræi Hebræos inter fuerunt homines ſingulari pietate conſpicui, qui poſtquam primitias ac decimas rerum omnium ex præſcripto legis obtulerunt, non invenientes amplius, in quo pietatem exercerent, ſe ipſos Deo devoverunt. Votum hoc *Magnum* fuit nuncupatum: *nihil enim*, inquit Philo, *quisquam poſſidet ſe ipſo pretioſius, qua poſſeſſione tunc ceditur.* Voti autem iſtius rei vino omnique potu ad ebrietatem ſerviente abſtinere debebant, capillos nunquam tondere, nullius intereſſe funeri, ne quidem patris, matris, fratris aut ſororis, & ſi forte quis coram illis mortem oppetiiſſet, conſecrationis primæ ceremonias repetere. Nullum vero certum religionis hujus tempus erat conſtitutum. Plerumque ad dies octo, aliquando ad menſem, quando-

doque ad totum vitæ tempus extrahebatur, ut de Samſone, Samuele, & S. Joanne Baptiſta conſtat; ac de Jacobo Juſto, Domini fratre, cum Epiphanio & Euſebio Hegeſippus tradit apud Clementem Alexandrinum, dicens: *Ex utero matris ſuæ ſanctus fuit, vinum & ſiceram non bibit, ſed neque animal manducavit: ferrum in caput ejus non aſcendit.* Singularis erat ritus, quando completis voti diebus eodem ſolvebatur Nazaræus. Nam a Sacerdote ad oſtium tabernaculi deductus agnum, ovem, & arietem offerre jubebatur, illum in holocauſtum, iſtam pro peccato, hunc in ſalutis hoſtiam, una cum pane & vino: ubi hæc rite immolata fuerunt, Sacerdos vel alius Nazaræi caput radebat ante fores tabernaculi, crinesque ſacro igni devorandos tradidit, quibus aliisque peractis ceremoniis liber a voto dimiſſus eſt, & Nazaræus eſſe deſiit.

Præterea inter homines Deo devotos vel maxime recenſeri merentur, quos ſpiritu Dei plenos, & numine cœleſti afflatos primum *Videntes* ſeu futura proſpicientes, dein Prophetas dixere Hebræi. *Venite & eamus ad Videntem. Qui enim propheta dicitur hodie, vocabatur olim Videns.* (q) Pretioſum hoc cœli do-

(q) 1. *Reg.* C. 9.

donum & prærogativa in electo Dei populo nunquam non viguit. Genealogia Prophetarum hæc eſt: Ut nihil dicam de Adamo ac Noe, Abrahamum, Iſaacum, Jacobum, Joſephum multa vaticinia edidiſſe in S. Scriptura legimus: eminebat tamen inter omnes reliquos Moſes: *Et non ſurrexit ultra Propheta in Iſrael; ſicut Moſes.* (r) Hujus poſtea ſpiritum propheticum velut magnum flumen in rivos diviſit Deus, dum eum ad LXX. Seniores Iſrael tranſtulit: *auferens de ſpiritu, qui erat in Moſe, & dans ſeptuaginta Viris. cumque requieviſſet in eis ſpiritus, prophetarunt, nec ultra ceſſarunt.* (s) Poſt hos ſurrexit Debora Prophetis, & Samuel, quo velut patre ac magiſtro integrum Prophetarum agmen prodiit, uti legitur in libro primo Regum. (t) Nunquam autem plures viſi ſunt, quam poſt Eliam & Eliſæum ad captivitatem uſque babylonicam. Hi vitam ducebant ſeparati ab humano conſortio, & patrum ſuorum Eliæ ac Eliſæi exemplo ut plurimum in montibus habitabant, præſertim in Carmelo & Galgala, circa quorum fines centum facile Prophetæ tum tem-

(r) *Deuter.* 34. (s) *Numer.* 11.
(t) *C.* 10. & 19.

temporis numerabantur. Veſtis eorum erat ſaccus ſeu *cilicium* cum cingulo: paupertas ſumma: victus labore manuum comparatus: interea jugi legis divinæ meditationi fuere intenti, orationibus, ac virtutum ſtudio. Hi multa revelabant abſcondita, præcipue de Eccleſia militante, de adventu Meſſiæ, ejusque regno. Sæpius e ſolitudine ſua egreſſi ad populum inſtruendum, congregabant illum Sabbatis & feſtis diebus: increpabant libere ſcelera, ut ne Regibus quidem parcerent, & venturas calamitates prædicebant, Deo ipſis tanquam iræ ſuæ fecialibus utente. Neque defuerunt Prophetæ ſub ipſa ſervitute babylonica, quemadmodum Jeremias, Ezechiel, Abdias, Daniel; immo nec poſt illam uſque ad Malachiam, a quo poſtmodum uſque ad Joannem Baptiſtam, quem prior ſurrecturum prædixerat, nullus magni nominis Propheta in populo Hæbræorum eſt inventus. Prophetandi ratio duplex in S. Scriptura occurrit. Prima fuit per oraculum, quum ſcilicet populus de graviore negotio Deum conſulere cupiebat. Tum enim Pontifices ac Duces ad *Propitiatorium* Arcæ fœderis accedebant, ſacrificiis Deum honorantes. Nec defuit propitium Numen: reſpondit per Moſen,

Jo-

Joſue, Samuelem, &c. qui mente cœleſti lumine illuſtrata, excitataque voluntate, quæ ſpiritus Dei ſuggeſſerat, palam edixere. Altera fuit, quando Deus extra oraculum conſultus, vel ſponte ſuâ nunc per Prophetas, nunc per Sacerdotes, nunc per ſomnia voluntatis ſuæ arcana prodidit. Satis clare hoc nobis innuit Scriptura, dum de Saule Philiſtæorum caſtra expaveſcente dicit: *Conſuluit Dominum, & non reſpondit ei neque per ſomnia, neque per Sacerdotes, neque per Prophetas.* (u) Atque ex his patet, Deum variis modis in veteri Lege aut futura ſignificaſſe, aut abdita revelaſſe: nimirum vel conceptis verbis, ſicut Moſi in rubo ardente, & in monte Sinai: vel per oraculum, ut Aaroni, & Sacerdotibus: vel per quietem, & nocturnas quas vocant viſiones, uti Jacobo, Salomoni, aliiſque Prophetis: vel etiam certis imaginibus abſque ſenſuum adminiculo objectis, ut S. Petro plena meridie in extaſin, & D. Paullo in tertium cœlum rapto.

Poſtremum divino cultui deſtinatorum hominum ordinem conſtituerunt Scribæ, di-

(u) 1. *Reg. C.*28.

dicti etiam Judices & Doctores. Horum munus erat, Dei legem interpretari, ad quod nonniſi longo ſtudio eruditi admittebantur. Origo eorum hæc fuit: Moſes, quæ tum ad Dei cultum, tum ad mores pertinebant, alia voce viva populo tradidit, alia ſcripto conſignavit. Primi generis *Traditiones*, ſecundi *Leges* adpellari conſueverunt. Ea vero, quæ Moſes voce docuit, primum cum Joſue communicabat, Joſue poſtea cum Senioribus, hi cum Prophetis, & Prophetæ demum cum Scribis, ut calamo exciperent, populo pluribus exponenda. Ita Esdras ſingulari elogio (x) *Scriba velox in lege Moyſis* commendatur. Hi igitur quavis hebdomada ſemel legem interpretari debebant, ut Joſephus (y) teſtatur: „ Legislator, „ ait, non ſemel legem ſuos audire vo- „ luit, ſed in unaquaque ſeptimana alia „ opera relinquentes ad legem audien- „ dam congregari, eamque perfecte di- „ ſcere. „ Non minus Philo: (z) „ Mo- „ ris fuit, inquit, Sabbatis operam dare „ Philoſophiæ, principe (*Scribarum*) an- „ tecedente ac docente, quæ opus facto „ ac dicto eſſent, reliquis audientibus ; „ ex

(x) *Esdræ* 1. *Cap.* 7.
(y) *L.* 7. *adverſus Appionem.*
(z) *L.* 3. *de vita Moſis.*

„ ex quo nunc etiam philoſophantur Sab-
„ batis patrio more: nam oratoria in ci-
„ vitatibus ſcholæ ſunt omnium virtu-
„ tum, quibus divina humanaque intel-
„ liguntur, & corriguntur. „ Itaque officium Scribarum duplex erat, nempe ut & verba legis coram populi concione diſtinčte recitarent, & ſi qua interpretatione opus eſſet, exponerent pluribus. Unde Doctores a docendo, & Judices a dijudicando genuinum legis ſenſum dicti ſunt. Locus ad functiones has deſtinatus erat templum, & ſynagoga: in templo id fiebat ſolemnioribus feſtis, interrogando reſpondendo, ac diſputando: in ſynagogis vero ſingulis, ut dictum eſt, ſeptimanis, interpretando & verba legis ruminando.

§. IV.

Res Militaris Hebræorum.

XVIII.

Militiæ Hebraicæ præſtantia.

Rem bellicam apud Hebræos optime conſtitutam fuiſſe non facile quis inficias ibit, qui negotio huic intentus S. Scripturam diligentius evolvit. Quippe bel-

bella illorum & multitudine & virtute militum, & Ducum excellentia, & hoſtium devictorum copia, & rerum geſtarum, victoriarumque magnitudine omnibus aliarum gentium, etiam Græcorum & Romanorum bellis ſunt anteferenda. Duo autem bellorum genera heic diſtinguere oportet. Quædam enim ſupremi Numinis juſſu gerebant adverſus hoſtes, vel qui tranſitum in terram promiſſam contra fas negabant, vel quos ob grandia ſcelera iræ ſuæ victimas Deus deſtinavit. His, quales Chananæi, Amalecitæ, &c. fuerunt, nequaquam parcere, ſed ferro & igne exterminare illos, ac penitus excindere jubebantur Hebræi; quæ res crudelitatis ſpeciem aliquam præbere potuiſſet, niſi Deo jubente, & arcano ejus conſilio id factum eſſet. Atque hoc erat familiari Scripturæ phraſi: *præliare prælia Domini.* Nempe in his ipſe *Dominus Exercituum* adfuit auxilio, proſperumque ſemper ſucceſſum præbuit, factis etiam prodigiis. Sic Moſe in monte orante, quamdiu manus levabat, vincebat Iſrael: ſi paullulum remiſit, vincebat Amalec, donec tandem hoſtilis exercitus ad internecionem deletus fuerit. Sic Joſue pugnante jubenteque Sol & Luna ſtetit, uſque dum victoria compleretur.

Sic

Sic egreſſis in aciem Hebræis *conturbati ſunt Principes Edom, robuſtos Moab obtinuit tremor, obriguerunt omnes habitatores Chanaan.* (a) Sic dejecti expugnatique ſolo tubarum ſonitu muri Jerichuntini. (b) Erat tunc ſane perpetua victoriarum ſeries, & palmæ velut in manibus Hebræorum creſcebant.

Alia bella ſeu Regum arbitrio, ſeu populi voluntate ſuſcepta fuerunt, quorum varia ſors. Quippe ſæpius victores ex acie regreſſi ſunt, adjuvante fortitudinem belli juſtitia cauſſæ; ſæpe ingentem paſſi ſunt cladem, incumbente cervicibus eorum vindicta criminum, ita ut etiam everſis urbibus & Hieroſolyma expugnata in duram longamque captivitatem fuerint abſtracti. Juvat brevem bellorum hujus populi catalogum texere, ut intelligatur, quanta & Ducum Hebræorum ſcientia militaris, & militum robur ac fortitudo fuerit, ut tantam molem & varietatem bellorum tanto tempore ſuſtinerent. Primum Hebræi, quum per Arabiam tranſirent Duce Moſe, cum ipſis regionum harum incolis Amalecitis, Moabitis, atque vicinis Regibus manus conſeruerunt adeo feliciter, ut iis omni

ex

(a) *Exodi* 15. (b) *Joſue* 6.

ex parte cæſis fugatisque inoffenſo poſtmodum pede Jordanem tranſmiſerint. Superato Jordane cum Amorrhæis, Chananæis, Jebuſæis, &c. qui terram a Deo Hebræis promiſſam incoluere, pluribus pertinaciſſimisque præliis conflixerunt, ac tandem devictis illis vaſtiſſimam regionem totam ſorte diviſerunt: Neque tamen bellorum finis. Continuo præliandum erat cum finitimis Regibus Madianitarum, Moabitarum, præcipue autem cum Philiſtæis, juratis Hebræorum hoſtibus. David tandem Jebuſæis, Moabitis, Ammonitis, & Philiſtæis quater profligatis pacatum undique imperium Salomoni filio reliquit. Non diu poſt diviſo regno varia bella civilia inter Reges Juda & Iſrael interceſſerant cum maximo reipublicæ damno. Quando enim Reges cum populo Domini jugum excuſſerant, abjecta veluti cura nec Deus eorum amplius armis adſtitit, ſed gentibus debellandos tradidit, & in ſervitutem miſeram abſtrahendos. Surrexere tamen Machabæi Viri fortiſſimi, qui rem collapſam magnis victoriis aliquamdiu ſuſtinebant. Denique tribus bellis peſſumdatum eſt regnum: uno quod intulit Cneus Pompejus, qui Urbem cepit: altero C. Soſii, qui Ariſtobulo civitate pulſo Herodem ſuffecit:

cit:

cit: tertio & poſtremo, quo Titus Cæſar everſa Solyma finem regno impoſuit. Hæc de re bellica Hebræorum univerſe dicta ſufficiant. Nunc ad ſingularia deſcendendum.

XIX.

Milites & Duces.

Exercitus Hebræorum, uti apud alias nationes, ex Ducibus & militibus conſtabat. Hi non *conduci* dicebantur, ſed *eligi*, quum ante Davidis tempora propriis, non Principis impenſis ad ſigna convenirent, habito ſolum delectu: immo morem ſtipendia ſolvendi militibus primum a Joanne Hircano introductum fuiſſe memorat Joſephus. (c) Non raro univerſus populus arma capere jubebatur, quemadmodum in bello cum Sehon Rege Amorrhæorum, & Og Rege Baſan (d) item in obſidione urbis Jericho. (e) Quandoque nonniſi cum ſelectiſſimis quibusque expeditio bellica ſuſcipiebatur, uti a Joſue contra Amalecitas (f) & adverſus Hai cum tribus militum millibus. (g) Convocati autem urgente periculo cuncti e ſin-

(c) *Antiq. L.* 13. *C.* 16. (d) *Numer.* 21.
(e) *Joſue* 7. (f) *Exod.* 17.
(g) *Num.* 31.

ſingulis tribubus comparere debebant a viginti & amplius annis, ſeveriſſima in eos, qui venire detrectarent, pœna ſtatuta. Certe de Saulě legimus, quod ſub initium regni ſui, dum arandæ glebæ operam daret, certior factus de irruptione Ammonitarum, e veſtigio diſſecti bovis, quem tunc agebat, partes circumquaque in omnem regionem miſerit, edicens: *Quicunque non exierit, ſic fiet bobus ejus.* (h) Nec opus erat apud Viros ſtrenuiſſimos vi ac metu, qui ſemper pro patria & religione non ſolum pugnare, ſed & mortem oppetere parati erant. Unde Tacitus (i) elegans hoc teſtimonium Hebrææ genti præbuit: *Animas præliis peremptorum æternas putant; hinc generandi amor, & moriendi contemtus.* Deſertis itaque laribus uxores filiosque tanquam obſides fidei ſuæ reliquerunt aut redituri victores, aut glorioſa morte occubituri. Primis temporibus exercitus nonniſi pedites numerabat, ſub Regibus dein etiam equites, comparatis e regionum aliarum vicinia equis, præſertim ex Ægypto. Salomon quadraginta equorum, & curruum equitumque duodecim millia habuiſſe legitur. (k) Et ſane Reges exercitus in aciem

(h) 1. *Reg.* 11. (i) *Hiſtor. L.* 6.
(k) 2. *Paralip.* 9.

aciem educebant copioſiſſimos, ut in populo non adeo latis Aſiæ finibus habitante res fidem ſuperaret, niſi S. Scriptura teſtis accederet omni exceptione major. David Rex duodecim turmas, quarum quævis viginti quatuor millia conficiebat, ſub ſignis habuit: Salomon ultra trecenta millia. (l) Abia Rex Juda exercitum conflavit quadringentis virorum millibus inſtructum adverſus Jeroboamum Iſraelis Regem, ſibi cum octingentis millibus occurrentem, qui in prælio cpmmiſſo quingenta millia e ſuis militibus cæſa fugataque deſideravit. (m) At Joſaphat, qui nec tertiam Davidici regni partem occupabat, numeravit undecim ſupra ſexaginta millia Virorum ad bellum aptorum paratorumque : *hi omnes erant ad manum Regis, exceptis aliis, quos poſuerat in urbibus muratis, in univerſo Juda.* (n)

Quid de Ducibus commemorem? diverſi horum Ordines fuere. Omnium ſupremus belli Dux apud Hebræos merito dici poterat ipſe Deus, quamdiu in ejus obſequio & fide iſti permanſerunt, nec bella proprio geſſerant arbitrio. Hujus

(l) 1. *Paralip.* 27. (m) 2. *Paralip.* 13.
(n) 2. *Paralip.* 17.

jus enim nutu in aciem prodibant, hujus imperio freti pugnabant, hujus Numine vincebant: *Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra adverſarios dimicabit, ut eruat vos de periculo.* (o) Quæ gentes debellandæ, quæ delendæ, quibus parcendum, a Deo diſcebant. Ipſa fœderis Arca, qua nihil religioſius erat Hebræo populo, tanquam Dei præſentis ſymbolum in mediis caſtris inter immanes tubarum clangores a Sacerdotibus excitatos collocata fuit, ubi periculum grandius & præſentius præ foribus eſſe videbatur. Unde non aliud in bellis nomen Deo inditum legimus, quam *Deus exercituum*, & ipſe Moſes, quas ſub ſignis habebat, copias *exercitum Domini* nuncupabat, ita ut illarum Imperator nonniſi Dei vices gerere cenſeretur. Hic autem idem fuit in acie, qui Dux, Rex, vel Princeps in republica habebatur. A Joſue uſque ad Reges populus eligebat Duces belli, vel Deus oſtento aliquo, quem vellet, deſignabat, uti Othonielem, Barac, & Gedeonem. Ubi regium nomen & poteſtas introducta fuit, ipſi Reges tanquam ſupremi Duces in bella proceſſerant. Hoc enim proprium munus illorum erat veluti ex pacto. Nam ubi Regem a Deo

(o) *Deuter*, 20.

Deo ſibi petiit populus: *judicabit*, inquiebat, *nos rex noſter & egredietur ante nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.* (p) Saul & David ſine equis & curribus in acie comparuiſſe videntur, & inter alios milites manus cum hoſte conſeruiſſe, quamvis ſelecta fortium quorundam virorum (pueros Regis Scriptura S. vocat) turma ſtipati, & regiis inſignibus ſpectabiles. Nam Amalecita ille occiſo Saule armillam & baltheum ejusdem ad Davidem detulit, ſignum ſimul & ſpolium defuncti Regis. Poſteriori ævo Reges Juda & Iſrael regio cultu induti ſublimes de curru pugnaſſe leguntur, ſequente alio curru vacuo, qui primo forte confracto ſuccederet, aut Regem vulneratum exciperet. (q) Poſt Regem primum locum & ſummam in caſtris poteſtatem habuit *Princeps militiæ*, qualis fuit ſub Saule Abner, ſub Davide Joab & Amaſa, ſub Salomone Banaja. Magnam hujus Principis etiam extra bellum in Aula Regis potentiam fuiſſe colligitur ex Eliſæi ad Viduam verbis: (r) *Habes negotium, & vis ut loquar Regi ſive Prin-*

(p) 1. *Reg.* 8. (q) 2. *Paralip.* 35.
(r) 4. *Reg.* 4.

Principi militiæ? Præter hunc in exercitu eminebant Chiliarchæ, ſeu Tribuni mille militibus præfecti, Centuriones, Quinquagenarii, Tertiani, ac tandem Decuriones, quorum munera unum altero inferiora ſuerunt. Erant enim copiæ univerſæ in Tribus diſtinctæ: Tribus vero diverſis cohortibus, quarum quævis mille milites complectebatur, conſtabant ſecundum familiarum & urbium dignitatem. Cohortes parebant Tribuno ex eadem familia vel urbe lecto: manus autem militum dicebatur, quæ quinquaginta viros numerabat. His adjungendi ſunt Præfecti militares, quos vocabant *Præſides Templi*, & *Præfectos exercitus Templi*, qui præerant tum templi, tum turris Antoniæ, templo junctæ, præſidio: primum Judas Machabæus, alterum illius poſteri impoſuere. *Et ædificaverunt in tempore illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas, ne quando venirent gentes, & conculcarent eum, ſicut antea fecerunt; & collocavit ibi* (Judas) *exercitum, ut ſervarent eum.* (s)

XX.

(s) 1. *Machab.* 4.

XX.

Arma & Signa militaria.

Armorum uſum Hebræis fuiſſe primis ſtatim temporibus, teſtatur S. Scriptura, dum (t) Iſaac Patriarcha ad filium Eſau dixit: *Sume arma, & pharetram, & arcum.* (u) *Et armati aſcenderunt filii Iſrael.* (x) *Armate*, inquit, *ex vobis viros.* (y) *Profecti ſunt de cognatione Dan, ſexcenti viri ſuccincti armis bellicis.* Et vero belli tempore Hebræi omnes, etiam Sacerdotes & Levitæ, cum armis proceſſere, extra quod ne gladium quidem geſtabant. Quænam vero fuerint arma illa præter enſem & ſagittas, vix conſtat: quivis enim ſibimet ipſi de armis providebat, necdum conſtitutis publicis armamentariis. Hinc facile potuit contingere, ut quidquid primum in manus veniebat, arriperent, & in hoſtem ſtringerent. Ita legimus: (z) *Samgar filius Anath, qui percuſſit de Philiſthiim ſexcentos viros vomere: & ipſe quoque defendit Iſrael.* Ita Samſon modo aſini man-

(t) *Geneſ.* 27. (u) *Exod.* 13.
(x) *Numer.* 20. (y) *Judic.* 18.
(z) *Judic.* 3.

mandibula, modo clava eosdem Philiſtæos bene multos trucidavit. At Regum tempore armis fere iisdem, quibus Græci & Romani, inſtructi fuiſſe videntur, ac probe in illis exercitati. Inprimis arcu & funda plurimum valebant, quemadmodum Jonathæ peritiam commendat David (a) *Sagitta Jonathæ nunquam rediit retrorſum*, id eſt, ictu certo avolabat ex arcu. Et David ipſe immanem Goliath, cui vincendo nemo par inveniebatur, lapide e funda miſſo ſtravit. Enſem femori adplicatum gerebant: *Ponat vir gladium ſuper femur ſuum*, (b) & ſuſpenſum e cingulo militari ſeu baltheo, qui non ab humeris ad pectus defluebat, ſed renes tantummodo ſtrinxit. Quippe Nehemias illis, quos exſtruendis Hieroſolymæ muris adhibuit, edixit *ut gladio ſuccinctos renes habeant.* (c) Baltheus hic militaris quoque honoris ſignum & fortitudinis præmium erat: *Si vidiſti*, ait Joab ad virum, qui Abſolonem ex arbore ſuſpenſum invenit, *ſi vidiſti, quare non confodiſti eum cum terra, & ego dediſſem tibi decem argenti ſiclos, & unum baltheum.* (d) Non minus haſtis, ſpiculis, & lanceis pugnabant, qua-

(a) 2. *Reg.* *C.* 1. (b) *Exodi* 32.
(c) 2. *Eſdræ* 4. (d) 2. *Reg.* 18.

quarum ſæpe plures uno ictu in hoſtem torquebant, ut Joab Davidis bellidux tribus Abſolonem trajecit. (e) Nec defuerunt ſcuta ſeu clypei e ligno vel corio, adjecta metalli lamina obducti. De viris illis fortiſſimis, qui Davidem ſequebantur, Scriptura dicit: *Pugnatores optimi, tenentes clypeum & haſtam: facies eorum quaſi facies leonis, & veloces quaſi capreæ in montibus.* (f) Galea quoque & lorica tecti in acie comparuerunt: Galeæ quidem æreæ fuerunt, uti Regis Saulis: Loricæ vero ex laminis ferreis inſtar ſquammarum, vel minutis e ferro annulis inter ſe junctis connexæ. *Induit Saul David veſtimentis ſuis, & impoſuit galeam æream ſuper caput ejus, & veſtivit eum lorica.* (g) Omnem hunc armorum adparatum ſimul ſub oculos ponit S. Scriptura, dum (h) de Ozia Rege meminit: *Præparavit quoque eis Ozias, id eſt, cuncto exercitui* (trecentorum & ſeptem millium quingentorum militum) *clypeos, & haſtas, & galeas, & loricas, arcusque, & fundas ad jaciendos lapides.* Ut autem ſemper in promtu eſſent hæc martis inſtrumenta, cœperunt

(e) 2. *Reg.* 18. (f) 1. *Paralip.* 12.
(g) 1. *Reg.* 16. (h) *L.* 2. *Paralip.* 26.

runt exſtrui ſub Regibus armamentaria publica, omnis generis hujus ſupellectile inſtructiſſima. David maximam armorum copiam tum hoſtibus ereptam, tum in regno ſuo fabricatam Tabernaculo intulit; & ſummus Sacerdos Jojada ea ipſa die, qua Joas in Regem aſſumtus eſt, e Templi theſauro tot arma depromſit, quot texercitui iis inſtruendo ſufficerent. Neque ſplendor aberat a bellico terrore iſto. Nam de Salomone legimus, (i) quod in palatio ſaltus Libani aulam ampliſſimam conſtruxerit, armis refertam, inter quæ, ut de reliquis taceam, trecenti clypei, & ducentæ haſtæ aureis laminis veſtitæ amœnum intuentibus ſpectaculum præbuere, quem tamen magnificum adparatum una dies peſſumdedit, quando Roboam ſucceſſor infelici exitu cum Seſac Ægypti Rege conflixit, quamvis jacturam hanc ſubſtitutis totidem æneis armis utcunque reparaverit.

De ſignis militaribus aliud in S. Scriptura veſtigium non occurrit, niſi quod (k) jubente Deo *ſinguli per turmas, ſigna atque vexilla, & domos cognationum ſuarum caſtra metati fuerint filii Iſrael per gy-*

(i) 3. *Reg.* 10. (k) *Numer. C.* 2.

gyrum tabernaculi fœderis. Et (l) quod Joſue urbem Hai expugnaturus haſtæ apici clypeum ſuum præfixerit, conſpicuum militibus aggreſſionis ſignum. Hebræi tamen Scriptores, quænam hæc ſigna & vexilla fuerint, latius explicant hac ratione: Singulis tribubus, ajunt, ſua erant, quibus diſtinguebantur, inſignia. In acie autem ternæ communi vexillo, ſub quo militarent, utebantur: Juda, Iſſachar, Zabulon leunculum præferebant cum lemmate: *Exurge Deus, & diſſipentur inimici tui.* Ruben, Simeon, Gad cervum addita inſcriptione: *Audi Iſrael, Dominus Deus tuus Deus ſolus eſt.* Ephraim, Manaſſe, & Beniamin puerum opere phrygio pictum adſcriptis hiſce verbis: *Deus in columna nubis præcedebat eos per diem.* Demum Dan, Aſer, Nephtali Aquilam ſublimem portabant cum epigraphe: *Revertere Domine ad multitudinem exercitus Iſrael.*

XXI.

Caſtra & Diſciplina militaris.

Caſtrorum ordo, quem dictante Deo præſcripſit Moſes, in tanta populi multitu-

(l) *Joſue C.* 8.

tudine profecto admirabilis fuit, & violari neſcius; idemque ſemper, etſi per diverſiſſimas regiones, & per medios hoſtes ex omni parte occurrentes iter inſtituendum eſſet. Hunc nos docet S. Scriptura: (m) Tabernaculum cum Arca fœderis medium in caſtris locum occupabat, eratque veluti centrum, circa quod hinc & inde diſpoſita erant tentoria Levitarum, tanquam militum prætorianorum, e quibus eminebat Tabernaculi oſtio proximum ſupremi Ducis. Tum Orientem verſus conſedere tribus Juda cum Principibus ſuis, & viris bellatoribus 74600: tribus Iſſachar cum Principibus & 54400: tribus Zabulon cum Principibus, & 57400. Meridionalem plagam occuparunt tribus Ruben cum Principibus ſuis, & 46500: tribus Simeon cum Principibus & 59300: tribus Gad cum Principibus, & 45650. Verſus Occidentem ſedem fixerunt tribus Ephraim cum Principibus ſuis, & 40500: tribus Manaſſe cum Principibus, & 32200: tribus Beniamin cum Principibus, & 35400. Denique qua Aquilonem ſpectabant caſtra, poſuerunt tentoria ſua tribus Dan cum Principibus ſuis, & 62700: tribus Aſar cum Principibus, & 41500: tri-

(m) *Numer.* 2.

tribus Nephtali cum Principibus, & 53400. Videmus heic grandem ſane exercitum, utpote qui univerſe ſolos viros, quos S. Scriptura *Pugnatores*, id eſt, ad pugnandum aptos & paratos vocat, 603550, ſexcenta tria millia quingentos & quinquaginta numeravit, non computatis Levitis, & ad ſarcinas remanentibus ſenibus, fœminis, pueris, aliisque ad miniſteria quotidiana neceſſariis. Tentoria autem Hebræorum, ſicut apud alias gentes mos invaluit, e pellibus per funes & clavos tenſis confecta fuere, ut ex Iſaia intelligimus (n) dicente ad Iſraelem: *Dilata locum tentorii tui, & pelles tabernaculorum extende, longos fac funiculos tuos, & clavos tuos conſolida.* Idem ordo, qui in caſtris metandis, etiam in profectione ac itinere militari ſervabatur. Ad id tubis datum eſt ſignum: *Fac tibi duas tubas*, ait Dominus ad Moſen (o) *argenteas ductiles, quibus convocare poſſis multitudinem, quando movenda ſunt caſtra; cumque increpueris tubis, congregabitur ad te omnis turba ad oſtium tabernaculi fœderis: ſi ſemel clangueris, venient ad te Principes & capita multitudinis Iſrael: ſi autem prolixior ac conci-* *ſior*

(n) C. 54. (o) *Numer.* 10.

ſior clangor increpuerit, movebunt caſtra primi, qui ſunt ad orientalem plagam; in ſecundo autem ſonitu, & pari ululatu tubæ levabunt tentoria, qui habitant ad meridiem. Et juxta hunc morem reliqui facient, ululantibus tubis in profectionem. Percepto itaque tubarum ſonitu confeſtim collecta ſunt vaſa cum tabernaculo, onerata plauſtra, iter inſtitutum, ita ut ſingulæ tribus deſignatum prius ordinem relictis intervallis tenerent, ne qua turma alteri foret impedimento. Ultimæ inceſſerunt tribus Dan, Aſer, & Nephtali, quarum erat imbellem turbam & impedimenta protegere.

XXII.

Diſciplinam militarem, ſeu leges exercitui tum in præliis tum in obſidionibus jubente Deo per Moſen præſcriptas exponit S. Scriptura in Deuteronomio, (p) quarum ſynopſis hæc eſt. I. Ne timore percellantur Hebræi, ſi conſpexerint hoſtium copias numero longe ſuperiores, eorum equitatus & currus ad terrorem incutiendum paratos, *quia Dominus Deus tuus tecum eſt, qui eduxit te de terra Ægypti.* II. Quum ad prælium ventum fuerit, Sacerdos ante aciem conſpicuus ſta-

(p) *Cap.* 20.

ſtabit, & populum his verbis adhortabitur: *Audi Iſrael: vos hodie contra inimicos veſtros pugnam committitis: non pertimeſcat cor veſtrum, nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos, quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt, & pro vobis contra adverſarios dimicabit, ut eruat vos de periculo.* III. Ante pugnam Duces per ſingulas exercitus turmas circumibunt, & audientibus omnibus proclamabunt, ut diſcedant ab exercitu, & revertantur, qui novam domum ſtruxerunt, necdum dedicatam: aut qui vineam plantarunt, necdum ad communem uſum excultam: vel qui ſponſam duxerunt, necdum in uxorem adſumtam, ne forte moriatur in bello, & alius occupet opus, quod inchoavit. Item qui corde pavido eſt, *ne pavere faciat corda fratrum ſuorum.* IV. Quum finem loquendi fecerint Duces, reliqui inferiores Præfecti quisque ſuas ad ſtrenue pugnandum cohortes animabit, & expeditas habebit. V. Si ad urbem expugnandam egredientur, primum pacis conſilia ſuggerantur hoſti, qui ſi portas ſponte aperuerit, nemini incolarum injuria vel mors inferatur: ſolummodo imponatur tributum. VI. Si deditionem renuerit, & armis oppoſuerit arma, expugnata urbe *percutie-*

tur

tur omne, quod in ea maſculini generis eſt, in ore gladii, absque mulieribus & infantibus, jumentis, & cæteris, quæ in civitate ſunt. VII. Præda omnis diſtribuatur inter milites, ut de ſpoliis hoſtium laboris ſui præmium ferant. VIII. Id ipſum faciant cum reliquis civitatibus procul diſſitis, & iis, quas Deus ad habitandum Hebræis non aſſignavit: in illis vero, quas concedet habitandas, nulli omnino hominum parcatur, ſed omnis populus internecione delebitur, ne ſeducant Hebræos conſortio ſuo, & ad idololatriam pelliciant. IX. Obſidione facta & munitionibus per circuitum inſtructis non liceat ſuccidere arbores fructiferas, & ſecuribus ſylvas vaſtare: *quia lignum eſt, non homo, nec poteſt bellantium contra te augere numerum.* X. Si quæ autem arbores agreſtes ſint, & ſteriles, ſuccidantur, & in alios convertantur uſus, nempe ad machinas fabricandas, donec civitas in poteſtatem redigatur. Neque ſolum hæ belli leges, ſed etiam illæ, quæ ad religionem ſpectabant, ipſo in bello ab Hebræis ſancte ſervabantur. Quippe ne Sabbatum violarent, non raro in itinere ſubſtiterunt, nec oblatis victoriæ occaſionibus uti audebant: quin quod Joſe-

phus (q) ſcribit, Ptolomæus Lagi, quum Jeroſolymam infeſtaret ipſa feſta Sabbati die, nullo mœnia conſcendere, ac vim vi repellere auſo eam cepit. Non modicam quoque cladem paſſi ſunt Machabæi ab hoſte in montibus intercepti. *Moriamur*, inquiebant, (r) *moriamur omnes in ſimplicitate noſtra, & teſtes erunt ſuper nos cœlum & terra, quod injuſte perditis nos. Et intulerunt illi* (nempe hoſtes) *bellum Sabbatis, & mortui ſunt ipſi, & uxores eorum, & filii eorum, & pecora eorum uſque ad mille animas hominum.* Quod factum forte religioſius, quam prudentius dici poterat: ſtatuerunt enim poſt hanc ſtragem Machabæi coacto conſilio, non quidem aggreſſuros ſe deinceps hoſtem ejusmodi feſto die; ſi tamen ſe defendendi neceſſitas inſtaret, vim vi repulſuros.

XXIII.

Prælia, Obſidiones, & Victoria.

Quod jus gentium præcipit, ut priusquam bellum adverſæ parti inferatur, hoc per feciales indicetur, aut ut pro injuria ſatisfiat, poſtuletur, id ipſum quoque Moſes Hebræis mandavit, ut non antea infeſtis ſignis in hoſtem moverent, prius-

(q) *Antiq. L.* 12. (r) 1. *Machab.* 2.

priusquam pacis conditiones propoſuiſſent. *Si quando acceſſeris ad expugnandam civitatem, offeres ei primum pacem.* (s) De Chananææ incolis quidem tale exemplum non exſtat: tradidit enim Deus populos iſtos idololatras, ob ingentia illorum ſcelera pridem anathemate percuſſos in manus Hebræorum, ut eos ſtirpitus excinderent. At Jephte Dux Iſraelitarum, quum Ammonitæ illorum terminos infeſtarent, cum exercitu egreſſus miſit, qui nunciaret hoſti: *Quid mihi & tibi eſt, quia veniſti contra me, ut vaſtares terram meam?* iis vero non ſine calumnia reponentibus, hanc ſuam eſſe, malaque fide ab Iſraelitis poſſideri, pacemque oblatam repudiantibus Jephte reſpondit: *Judicet Dominus arbiter hujus diei inter Iſrael & filios Ammon*, datoque ſigno in hoſtes irruit, multisque occiſis reliquos in fugam dedit. (t) Hoc belli indicti exemplum: aliud pacis obtentæ. Nam quum Philiſtæi combuſtas a Samſone ſegetes ulturi hoſtiliter Judæam invaderent, Tribus hæc legatos miſerat, interrogantes, *cur aſcenditis adverſus nos?* (u) expoſita a Philiſtæis cauſſa, dataque viciſſim a Legatis fide

(s) *Deuter.* 20. (t) *Judic.* 11.
(u) *Judic.* 15.

pe de Samſone tradendo tanquam damni auctore, illi innoxii domum reverſi ſunt.

Jam vero decreto prælio acies ordinata fuit: qua vero ratione id factum ſit, vix alicubi diſtincte prodit S. Scriptura, licet tot pugnas & clades paſſim recenſeat. Ex modo loquendi *inſtruere aciem, dirigere aciem, terribilis ut caſtrorum acies ordinata*, colligere licet, ordinem quemcunque demum in præliis ſervatum fuiſſe: & quidem turmas in cuneos formatas legimus: (x) *Cumque ſiluerint Duces exercitus, & finem loquendi fecerint, unusquisque ſuos ad bellandum cuneos præparabit.* Cuneus autem in militia, ut Vegetius docet (y) dicitur multitudo peditum, quæ juncta acie primo anguſtior, dein latior ſemper procedit, & adverſariorum ordines rumpit; quin a pluribus in unum locum tela mittuntur, quam rem milites vocant *caput porcinum.* Morem quoque dividendi exercitus in dextrum & ſiniſtrum cornu apud Hebræos fuiſſe conſtat ex pugna Judæ Machabæi, fortiſſimi Principis, cum Bacchide & Alcimo inita: *Et movit exercitus eorum* (id eſt, Hebræorum) *de caſtris, & ſteterunt illis obviam, & diviſi ſunt equites in duas partes,*

(x) *Deuter.* 20. (y) *L.* 3. *C.* 9.

tes, & fundibularii & ſagittarii præibant exercitum, & primi certaminis omnes potentes. (z) Quumque animadvertiſſet Judas Bacchidis dextrum cornu firmius eſſe ſiniſtro, hoc cum fortiſſima ſuorum manu aggreſſus fudit, & uſque ad montem Azoti perſecutus eſt. At hoſtes videntes, *qui in ſiniſtro cornu* Bacchidis *erant, quod contritum eſt dextrum cornu*, a tergo Judam invaſerunt, *& ingravatum eſt prælium, & ceciderunt multi ex his & illis. Et Judas cecidit, & cæteri fugerunt* Non igitur, ut multi crediderunt, ſine ordine, ſine lege, ſine arte congreſſi ſunt Hebræi cum hoſte, ſpectaculo magis ſimili macello, quam juſto prælio. Signum autem ad hoc clangore tubarum dari ſolebat, & quidem a Sacerdotibus, quorum jus & prærogativa hæc fuit: *Filii Aaron Sacerdotes*, ait Moſes (a) *clangent tubis, eritque hoc legitimum ſempiternum in generationibus veſtris. Si exieritis ad bellum de terra veſtra contra hoſtes, qui dimicant adverſus vos, clangetis ululantibus tubis, & erit recordatio veſtra coram Domino Deo veſtro, ut eruamini de manibus inimicorum veſtrorum.* Hic tubarum ſonitus ſancti aliquid ac religioſi habere videbatur. Nam in obſidio-

(z) 1. *Machab.* 9. (a) *Numer.* 10.

dione urbis Jericho inſonantibus Sacerdotum buccinis muri corruentes aditum in civitatem aperuerunt: in prælio, quod Abia Rex Juda cum Jeroboamo Iſraelis Rege iniit, prioris exercitus jam jam rebus inclinantibus de fuga ſibi proſpiciens ſacrarum buccinarum clangore ita confirmatus fuit, ut hoſtiles poſterioris copias fere ad internecionem deleverit. *Quippe corruerunt vulnerati ex Iſrael quingenta millia virorum fortium.* (b) Quod terribile fatum prædixiſſe illis viſus eſt ante pugnam Rex Abia, ſic eos allocutus: *In exercitu noſtro Dux Deus eſt, & Sacerdotes ejus, qui clangunt tubis, & reſonant contra vos. Filii Iſrael nolite pugnare contra Dominum.* Dum autem Sacerdotes utebantur buccinis ſeu tubis, Duces cornibus ſignum dabant vel ad colligendas copias, & corripienda arma, vel ad receptui canendum, ut de Gedeone, Saule, Joab, &c. legitur. Speculas quoque in editis turribus, & excelſis montibus adverſus ſubitas irruptiones Hebræi ſtatuere conſueverunt, ubi tubis aut accenſo igne, vel panno aliquo in prææalta pertica ſuſpenſo indicium hoſtis advenientis præbebatur, quibus audi-

(b) 2. *Paralip.* 13.

ditis vel viſis omnes ad arma capeſſenda convolarunt. *Si ſpeculator viderit gladium venientem*, ait Ezechiel, (c) *& non inſonuerit buccina, & populus ſe non cuſtodierit, veneritque gladius, & tulerit de eis animam, ille quidem in iniquitate ſua captus eſt.* Præcipuus & hoſtium terror & Hebræorum ad fortia certamina ſtimulus erat, ſi Arca fœderis velut in centrum caſtrorum & exercitus a Sacerdotibus adferebatur, tanquam certiſſimum divinæ opis pignus. Hanc Moſes & Joſue in omnibus pugnis præſentem habuere: hujus aſpectu militum animi ad ſtrenue pugnandum confirmati, hoſtes vero in deſperationem acti. Certe Philiſtæi territi exclamabant: *Venit Deus in caſtra: & ingemuerunt, Væ nobis. Quis nos ſalvabit de manu Deorum ſublimium iſtorum?* (d) Cæterum finita pugna, obtentaque victoria ad prædam dividendam converſi ſunt, quæ a ſupremo Belliduce æqua portione inter eos diſtributa fuit, etiam illis in partem venientibus, qui ad ſarcinas remanſerunt. (e) Non tamen ſpolia prius in caſtra inferri poterant, antequam expiarentur: quæ quidem ære aut ferro conſtabant, igne; alia ve-

(c) *C.* 33. (d) 1. *Reg.* 4.
(e) *Deuter.* 31. *&* 1. *Reg.* 30.

vero aquis luſtrabantur. Pretioſior pars totius prædæ Ducibus ac Regibus, quin etiam Sacerdotibus & Numini offerebatur.

XXIV.

Obſidionum ab Hebræis ſuſceptarum non eadem ratio fuit, ſed pro diverſitate temporum diverſa. Moſi præcepit Deus: (f) *Quando obſederis civitatem & munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, &c.* Munitiones autem iſtæ, quibus obſeſſæ urbes circumdabantur, erant foſſæ, aggeres, ſudes, ac turres, quibus armati milites impoſiti, quæque machinarum nomine tunc veniebant: *Ligna agreſtia ſuccide, & inſtrue machinas.* (g) His exitus omnis præcludebatur obſeſſis, ſimulque commeatus & copiæ auxiliares intercipiebantur. Itaque cives ad deditionem cogebantur fame, vel obſidentes ſcalis admotis muros ſuperando urbem vi expugnarunt. At Regum tempore cultior erat, ac magis operoſa & urbium muniendarum & obſidendarum methodus. Ita de Roboamo Scriptura dicit: (h) quod civitates munitiſſimas exſtruxe-

(f) *Deuter.* 20. (g) *Ibid.*
(h) 2. *Paralip.* 11.

xerit, quarum quindecim enumerat, additque: *ſed & in ſingulis urbibus fecit armamentaria ſcutorum, & haſtarum, firmavitque eas ſumma diligentia.* De Ozia Rege vero teſtatur (i) *Fecit in Jeruſalem diverſi generis machinas, quas in turribus collocavit, & in angulis murorum, ut mitterent ſagittas & ſaxa grandia.* Atque hic Ozias primus machinarum ejusmodi auctor celebratur, quas ſuperior ætas necdum viderat. Inter has videntur etiam fuiſſe aries, inſtrumentum quatiendis mœniis aptiſſimum: teſtudo e clypeis in pontis formam junctis ad muros ſuperandos: & vinea ad ſubruendas turres, quæ propugnaculorum loco tunc erant; de quibus Ezechiel, dum Tyri obſidionem prophetico afflatus ſpiritu prædixit: *Circumdabit te*, inquiebat, *munitionibus, comportabit aggerem in gyro, & elevabit contra te clypeum, & vineas, & arietes temperabit in muros tuos, & turres tuas deſtruet.* (k) Plura adhuc ſimilium machinarum, etiam igne fartarum, genera reperire licet Machabæorum ævo, ubi Antiochus Eupator Jeroſolymam obſedit, Machabæis illam ſtrenue defendentibus. *Statuit illuc* (Antiochus) *baliſtas & machinas, & ignis ja-*

(i) *Ibid. C. 26.* (k) *C. 26.*

jacula, & tormenta ad lapides jactandos, & ſpicula, & ſcorpios ad mittendas ſagittas, & fundibula. Fecerunt autem & ipſi (Machabæi) *machinas adverſus machinas eorum, & pugnaverunt dies multos.* (l)

XXV.

De triumphis ac trophæis, quibus victorias ſuas Græci ac Romani neſcio an majori pompa vel faſtu exornarunt, apud Hebræos vix aliquod veſtigium reperitur. Equidem Saul inſigni victoria de Amalecitis reportata elatus triumphalem arcum in Carmelo ſibimetipſi erexiſſe legitur, (m) ac ſolemne feſtum celebraſſe immolatis ex omni præda hoſtiis: *Nunciatum eſt Samueli, quod veniſſet Saul in Carmelum, & erexiſſet ſibi fornicem triumphalem.* Sed ob hoc ipſum factum graviter a Propheta reprehenſus eſt. Jephte Patri, Ammonitarum Domitori, triumphum aliquem inſtruxiſſe videtur Filia, quæ cum tympanis & choris feſtivas inter acclamationes reduci e prælio Victori obviam ivit. Sed omnis hæc lætitia in luctum abiit, & filiæ in victimam voto deſtinatæ lugubri ſacrificio funeſtata fuit. Majorem triumphi ſpeciem præ-

(l) 1. *Machab.* 6. (m) 1. *Reg.* 15.

præbuit Davidis poſt Goliathum devictum ingreſſus in urbem Solymæam. Nam toto exercitu & populo commitante, ipſoque Saule Rege latus victoris ſtipante David abſciſſum Gigantis caput manu præferens, palamque omnibus oſtentans inceſſit, Comitibus arma Goliathi in morem trophæi portantibus: *Aſſumens autem David caput Philiſtæi attulit illud in Jeruſalem.* (n) Ita ovantem effuſæ per portas mulieres ex omnibus Iſraelis civitatibus cum tympanis & ſiſtris inter cantus & choros exceperunt, & lætum pæana intonabant: *Percuſſit Saul mille, & David decem millia.* Sed caro ſtetit hic qualiſcunque triumphus Davidi, dum odium Saulis ei peperit, nonniſi cæde illius extinguendum, ſi non ſingulari Numinis providentia fuiſſet ſervatus. Potior itaque Hebræorum, utpote populi religioſiſſimi, cura fuit, ut poſt victorias de hoſtibus relatas ſupremo exercituum Domino debitas ac ſolemnes gratias referrent. Præivit Moſes exemplo. Nam fugatis deletisque Amalecitis ad perpetuam rei memoriam exſtruxit aram, ac Domino dedicavit, adjecto lemmate: *Dominus exaltatio mea.* (o) Cantica quoque ſacra compoſuerunt, quæ populi to-

(n) 1. *Reg.* 17. (o) *Exod.* 17.

totius voce inter clangentes Sacerdotum tubas, & omnis generis muſica inſtrumenta ſolemniter decantabant, Dei laudem, & facti memoriam continentia. Tale eſt Canticum Moſis & filiorum Iſrael ſubmerſo Pharaone, ejusque exercitu: *Cantemus Domino: glorioſe enim magnificatus eſt: equum & aſcenſorem dejecit in mare.* &c. (p) Tale etiam fuit Debboræ & Barac poſt victoriam de Siſara, exercitus Regis Jabin Principe: *Audite Reges, percipite Principes: Ego ſum, ego ſum, quæ Domino canam, pſallam Domino Deo Iſrael,* &c. (q) Non minus arma cæſorum hoſtium, ſpolia, & prædas ditiſſimas Numini tanquam tropæa conſecrarunt, ſuſpendentes in Tabernaculo vel Templo. Ita Goliathi gladium & arma in Tabernaculo appendit David: & (r) in libro primo Paralipomenon legimus, conſtitutos fuiſſe e tribuum Principibus cuſtodes Templi, quorum curæ fuerunt commiſſi *theſauri ſanctorum, quæ ſanctificavit David Rex, & Principes familiarum, & Tribuni, & Centuriones, & Duces exercitus de bellis & manubiis præliorum, quæ conſervaverant*

(p) *Exodi* 15. (q) *Judic.* 5.
(r) *C.* 6.

rant ad inſtaurationem & ſupellectilem Templi Domini. Hæc de re militari Hebræorum.

§. V.

Feſta Hebræorum.

XXVI.

Feſta Paſchæ, Pentecoſtes, Tabernaculorum.

Ad ſacra iterum tranſeamus, quibus adnumerari merentur dies Feſti, quos agebant Hebræi non ritu aliarum gentium, apud quas variis ludis, ſaltibus, certaminibus, & conviviis ejusmodi Feſta polluebantur potius, quam colebantur; ſed religioſis & majeſtate plenis ceremoniis. Ex his alii, & potiores a Deo, alii iique pauci ab hominibus inſtituti fuere. A Deo quidem *Paſcha cum Azymis, Pentecoſte cum Primitiis, Tubæ, Expiationes, Tabernacula cum collectis, Sabbatum, Annus Sabbaticus & Jubilæus:* ab hominibus *Encænia*, & quidam alii minus feſti dies.

Paſcha, Hebræis Peſach ſive tranſitus Domini, feſtum ſolemne fuit, quot annis occurrens, & a Deo graviter præceptum,

ptum, (s) ut eo menſe, quo populus Duce Moſe ex Ægypto egreſſus eſt, ad perpetuam tanti beneficii recordationem celebraretur. Heic duo memoratu digna ſeſe offerunt. Primum tempus eſt: Ante Moſis ævum anno initium dabatur in Æquinoctio, quod in Autumno contingit, menſe ſcilicet Tiſri ſeu Septembri. Verum poſtea mandante Deo (t) juſſi ſunt Hebræi inchoare annum in verno Æquinoctio, menſe Niſan ſive Martio; nimirum eo ipſo, quo ex Ægypti ſervitute eductus fuit populus. Igitur quarta decima luna, id eſt, quarta decima dies Martii erat ſtabili ſede deſignata Paſchalis feſti initio, qua ſingulæ familiæ agnum maſculum absque macula, aliove vitio mactare jubebantur, & aſſatum cum Azymis ſeu panibus nullo fermento miſtis comedere. Sequens vero dies adpellabatur *Magnum Paſcha*, & *Prima Azymorum*: ſeptima vero (ſeptem enim dies feſtivitati huic debebant impendi, e quibus prima & ultima ſolemnes erant) *Collecta* dicebatur, quia intra tempus iſtud terræ fruges metebant & colligebant. Alterum ſunt cere-mo-

(s) *Exod.* 13. & *Deuteron.* 12.
(t) *Ibid.*

moniæ, quibus ſolemnia hæc peragebantur: 1. Poſtes & ſummum limen ædium agni immolati ſanguine tingi oportebat, quemadmodum Deo præcipiente factum in Ægypto ante egreſſum, quando Angelus Exterminator percutiens omnia Ægyptiorum primogenita viſo in poſtibus Hebræorum hoc ſigno, ſcilicet ſanguine agni, eorum domos innoxius pertranſiit. 2. Nocte paſcha præcedente agnus, de quo dixi, manducandus erat aſſus cum pane azymo, & lactucis agreſtibus: nihil crudum aut elixum, ſed ſolum, quod igne aſſum fuit, edere fas erat; oſſa frangere non licuit, ſed ipſum etiam caput agni, & pedes, & viſcera abſumere oportuit, reliquiis cunctis igne crematis. Si familia non ſufficeret agno comedendo, e vicina domo aliquos invitare oportuit. 3. Cuivis comparendum fuit peregrinantium more, cinctis renibus, pedibus calceatis, & manibus baculo inſtructis, ac feſtinatio in veſcendo adhibenda. Hic tamen ritus non ſemper viguit, utpote qui pro ipſa egreſſus ex Ægypto nocte præſcriptus erat. 4 Toto Paſchatis tempore a veſperis primis uſque ad ſeptimæ diei finem panis fermento miſti uſus ſeveriſſime fuit interdictus. Hæc omnia docet liber Exo-

Exodi. (u) Porro Paſcha celebrari non potuit, niſi in urbe regni metropoli, qualis erat primum Galgala, tum Silo, dein Jeroſolyma. (x) Qui vero itinere, morbo, aliove legitimo impedimento prohibebantur, quo minus ſtato tempore hoc feſtum agerent, iis decima quarta dies menſis ſequentis Jar aut Sivan, Aprili ac Majo noſtro reſpondentis, conſtituta fuit. (y) Quatuor præcipue Paſchatum celebritates deſcriptas S. Scriptura nobis reliquit: primam ſub Joſue in terra Chananæa: alteram ſub Ezechia Rege: tertiam Joſiæ Regis tempore: quartam poſt reditum populi e captivitate babylonica. Ex his magnificentia ſuperaſſe reliquas videtur ſecunda: *Fecerunt filii Iſrael, qui inventi ſunt in Hieruſalem, ſolemnitatem Azymorum ſeptem diebus ſolemnitatis, immolantes victimas pacificas, & laudantes Dominum Deum patrum ſuorum, & placuit univerſæ multitudini, ut celebrarent etiam alios dies ſeptem, quod & fecerunt cum ingenti gaudio, factaque eſt grandis celebritas in Hieruſalem, qualis a diebus Salomonis filii David, regis Iſrael, in ea urbe non fuerat.* (z)

Pen-

(u) *C.* 12. (x) *Deuter.* 16.
(y) *Numer.* 9. (z) 2. *Paralip.* 30.

Pentecoſtes feſtum erat e ſolemnioribus unum, quod etiam, quoniam numero a ſecunda Paſchatis die inito quinquageſima die, atque ita elapſis ſeptem hebdomadibus celebrabatur, *Quinquageſimum* & *Feſtum Hebdomadarum* fuit nuncupatum. Quippe frugum meſſi, quam memorata ſecunda Paſchatis die inchoabant, tunc finis impoſitus fuit menſe Sivan ſeu Majo. Duas potiſſimum cauſſas feſtivitatis hujus commemorat S. Scriptura: primam, ut ſupremum Dei Dominium profiteretur populus, ad templum deferendo primos frugum ſuarum manipulos: alteram ut nunquam memoria excideret dies ab egreſſu ex Ægypto quinquageſima, qua legem Hebræis promulgandam Moſes in monte Sinai a Deo ipſo acceperat. Offerebantur igitur in Pentecoſte frugum primitiæ, præſertim tritici, ſeu panes duo e farina fermento ſubacta confecti, præter quos ſeptem agni unius anni, vitulus, & bini arietes in holocauſtum, duo alii agni in hoſtias pacificas, & demum hircus pro peccato immolabantur. (a)

Feſtum *Tabernaculorum*, græce Scenopegia, quæ vo[illegible] *erectionem tabernaculorum* ſigni-

(a) *Levit.* 23.

ſignificat. Hoc in memoriam tabernaculorum illorum, quibus Hebræi in ſuo per deſertum tam longo & tædii pleno itinere utebantur, inſtitutum erat. Dies feſtivitati, quæ per integram hebdomadam extendebatur, aſſignata fuit decima quinta menſis Tizri, ſive Septembris, ubi tempore Autumni fructus collecti fuerunt. Singuli dies iſti feriati, primus tamen & ultimus præ reliquis erant ſolemnes. Feſti hujus lætitiam ſplendide deſcribit Esdras, (b) prout eam celebravit populus, Urbe ſancta recens inſtaurata: *Egredimini in montem, & afferte frondes olivæ, & frondes ligni pucherrimi, frondes myrti, & ramos palmarum, & frondes ligni nemoroſi, ut fiant tabernacula, ſicut ſcriptum eſt. Et egreſſus eſt populus, & attulerunt, feceruntque ſibi tabernacula unusquisque in domo ſua, & in atriis ſuis, & in atriis Domus Dei, & in platea portæ aquarum, & in platea portæ Ephraim. Fecit ergo univerſa Eccleſia eorum, qui redierunt de captivitate tabernacula, & habitaverunt in tabernaculis . . . . & fuit lætitia magna nimis. Legit autem in libro Legis Dei a primo die usque ad diem noviſſimum, & fecerunt ſolemnitatem ſeptem diebus, & in die octa-*

ve

(b) *L.* 2. *C.* 8.

vo Collectam juxta ritum. Hunc autem diſtincte magis explicat Joſephus (c) in hunc modum: „ In manibus portarunt „ ramos myrti, & ſalices, ſummitates- „ que palmarum, & virgulas mali perſici. „ Prima dierum fit holocauſtum hoſtia- „ rum ex tredecim bobus, & agno uno „ aut pluribus, & arietibus duobus, ad- „ jecto hirco pro declinatione peccato- „ rum. Sex autem diebus ipſe quidem „ numerus agnorum & arietum cum hir- „ co ſacrificatur: ſubtrahitur autem ſin- „ gulis diebus unus bos, donec ad ſepti- „ mam veniatur, & ab omni opere die „ octavo requieſcunt, & Deo vitulum „ immolant, & arietem, & agnos ſeptem, „ & hircum pro declinatione peccato- „ rum. „ Atque hæc tria feſta, ſcilicet Paſcha, Pentecoſtes, & Tabernacula, fuerunt omnium præcipua, ad quæ celebranda omnis ſexus virilis e cunctis Judææ finibus quot annis convenire in Urbem Hieruſalem, & intereſſe ſacris lege tenebatur.

XXVII.

(c) *Antiq. L.3.*

XXVII.

Sabbatum, Annus Sabbaticus, & Jubilæus.

Sabbatum omnium primum ac vetuſtiſſimum erat Feſtum, & *Quietis* dicebatur in memoriam ſeptimi diei, quo ſupremus mundi Opifex Deus veluti a labore ſex dierum, quibus orbem univerſum condidit, quieverat. Hic ſacerrimus fuit Hebræis, ac religione ad ſuperſtitionem uſque plenus. Certe Philo (d) vocat publicum orbis feſtum, & mundo univerſo commune, in omnibus late urbibus qua græcis qua barbaris civitate donatum; quam tamen Philonis ſententiam meliores Scripturæ ſacræ Interpretes rejiciunt, nec ante legem Moſaicam Sabbati religionem invaluiſſe, aut a Patriarchis cuſtoditam fuiſſe contendunt. Duplex quaſi præceptum erat pro hac die latum. Unum: *Diem Sabbati ſanctifices.* (e) quod orationibus, divinis laudibus, & legis intelligendæ ſtudio in Templo & Synagogis implere oportebat. Alterum: *Non facies omne opus in eo.* (f) quo omnis labor ſervilis, nec homini ingenuo conveniens prohibebatur, ita ut ne quidem

(d) *De Opif. mundi.* (e) *Numer.* 28.
(f) *Levit.* 22.

dem focum ad domeſticos uſus, & cibos coquendos excitare liceret a veſpera Sabbati uſque ad illius diei alteram veſperam: *a veſpera ad veſperam celebrabitis Sabbata veſtra.* (g) fuitque præceptum hoc adeo ſanctum, ut ejus violati reo capitis ſupplicium fuerit ſtatutum, quod expertus eſt Hebræorum quidam, qui Sabbato in ſolitudine ligna collegiſſe deprehenſus jubente per Moſen Deo lapidibus fuit obrutus. (h) Conceſſum tamen erat adaquare pecudes, & ſi quod forte in foveam decidiſſet die Sabbati, inde extrahere, uti conſtat ex illo Matthæi loco (i) quo invidi Phariſæi Chriſtum violati Sabbati reum egerunt, quando die Sabbati ægrotum ſanabat. Licebat etiam iter inſtituere, ſed nonniſi breve, ac certo ſpatio dimenſum, & ſi Rabbinis fides eſt adhibenda, duo millia cubitorum longum. Unde S. Lucas, ut iter a monte Oliveti uſque Jeroſolymam deſignaret, Sabbati iter ſtatuit. *Tunc reverſi ſunt Jeroſolymam a monte, qui vocatur Oliveti, qui eſt juxta Jeruſalem, Sabbati habens iter.* (k)

Sab-

(g) *Levit.* 23. (h) *Numer.* 15.
(i) *C.* 12. (k) *Act. C.* 1.

Sabbato adnectere oportet *Annum Sabbaticum* ſeu *Sabbatarium*, qui ſeptimo quoque anno in orbem redeunte occurrebat. Hoc anno nullum terræ ſemen mandari poterat, & arva, arbores ac vineæ incultæ relinquebantur, ita ut quod ſponte ſua ſoli benignitas protulit, quaſi primo occupantis eſſet, fructusque omnes pauperibus, viduis, orphanis & advenis, quin & pecoribus in prædam cederent: *ſex annis ſeminabis terram tuam, & congregabis fruges ejus, anno autem ſeptimo dimittes eam, & requieſcere facies, ut comedant pauperes populi tui, & quidquid reliquum fuerit, edant beſtiæ agri. Ita facies in vinea & oliveto.* (l) Ne vero hac ratione ipſi agrorum & vinearum domini anno ſeptimo & ſequenti penuriam pati cogerentur, providit idem, qui hoc præcepit Deus. *Quodſi dixeris, quid comederimus anno ſeptimo, ſi non ſeverimus, neque collegerimus fruges noſtras? dabo benedictionem meam vobis anno ſexto, & faciet fructus trium annorum, ſeretisque anno octavo, & comedetis veteres fruges uſque ad nonum annum.* (m) Aliæ quoque hujus anni ſeptimi immuni-

(l) *Exod.* 23. (m) *Levit.* 25.

nitates fuere. Servi debebant manumitti, & in libertatem aſſeri, niſi ſponte huic ſuo juri renuntiaſſent. *Tunc enim a domino applicabitur* (ſervus ejusmodi) *ad oſtium & poſtes, perforabitque aurem ejus ſubula, & erit ei ſervus in ſæculum.* (n) Præter hæc debita a creditoribus exigi haud poterant: nec quemquam paupertate premi permiſſum, ita conceptis verbis jubente Deo: (o) *Septimo anno facies remiſſionem, quæ hoc ordine celebrabitur: Cui debetur aliquid ab amico vel proximo, ac fratre ſuo, repetere non poterit. A peregrino & advena exiges: civem & propinquum repetendi non habes poteſtatem. Et omnino indigens & mendicus non erit inter vos. Fænerabis gentibus multis, & ipſe a nullo accipies mutuum . . . . Cum tibi venditus fuerit Frater tuus Hebræus aut Hebræa, & ſex annis ſervierit tibi, in ſeptimo anno dimittes eum liberum, & quem libertate donaveris, nequaquam vacuum abire patieris, ſed dabis viaticum de gregibus, & de area, & de torculari tuo.*

Huic Sabbatico fere per omnia ſimilis erat Annus Quinquageſimus ſiue *Jubilæus* aut *Jobeleus*, ita nominatus, quia ſe-

(n) *Exod.* 21. (o) *Deuter.* 15.

feſtivum illius initium Levitæ tubis arietinis, quæ Hebræis *Jobelim* dicuntur, convocato populo indixerunt ac promulgarunt. *Numerabis quoque tibi ſeptem hebdomadas annorum, id eſt, ſepties ſeptem, quæ ſimul facient annos quadraginta novem, & clanges buccina menſe ſeptimo, decimo die menſis, propitiationis tempore in univerſa terra veſtra. Sanctificabisque annum quinquageſimum, & vocabis remiſſionem cunctis habitatoribus terræ: ipſe enim eſt Jubilæus.* (p) Eædem ferme immunitates huic anno Jubilæo, quæ Sabbatico conceſſæ fuerunt, quod adtinet ad terræ culturam, fructuum communitatem, & ſervorum Hebræorum libertatem: immo plures. Nam illa etiam mancipia, quæ ſeptimo anno juri adipiſcendæ libertatis renunciarunt, hoc anno manumitti debebant: inſuper bona & hæreditates, ſeu venditæ fuerint, ſeu in pignus datæ, ad priſtinum dominum redibant. *Reverſus homo ad poſſeſſionem ſuam, & unusquisque redibit ad familiam priſtinam.* (q)

XXVIII

(p) *Levit.* 25.
(q) *Ibid.*

XXVIII.

Feſtum Tubarum, Expiationum, Encæniorum, &c.

Sequitur Feſtum *Tubarum.* Hoc die prima menſis ſeptimi Tiſri, apud nos Septembris, celebratum fuit, qua ipſa annum civilem auſpicati ſunt Hebræi, credentes mundum eo ipſo tempore a Deo conditum fuiſſe. Duplicem vero inſtituti hujus feſti rationem adferunt Interpretes, nimirum vel in memoriam illius diei, quo Moſes legis tabulas a Deo in monte Sinai inter tubarum clangores accepit, vel quo Iſaac jamjam paterna manu immolandus invento ariete, inter dumeta cornibus hærente, atque in victimam ſubſtituto, a morte liberatus fuit. Feſtum hoc ſolemnius reddidit holocauſtum totius populi nomine oblatum, vitulus ſcilicet, arietes duo, & ſeptem agni unius anni, cum farinæ & vini libaminibus.

Plura occurrunt dicenda de Feſto *Expiationum,* quod *Kippur* & *Chippus* Hebræi nuncupabant a venia, quam pro commiſſis totius anni peccatis humillime flagitabant. Hoc decimum ſeptimi menſis Tizri diem ſibi adſignatum habuit, quo

quo lege cautum fuit, ut animas ſuas affligerent, hoc eſt, jejunarent: *Menſe ſeptimo decima die menſis affligetis animas veſtras, nullumque opus facietis ſive indigena, ſive advena, qui peregrinatur inter vos. In hac die expiatio erit veſtri, atque mundatio: ab omnibus peccatis veſtris coram Domino mundabimini.* (r) Itaque jubebantur Hebræi primum jejunare, & adflictatione animarum ſe ad hoc feſtum præparare: jejunia enim Hebræorum non ſolum in abſtinentia a cibis, ſed etiam in vario luctus genere poſita erant. Dato per buccinæ ſonitum ſigno omnis populus Hieroſolymis in Templo, alibi in foro publico conveniebat: totum diem absque cibo & potu tranſigebant ad veſperam uſque: ſedebant profundo immerſi ſilentio, cinere ac cilicio cooperti. Legebatur lex: Seniores adhortabantur populum ad pœnitentiam agendam, & jejunii tempore Viri a mulieribus abſtinebant, nec nuptias tunc celebrare licuit. Jam vero ritus expiandi inſolitum quid habebat. Præter alias enim ceremonias ſacrificiis, de quibus §. III. dixi, communes ſummus Sacerdos toto corpore lotus, & ſola tectus veſte linea com-

(r) *Levit.* 17.

comparuit abſque *tunica hyacinthina*, *Ephod*, & *Rationali*, ac ſi pretioſa hæc indumenta luctui & pœnitentiæ minus convenirent. Præterea e duobus hircis, quos a Principibus acceptos offerebat totius populi nomine, unum ſorte electum in libertatem aſſeruit hac ratione: hirco coram ſe adducto poſtquam manus impoſuit, ſua totiusque gentis delicta palam confeſſus eſt: tum per hominem ad id conſtitutum hircus ille velut populi peccatis, & diris, quas imprecabatur Sacerdos, onuſtus in deſertum liber dimiſſus fuit, adpellatus propterea ab Hebræis Azazel, *hircus*, *&* *caper emiſſarius* a S. Scriptura: *Poſita utraque manu ſuper caput ejus confiteatur omnes iniquitates filiorum Iſrael, & univerſa delicta, & peccata eorum: quæ imprecans capiti ejus emittet illum per hominem paratum in deſertum. Cumque portaverit hircus omnes iniquitates eorum in terram ſolitariam, & dimiſſus fuerit in deſerto, &c. . . . ille vero qui dimiſerit caprum emiſſarium*, &c. (s)

Encœnia ſeu feſtum Dedicationis. Quatuor autem ſolemniores Templi Hieroſolymitani dedicationes occurrunt in S. Scri-

(s) *Levit.* 16.

Scriptura. Prima fuit & magnificentiſſima Salomonis, menſe ſeptimo Tizri, ſive Septembri, per octo dies celebrata, præſente immenſo populo, & victimis ſine numero cæſis. (t) Secunda fuit Templi a Zorobabele inſtaurati, poſtquam Judæi ſoluta captivitate babylonica in patrium ſolum rediere, menſe Adar, qui reſpondet Februario. (u) Tertia non tam Templi fuit, quam Altaris, quando Judas Machabæus devicto Gorgia templum, a gentibus undequaque profanatum, cum fratribus ſuis & ſacerdotibus expurgavit, aram vero holocauſti deſtructa veteri novam erexit, menſe Casleu ſeu Novembri. (x) Quarta denique dedicatio templi fuit, ab Herode conſtructi ſeu potius novis acceſſionibus amplificati: hanc die Herodis natali maxima cum pompa fuiſſe celebratam narrat Joſephus. (y)

Fuerunt & alii dies Feſti minores. 1. Ad anni cujusvis finem inſtitutus eſt planctus filiæ Jephte, quam Pater victor e præ-

(t) 3. *Reg.* 8. *&* *Paralip.* 7.
(u) *Eſdræ Cap.* 7.
(x) 1. *Machab.* 4.
(y) *Lib.* 15.

e prælio redux virginem immolaſſe creditur. *Exinde mos increvit* (z) *in Iſrael, & conſuetudo ſervata eſt, ut poſt anni circulum conveniant in unum filii Iſrael, & plangant filiam Jephte Galaaditæ diebus quatuor.* 2. Dies viceſimus menſis Casleu, quo ignis, quem in tertam defoſſum, finita captivitate babylonica extinctum repererant, cœleſti prodigio rurſum animatus fuit. 3. Dies vigeſimus quintus menſis Casleu, quo Judith vidua ex urbe Bethuliæ egreſſa Holofernem exercitus Aſſyrici Principem proſtravit. Nam *dies victoriæ hujus feſtivitatis ab Hebræis in numero ſanctorum dierum accipitur, & colitur a Judæis ex illo tempore uſque in præſentem diem.* (a) 4. Dies tertius decimus menſis Adar ſeu Februarii recolendæ victoriæ Eſtheris Reginæ adverſus Aman Judæorum hoſtem infenſiſſimum obtentæ inſtitutus a Mardochæo. Hunc Judæi communi lætitia inter feſtivas epulas celebrabant, miſſis ultro citroque ciborum donariis. 5. Dies decimus quartus menſis Adar ob Nicanorem Regis Aſſyriorum ducem debellatum. 6. Præter alia complura jejunia ſolemne illud fuit, quod propter mortem Godoliæ menſæ Tisri, & in memoriam

(z) *Judic.* 11. (a) *Judith. C.* 16.

riam obſidionis, qua Nabuchodonoſor Jeroſolymam premebat, ſolutæ inſtituebatur. 7. His accenſeri merentur *Neomenia*, ſeu primus cujusvis menſis dies, qui feſtus quidem non fuit, nec legi de ceſſatione operis ſubjectus: indictus tamen tubarum clangore, ac privatæ cujuslibet religioni relictus, quove extra ordinem vituli duo, aries unus, & agni ſeptem cum reliquis libamentis in holocauſtum offerri jubebantur.

§. VI.

Artes & Studia Hebræorum.

XXIX.

Agricultura & vita Paſtoritia.

Inter Hebræorum ſtudia profana primis gentis hujus temporibus primum facile locum obtinuiſſe videtur agricultura, & vita paſtoritia. Si univerſum populi iſtius quaſi exercitum luſtrare velimus, a Principe ſupremo ad infimum uſque mancipium omnes agricolas & paſtores fuiſſe deprehendemus, ita ut rei hujus ſtudium characteriſmus Hebræorum dici poſſit. Ut nihil dicam de Adami filiis Cain & Abel, de quibus S. Scriptura

meminit, (b) *Fuit autem Abel paſtor ovium & Cain Agricola:* nihil de Abrahamo, Loth, Iſaaco, Joſepho, Jacobo, quorum facultates omnes agris, terræ frugibus, & ovium, aliorumque animalium gregibus, quarum rerum curam & culturam ipſi ſuſceperunt, definiebantur: novimus Moſen, *dum paſcebat oves Jethro ſoceri ſui Sacerdotis Madian, cumque minaſſet gregem ad interiora deſerti*, veniſſe ad montem Horeb, unde a Deo vocatus eſt ad munus Legati, & ſi fas eſt ita loqui, *vice-Dei* ad Pharaonem potentiſſimum Ægypti Regem, ac Iſraelis totius Dux ſupremus fuit conſtitutus. (c) Gedeon dum tritico excutiendo, purgandoque frumento operam dabat, ab Angelo Dei nomine non ſine oſtento populum regere, ac contra Madianitas in aciem educere juſſus eſt. (d) Saul jam in Regem electus unctusque par boum reducebat ex agro, quando nuncium accepit, Jabes urbem in Galaad ſitam extremum periclitari; convocatoque protinus exercitu trecentorum trium millium depoſito agricola Bellidux comparuit, & Ammonitas profligavit. (e) David quoque, quum oves paſcebat, a Samuele ad ſo-

(b) *Gereſ.* 4. (c) *Exod. C.* 3.
(d) *Judic.* 6. (e) 1. *Reg.* 11.

ſolium ſceptrumque evocatus fuit, atque ad oves denuo reverſus eſt, declinaturus tantiſper furorem & inſidias Saulis Generi ſui. (f) Davidis filios regios, dum oves ſuas tonderent, convivium inſtituiſſe legimus. (g) Eliſæus ab Elia ad Prophetæ officium evectus eſt eo ipſo tempore & loco, quo glebam uno e duodecim vomeribus patris ſui ſulcare reperiebatur. (h) Vir Judithæ, opulentus admodum & honoratiſſimus, dum ardente Sirio meſſoribus ſuis continuo præſens eſſet in agro, nimio æſtu in morbum incidit, brevi extinctus. (i) Plurima alia rei hujus exempla extant. Sufficiat dixiſſe: apud Hebræos Reges fuiſſe dictos *paſtores*, ac populum *gregem* eleganti metaphora a vitæ paſtoritiæ, terræque cultu deducta. Et vero non ignobile hoc ſtudium eſſe, ſed inter magnas ſcientias collocandum ſatis demonſtrant tot veteres ac nobiles Scriptores tum Poetæ, qui Buccolica & Eclogas præſtantes in laudem utriusque hujus vitæ tam agreſtis quam paſtoritiæ poſteritati reliquerunt, tum Philologi, qui exactam de agrorum, pratorum, vinearum cultu, deque tota re ruſtica doctrinam proſa oratione comple-

(f) 1. *Reg. C.* 16. (g) 2. *Reg.* 13.
(h) 3. *Reg.* 19. (i) *Judith. C.* 8.

plexi ſunt. Et vero ruſticæ rei ſcientia latiſſime patet. Oportet enim noſſe indolem terræ, ſeminum vim & virtutem, glebæ ſubigendæ modum, tempeſtatum viciſſitudines, & pericula, quibus fruges obnoxiæ ſunt: arbores & vites plantandi, & fructus ad maturitatem perducendi methodum; animalium paſtus, educationem, morbos, medicamina: inſtrumenta his uſibus apta & neceſſaria fabricandi artem; denique rationem fruges collectas rite conſervandi. Huic ſtudio florentibus annis etiam Græcæ ac Romanæ Reipublicæ Proceres in exſtructis ruri prædiis ac latifundiis vacaſſe, (quod ruſticari, & ruſticationem vocabant) nec id curis ſuis inter tot alia publica negotia inferius duxiſſe hiſtoria veterum temporum nos abunde docet: quin quod plerumque, ubi ſervis & viliſſimæ plebi cultura hæc relicta fuit, dominante interea in civitatibus luxu & deſidia, potentiſſimæ iſtæ aliæque reſpublicæ magis magisque inclinare cœperint. At Hebræorum per multos centenos annos hæc ferme præcipua, ſi non unica fuit occupatio nobilium æque ac ignobilium: parentes filios & filias hujuſcemodi laboribus a teneris unguiculis aſſuefaciebant, ſuasque opes ac potentiam omnem in

agris

agris, pratis, vineis & horreis optime cultis collocatam credidere.

XXX.

Linguæ patriæ Studium, Sculptura, Pictura.

De aliis artibus & ſcientiis profanis, ſingulari diligentia apud gentem hanc excultis non ita memoriæ proditum eſt. Vix veſtigium aliquod adparet, quod Hebræi ſcholas habuerint publicas, puerosve ſuos alio miſerint ad eas frequentandas, addiſcendasque literas vel artes liberales. Quapropter res invidiæ plena, & execratione digna viſa fuit ſtrenuis illis Machabæis Gymnaſium id, quod Antiochus Illuſtris impiorum civium aliquorum, & patriæ proditorum conſilio & rogatu Græco more Hieroſolymis ædificavit (k) Quippe Hebræi peregrinarum linguarum & literarum ſtudio nullo ducebantur; potius ab eo abhorrebant tanquam a re mancipiis ſuis communi, quibus hebræam linguam diſcendi neceſſitatem ſervitus impoſuit, uti Joſephus teſtatur. (l) Contenti erant ſua, quam omnium antiquiſſimam, & velut a Deo ipſo conſecratam ſumma veneratione profe-

(k) 1. *Machab.* 1. (l) *Antiq. L.* 20.

ſequebantur. Quamvis enim ſimpliciſſima eſſet, & e paucis verborum radicibus nata, ditiſſima tamen fuit vocibus, quarum plurimæ integra in ſe ſenſa, quaſi ſinu ſuo abſcondita continebant. Ejus expreſſiones nobile quid & emphaſi plenum præſeferebant, neque aliarum linguarum vocibus, tanquam aurum ſequiore metallo, miſceri ſe patiebatur. Nullus ambiguitati aut ænigmati locus: nec a Moſis tempore uſque ad babylonicam captivitatem quidquam vitii contraxit, vel mutationis ſubiit. Præcipua pars ſtudii penes juventutem fuit ut patriam hanc linguam pure ac ſincere abſque ullo ſphalmate loqui, legere ac ſcribere noſſet. Hac in palæſtra publice exercitabatur potiſſimum die Sabbati in ſynagogis, dum adultiores convenirent eodem tempore ad audiendam legis interpretationem, ut prodit Origenes. (m)

Callebant quoque alias artes, cæteris gentibus communes, quantum ad vitam ſuſtentandam, aliave negotia quotidiana fuerunt neceſſariæ. Jam ſub mundi exordium meminit S. Scriptura de Tubalcain, quod fuerit *malleator & faber in cuncta opera æris & ferri.* (n) Neque Noe

(m) *L.* 4. *contra Celſum.* (n) *Geneſ.* 4.

Noe arcam fabricare, neque illius nepotes turrim Babel ædificare potuiſſent, gnaris opificibus deſtituti. Quod autem poſtmodum hæ aliæque artes magis magisque fuerint excultæ, dubitare nos haud ſinit eadem S. Scriptura. Nam ubi Moſes tabernaculum ſtruere juſſus eſt, Beſeleeum & Ooliabum ad grande hoc opus adhibuit, de quorum primo, qui filius Uri erat de tribu Juda, dicit: (o) *Implevitque eum ſpiritu Dei, ſapientia & intelligentia, & omni doctrina ad excogitandum, & faciendum opus in auro, & argento, & ære, ſculpendisque lapidibus, & opere carpentario, quidquid fabre adinveniri poteſt.* De altero autem: *Ooliab quoque filium Achiſamech de tribu Dan: ambos erudivit ſapientia, ut faciant opera abietarii, polymitarii ac plumarii, de hyacintho ac purpura, coccoque bis tincto, & byſſo, & texant omnia, ac nova quoque reperiant.* Simili ratione, quando David moriturus ultimum affatus eſt filium Salomonem, exhortatusque, ut templum magnifice a ſe deſignatum Numini ædificaret, his verbis uſus erat: *Habes quoque plurimos artifices, latomos, & cæmentarios, artificesque lignorum, & omnium artium ad faciendum opus prudentiſſimos, in*

(o) *Exodi* 29.

in auro, & argento, & ære, & ferro. (p) De arte pingendi, quemadmodum apud nos in uſu eſt, dum prata, ſylvæ, urbes, flores, animalia, homines, prælia, integræque hiſtoriæ vivis coloribus exprimuntur, an eam calluerint Hebræi, merito in dubium vocari poteſt. Nam ex omnibus veteris teſtamenti libris certi nihil conſtat. Legimus quidem (q) *Et omnes parietes templi* (Salomonici) *per circuitum ſculpſit variis cælaturis, & torno, & fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias, quaſi prominentes de pariete, & egredientes.* Rurſus (r) *Lecti quoque aurei & argentei ſuper pavimentum ſmaragdino & pario ſtratum lapide diſpoſiti erant, quod mira varietate pictura decorabat.* Verum bene conſideranti verba pronum eſt ſuſpicari, quasdam parietum partes cœmento vel ſcalpro magis elevatas duntaxat coloribus diverſis fuiſſe tinctas, quum paullo poſt dicatur: *& ſculpſit in eis picturam Cherubim:* ita etiam pavimentum verſicoloribus lapillis fuiſſe ſtratum, quod nunc opus *Muſaicum* ſeu *Muſivum* adpellamus. De aliis certe picturis ad artis regulas factis altum ſilentium, cujus ratio eſſe poteſt, quod

(p) 1. *Paralip.* 22. (q) 3. *Reg.* 6.
(r) *Eſther C.* 1.

quod aliis gentibus idola, ſacrificia, & fabulas paſſim depingentibus Hebræos religionis amor ab artis hujus exercitatione abſterruerit. Atque hoc innuere videtur, quod *ſpiritu raptus in Hieruſalem* Ezechiel vidiſſe ſe teſtatur: (s) *Et ingreſſus vidi, & ecce, omnis ſimilitudo reptilium & animalium, abominatio & univerſa idola domus Iſrael depicta erant in pariete in circuitu per totum.*

XXXI.

Poeſis, & Muſica.

An Poeſeos ars in Hebræorum republica floruerit, non conveniunt Scriptores, aliis eam elevantibus, deprimentibus aliis. Joſephus, Origenes, Euſebius, & S. Hieronymus Moſis cantica, & quidem, ut Joſephus ſæpe teſtatur, heroico carmine ſcripta fuiſſe contendunt. Totum pſalterium verſibus jambicis, alcaicis, & ſaphicis, non minus quam Pindari ac Horatii poemata, plenum eſſe aſſerit D. Hieronymus. (t) De libro Job dicere non dubitat, poſt illa verba: *Pereat dies in qua natus ſum*, omnia hexa-

(s) *Ezech. Cap.* 8.
(t) *Præf. in Chron. Euſeb.*

xametris, dactilis & ſpondæis conſtare, quamquam fateatur, quod *propter linguæ idioma crebro recipiant tales pedes, non earundem ſyllabarum, ſed eorundem temporum. Interdum quoque rhythmus ipſe dulcis & tinnulus fertur, numeris pedum ſolutis; quod Metrici magis, quam ſimplex Lector intelligunt.* At Auguſtinus Calmet (u) cum Scaligero, Eugubino, Ludovico Capella, Martinio, Grotio, &c. nulla carminis artificioſi, & ad metrum ac pedes adſtricti veſtigia in canticis, pſalmis, ac prophetiis deprehendi, erudite ut ſolet ac ſtudioſe adſtruit, quamvis negare non auſit, rhythmos interdum ac dedita opera conquiſitos in pſalmis, aliiſque Scripturæ libris carmine ſcriptis recurrere. „ Antiquius, ait, apud Græ„ cos Poema Homeri & Heſiodi carmi„ nibus nullum eſt, quæ ſane ſexcentis „ annis Moſaicis ſcriptis recentiores ſunt. „ Quis rogo poſt hæc Hebræorum Legis„ latorem, Jobum & Davidem methodi„ cam & artificialem poeſin ſecutos fu„ iſſe affirmaverit? *Quare cenſet*, eorum „ poemata felicis cujuſdam ingenii fœ„ tus eſſe, quod Dei ſpiritus animabat, „ atque pro eo, quo agitabatur, æſtro, „ conceptus ſuos poetico & ſublimiori ſti-

(u) *In Diſſert. de Poeſi Veter. Hebræor.*

„ ſtilo, nunquam tamen legibus & regu„ lis coacto effundebat. „ Utrique parti aliquid tribuendum videtur, ſcilicet non quidem ad artis poeticæ a Græcis conditæ regulas Moſis cantica, pſalmos, aliaque fuiſſe compoſita, utpote quæ regulæ primum, ut in aliis ſcientiis contigit, e diuturnis obſervationibus boni malive carminis aut rhythmi aures ſono ſuo blande afficientis natæ ſunt. Hæc tamen non prohibent, quo minus dicatur, rhythmi ac pedum dimenſiones, e quibus carmina heroica & lyrica prodierunt, genus aliquod, licet minus forte perfectum, in ſacris hiſce Scriptis contentum fuiſſe. Profecto difficile eſt, tantis tamque peritis, & longe proximioribus teſtibus quemadmodum ſunt Joſephus, & Hieronymus, omnem de Poeſi Hebraicam fidem abnegare; præterquam quod lingua Hebraica, Moſi, Davidi, &c. familiaris, poſt captivitatem babylonicam varias mutationes paſſa ſit, ita ut non tam de ea, quæ nunc exſtat, quam de illa, quæ tunc viguit, teſtimonium e traditione Majorum præbere doctiſſimi hi Viri intelligantur.

Certius quid de arte muſica pronunciare licet, cujus ſane ſtudioſiſſima fuit

gens Hebræa; non quidem illius omni ex parte compoſitæ, quæ noſtris temporibus in uſu eſt, ſed ſimplicis, attamen numeroſæ, ac ciendis aurium & cordium ſuaviſſimis ſenſis natæ factæque. Moſes vix mare erythræum cum populo Dei ſicco pede tranſgreſſus, ut pro tanto beneficio grates Numini ageret, in cœtu virorum notum illud & magnificum Canticum concinit; Maria interim ſorore tympanum pulſante, idemque canticum proſequente inter choros reliquarum mulierum, qua voce qua muſicis inſtrumentis ludentium. (x) David autem Rex, Cytharædus ille nobiliſſimus, hanc artem & coluit ipſe, & cultum ejus mirifice propagavit. Nam ut ſacris divinisque officiis majeſtatem conciliaret, inter tot tantaque regni negotia quamplurima cantica compoſuit, inſtrumenta muſica conſtrui curavit, Levitarum chorum numeroſiſſimum inſtituit, ita ut feſtis præſertim diebus totum Tabernaculum, & omnis mons Sion ſymphonia aures & corda demulcente reſonaret. Templo conſtructo quater mille Cantores conſtituti fuerunt, quibus Aſaph, Heman, & Idithum celebres in hac arte magiſtri præficiebantur, ut eos in omni vocum & in-

(x) *Exodi, 15.*

inſtrumentorum muſicorum genere erudirent. Nec ſolum in Templo, ſed etiam in Aula Regia ſuum muſicæ pretium erat, & ſtudium. Ita Berzellaus Davidi in aulam ſuam ſe invitanti dixit: *Nunquid audire poſſum ultra vocem Cantatorum atque Cantatricum?* Non minus Salomon, ne qua parte Aulæ ſuæ ſplendori aliquid deeſſet, *feciſſe ſibi Cantores, atque Cantatrices* memoratur, quo nomine in S. Scriptura paſſim venit non ſolum muſica, quæ vocibus, ſed etiam quæ inſtrumentis omnis generis peragitur. Horum tres fere claſſes fuerunt. Quædam fidibus conſtabant, quædam pneumatica, alia variæ ſortis tympana fuerunt. Ad primam pertinuere *Nablum* ſeu *Pſalterium*, alio nomine Cithara ſive *Haſur*, vel *Decachordum*, decem fidibus inſtructum, hoc ſolo diſcrimine, quod pſalterium ſuperiore parte, cithara inferiore concava fuerit, & pulſaretur plectro vel digito fides vellicantibus. *Cinor* ſive Lyra vetus trium, aliquando ſex, & novem omnino fidium, ſonum edens in ventre ſubjecto. *Symphonia* tenſis in cavo machinæ oblongæ ac rotundæ, chordis ope manubrii agitatis, amœnum concentum reddidit. *Sambuca* inſtrumentum muſicum erat, in quo fides ordine longo ac

multiplici ſuper tabulam diſtributæ, ac exiguis bacillis ſolicitatæ reſonabant. Alteram claſſem conſtituerunt tibiæ, tubæ, & organum vetus *Huggacb* dictum, fiſtulis imparibus canentis ore animatis conſtans. Tertia claſſis complectebatur tympana varii generis: quædam corio obducta, & bacillis nodoſis percuſſa raucum edebant ſonitum, noſtris ſimillima: quædam proprie *cymbala* nuncupabantur ære conſtructa inſtar pilei aut ſphæræ cavæ, interque ſe colliſa accutiſſimum ſonum edidere: alia *Siſtra* trium angulorum, vel rotunda innexis annulis, aut virgis æneis impetu quodam concuſſis ſtrepitum ſubtiliſſimum ciebant. Effigies horum inſtrumentorum æri inciſas exhibet Dictionarium Biblicum Calmeti. (z) Quam vero vim arcanam & ſuavitate plenam in animos audientium muſica hæc exercuerit, diſſimulare nefas eſt. Saul audita ejusmodi ſymphonia ſpiritu prophetico correptus, & in alium virum mutatus fuit, uti Samuel prædixerat: (a) *Obvium habebis gregem Prophetarum deſcendentium in excelſo, & ante eos pſalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipſosque prophetantes. & inſiliet in te ſpiritus Domini, & prophetabis cum*

(z) *V. Muſica.* (a) 1. *Reg.* 10.

cum eis, & mutaberis in virum alium. Idem dum tetra melancholia agitabatur, citharæ Davidicæ ſonum præſentiſſimum morbo ſuo remedium expertus eſt. (b) Joſaphat Rex, quum Moabitæ, Ammonitæ, & populi de monte Seir infeſtis armis obviam veniſſent, ipſe ſuorum aciem antecedere juſſit Cantores Domini eo, quo in templo ſolebant ordine, ac muſicis inſtrumentis concinere, quibus vix reſonantibus hoſtes ſubito terrore perculſi, in fugam acti, & multis vulneribus conciſi ſunt. (c) Quæ licet prodigio proxima ſint, nihil tamen ſupra naturam habere videntur, ſi ſtupendas muſicæ artis vires in hominum animos dominantes conſiderare velimus, quas multi Scriptores profani non contemnendæ fidei prodidere.

XXXII.

Theologiæ Poſitivæ Studium.

Jam vero præcipuum Hebræorum ſtudium in Theologiæ quodam genere, quam *Poſitivam* vocamus, verſabatur. Equidem aliæ quoque ſcientiæ, ut Aſtronomia,

(b) 1. *Reg.* 16. (c) 2. *Paralip.* 20.

mia, Geographia, Eloquentia, Philoſophia, Medicina ipſis ignotæ haudquaquam fuere, quum non pauca illarum veſtigia in SS Literis deprehendantur. Et certe Moſen harum omnium fuiſſe peritum ſatis conſtat ex hiſtoria de origine ſingularum fere artium & ſcientiarum, quam in libris præcedentibus exhibui, nec credibile eſt, Hebræos ex hoc uberrimo fonte non hauſiſſe illarum principia & fundamenta, quæ filiis & nepotibus ſuis poſtmodum communicarint. Nihilominus fateri oportet, nec ſcholas fuiſſe huic genti, in quibus harum artium & ſcientiarum ſupellectile inſtrueretur juventus, nec Magiſtros, qui publice eas profiterentur, nec regulas certas & leges, quibus in harum ſtudio regerentur. Quæ in his artibus & ſcientiis documenta reliquerunt, non tam artificio alicui, quam lumini naturali ac ingenio, quo pollebant, vivido, forti, & profundo, tanquam ſoli bonitati tribuenda videntur. Sola S. Scriptura, illiusque ſtudium ſufficere ipſis poterat, Scriptura inquam, cujus verba, ut Moſes ait Iſraelem alloquens: (d) *Erunt in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis, & meditaberis in eis ſedens in domo tua, & am-*

(d) *Deuter.* 6.

ambulans in itinere, dormiens atque conſurgens. Hæc ſuppeditavit illis hiſtoriam totius mundi uſque ad ſua tempora, quibus in terram promiſſam fuerunt introducti: & in hac hiſtoria integram veluti Philoſophiam naturalem ac moralem, maxime vero Theologiam myſteriis plenam. Ibi inveniebant origines & genealogiam Patriarcharum ſuorum, Tribuum & nationum, denique omnium ſibi notarum familiarum. Ibi legebant totius religionis rationem, leges, ceremonias, doctrinas morales graphice deſcriptas; quin omnem civilis ac politici regiminis formam. Hæc inquam vel ſolus Pentateuchus ſeu quinque Moſis libri ſuppeditarunt. Nec alii, qui poſtea ſucceſſerunt libri, ſacræque Scripturæ Codici fuerunt inſerti, defuere. Nam Canon Synagogæ hebraicæ tot ſacros libros comprehendit, quot in alphabeto ſuo literas, id eſt, viginti duos. Ut nihil dicam de iis, quos edax tempus abſumſit. Quippe Numerorum capite vigeſimo primo fit mentio *de libro bellorum Domini.* Joſue decimo *de libro Juſtorum*, & in libris Regum *de Chronicis Regum Juda & Iſrael.* Salomon ſcripſit parabolas ter mille, & Cantica quinque millia, (e) aliosque libros

(e) 3. *Reg.* 4.

bros de univerſa plantarum & animalium œconomia. Sed hi libri, & fors longe plures interierunt, qui latiſſimum doctrinæ campum Hebræis ævo illo aperire poterant. Hinc neque librorum ab exteris ſcriptorum curam habebant, domeſtica ſupellectile abunde inſtructi; præterquam quod omne cum gentibus commercium a Deo ipſis fuerit interdictum. Præter hæc Traditiones Majorum quam diligentiſſime tenebant, & memoriæ mandabant, quæ fuerunt præſtantes, ſublimes, & ſumme utiles, tendebantque ad timorem ac amorem Dei implantandum. Multum quoque tribuebant parabolis, proverbiis, ac ſimilitudinibus, ſub quarum cortice grandis veritatum nucleus ut plurimum latebat. His pleni ſunt libri Sapientiæ. Profecto parabola de ove furtim ſublata, quam Davidi adultero & homicidæ Nathan Propheta propoſuit, ſubjungens: *Tu es ille Vir.* (f) tam pathetica fuit, ut nec Demoſthenes nec Cicero ex omni eloquentiæ penu melius quid depromere potuiſſent ad Davidis cor expugnandum, & ad pœnitentiam flectendum. Etiam ænigmata docti proponebant per vices, quemadmodum Samſon

(f) 2. *Reg.* 12.

ſon inter Tribules, & Regina Saba Salomoni. (g)

Sacræ autem doctrinæ clavis & magiſterium penes Sacerdotes fuit: *Labia enim Sacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore ejus*, ait Malachias. (h) Hi populum convocabant potiſſimum Sabbatis ad Synagogas, ubi prælegendo, interpretando, diſputando, eum in lege Dei & morum præceptis, ac ceremoniis & ritibus ſacris indefeſſo labore erudiebant, non vana & plauſibilia tractantes, ſed utilia, & ad Dei cultum ac ſalutem æternam neceſſaria. Soli quoque Sacerdotes & Prophetæ libris ſcribendis erant intenti, præcipue hiſtoriis & temporum annalibus; non ſecus ac apud Ægyptios & Romanos Sacerdotum munus hoc fuit. Ex libris ſacris patent characteres Scriptorum: gravitas, ſapientia, maturitas, & officiorum negotiorumque peritia: nihil in iis ad oſtentationem: nihil adulationis, nihil ambitionis & gloriæ præſeferunt. Dum Græci Romanique Scriptores vel ſuam vel populi ſui ac patriæ laudem ubique captant grandi artificio, Hebræi contra magna

(g) *Judic.* 14. & 3. *Reg.* 10.
(h) *Cap.* 2.

gna ſimplicitate ſimul ac libertate utentes Regum ac gentis ſuæ uti virtutes, ſic vitia commemorant. Prætermiſſis procemiis, epiſodiis, nexuque verborum ac ſententiarum exquiſito, ſimplici narratione abſque notis & criticis animadverſionibus graviſſima religionis ſuæ myſteria, res geſtas præclariſſimas, eventus omnino mirabiles, & documenta ſapientiæ characteribus plena humili ad ſpeciem ſtilo, ſed latente ſublimi ſpiritu complectuntur: & quamvis ſummi hi Viri Deo inſpirante ſcripſerint, ſatis tamen probabile eſt, veritatis curam a Deo ſuſceptam eſſe ita, ne quid erroris committeretur: ſermonis tamen rationem ipſorum ingenio & ſcientiæ relictam fuiſſe, id quod ſtili varietas, & ſententiarum major vel minor energia comprobare videtur. Hæc de ſtudiis & artibus: nunc de moribus.

§. VII.

§. VII.

Mores Hebræorum.

XXXIII.

Nomina, *Tituli*, *Nobilitas.*

Hebræorum mos erat, religioſe cuſtoditus, ut filiis ſuis nomina imponerent, in quibus vel myſterii aliquid lateret, quod in nativitate contigit, vel ſingulare quoddam Dei donum reluceret. Sic Abraham *Pater multitudinis* nuncupabatur, quoniam Deus ſemen illius ſicut ſtellas cœli, & arenas in littore maris multiplicaturum ſe promiſit. (i) Iſaac *Riſus*, quod Angelis Saræ jam vetulæ filium hunc eſſe naſciturum prædicentibus illa riſerit, velut audita re fidem excedente. (k) Jacob *Supplantator*, quia utero egreſſus plantam fratris Eſau manu tenuit. (l) Moſes *Attractus*, ſcilicet e Nili aquis. Joſeph *Domini augmentum* ſeu *Filius accreſcens*, utpote qui natu licet minimus maximis honoribus & Pro-Regis Ægypti dignitate auctus eſt. Ra-

(i) *Genſ.* 22. (k) *Geneſ.* 18.
(l) *Geneſ.* 25.

Rachel *Ovis;* nam Jacobo futuro ſponſo obviam venit cum ovibus patris ſui. (m) Mathuſalem *mortem ſuam poſtulans*, nempe nimio preſſus ſenio, & hominum vetuſtiſſimus. Daniel *Judicium Dei*, quod exercuit in impios ſenes, qui Suſannæ innocentiam oppreſſum ibant. David *dilectus.* Saul *Vulpes.* Eſther *Abſcondita*, priusquam ad regium ſolium eveheretur. Salomon *Pacificus.* Samuel *Poſitus a Deo* in ducem populi. Joannes *Gratioſus.* Maria *Amaritudinis mare.* JESUS *Dominus Salvator.* Taceo alia quamplurima. Nec fruſtra Hebræi nomina hujusmodi impoſuerunt natis ſuis, ut ſemper vel prodigiorum vel beneficiorum Dei memores eſſent, non raro etiam futurorum præſagi. Alios honorum titulos non admittebat gentis ſimplicitas. Aliquando autem Patris nomen adjiciebatur vel ut ab aliis diſcernerentur, vel reverentiæ erga Patrem cauſſa: Saul *filis Cis:* David *filius Iſai:* Salomon *filius David.* quin etiam Matris; ſi Pater plures duxiſſet uxores. Sic Joab & ejus filii dicebantur *filii Sarviæ.* (n) Quod ſi necdum ad faciendum inter fratres & ſorores diſcrimen hoc ſufficeret, Avum etiam

(m) *Geneſ.* 29. (n) 1. *Paralip.* 2.

etiam adjunxerunt, vg. Godolias *filius Abicam*, *filii Sephan.* (o) id eſt, filius Ahicam, cujus pater erat Sephan. Quin ultra ad Abavum & Atavum progreſſi ſunt: *Ziza quoque filius Sephei*, *filii Allon*, *filii Idaia*, *filii Semri*, *filii Samaia.* (p) Quandoque etiam a Conditore Urbis aut regionis, vel gentis cognomen ducebatur, uti Urias *Hethæus*, Ornam *Jebuſæus.* Quamvis autem populus eſſet pene infinitus, facile tamen inter ſe diſcriminabantur ſecundum tribus & familias, & ope librorum, quos penes ſe habebant, genealogicorum. Cætera nobilitatis admodum fuere ſtudioſi. hæc reſidebat in Patriarchis, Principibus tribuum, & familiarum Capitibus, quorum vita licet eſſet humilis, communis, & laborioſa, nobilitatem tamen natalium conſervare ſtudebant ineundo matrimonia nonniſi cum Tribus & familiæ ſuæ fœminis ejusdem ordinis, ac filiis etiam eadem ſtirpe de uxoribus proſpiciendo. Neque egreſſi ſunt, ac domicilium tranſtulerunt in aliam ſedem ac regionem quam quæ facta a Joſue diviſione cuivis Tribui adſignata erat. Inter alias vero tribus nobilior fuit Tribus Levi, utpote a Deo ipſo electa, ſuoque ſervitio conſecrata, e qua

(o) *Jerem.* 40. (p) 1. *Paralip.* 4.

qua poſteri Aaronis in Sacerdotes, cæteri vero in templi & rerum ſacrarum miniſtros ſeu Levitas adſumebantur. Reliquas dignitate & familiarum copia antecedebat Tribus Juda, e cujus ſinu ſecundum prophetiam Jacobi patriarchæ prodierunt Reges, & Chriſtus ipſe Rex Regum. Hac paulo inferior erat Tribus Ephraim, e qua Magnus ille Pro-Rex Ægypti Joſeph ortum duxit. Ad hunc nobilitatis ordinem diligenter attendebant Hebræi. Hinc Saul mirari ſatis non potuit, ſe præ cæteris ad regnum Iſraelis evocari, dicens ad Samuelem: *Nunquid non filius Jemini ego ſum, de minima tribu Iſrael, & cognatio mea noviſſima inter omnes familias de Tribu Beniamin?* (q)

XXXIV.

Potentia & Divitiæ.

Patriarchæ Hebræorum tam libere, quam late dominabantur, ſuaque in familia inſtar Regum fuere. Certe Abraham ſuo arbitrio & bella geſſit, & pacem ſancivit. Reges cum eo fœdus inibant: ipſe cum ſervis ſuis ac fœderatis quatuor Reges debellavit. (r) Nil niſi

(q) 1. *Reg.* 9. (r) *Geneſ.* 14.

niſi Regis titulus deeſſe videbatur. Non minus eandem quodam modo regiam poteſtatem exercuere Iſmael, Jacob, & Eſau. Potentiæ acceſſerunt divitiæ, quæ primis temporibus e pecorum copia præcipue æſtimabantur. Abrahamum legimus tam vaſtum gregem habuiſſe, ut a Loth filio fratris ſui, quum una regio quantumvis ſpatioſa utriusque gregem & familiam capere nequiret, diſcedere in aliam cogeretur. (s) Jacob occurrenti ſibi in itinere Eſau fratri, quum hoſtile aliquid ab eo timeret, per ſervos ſuos munera miſit capras ducentas, hircos viginti, oves ducentas, & arietes viginti, camelos fœtas cum pullis ſuis triginta, aſinas viginti, & pullos earum decem. (t) univerſe animalia quingenta & ſexaginta. Non minus mancipiis, quam pecoribus abundabant. Abraham numerabat ſolos ſervos domeſticos & vernaculos, non venientibus in computum allenigenis, & ſervorum filiis & uxoribus, trecentos octodecim, quos omnes armis inſtruxerat. (u) Succedente tempore etiam auri & argenti copia acceſſit. Sane idem Patriarcha poſt ſuum ex Ægypto reditum *erat*

(s) *Geneſ.* 13. (t) *Geneſ.* 32.
(u) *Geneſ.* 14.

erat dives valde in poſſeſſione auri & argenti. (x) Armillæ & inaures, quas per ſervum Eleazarum filii ſui Iſaaci ſponſæ dono dederat, octo uncias auri ponderabant: *protulit vir inaures aureas appendentes ſiclos duos & totidem pondo ſiclorum decem.* (y) Pro agro, in quo ſepulchrum Saræ conjugi mortuæ ſtruxit, coemto *quadringentos ſiclos argenti probatæ monetæ publicæ* numeravit. (z) Ita res agebantur Patriarcharum tempore. At poſtquam ingreſſus eſt populus toto agmine in terram promiſſam, eaque inter Tribus & familias diviſa fuit, quivis poſſidebat agrum ſuum, & quidquid a majoribus ſuis acceperat, ſumma in pace: non poterant mutare habitationes ſuas, nec pendere aut dilapidare bona. Quippe cautum lege fuerat, (a) ut ſingulis quadraginta novem annis elapſis, ſeu Anno *Jubilæo*, res & poſſeſſiones venditæ, mutuo datæ, vel oppignoratæ ad dominum ſuum redirent: item, ut eodem anno, quin etiam omni anno Sabbatico, id eſt, ſeptimo cuncta debita creditoribus remitterentur. Atque hac ratione factum eſt, ut nec unus alterius bo-

(x) *Geneſ.* 13. (y) *Geneſ.* 24.
(z) *Geneſ.* 23. (a) *Vide* §. *V.* *numer. XXVII.*

bona ad ſe adtrahere, nec ſua diſtrahere facile poſſet, aut grandibus debitis ad inopiam redigi. Neque etiam ex iis quidquam ſolvere tenebantur præter primitias & decimas: unde pares fere omnibus facultates, nec locus avaritiæ, aut nimiæ potentiæ. Cætera non magna pecuniæ paratæ vis & copia in Hebræorum republica fuiſſe videtur: fœnerari enim inter ſe prohibitum ipſis erat, conceſſum tantummodo cum exteris, cum quibus tamen plerisque vix aliquod fuit commercium, utpote alia lege interdictum. Neque Deum illis promiſiſſe paſſim in S. Scriptura legimus aurum, argentum, aut lapides pretioſos atque theſauros: ſed meſſem uberem, vindemiam divitem, pluviam, ſementem copioſam, horrea & cellas vini oleive plenas, fertilem hominum ac gregum regionem, pacem, ſecuritatem, & de hoſtibus victoriam.

XXXV.

Res Veſtiaria.

De veſtitu Hebræorum univerſe licet pronunciare, quod ſicuti morum, ita & veſtium ſimplicitate ſe commendaverint. Gerebant oblongas, ita tamen, ut apud viros infra genua non deſcenderint, nec

manicæ ultra cubitum prominuerint : apud mulieres autem uſque ad extremos pedes defluxerint, manicis circa humeros ſtrictioribus, tum vero magis magisque ſe dilatantibus, & circa manus omnino patulis. Materies veſtium erat lana, linum, quandoque goſſypium, ſæpe etiam byſſus : color albus, vel purpureus, vel violaceus : primus tamen reliquis frequentior, utpote quem ipſa materiæ veſtium natura dedit. Forma vix unquam mutationem ſubiit, ſed eadem ſervabatur: plura tamen veſtimenta ſemper parata habebant, quæ alternis vicibus induerunt. Ita Naamus Regis ſui nomine tanquam donum obtulit Eliſeo *decem mutatoria veſtium*, id eſt, decem tunicas cum totidem palliis. Summam quippe curam & pompam Veteres in eo poſuerunt, ut ſæpius veſtes mutarent, easque ſervarent quam poſſent mundiſſimas. Ut vero ſingulatim aliquid de hac re dicamus, Hebræorum veſtes toga & pallium fuere. Prior erat admodum larga, ut laboribus perpetuo intenti eo agiliores ad motum membrorum eſſent: domi eam laxantes aeri perviam reliquerunt: at in itinere vel ruri cingulo conſtrinxere, ne impedimento foret: *ſurge*,

ſuc-

ſuccinge lumbos tuos. (b) Porro cingulum varium fuit pro varietate perſonarum : Principes ac divites byſſinis, aut opere phrygio vel auro intertexto diſtinctis, tenuioris autem fortunæ homines pelliceis utebantur. Interdum maxime hyemis tempore tunica alia ſuper aliam ſe ſe induerunt. Hinc Chriſtus diſcipulis, ut a ſuperfluis abſtinere aſſueſcerent, vetuit, ne duas tunicas geſtent, ſed una contenti providentiæ Dei corporis ſui curam committerent. (c)

Pallii vetuſtiſſimus uſus erat. Filii Noe, ut patris pudori conſulerent, ſuperinjecto pallio nudatas corporis partes obvolverunt. Caſtiſſimus Joſeph relicto, quo indutus erat, pallio Putiphari uxoris inſidias effugit. Achias Propheta pallium humi expanſum in duodecim partes ſcidit, deſignaturus defectionem decem tribuum a reliquis duabus. (d) Eliſæus pallio Eliæ convoluto percutiens aquas Jordanis in duas partes fluvium diviſit. (e) Materia ejus vel lana, vel pellis, aut byſſus erat. David, quando Arcam Dei in urbem Solymæam ſolemni

(b) *Luc.* 12. (c) *Matth.* 10.
(d) 3. *Reg.* 11. (e) 4. *Reg.* 2.

ni pompa tranſtulit, pallio byſſino veſtitus incedebat. (f) Mardochæus prodibat a Rege Aſſuero decoratus *ſerico pallio atque purpureo.* Ejus uſus erat, ut res exigebat: nunc in hanc, nunc in illam partem verterunt: jam humeros amiciebant pallii angulis anſularum ope connexis: jam caput obnubebant: jam vinciebant ad pectus. Neque omni ornatu caruit. nam vel ut a reliquis gentibus diſcernerentur, vel ut ad divina mandata redderentur attenti, præcepit Hebræis Deus, (g) ut fimbrias & vittas hyacinthinas extremis pallii partibus adſutas geſtarent. Quod autem viris pallium, hoc mulieribus fuit velamen, quo caput ac vultum tegere conſueverant, quoties e domo in publicum prodibant. Hinc verecunda Rebecca a longe proſpiciens adventantem ſponſum ſuum Iſaacum *feſtinavit tegere ſe pallio ſuo.* (h) Hæc fœminarum pallia ſeu velamina ſæpe pretioſiſſima fuerunt, ita ut luxum hunc non ſemel S. Scriptura reprehendat.

An vero Hebræi nudo capite vel tecto incederent, non conveniunt ſcriptores. Qui-

(f) 1. *Paralip.* 15. (g) *Numer.* 15.
(h) *Geneſ.* 24.

Quidam cum Fleyrio contendunt, uſos fuiſſe pileo rotundo ſuperius eminente more Perſarum & Chaldæorum. Nam caput nudare ſignum luctus erat. Aſt alii cum Calmeto nullum capitis integumentum Hebræis permittunt Sacerdotibus exceptis; adſeruntque urgente æſtu vel frigore, item in luctu, & dum orationi vocabant, pallio eos caput obtegere conſueviſſe. Similis controverſia eſt de calceis. Quippe nudis pedibus illos inceſſiſſe volunt nonnulli, præterquam ſi iter facerent. Sed verior opinio eſt eorum, qui calceamenta ipſos geſtaſſe probant allatis S. Scripturæ exemplis. Moſes quum rubo ardenti adpropinquaret, & Joſue dum Angelum obviam habuit, calceos detrahere juſſi ſunt. (i) De fratre, qui ſine liberis defuncti fratris uxorem ducere noluerit, Scriptura dicit: *Accedet mulier ad eum coram Senioribus, & tollet calceamentum de pede ejus, ſpuetque in faciem illius, & dicet: ſic fiet homini, qui non ædificat domum fratris ſui.* (k) Certius eſt, Hebræos & comam & barbam aluiſſe, quod poſterius palam fit ex Legatis Davidis, quibus Rex Ammonitarum, ut contumeliam iis irrogaret, me-

(i) *Exodi* 3. *&* *Joſue* 5. (k) *Deuter.* 25.

mediam ſecari barbam juſſit, eratque his in urbe Jericho tamdiu commorandum, donec barba creverit, ne minus honorifice coram Davide Rege ſuo comparerent. (l) Porro lavandi corporis ſtudioſiſſimi erant. Unde toties in S. Scriptura hujus rei mentio fit. Lavabant ſe ac pedes ſuos tum quando domum redibant, tum ubi menſam accedebant, tum priusquam cubitum ibant: quumque aqua cutem ac crines exſiccet, oleo vel communi vel cum aromatibus mixto ſe ungebant.

XXXVI.

Præter hæc quædam circa veſtes memoratu digna occurrunt in SS. Literis. De Joſeph Jacobi filio, uti & de Thamar filia Davidis legitur, quod *tunicas polymitas*, id eſt, variis coloribus diſtinctas, aut opere phrygio ornatas geſtarint. (m) Prophetæ ut plurimum pellitis veſtibus, & ſimilibus zonis gaudebant ad pœnitentiæ rigorem vel ipſo corporis habitu palam commendandum. Ita deſcribitur Elias: (n) *Vir piloſus, & zona pellicea accinctus renibus.* Ita de Prophetis aliisque dicatis Deo hominibus eremi in-

(l) 2. *Reg.* 10.

(m) *Geneſ.* 37. & 2. *Reg.* 13.

(n) 4. *Reg.* 1.

incolis D. Paullus: (o) *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, anguſtiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cavernis terræ.* Non infrequentes quoque fuerunt apud Hebræos tunicæ ſine ſutura, ſeu ut Scriptura vocat *inconſutiles*, id eſt, textrino elaboratæ ita, ut unicus tantum hiatus ad caput inſerendum pateret. Hujus generis quædam fuere Sacerdotum, (p) & JEſu Chriſti Sacerdotis ſummi tunica. (q) Nefas autem erat commutare veſtes viros inter & mulieres, præcipiente lege: *Non induetur mulier veſte virili, nec vir utetur veſte fœminea.* (r) Mos etiam fuit Hebræorum *veſtes ſcindere* vel ad luctum demonſtrandum, ſicut Jacob indicio ſibi facto de filii Joſephi, præ ceteris dilecti, a fera peſſima devorati fato: & Heli Sacerdos ob arcam fœderis ab hoſtibus captam allato nuncio veſtes ſcidit: vel ad blaſphemiæ horrorem ſignificandum, quemadmodnm Caiphas, quum Chriſti filium Dei ſe profeſſi teſtimonium tanquam blaſphemum ferre non poſſet, ſci-

(o) *Ad Hebr.* 11. (p) *Exod.* 28.
(q) *Joan.* 19. (r) *Deuter.* 22.

ſcidit veſtimenta ſua. (s) Denique illud non prætereundum, fœminis apud Hebræos, uti apud alias quoque gentes, plus in corpore veſtiendo ornandoque fuiſſe indultum. De Juditha memoratur, antequam in caſtra Holofernis egrederetur, quod ſe laverit, inunxerit, crines in ordinem redegerit, lætitiæ veſtes induerit, ſandalia armillas, inaures, lilia & annulos. (t) Sed luxus hic adeo ſequiore tempore excrevit, ut ipſe Deus apud Iſaiam (u) conqueſtus, graviterque comminatus fuerit: *In die illa auferet Dominus ornamentum calceamentorum, & lunulas, & torques, & monilia, & armillas, & mitras, & diſcriminalia, & periſcelidas, & murenulas, & olfactoriola, & inaures, & annulos, & gemmas in fronte pendentes, & mutatoria, & palliola, & linteamina, & acus, & ſpecula, & ſindones, & vittas, & theriſtra.* Ecce! integram muliebris in corpore ornando vanitatis ſupellectilem.

XXXVII.

Habitatio, Menſa.

De habitatione, ædibus, & palatiis Hebræorum pauca exſtant monumenta, quæ

(s) *Marci* 12. (t) *Judith. C.* 10. (u) *C.* 4.

quæ palam produci poſſint; ſi Domum Domini ſeu templum Solymæum, & Salomonis palatium excipias, cujus utriusque magnificentiam, ornatum & opulentiam ampliſſime deſcriptam legere eſt in tertio Regum libro. (x) Patriarchæ habitarunt ut plurimum in aperta regione ſub tentoriis, prout paſcuorum neceſſitas exigebat, ut numeroſo gregi ſuo ſemper eſſent præſentes. Hinc domus eorum erant velut ambulantes, & ab uno in alium translatæ locum. Commodius nepotes habitare cæperunt, ubi devictis hoſtibus, & depulſis veteribus incolis urbes, oppida, & prædia terræ Chananææ inſederunt, in qua domos novas ſtruebant lapidibus, quorum ingentem copiam regio illa, præſertim circa urbem Hieruſalem, ſuppeditabat. Pulchritudinem ædium collocabant potius in ſymmetria, proportione, ac lapidum juncturis, quam aliis ornamentis duntaxat ad pompam facientibus. Tecta domuum plana fuerunt, ut captando aeri puriori, proſpectui in campos, ac deambulationi ſervirent, quem locum adpellarunt *Solarium: Accidit ut ſurgeret David de ſtrato ſuo poſt meridiem, & deambulavit in ſolario domus ſuæ.* (y) Ne autem forte caſus in-

(x) *C. 6. & 7.* (y) 2. *Reg.* 11.

infelix accideret, lex juſſit, ut tecta cingerentur muris veluti cancellis : *Cum ædificaveris domum novam, facies murum per circuitum, ne effundatur ſanguis in domo tua, & ſis reus labente alio, & in præceps ruente.* (z) Feneſtras autem clathris munivere, quæ alicubi admodum larga eſſe oportuit, quum de Ochozia Rege memoret S. Scriptura, (a) quod *ceciderit præceps per cancellos cænaculi ſui, quod habebat in Samaria, & ægrotaverit.* Porro hyemis tempore ad frigus pellendum non adhibebant fornaces, ſed ut in calidioribus regionibus mos eſt, focos. Quippe Rex Joakim *ſedebat in domo hyemali in menſe nono* (ſeu Novembri) *& poſita erat arula coram eo plena prunis.* (b) Initio ſupellex domeſtica oppido curta fuit. Sunamitis ut Eliſæum Prophetam hoſpitio digne exciperet, nil niſi menſam, lectum, ſedile ac candelabrum paraſſe legitur. (c) Poſtmodum etiam in his apud opulentiores ſplendidius res agebatur. Tapetibus pavimentum inſternebant : lectos ad convivia eburneos, aut pretioſis periſtromatis ornatos, ac odoriferis aquis adſperſos adhibebant : utebantur ſellis ex Arabia allatis : parietes lignis ce-

(z) *Deuter.* 22. (a) 4. *Reg.* 1.
(b) *Jerem.* 36. (c) 4. *Reg.* 4.

cedrinis vel cupreſſinis veſtiebant: cænacula etiam columnis fabrefactis ſuſtentabant, & porticus ſumtuoſas, ampliſſimaque atria ædibus præfixerunt.

XXXVIII.

Frugalitas in cibo potuque magna fuit apud Veteres Hebræos. Recenti enim memoria tenebant triſte illud edictum: *In ſudore vultus tui veſceris pane.* (d) Lenticula tantopere ſapuit Eſau, ut pro ea natu minori fratri jura primogeniti vendere non dubitarit. Vinum res erat incognita ante diluvium, donec *cœpit Noe vir agricola exercere terram, & plantavit vineam.* (e) quamquam & poſtea vini uſus fuerit admodum moderatus. Felicia reputabant tempora, ubi quivis ſub ficu ſua, & ſub vite menſam inſtruere, ac cibum potumque ſumere quietus ac ſobrius poterat. Hinc apud Iſaiam (f) Senacherib Rex Aſſyriorum cives Jeroſolymæ dira fame preſſos ad deditionem urbis adhortaturus his verbis utebatur: *Egredimini ad me, & comedite unusquisque vineam ſuam, & unusquisque ficum ſuam; & bibite unusquisque aquam ciſternæ ſuæ, donec veniam, & tollam vos ad ter-*

(d) *Geneſ.* 3. (e) *Geneſ.* 9.
(f) *C.* 36.

terram frumenti & olei, terram panum & vinearum. Equidem ſacra Scriptura ſæpe ſolius panis meminit: ſciendum tamen eo nomine omne ciborum genus Hebræis uſitatum deſignari. Communes cibi erant: panes, & placentæ ex ſiligine, hordeo, farina: lentes, piſa, fabæ: uvæ paſſæ, ficus, mel butyrum, lac, oleum, caro vitulina, bubula, vervecina, quemadmodum colligitur e cibariis, quæ Abigail, Miſphiboſeth, & Berzellai Davidi cum ſuis penuriam paſſo obtulerunt. (g) Item e menſa, qua Angelos humana ſub ſpecie hoſpites excepit Abrahamus. Appoſuit enim illis carnem opimioris vituli, panem recentem una cum lacte ac butyro: ipſe ſtans miniſtravit. Quamvis autem lautitias atque cupedias non admitteret menſa Hebræorum, tamen voraces fuiſſe videri potuiſſent, niſi corporum proceritas, ſtomachi robur, & laborum durities a tali vitio, aut potius vitii ſuſpicione eos abſolviſſet. Multum enim comedere ſolebant, non tamen multa. Certe Abrahamus, de quo dixi, pro tribus Angelicis hoſpitibus integrum vitulum, & panem trium modiorum menſæ intulit. Dapes omnium exquiſitiſſimæ ha-

(g) 1. *Reg.* 25. & 2. *Reg.* 16. & 17.

habebantur carnes hædi rite præparatæ, quales ſolicite coxit Rebecca Jacobo, ut jura primogeniti pro filio ſuo minore Jacob obtineret. (h) Agno ſeu hædo adpoſito ſecundum legem celebrabatur Paſchale convivium: (i) & filii prodigi frater natu minor amare conqueſtus eſſe coram Patre legitur: (k) *Ecce tot annis ſervio tibi, & nunquam mandatum tuum præterivi, & nunquam dediſti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer.* Quidam tamen cibi erant vetiti Hebræis, ut ſanguis ſuffocatorum, adeps victimarum, & caro porcina, quam legem adeo ſancte ſervarunt, ut mortem potius eligerent, quam ad eſum hujuſcemodi dapis cogi ſe permitterent. Condimenta eſcarum parca fuerunt, nec exquiſita: vix aliquid præter ſal, mel, oleum, butyrum: aromatum nihil. Vinum multa aqua dilutum potui ſerviebat. Laudabatur potiſſimum id, quod Libanus, Chelbon, & Sorec progenuit: aliud vini genus erat e palmis expreſſum, nomine *Sekar*. Quod ad ritus epularum adtinet, prandii tempus conſuetum fuit hora circa meridiem, qua etiam Angelos ad Abrahami ædes divertiſſe, ac prandium ſumſiſſe

(h) *Geneſ.* 27. (i) *Exodi* 12.
(k) *Luc.* 15.

ſiſſe legimus. (l) Præter prandium cænare ſoliti erant. *Dicebat autem* (Chriſtus) *& ei, qui ſe invitaverat: cum facis prandium, aut cænam*, &c. (m) Acceſſuri ad menſam prius pedes lavarunt, quod expeditiſſime fiebat, quum tibialiis carentes ſandalia duntaxat deponere opus eſſet. Priſcis temporibus comedebant ſedentes ad menſam; tum perſicis moribus per Orientem ſe propagantibus lectis quoque incumbentes. Si lautius, atque hoſpitibus invitatis frequens epulum inſtruebatur, Architriclinus aderat, cujus officium fuit, ſuas ſingulis convivis portiones aſſignare, ac vinum affundere. Civilitatis quoque leges in ordine ſedendi diligenter tenuerunt: honoratiſſimus locus erat in capite tabulæ, utpote quem Sauli paullo poſt futuro Regi, triclinium ingreſſo Samuel obtulit. (n) Chriſtus quoque ſolicite monuit: (o) *Cum invitatus fueris ad nuptias, non diſcumbas in primo loco, ne forte honoratior te ſit invitatus ab illo, & veniens is, qui te & illum vocavit, dicens tibi: Da huic locum; & tunc incipias cum rubore noviſſimum locum tenere. Sed cum vocatus fueris, vade, recumbe in noviſſimo loco, & cum ve-*

ne-

(l) *Geneſ.* 18. (m) *Luc.* 14.
(n) 1. *Reg.* 9. (o) *Luc.* 14.

nerit, qui te invitavit, & dicat tibi: Amice aſcende ſuperius. Tunc erit tibi gloria coram ſimul diſcumbentibus. Cæterum convivia ſolemnia Hebræis pauca fuerunt. nam feſtivitates ſuas præter aliarum gentium morem celebrarunt potius ſacrificiis & victimis oblatis, quam publicis epulis. Equidem Abraham eo, quo filius Iſaac ab ubere lacteque matris remotus fuit, die fecit grande convivium. (p) Dum nuptias iniret Samſon, Parens *fecit filio ſuo convivium. Sic enim Juvenes facere conſueverunt*, quod ſeptem diebus fuerat continuatum. (q) Quando oves tondebantur, patrio more *fecit Abſolon convivium, quaſi convivium Regis.* (r) Salomon quoque in adventu Sabæ convivium ſplendidum inſtruxit, in quo omnia vaſa Regis erant aurea, & vaſa Domus ſaltus Libani ex auro puriſſimo. (s) Nullibi tamen vel ciborum copiam, vel convivantium multitudinem pluribus deſcribit S. Scriptura, excepto Convivii a Rege extero, nempe Aſſuero, inſtituti ac ſuperbiſſimi luxu. (t)

XXXIX.

(p) *Geneſ.* 21. (q) *Judic.* 14.
(r) 2. *Reg.* 13. (s) 2. *Paralp.* 9.
(t) *Eſther. C.* 1.

XXXIX.

Nuptiæ, Divortium.

De nuptiis Hebræorum illud inprimis memorandum venit, more receptum fuiſſe, ut ſponſus velut pretio ſoluto ſponſam emeret, de quo etiam, ſicuti de dote ac muneribus inter virum & ſponſæ parentes ac fratres antea convenit. Ita Jacob pactus eſt ſeptem annorum famulatum Labano præſtandum pro Rachelis conjugio. (u) Saul Davidi filiam ſuam in matrimonium collocavit, ſed nonniſi ea conditione, ut centum Philiſtinorum a ſe occiſorum præputia prius exhiberet. (x) Et Sichem filius Hemor, ubi Dinam a fratribus ſponſam ſibi dari poſtulavit, his eos verbis affatus eſt: *Inveniam gratiam coram vobis, & quæcunque ſtatueritis dabo. Augete dotem, & munera poſtulate, & libenter tradam, quod petitis: tantum date mihi puellam hanc uxorem.* (y) Confecto negotio ſplendide veſtiebatur ſponſus & ſponſa, quo in ornatu eminebat corona, quam capiti impoſitam geſtabant, vel roſis vel olivæ ramis contextam, aut omnino argenteam aureamve. De ſponſo dicitur: (z) *Vide-*

(u) *Geneſ.* 31. (x) 1. *Reg.* 18.
(y) *Geneſ.* 34. (z) *Cantic.* 3.

dete filiæ Sion Regem Salomonem in diademate, quo coronavit illum mater ſua in die deſponſationis illius. de ſponſa vero: (a) *Veni de Libano, veni coronaberis.* Ad augendam feſtivam pompam ſtipabant ubique neo-nuptorum latera: ſponſi ſelectæ formæ ac florentis ætatis juvenes, ſponſæ vero lectiſſimæ quæque puellæ, ex eadem utriusque cognatione, editis quamplurimis lætitiæ ſignis. Alii præſentes myrrham & palmam manibus præferebant; nec omnis generis Muſici deerant. Atque hæc feſtivitas ſeptem minimum diebus tenuit, qui lautas inter epulas cognatarum familiarum exigebantur, ut patet ex nuptiis Liæ, Samſonis, & junioris Tobiæ. His non adſtitere Sacerdotes in Templo, ſed domi Patresfamilias, qui cum præſentibus cognatis benedicebant ſponſis: necdum enim ad ſacramenti rationem evectum fuit connubium, ſed civile duntaxat pactum erat. Formulas vero benedicendi ſuppeditat S. Scriptura: Fratres Rebeccæ ſorori ad ſponſum Iſaacum migranti ſic imprecabantur: *Soror noſtra es; creſcas in mille millia, & poſſideat ſemen tuum portas inimicorum ſuorum.* (b) Ubi Booz Ruth uxo-

(a) *Cantic.* 4. (d) *Geneſ.* 24.

uxorem duxit, præſentes novæ nuptæ feſtiva voce acclamarunt : *Faciet Dominus hanc mulierem, quæ ingreditur in domum tuam, ſicut Rachel & Liam, quæ ædificaverunt domum Iſrael*, (perpetua ſcilicet filiorum ſerie) *ut ſit exemplum virtutis in Ephrata, & habeat celebre nomen in Bethlehem.* (c) Nec fruſtra hæc vota concipiebantur, nempe ad fœcunditatem prolium e cœlo impetrandam. hæc enim ſummo in pretio habebatur, uti ſterilitas in probro. hinc Salomon ait : *Corona ſenum filii & nepotes.* (d) & Pſaltes regius (e) *Uxor tua ſicut vitis abundans iu lateribus domus tuæ, & filii tui ſicut novellæ olivarum in circuitu.*

Quamvis autem matrimonium ſancte colerent Hebræi, erat tamen divortium iis a lege permiſſum : *Si acceperit homo uxorem, & non invenerit gratiam ante oculos ejus propter aliquam fæditatem, ſcribet libellum repudii, & dabit in manu illius, & dimittet eam de domo ſua. Cumque egreſſa alterum maritum duxerit, & ille quoque oderit eam, dederitque libellum repudii . . . . vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxo-*

(c) *Ruth.* 4. (d) *Proverb.* 17.
(e) *Pſalm.* 127.

uxorem, quia polluta eſt, & abominabilis facta coram Domino. (f) Quin & ante legem a Moſe latam divortii uſum fuiſſe, licet perquam rarum, exemplum habemus in Abrahamo, qui famulam ſuam Agar, conjugem inferioris ordinis, ſed inſolentis ingenii fœminam, & perpetuum tricarum domeſticarum fomitem repudiavit, ſola ſibi Sara reſervata, ſterili quidem, ſed jugi conjugalis patientiſſima. (g) Poſtea vero corruptis Hebræorum moribus magna divortii faciendi licentia invaluit, ita ut Phariſæi Chriſtum palam interrogare non erubuerint: *Si licet homini dimittere uxorem ſuam quacunque ex cauſa?* (h) Viſum eſt itaque Legislatori divino frenum injicere huic licentiæ in lege nova, in qua ad Sacramenti dignitatem matrimonium evexit. Itaque primum docuit, jam olim fuiſſe conſilium, ut conjugium ſemel rite contractum nunquam diſſolveretur, dicente Deo ad Adamum & Evam in paradyſo: *Relinquet homo patrem ſuum & matrem, & adhærebit uxori ſuæ: & erunt duo in carne una.* (i) Urgentibus autem Phari-

(f) *Deuter.* 24. (g) *Geneſ.* 21.
(h) *Matth.* 19. (i) *Geneſ.* 2.

riſæis, atque dicentibus, quod Moſes mandaverit dare libellum repudii, & dimittere uxorem, reſpondit: *Quoniam Moſes ad duritiam cordis veſtri permiſit vobis dimittere uxores veſtras: ab initio autem non ſic.* (k) Tum vero diſertis verbis præcepit, ne ulla deinceps divortiis porta pateret, excepto unico adulterii crimine, quo rite probato liceret quidem a toro ſecedere, non tamen ab ipſo conjugio: præcepit inquam: *Dictum eſt: Quicunque dimiſerit uxorem ſuam, det ei libellum repudii. Ego autem dico vobis: Quicunque dimiſerit uxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, faciet eam mœchari, & qui dimiſſam duxerit, adulterat.* (l) & alibi clarius: *Quod ergo Deus conjunxit, homo non ſeparet.* (m) Atque ita magnum hoc Sacramentum, ut loquitur Apoſtolus (n) ſeu Matrimonium primævæ ſanctitati ſuæ ac integritati fuit reſtitutum.

§. VIII.

(k) *Matth.* 19.
(l) *Matth.* 5.
(m) *Matth.* 19.
(n) *Ad Epheſ.* 5.

§. VIII.

Funera & Sepulchra Hebræorum.

XL.

Quamprimum Hebræorum aliquis vita functus eſt, totum cubile mortui, omniſque illius ſupellex labem quandam contraxiſſe cenſebatur, ſecundum legem a Moſe latam, (o) cui etiam illi erant obnoxii, qui vel cadaver, vel oſſa, vel ſepulchrum quoquo modo tetigerant. Omnia hæc immunda habebantur; & quidem labes iſta nonniſi ſeptem dierum intervallo expiari poterat hoc ritu: Reliquiæ cinerum, quæ de victima Feſto *Expiationis* ſolemni a ſummo Sacerdote oblata ſupererant, in vas aqua viva repletum injiciebantur: tum hyſſopo aquis iſtis intincto eorum aliquis, qui maculam non contraxit, aſpergebat cubile, cunctaque vaſa, & quidquid immundum fuit, id quod tertio ac ſeptimo die fieri neceſſum erat. Denique his peractis eadem

(o) *Numer.* 19.

dem die ultima ſinguli, qui cadaveris attactu polluti fuere, eorumque veſtimenta balneo tingi abſtergique debebant, ut ad priſtinam munditiem redirent. Interea cadaver funeri ducendo aptatum fuit. Multorum corpora unguentis & aromatibus condiebantur, (quamvis vulgo receptus hic mos non videatur) ne odore tetro nares comitantium offenderent, vel ut a putredine aliquo ſaltem tempore ſervarentur. Ita Joſephus Jacobi parentis ſui corpus Ægyptiorum more aromatibus ungendum curavit. (p) Et in funere Chriſti Nicodemus *venerat ad JEſum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ & aloes quaſi libras centum.* (q) Totum poſtea corpus longis faſciis ſeu inſtitis involutum ligabant, excepto capite, quod linteo quodam (ſudarium & ſindonem vocat S. Scriptura) tegebatur: *Acceperunt ergo corpus JEſu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, ſicut mos eſt Judæis ſepelire.* (r) &, *ſtatim prodiit, qui fuerat mortuus* (Lazarus) *ligatus pedes & manus inſtitis, & facies illius ſudario erat ligata.* (s) Cada-

(p) *Geneſ.* 50.
(q) *Joan.* 19.
(r) *Ibid.*
(s) *Joan. Cap.* 11.

davera ſic parata aliquo tempore domi expoſita manebant, quemadmodum contigit in Saræ uxoris Abraham funere, nonniſi poſt emptum prius agrum & ſepulturæ locum inſtructum humatæ. (t) Corpus quoque Jacob Patriarchæ plurium dierum ſpatio, antequam in Chanaitidem transferretur, inſepultum jacuit. (u) De Tabitha vero, quam *plenam operibus bonis & eleemoſynis, quas faciebat*, Scriptura vocat, legimus: (x) ejus corpus antea lotum in cubiculo expoſitum tamdiu fuiſſe, uſque dum S. Petrus, qui tunc in Joppen morabatur, adveniens eam inſigni prodigio ad vitam revocaſſet. Hæc inter luctui cognatorum & amicorum locus datus eſt, cujus triſtis omnino facies erat: lacerabant ſuas veſtes, percutiebant pectus, caput conſperſerunt terra vel cinere, barbam & crines radebant, ſedebant humi profundo merſi ſilentio, nec os aperuerunt, niſi ad lamenta & cantus funebres. Ejusmodi triſtem ſcenam luctus, quali in aliis etiam gravioribus calamitatibus indul-

(t) *Geneſ.* 23.
(u) *Geneſ.* 50.
(x) *Actor.* 9.

dulgebant, depingit Jeremias: (y) *Sederunt in terra, conticuerunt ſenes filiæ Sion, conſperſerunt cinere capita ſua, accincti ſunt ciliciis, abjecerunt in terram capita ſua.* Summo tamen Sacerdoti ne in obitu ſanguine junctorum ejusmodi luctum inſtituat, veſtes ſcindat, &c. atque reliquis Sacerdotibus, ne comam vel barbam radant, aliave doloris publica ſigna edant, lege prohibitum fuit. (z)

Ubi tempus adpropinquavit efferendi funeris, primi affines & cognati convenere lugubri habitu, & veſte ex panno crudo ſine plicis, quod *cilicium* adpellarunt, tecti incedebant ſæpe nudis pedibus, ac facie velata: aliquando caput pallio involverunt, ſolis radios excluſuri, vel ad lacrymas tegendas: ſequebantur familiares quoque, domeſtici, aliique e populo ad augendam funebrem pompam: apud Nobiliores acciti etiam Muſici, lugubre carmen inſtrumentis ac voce intonantes, inter quas mulieres quoque præficarum inſtar lamentari doctæ, uti colligitur ex hiſtoria filiæ Principis, quam Chriſtus a mortuis ſuſcitavit, ad cujus fu-

(y) *Thren. Cap.* 2.
(z) *Levit.* 21.

funus convenerant tibicenes & turba tumultuantium, id eſt, plangentium. (a) Ipſum cadaver portabatur a bajulis vel loculo incluſum, vel in feretro ſublime, quod proxime ſequebantur parentes, fratres, ſorores, conjuges, & utriusque ſexus cognatione juncti. Ita matrem ipſam filii unici defuncti funus comitatam eſſe legimus, (b) cui Servator occurrens dixit: *Noli flere*, & loculum tangens, ſubſiſtentibus qui portaverant, mortuo imperavit: *Adoleſcens, tibi dico ſurge.* Memorandum pompæ funebris typum habemus in S. Scriptura: (c) Abner, qui princeps erat exercitus Saul, ex inſidiis occiſo ut parentaret David, *dixit ad Joab, & ad omnem populum, qui erat cum eo: ſcindite veſtimenta veſtra, & accingimini ſaccis, & plangite ante exequias Abner. Porro Rex David ſequebatur feretrum. Cumque ſepeliſſet Abner in Hebron, levavit Rex David vocem ſuam, & flevit ſuper tumulum Abner: flevit autem & omnis populus .... Cumque veniſſet univerſa multitudo cibum capere cum David clara adhuc die, juravit* Da-

(a) *Matth.* 9.
(b) *Luc.* 7.
(c) 2. *Reg.* 3.

David dicens: *Hæc faciat mihi Deus*, *&* *hæc addat*, *ſi ante occaſum ſolis guſtavero panem vel aliud quidquam*. Neque unius diei limitibus circumſcribebatur luctus: plerumque ſeptem dies inſumebantur; aliquando menſis integer, uti poſt funus Aaronis & Moſis: quin etiam dies ſeptuaginta, quemadmodum in funere Patriarchæ Jacob. Cætera Hebræi ut plurimum corpora ſuorum terræ mandarunt, nec rogo impoſita cremare ſolebant aliarum gentium more. Quandoque tamen in funeribus illuſtrioribus circa corpus defuncti ponebant aromata, eaque incenderunt, ſicuti de Aſa Rege Judææ narratur: (d) *Sepelierunt eum in ſepulchro ſuo*, *quod foderat ſibi in civitate David*; *poſueruntque eum ſuper lectum ſuum*, *plenum aromatibus & unguentis meretriciis*, *quæ erant pigmentariorum arte confecta*, *&* *combuſſerunt ſuper eum ambitione magna*. Neque oratio ut ita dicam, vel potius carmen funebre defuit virorum præclare meritorum cineribus. Joſia Rege dum in acie fortiter dimicaret, mortuo, & in mauſoleum patrum ſuorum illato, *univerſus Juda & Jeruſalem luxerunt eum*, *Jeremias*

(d) 2. *Paralip*. 16.

mias maxime, cui omnes cantatores & cantatrices usque in præſentem diem lamentationes ſuper Joſiam replicant, & quaſi lex obtinuit in Iſrael: Ecce ſcriptum fertur in lamentationibus. (e) Extat quoque planctus Davidis in funere Saulis & Jonathæ: *Saul & Jonathas amabiles, & decori in vita ſua, in morte quoque non ſunt diviſi: aquilis velociores: leonibus fortiores. Filii Iſrael, ſuper Saul flete, qui veſtiebat vos coccino in deliciis, qui præbebat ornamenta aurea cultui veſtro. Quomodo ceciderunt fortes in prælio? Jonathas in Excelſis tuis occiſus eſt? Doleo ſuper te frater mi Jonatha decore nimis, & amabilis ſuper amorem mulierum. Sicut mater unicum amat filium ſuum, ita & ego te diligebam. Quomodo ceciderunt robuſti, & perierunt arma bellica!* (f)

XLI.

Jam vero ſepulchris nullus certus conſtitutus eſt locus. Corpora defunctorum nunc in agris, in hortis, in montibus, nunc juxta viam, aut ſub arboribus terræ

(e) 2. *Paralip.* 35.
(f) 2. *Reg.* 1.

ræ mandata fuerunt. Regum ſepuchra, tanquam honoratiora, plerumque in urbibus ſpectabantur: Alienigenæ vero, qui Jeroſolymis mortui ſunt, ſepulturam nacti fuerunt in valle Cedron, in quo ager ille figuli erat, pro ſepeliendis peregrinis comparatus pretio triginta argenteorum numorum, quos pro Servatore vendito ſolutos Judas ad Sacerdotes retulit. (g) Forma tumuli non eadem. Plebeis foſſæ in agris parabantur: opulentiores ſtruebant ſibi cavernas in petris collium vel montium exciſas, ubi una vel plures cellulæ, quas monumenta vocabant, pro pluribus e familia diſtinctæ patebant. Abrahamus agrum emit, in quo geminæ ſpecus, quibus Saræ uxoris, & poſtmodum ipſius Abrahami, quin & Iſaaci, & Jacobi corpora illata fuerunt. (h) Nicodemus JEſu Chriſto ſepulchrum ceſſit, quod e petra exciſum in horto ſuo ſibi paraverat. (i) In his cavernis erat menſa ex lapide, cui cadaver impoſuere: alio lapide prægrandi oſtium claudebatur, qualis fuit, quem removerunt Judæi Chriſto jubente: *La-*

za-

(g) *Matth.* 27.
(h) *Geneſ.* 23.
(i) *Joan.* 19.

zare veni foras. (k) & quem Angeli venientibus ad monumentum Domini mulieribus revolviſſe leguntur. (l) De ſplendore ac ornatu tumulorum, in quos Ægyptii, Græci, & Romani tot ſumtus profuderunt, nil certi conſtat apud Hebræos. Totus forte in eo fuit, quod exteriori parte fuerint dealbati. Unde Chriſtus Phariſæos hypocritas comparavit hujusmodi ſepulchris: *Similes eſtis ſepulchris dealbatis, quæ aforis parent hominibus ſpecioſa, intus vero plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia.* (m) Nihilominus magna religionis pars erat apud Hebræos mortuorum ſepultura, qua privari & inhumatum relinqui anathematis ſpecies quædam fuit, nec niſi ad ultimum capitis ſupplicium damnatorum pœna. Quare Antiochi tyranni, patriæ ac civium hoſtis miſerum interitum, tanquam divinæ nemeſis, & talionis pœnæ grande exemplum, deſcribens Auctor hiſtoriæ Machabæorum his verbis utitur: *Et qui inſepultos multos abjecerat, ipſe & illamentatus & inſepultus abjicitur, ſepultura neque peregrina uſus, neque patrio ſepulchro parti-*

(k) *Joann.* 11.
(l) *Lucæ* 24.
(m) *Matth.* 23.

ticipans. (n) Neque ullum majus ſolatium erat, quam requieſcere in ſepulchris Majorum. Hinc Joſeph fratres ſuos per quidquid ſanctum obteſtatus eſt, ut Ægypto egreſſi ſuos ſecum cineres in terram promiſſam auferrent, ibique tumulo conderent. Quapropter frequentiſſimum illud epiphonema, elogii loco defunctis adjectum legitur in S. Scriptura: *Mortuus eſt, & ſepultus cum patribus ſuis.* Claudere his juvat Antiquitatum Hebraicarum hiſtoriam, quæ ſimul epitomes loco rerum memorabilium Veteris teſtamenti in ordinem degeſtarum ſervire Lectori poterit.

TOM. XI.

(n) 2. *Machab.* 5.

2011633

Digitized by Google